Міністерство освіти і науки України
Міністерство культури і туризму України
Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв

60-річчю
Великої Перемоги
присвячується

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ, ПРАКТИКИ

М А Т Е Р І А Л И
ІІ Міжнародної науково-практичної конференції
Частина 1

Київ, 17–18 травня 2005 р.

Київ–2005

Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: Зб. матеріалів ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 17–18 травня 2005 р. – К., 2005.

Ч. 1. / Редкол.: Г.В.Власова, Л.А.Дубровіна, М.С.Слободяник та ін. – 244 с.

Збірник укладено на основі матеріалів ІІ Міжнародної науково-практичної конференції з проблем теорії і практики документознавства, бібліотекознавства та науково-інформаційної діяльності, проведеної Державною академією керівних кадрів культури і мистецтв 17–18 травня 2005 року. До збірника увійшли статті і тези доповідей, в яких розглядаються актуальні проблеми наукового, технологічного і кадрового забезпечення документально-інформаційної сфери.

Редакційна колегія:

Слободяник М.С. – д.і.н., професор, зав. кафедри ДАКККіМ (голова редколегії); *Власова Г.В.* – к.п.н., професор, проректор ДАКККіМ; *Дубровіна Л.А.* – д.і.н., професор, директор Інституту рукопису НБУВ; *Ільганаєва В.О.* – д.і.н., професор, декан і зав. кафедри ХДАК; *Кулешов С.Г.* – д.і.н., професор, зав. відділу УНДІАСД, професор ДАКККіМ; *Кушнаренко Н.М.* – д.п.н., професор, проректор і зав. кафедри ХДАК; *Мазурицький О.М.* – к.п.н., професор, директор Бібліотечно-інформаційного інституту МДУКіМ (Росія); *Проценко М.Б.* – к.і.н., доцент ДАКККіМ (відповідальний секретар редколегії); *Путро О.І.* – д.і.н., професор, зав. кафедри ДАКККіМ; *Сілкова Г.В.* – к.п.н., доцент, зав. кафедри РДГУ; *Христова Н.М.* – к.і.н., с.н.с., професор ДАКККіМ; *Чепуренко Я.О.* – к.і.н., с.н.с., професор ДАКККіМ.

Наукові редактори – *М.С.Слободяник, Г.В.Власова*

Редактори: *Л.В.Білоусова*
І.Ю.Вільчинська

Комп’ютерний набір *К.А.Іваннікова*

Друкується за постановою Вченої ради
Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ

Л.А. Дубровіна
/м. Київ/

“ДОКУМЕНТ” У БІБЛІОТЕЦІ ТА АРХІВІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТЬ І РУКОПИСНІ ФОНДИ БІБЛІОТЕК У ХХІ СТОЛІТТІ

Рукописні підрозділи є унікальним видом структурних утворень, що історично існують у складі великих (як правило, національних та наукових) бібліотек як соціокультурних установ в усіх країнах, починаючи з періоду рукописно-книжної культури, оскільки, як відомо, перші бібліотеки були рукописними. Поява друкованої книги поступово змінила структуру і співвідношення рукописної та друкованої книги. Як наслідок, розвиток інформаційної та видавничої сфер суспільства ще у XVIII ст. визначив рукописну частину бібліотечних фондів як меморіальну. Отже, в XIX ст. уся рукописна спадщина бібліотек була організована в рукописних відділах, де їм були надані спеціальні умови для зберігання, обліку й використання.

Прискорення науково-технічного прогресу, глобальні суспільно-політичні та економічні революції, докорінні зміни у системі, статусі та функціях різних соціальних інститутів суспільства стали характерними ознаками XX ст. Документальні фонди архівів і бібліотек поступово набувають значення документального ресурсу, який еволюціонує і поглинається новим трансформованим ресурсом – інформаційним. Відбувається переосмислення та уніфікація понять, якими оперують бібліотечна й архівна справи. Поступальний розвиток термінів та дефініцій від часткового до загального прискорюється наприкінці XX ст., з’являються терміни вищого рівня узагальнення.

Серед них – термін “документ” та обсяг цього поняття, щодо яких розгорнуто широку полеміку у сфері книгознавства, бібліотеко-знавства, бібліографознавства, що розпочалася ще з “епохи Поля Отле” й триває донині. Для усвідомлення ступеня дискусійності питання досить звернутися до наукових праць 90-х років XX ст., що стосуються історичних та сучасних концепцій змісту та глибини поняття “документ”, написаних істориками-документознавцями, які

працюють у науковому просторі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства – С.Г.Кулешовим, Н.М.Кушнаренко, М.С.Слободяником, Г.М.Швецовою-Водкою та ін.

Ситуація "невизначеної визначеності" склалася також з використанням терміна "документ" в архівному та бібліотечному законодавстві та поняття архівного та бібліотечного фонду. В архівній справі обсяг поняття є значно ширшим – "Національний архівний фонд" як "сукупність архівних документів, що відображають історію духовного і матеріального життя українського народу та інших народів, мають культурну цінність і є надбанням української нації", в бібліотечній – "бібліотечний фонд" як "упорядковане зібрання документів, що зберігається в бібліотеці".

Архівна справа, в тому числі архівознавство та діловодне "документознавство", що оперує поняттями "архівний документ", "архівний фонд", "архівна установа" (або структурні підрозділи – архів, архівний підрозділ, архівний відділ), щодо обсягу яких дискусії завершилися в 60-х роках XX ст., узаконила цей термін не лише в попередніх положеннях про Державний архівний фонд та спеціальних термінологічних словниках, а й в Законі України "Про Національний архівний фонд і архівні установи" (від 06. 03.2003 р.). Водночас склалося цілком зрозуміле поняття архівного документа як такого, що зберігається в архіві, архівній установі або архівному підрозділі й складає НАФ, а бібліографічного документа – як об'єкта бібліографічного опису, що зберігається у бібліотеках.

При цьому малося на увазі, що рукописні фонди бібліотек підпадають під дію архівного закону так само, як і під дію бібліотечного закону. Архівний закон декларує: "архівний документ – документ незалежно від його виду, виду матеріального носія інформації, місця і часу створення та форми власності на нього, що припинив виконувати функції, для яких був створений, але зберігається або підлягає зберіганню з огляду на значущість для особи, суспільства чи держави або цінність для власника, а також як об'єкт рухомого майна". За Законом України "Про бібліотеки та бібліотечну справу" від 27 січня 1995 р., документ – це "матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носієві", а інформаційні ресурси – це "сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, базах даних тощо)". Термін "рукописні фонди" (рукописні документи) в

останній редакції архівного та бібліотечного законів зникає. Однак поняття “рукопис”, “рукописний документ” та “рукописні фонди бібліотек” є такими, що не збігаються.

Водночас неузгоджений серед спеціалістів бібліотечної та архівної сфери термін “документ” нині продовжує поширюватися на усю інформаційну сферу діяльності держави. Цей термін вводиться до цілісної системи бібліотечно-бібліографічної, архівно-археографічної, інформаційної діяльності, при цьому видова та функціональна специфіка документів не розрізняється. Ці поняття паралельно продовжують використовуватися в сферах дії архівного та бібліотечного законів. Спрощення використання змісту термінів призводить до відриву змісту поняття від його форми, зміну обсягів понять, ускладнення практичної роботи з документами, передусім, рукописними.

Створення інфосфери суспільства та формування нових категорії – сукупного поняття “інформаційного ресурсу”, який абстрагується від форми, виду, походження документа та змісту його інформації і основну увагу переносить до уніфікації інформації вторинного рівня та засобів комунікації,– накладає на сучасні бібліотеки та архіви не лише особливу роль у процесі функціонування інфосфери, а й обов’язок гармонізації базових понять, удосконалення терміносистеми, врахування традиції розвитку рукописних фондів бібліотек та архівів, поняття інформаційних ресурсів та історичних джерел.

М.С. Слободяник
/м. Київ/

ГАЛУЗЕВЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО: ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ

У сучасному українському документознавстві сформувалося три основні концепції – розширена (Н.М.Кушнаренко), спеціалізована (С.Г.Кулешов), інформаційна (М.С.Слободяник). Авторське бачення документознавства викладено у публікаціях [1–2]. Відповідно до інформаційної концепцієї документознавство має складний об’єкт – документ – користувач. Згідно з таким розумінням об’єкта, поняття документ розглядається у широкому значенні (видання, неопубліковані документи, що прирівнюються до публікацій, організаційно-розпорядча та інша управлінська документація) як основний змістовний елемент документної інфраструктури суспільства. За інформаційною концепцією,

документознавство вивчає максимально широке коло документів на різних носіях і потреби суспільства та особистості в інформації; системи, методи і прогресивні технології задоволення інформаційних потреб користувачів. Зазначене вище підкреслює визначальну роль змістовної, інформаційної складової документа, яка має стати предметом поглибленого вивчення. Суттєва специфіка документів, що функціонують у різних галузях і професійних сферах, вдається цілком очевидною [2–4]. Зокрема, С.Г. Кулешов виділяє у структурі нашої науки науково-технічне документознавство [3–4]. Згідно з авторським баченням у комплексній науці про документ виділено дві складові: загальну і галузеві, що відрізняються змістовною частиною документів, документного потоку і документоутворень (мікропотоків, масивів, ресурсів, фондів), орієнтованих на задоволення універсальних і галузевих інформаційних потреб користувачів [2].

Для формування галузевого документознавства існують об'єктивні передумови, пов'язані із суттєвими особливостями галузевих потоків і масивів документів та структурою і змістом інформаційних потреб користувачів. На ці особливості вже відгукнулась система підготовки кадрів. Зокрема, галузева підготовка документознавців започаткована у нашій Академії в межах кваліфікацій "документознавець фінансових, банківських і підприємницьких структур" і "документознавець-референт органів державної влади". Випускників, які одержують ці кваліфікації, відрізняють знання основних проблем галузі, її документних потоків і комплексів, сутності і змісту інформаційних потреб основних категорій користувачів, організації інформаційної діяльності у галузі та особливості інформаційно-аналітичного та документаційного забезпечення фахівців.

Предметом галузевого документознавства є закономірності функціонування документів і документоутворень як каналів соціальних комунікацій, які орієнтовані на задоволення професійних потреб суспільства і користувачів у поточній та ретроспективній галузевій документній інформації.

Галузеве документознавство, як і загальне, має фундаментальну та прикладну частини. У фундаментальній виділяються теоретична та історична складові. Зупинимось на змісті галузевого документознавства докладніше. Пріоритетне значення має обґрунтування найбільш широкого поняття галузевий документ і визначення на цій основі основних видів документів як об'єктів архівної, діловодної, інформаційної та інших видів діяльності у конкретній галузі.

Ключовими теоретичними проблемами галузевого документознавства є: формування системи знань про галузевий документ, його специфіку, структуру, ознаки і властивості; класифікацію і типологію та проведення документологічного та інформаційного аналізу виділених видів і типів документів та документоутворень .

Збагачення об'єкта науки дозволяє включити до проблематики наукових досліджень: вивчення структури і змісту галузевих інформаційних потреб суспільства та особистості; особливості документно-інформаційної діяльності у галузі, і аналіз закономірностей та сутнісних особливостей її документної інфраструктури. Слід обґрунтувати сутність, зміст, структуру, функції і основні напрями трансформації галузевої системи документальних комунікацій, здійснити їх класифікацію і комплексний аналіз. Серед основних теоретичних проблем: обґрунтування сутності, властивостей структури і функцій галузевих документних потоків; їх класифікація та комплексний аналіз виділених видів; визначення і обґрунтування загальних та специфічних закономірностей функціонування цих потоків; їх системне дослідження, моніторинг і моделювання.

Загальноцивілізаційна тенденція формування інформаційного суспільства актуалізує комплекс досліджень галузевих електронних документів у широкому значенні (електронні публікації і електронну документацію). Ці наукові розвідки охоплюють таке коло основних проблем: обґрунтування закономірностей функціонування електронних документів галузі як сучасних і перспективних інформаційних ресурсів суспільства та їх ролі у системі професійних комунікацій; аналіз сутнісних відмінностей, структури, функцій, ознак і властивостей галузевих електронних документів; вивчення особливостей використання електронних документів основними категоріями користувачів галузевої інформації; теоретико-методичні проблеми формування галузевої системи електронної документації, її класифікації і структуризації.

В межах історичної частини галузевого документознавства має здійснюватись комплексне дослідження її історії. Особливу увагу слід приділити проблемам періодизації та історико-документознавчій реконструкції виділених періодів та їх основних етапів. Важливим напрямом такої реконструкції є проведення моніторингу розвитку галузевого документознавчого знання в цілому і складових цієї науки зокрема. Історична частина охоплює і широке коло проблем дослідження витоків і генезису галузевої системи та окремих каналів документальних комунікацій на різних етапах їх розвитку .

Необхідно розробити періодизацію і здійснити історико-документознавчу реконструкцію основних етапів розвитку галузевого документного потоку; проаналізувати історію його вивчення, вплив соціально-політичних і організаційно-технологічних процесів на зміст і структуру документних потоків галузі. Перспективним є вивчення історії розвитку основних видів галузевих управлінських документів та створення і функціонування галузевої системи управлінської документації на різних історичних етапах.

Зупинимось на проблематиці прикладних досліджень. Вивчення галузевих документних потоків характеризуються яскраво вираженою практичною спрямованістю. Зокрема, одержані результати дозволяють об'єктивно оцінити стан і перспективи галузі; розробити стратегію задоволення інформаційних потреб користувачів; забезпечити високу якість формування галузевих баз даних; визначити ефективність галузевих джерел інформації.

У дослідженні галузевих електронних документів виділяються і прикладні проблеми: організація електронного документування і обігу електронної документації; регламентація процесів створення, реєстрації, обігу і зберігання галузевої електронної документації; теоретичні та організаційно-технологічні засади формування галузевих електронних архівів; управління процесами створення, збереження, розповсюдження і захисту електронних документів; розробка і реалізація новітніх технологій у документній інфраструктурі галузі; правові проблеми забезпечення функціонування галузевих систем електронних публікацій і документації.

Виділені нами напрями галузевих документознавчих досліджень можуть доповнюватись у відповідності із особливостями конкретних галузей знань .

Література:

1. Слободяник М. Структура сучасного документознавства // Вісн. Кн. палати. – 2003. – № 4. – С. 18-21.

2. Слободяник М.С. Документологія: Зміст. Перспективи. // Бібліотеко-знавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – №4. – С.4-9.

3. Кулешов С. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / УДНДІАСД , ДАККіМ . – К ., 2000 . – 162 с.

4. Кулешов С. Новий погляд на структуру документознавства // Вісн. Кн. палати. – 2003. – № 10. – С. 24-27.

Г.М. Швецова-Водка
/м. Рівне/

ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ДОКУМЕНТОЛОГІЇ – МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДИСЦИПЛІН ДОКУМЕНТАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО ЦИКЛУ

Однією з найдискусійніших проблем сучасного документознавства є визначення його місця серед інших наукових і навчальних дисциплін. Існують різні концепції, що пояснюють зміст документознавства та його зв'язки з іншими науковими дисциплінами.

Як висновок розгляду різних існуючих на даний час концепцій документознавства можна стверджувати, що в кожній з них є „раціональне зернятко". Концепція Н.М. Кушнаренко приваблює тим, що тлумачить науку про документ як дуже широку галузь знань, у якій досліджується все, що стосується документа. Концепція С.Г.Кулешова відрізняється чіткістю щодо змісту і меж як загального, так і спеціального документознавства. Концепція М.С. Слободяника привертає увагу до особливих зв'язків документознавства з наукою про інформацію як більш фундаментальною. Водночас у кожній з наведених концепцій є слабкі місця, що викликають застереження. Усе це дає підстави запропонувати ще один погляд на місце документознавства в системі наук та його структуру.

Насамперед пропонуємо змінити точку зору: йти не від внутрішньої структури документознавства, а від його місця серед суміжних галузей знань. Весь комплекс дисциплін, що досліджують інформацію, можна об'єднати назвою „інформологія" (наука про інформацію). Далі цей комплекс поділяється на такі частини, як теорія інформації, інформатика соціальна й інформатика прикладна (або комп'ютерна наука).

Інформатика соціальна дорівнюється теорії соціальних комунікацій і може бути інакше названа ноокомунікологією. В межах останньої можна виділити теорію соціальної інформації і документологію як комплекс наук про документ. Особливе місце посідає наукова інформатика (наука про науково-інформаційну діяльність), яка належить до комплексу наук ноокомунікології (соціальної інформатики), але не є повністю відокремленою від документології – частково перетинається з нею.

У межах документології виділяємо такі комплексні науки, як теорія журналістики (наука про підготовку інформації), документо-

знавство (наука про підготовку документа), архівознавство (наука про архівну справу), бібліологія або книгознавство (наука про книжкову справу). Отже, документознавство постає як одна з документологічних наук, які, в свою чергу, відносяться до наук ноокомуніколо-гічних і інформологічних. Пропонуємо документологією називати саме цикл наук про документ, а не окрему наукову дисципліну. Можливо, в межах цього циклу ще повинна сформуватися „загальна теорія документології”.

Власне документознавство пропонується поділяти на загальне (що стосується будь-яких документів) і спеціальне (що присвячується певним видам чи типам документів). У межах загального документо-знавства можна виділити такі часткові дисципліни: теорія документа (у тому числі його типологія та історія), теорія документних ресурсів, документна лінгвістика, документальні автоматизовані інформаційно-пошукові системи (у тому числі документографічні й повнотекстові), технологія збереження документів. У межах спеціального документо-знавства виділити: теорію документних потоків (що стосується опублікованих документів), управлінське документознавство, кіно-фотофонодокументознавство, електронне документознавство, карто-знавство, вчення про науково-технічну документацію, вчення про спецвиди документів. Цей перелік можуть доповнити музичне документознавство, образотворче документознавство, інші дисципліни, присвячені конкретним видам або типам документів.

У сфері навчальної діяльності при підготовки фахівців з архівознавства, бібліотекознавства, видавничої справи, книжкової торгівлі тощо зміст документознавчих навчальних дисциплін може і повинен спеціалізуватися. Отже, навчальна дисципліна „Документо-знавство” (або комплекс навчальних дисциплін) повинна бути спеціалізованою відповідно до того, яким майбутнім спеціалістам вона викладається.

Л.Г. Тупчієнко-Кадирова
/м. Кіровоград/

МУЗИЧНЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Запропонована нами концепція музичного документа (МД), який містить музичну інформацію (МІ) та має певні форми й види, відкриває деякі напрями подальших перспективних досліджень. Л.А.Дубровіна

назвала один напрям “музичним документознавством” (МДЗ), а М.С.Слободяник визначив йому місце в структурі галузевого документознавства.

Цілком погоджуючись із визначенням музичного документознавства, спробуємо намітити ті питання, які входили б до його структури.

Звичайно, треба визначити базові елементи, якими є музична інформація (МІ) та музичний документ (МД). Нами визначено також види інформації, що відповідають різним аспектам музичної культури суспільства (МКС). Основним видом інформації про МКС є МІ. Поруч із нею виділяється інформація про музику (її осмислення), про її суб`єкти (окремі особи, колективи, організації, установи тощо), про процеси музики (створення, виконання, сприймання тощо) та деякі інші. Музичним документом у широкому розумінні цього терміна ми й назвали той, що містить один чи більше з цих видів інформації. А музичну інформацію містить МД у вузькому розумінні цього терміна. Отже, необхідно чітко розмежувати МД у вузькому та широкому розумінні терміна, підібрати відповідний термін та визначення для МД з інформацією про МКС, якщо це буде можливо та доцільно.

Бажано провести дослідження архівних фондів особового походження (АФОП) різних суб`єктів МКС: композитора, виконавця, педагога, слухача. Нами проведено дослідження АФОП композитора та зроблена модель описання та класифікації музичних документів спадщини, а подальші дослідження інших суб`єктів дадуть змогу уточнити модель з урахуванням специфіки фондів.

Ще одне питання МДЗ – визначити критерії, за якими можна класифікувати документ як музичний (у вузькому розумінні терміна), якщо він містить й інші види інформації, пов`язані з музикою. Попередньо можна назвати такі: переважна більшість площі носія документа зайнята МІ, мета створення документа (якщо насамперед для виконання – тоді вважати МД; якщо для осмислення, коли МІ використовується як приклад для ілюстрації, тоді вважати документом з інформацією про музику з частковим використанням МІ).

Відзначимо, що як базовий елемент слід розглядати й музику, але під кутом зору документознавства: форми, способи й засоби фіксації інформації та її відтворення, особливості відбиття музичних творів на матеріальному носієві. Це потребує історичного дослідження, його можна включити як розділ в історію МДЗ. В історії МДЗ, звичайно, розглядаються історія окремого фонду (у т.ч. історія його

створення, пошуку), співвідношення біографії фондоутворювача та історії фонду й АФОП загалом.

Звичайно, для виокремлення музичного документознавства слід виділити цілі та завдання, предмет та об`єкт дослідження, чітко розмежувати його з іншими сферами, наприклад, з музикознавством, та визначити його місце у сучасному документознавстві. У межах МДЗ необхідно виділити об`єкти розгляду: всі музичні документи (для визначення найзагальніших питань), окремі масиви документів (АФОП та інші, доцільність виділення яких як об`єктів МДЗ треба продумати), конкретні фонди, частини фонду, окремий документ та його частини.

Отже, у МДЗ виділяються: блок історичних питань, блок внутрішніх питань (структура й ієрархія елементів та їхні зв`язки), блок зовнішніх питань (місце у надсистемі, розмежування та зв`язки з іншими напрямами системи).

Я.О. Чепуренко
/м. Київ/

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ

Питання організації доступу до інформаційних ресурсів органів державної влади розглядаються науковці – політологи, соціологи, державознавці та правознавці – відповідно до об’єкта дослідження тієї чи іншої галузі науки. Поряд з цим існують документознавчі аспекти організації доступу, зберігання та використання в практичній інформаційній діяльності інформаційних ресурсів органів державної влади.

Дослідження фахівців-документознавців з проблем збереження та використання інформаційних ресурсів органів державної влади мають бути спрямовані в першу чергу на законодавче регулювання доступу до цього виду ресурсів з точки зору основоположних законів інформаційної діяльності – Конституції України, Закону України “Про інформацію” тощо. Відповідно до правового поля, в якому відбуваються процеси формування та використання інформаційних ресурсів органів державної влади, досліджується методика організації доступу та процесів збереження документів, які є результатом офіційної діяльності органів державної влади в країні. Правове поле

впливає і на процеси створення і розвитку документних фондів, в основі яких лежать інформаційні ресурси органів державної влади. Щодо цього питання, то більшість фахових законів України (“Про Національний архівний фонд та архівні установи”, “Про бібліотеки і бібліотечну справу”, “Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації”) не приділяють достатньої уваги до організації доступу до інформаційних ресурсів органів державної влади, та їх збереженню як історичного ресурсу. Закон України “Про державну таємницю” визначає процеси формування конкретних видів документів. Організація ж цих документів у фонди, процеси їх подальшого використання в практичній інформаційній діяльності відповідно до законодавства залишаються поза межами правового поля.

В сучасних умовах подальшої демократизації суспільства приділяється велика увага проблемі відкритості влади. Ці питання широко обговорюються і приймаються конкретні заходи щодо його правового регулювання в ряді країн. Україна не є винятком. 17 грудня 2004 р. Верховною Радою України у першому читанні був прийнятий закон “Про інформаційну відкритість органів державної влади та вищих посадових осіб”; Центром політико-правових реформ розроблено проект концепції закону України “Про доступ до інформації” [3, 4]. В основі цих документів лежить механізм надання права доступу громадянам, усім зацікавленим особам права на вільний доступ до інформаційних ресурсів органів державної влади. З прийняттям цих законів слід внести зміни і доповнення до тих нормативно-правових актів, які сьогодні регулюють процеси формування національного документного фонду України, збереження документної спадщини, організації галузевих документних фондів з метою їх збереження та введення в обіг.

Протягом 2000–2004 рр. було прийнято низку нормативно-правових актів, щодо регулювання питання формування і використання електронних інформаційних ресурсів органів державної влади. У цих документах комплексно регулюються питання створення, організації, розвитку, використання електронних інформаційних ресурсів. Така комплексність дозволила протягом зазначеного часу створити чітку систему ресурсів, які сьогодні стали доступними широкому загалу: функціонують і постійно поповнюються веб-ресурси органів державної влади (Офіційне Інтернет-представництво Президента України, Офіційний веб-сайт Верховної Ради України,

Єдиний веб-портал органів виконавчої влади та ін.). До цих досягнень слід віднести і функціонування Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів України та правове регулювання організації доступу до цих документів. Найбільш вдалою інформаційною системою для організації доступу до цих ресурсів стала мережа Інтернет. Слід зазначити, що одним з перших правових актів, які сприяли розвитку системи електронних інформаційних ресурсі, був Указ Президента України від 31 липня 2000 р. "Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні". Тобто спочатку було прийнято документ, який регулює інформаційну систему, а потім ряд правових актів, які упорядковують процеси формування документого фонду даної інформаційної системи та організації доступу до цих документів.

Позитивний досвід у формуванні електронних інформаційних ресурсів органів державної влади слід перенести на формування документних фондів видань та архівних матеріалів. Спочатку варто нормалізувати правові основи створення спеціалізованих документо-сховищ інформаційних ресурсів органів державної влади, а потім врегулювати у правовому полі питання щодо формування, збереження та використання конкретних видів документів, які входять до системи інформаційних ресурсів органів державної влади. Формування системи правових актів, які регулюють ці процеси, має відбуватися при їх обговоренні фахівцями як юридичної галузі, так і документознавцями, котрі розуміються на технологічних процесах вироблення, збереження, розповсюдження та використання інформаційних ресурсів.

Література:

1. Про інформацію. Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII//Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст.650.

2. Бачило И.Л., Лопатин В.Н., Федотов М.А. Информационное право: Учебник / Под ред. Б.Н.Топорина. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – С.240.

3. Вінніков О. Законодавчі стандарти інформаційної відкритості державних органів в Україні // Інформаційна відкритість органів державної влади України /За заг. ред. М.Лациби. – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2005. – С.11-36.

4. Демкова М., Фігель М. Проблеми доступу до публічної інформації та перспективи їх вирішення в Україні // Інформаційна відкритість органів державної влади України / За заг. ред. М.Лациби. – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2005. – С.81-90.

В.В. Рудюк
/м. Київ/

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ У ФРН

Аналіз процесу розвитку електронної документації у ФРН має практичне значення для України, оскільки цьому процесу в обох країнах властиві ознаки подібності: а) на фоні власного досвіду автоматизації документаційної діяльності відбувається "мпортування" теорій і технологій електронного документообігу; б) національні документаційні електронні технології і ресурси потребують уніфікації та приведення до міжнародних стандартів.

Теоретична основа періодизації – двофазна модель засвоєння нових інформаційних технологій Ф.Агра: послідовні періоди їх засвоєння і поширення в інформаційно-документаційній галузі ФРН цілком вкладаються в цю модель, у той час як третій період – трансформації за "трифазною моделлю" Веста-Лімана, – ще не настав. Розглянемо запропоновану періодизацію докладніше.

Період засвоєння нових інформаційних технологій в галузі (середина 1970-х – друга половина 1990-х) позначився взаємним пристосуванням методів електронної обробки даних та діяльності інформаційно-документаційних установ з метою більш ефективного використання інформації і документації. Період засвоєння може бути поділений на три етапи.

Перший етап – структурна модернізація (середина 1970-х – середина 1980-х). Мета: пристосування інформаційних ресурсів до практичних потреб. Заходи: оновлення структури інформаційно-документаційних установ та інформаційно-документаційних ресурсів. Передумови для початку наступного етапу: апробація доступу до електронних баз даних.

Другий етап – ринкова організація (середина 1980-х – початок 1990-х). Мета: забезпечити функціонування інформаційного ринку на засадах децентралізації, самокерованості і самофінансування. Заходи: переорієнтація установ інформаційно-документаційного спрямування на цільове "ринкове" розповсюдження інформації. Передумови для початку наступного етапу: зосередження комп´ютерних і документаційних досліджень на проблемах фахової інформації, методологічне забезпечення процесів вивчення і використання методів електронної обробки даних у галузі бібліотекознавства, інформації і документації.

Третій етап – професійна переорієнтація (перша половина 1990-х). Мета: поширення електронного документообігу в системі комунікацій, підвищення ефективності і привабливості інформаційного ринку на засадах “економічності”, тобто прагнення не дублювати наявні на міжнародному ринку продукти. Заходи: теоретична підготовка працівників галузі до масованого переходу на електронний документообіг.

Період поширення нових інформаційних технологій (з 1997 р.) розпочався з наданням доступу до документів та їх передачі через сервіси мережі Інтернет. Він позначився законодавчим закріпленням норм використання електронних документів, визначенням форматів і технічних стандартів, відпрацюванням методів створення, обробки, пересилання, зберігання тощо. Склалися основні форми електронної документації: E-Billing (електронні рахунки), E-Business (електронна комерційна документація), E-Government (електронні документи органів урядування), E-Rechtsverkehr (електронна правова документація), E-Verwaltung (електронна управлінська документація). Мета чинної з 2000 р. урядової програми – формування інформаційного суспільства, забезпечення ФРН провідних позицій на європейському ринку інформаційних і комунікаційних технологій. Перспективний проект урядової програми (з 2006 р.) передбачає стимулювання досліджень у галузі інформаційної та комунікаційної техніки, зокрема з метою створення нових робочих місць.

Висновки:

а) кожний етап розвитку розпочинається з підготовки відповідних фахівців, з організації профільних наукових і координаційних установ;

б) кожний попередній етап розвитку створює передумови для наступного;

в) кожний наступний етап розвитку передбачає адаптацію інформаційно-документаційної галузі до змін, що відбуваються.

П.Ю. Федорова
/м. Харків/

СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Проникнення комп'ютерних та інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства стало однією з характерних ознак сучасного життя. Комп'ютерні технології здатні докорінно змінити як виробничі процеси, так і бізнес-процеси компаній. Наприклад, вони можуть звільнити працівників від повільної, трудомісткої роботи з паперовими документами. Заміна паперових процесів на електронні дозволяє інтелектуальним працівникам займатися плідною працею.

Саме в цих умовах доцільно упровадження систем електронного документообігу. Такі системи дають змогу віддати належне необхідності дотримання вітчизняних традицій діловодства, з одного боку, інформаційних систем, що забезпечують облік та керування документами підприємства, а з іншого – забезпечити належний технологічний рівень, прийнятий у провідних компаніях світу. Проте, незважаючи на всі очевидні переваги, які дає факт впровадження у роботу підприємства системи електронного документообігу, цей процес зазвичай супроводжується цілою низкою проблем. Вони зумовлені як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками.

Можна виділити принаймні три групи проблем, що виникають під час упровадження систем електронного документообігу: організаційні, технологічні та проблеми, пов'язані з людським фактором.

До організаційної групи входять проблеми, що потребують практичних рішень на рівні керівництва організації:

– відсутність узгодженості в діях персоналу;

– необхідність прийняття радикальних рішень;

– неможливість зберегти традиційні застарілі схеми роботи та методи управління.

До технологічної групи відносяться проблеми системного порядку, що вирішуються на рівні технологій:

– вибір стандартів систем електронного документообігу;

– неоднорідність прикладного програмного забезпечення ;

– необхідність модифікації комп'ютерної мережі;

– вибір протоколу обміну даними;

– необхідність переведення документів, що вже існують на папері в електронну форму;

– необхідність уніфікації типів електронних документів тощо.

До цієї ж групи проблем треба віднести питання безпеки інформації. Для організацій, що ведуть комерційну діяльність ця цінність, вірогідно, виражається у певному грошовому еквіваленті. Щодо організацій, які відносяться до сфери державного врядування, то для них існує ще один фактор, який зобов'язує приділяти увагу цьому питанню – це необхідність неуклінного дотримання законодавства та державних стандартів з безпеки інформації.

Третьою є група проблем, що пов'язані з людським фактором. Проблеми цієї групи важко піддаються конкретизації, адже вони здебільшого зумовлені суб'єктивними факторами. Але умовно їх можна поділити на дві підгрупи.

Це загальні проблеми, тобто ті, які виникають під час упровадження систем електронного документообігу в більшості організацій і зумовлені загальними психологічними якостями людей. Слід зазначити, що ці проблеми виникають у будь-яких організаціях, незалежно від розмірів, сфери діяльності чи типу обраної системи електронного документообігу.

Та специфічні проблеми, які зумовлюються ментальними особливостями та особливостями роботи у конкретній організації. Вони відносяться до психолого-адаптивних проблем, які знаходяться у площині кадрового забезпечення систем, що впроваджуються.

Впровадження системи електронного документообігу не можна розглядати лише як роботу з новим програмним забезпеченням, яке дасть змогу боротися з труднощами, що виникають у процесі обробки документів. Це є комплекс науково-методичних заходів, які поширюють свою дію на усе підприємство. Їх впровадження можна назвати переходом до нових форм праці та відносин, який не може бути непомітним та безболісним.

Вважаємо, що детальне вивчення проблем, які можуть виникнути ще на етапі підготовки організації до впровадження системи електронного документообігу, може допомогти попередити їх виникнення або звести їх вплив на подальшу роботу до мінімуму. Крім того, досвід практичної діяльності показує, що затрати ресурсів організації на попередження проблем зазвичай значно менші, ніж ті фінансові та організаційні витрати, які виникають у зв'язку з необхідністю ліквідувати їхні наслідки.

Г.А. Шаньгинова
/г. Улан-Уде/

ЭЛЕКТРОННЫЕ ДОКУМЕНТЫ В ФОНДАХ БИБЛИОТЕК

Одним из актуальных вопросов современной библиотечной теории и практики является внедрение новых информационных технологий и Интернет в деятельность библиотеки. Эта проблема обсуждается на страницах профессиональной печати и различных международных научно-практических конференциях

В условиях перехода к информационному обществу в печати появляются публикации о закате гутенберговской эпохи – исчезновении библиотек, замене печатных изданий электронными ресурсами. Эти утверждения не получили практического воплощения, так как статистика книгоиздания и результаты социологических исследований свидетельствуют об обратном: растет число читателей, отмечается интенсивность использования фонда печатных изданий.

Изменение способов фиксации информации привело к тому, что в структуре фонда современной библиотеки выделяются две взаимосвязанные части: подфонд традиционных документов и подфонд документов на нетрадиционных носителях. Электронные документы имеют много преимуществ: оперативность получения информации, организация доступа к полнотекстовым базам данных; решение проблемы размещения документов.

Интернет, мультимедийные и электронные ресурсы все активнее вторгаются в нашу жизнь. Сегодня они, наряду с печатными документами, представлены в фондах отечественных библиотек. Соотношение этих частей в совокупном библиотечном фонде неравномерно в силу различных обстоятельств: недостатка финансовых средств, отсутствия современной технической базы и т. д. Например, в большинстве детских библиотек России основным элементом фонда остаются печатные издания[1]. Подобная ситуация сложилась и в сельских библиотеках. По свидетельству Г.А.Райковой из 923

[1] Бубекина Н.В. Детские библиотеки России в 2002 г.: состояние, тенденции, проблемы // Библиотечное дело – XXI в.: Науч.-практ. сб. – Вып. 2 (6) / РГБ. – М., 2003. – С. 206 (Приложение к журналу “Библиотековедение”).

библиотек компьютеры имеют только пять[1]. Таким образом, книга продолжает занимать лидирующее место в структуре библиотечного фонда.

Другим элементом фонда являются электронные периодические издания. Сегодня многие научные издательства выпускают электронные журналы, некоторые издательские структуры вместе с печатными изданиями представляют их электронные версии. В отдельных крупных библиотеках численность электронных периодических изданий значительно превосходит традиционные печатные[2]. Учитывая особенности электронных периодических изданий, большинство российских библиотек создает консорциумы, позволяющие организовать совместное использование электронных ресурсов. Так, в конце 1990-х годов была образована Международная ассоциация библиотечных консорциумов, в состав которой вошли представители США, Германии, Канады, Великобритании и других стран мира. Аналогичные консорциумы создаются и в России. Журналы и газеты на CD-ROM можно приобрести в ЗАО "МК-Периодика", сотрудничающим со многими организациями.

Отсутствие финансовых средств или их ограниченность влияют на количество приобретаемых электронных документов. Вероятно, в отборе электронных ресурсов опираются на общую тенденцию, характерную для большинства российских библиотек: увеличение количества названий на фоне уменьшения экземплярности.

В условиях формирования единого информационного пространства встает задача подключения библиотек к Интернет. Обеспеченность электронными ресурсами российских библиотек различна: крупные библиотеки имеют современные технические средства и компьютерное обеспечение, хуже обеспечены сетевыми ресурсами региональные библиотеки. Выходом из сложившейся ситуации является организация центров доступа к Интернет с помощью программы Института "Открытое общество". Так, с 2003 г. в республиканских библиотеках Бурятии создаются общественные пункты подключения (ОПП) к

---

[1] Райкова Г.А. Сельские библиотеки: состояние и перспективы // Библиотечное дело – XXI в.: Науч.-практ. сб. – Вып. 2 (6)/ РГБ. – М., 2003. – С. 226 (Приложение к журналу "Библиотековедение").

[2] Качалина В.В. Современные особенности формирования фондов периодических изданий библиотек // Библиотечное дело – XXI в.: Науч.-практ. сб. – Вып. 2 (6)/ РГБ. – М., 2003. – С. 153-165 (Приложение к журналу "Библиотековедение").

открытым ресурсам Интернет – Национальной библиотеке, Государственной юношеской библиотеке, Бурятской государственной детской библиотеке.

В настоящее время активно внедряются новые информационные технологии в процессы формирования фондов. Крупные библиотеки с начала 1990-х гг. перешли на автоматизированные программы заказа, регистрации и обеспечения сохранности фонда документов. Наибольшее распространение из АБИС получили “Библиотека-5.0”, “Ирбис”, МАРК. Однако пока в библиотеках России этот процесс происходит крайне медленно. В комплектовании изменилась и система информирования библиотек о новинках – получает распространение рассылка электронных пресс-релизов, что позволяет своевременно реагировать на тенденции книжного рынка и заказывать профильные документы. Некоторые организации, например, ЦКНБ информируют библиотеки о новинках периодики в электронной форме.

Таким образом, электронными документами сегодня располагают многие российские библиотеки, однако осложняют их приобретение отсутствие финансов, проблема авторского права на электронные ресурсы и другие.

Ю.І. Палеха
/м. Київ/

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КУЛЬТУРИ УПРАВЛІННЯ ДІЛОВОДСТВОМ

Висока культура управління, як і культура особистості, – це гармонія знань і етико-моральних якостей, що, безумовно, залежать від інтелектуально-культурних якостей керівника. Відповідно культура управління діловодством (КУД) – сукупність теоретичних та практичних положень, принципів і норм, що мають узагальнюючий характер і стосуються різною мірою питань управління діловодними процесами, однією з важливих сфер діяльності організації.

До основних напрямів культури управління діловодством відносяться:

– забезпечення ефективності управління через створення досконалої системи виконання діловодних операцій;

– впровадження інформаційної культури як системи знань та навичок щодо керівництва документно-інформаційними потоками й новітніми програмними продуктами;

– дотримання певних меж, в яких може діяти керівник служби діловодства у конкретній ситуації, і що він не повинен робити.

Культура управління діловодством має забезпечити єдину методологію її застосування в усіх підрозділах організації, що прагнуть якісно налагодити цей процес відповідно до діючих вимог. Зокрема, має бути визначена відповідальність працівників організації за створювані ними документи та раціональну роботу з ними. Основні правила роботи з документами в організації мають бути зафіксовані в інструкції, затвердженій вищим керівництвом, з зазначенням обов’язків усіх працівників, які створюють документи.

Загальні принципи культури управління діловодством повинні будуватися на відпрацьованих методах і способах дотримання єдиних правил роботи з документами в організації, визначенні повноважень та відповідальності працівників за організацію досконалого виконання діловодних технологій і процедур. Культура управління діловодством мусить ґрунтуватися на засадах розробки та впровадження цілісної системи управління документаційним забезпеченням, необхідності регулярного його моніторингу, відповідності визначеним стандартам діловодства та наявності постійної програми навчання роботі з документами, особливо з електронними, а також має включати також питання створення та застосування систем управління спеціальними документами, інтегрованих у загальну систему. Конкретні умови управління діловодними процесами в організації мають визначатися характером і рівнем її розвитку, структурою взаємовідносин і зв'язків, рівнем загальної культури працівників, їх знаннями й набутим досвідом у побудові досконалого документаційного забезпечення. Ці обставини впливають на наукове знання в галузі управління, в тому числі на КУД. Вона, безумовно, буде також залежати від обставин, що характеризують об'єкт управління, чисельні і якісні організаційні характеристики побудови служби діловодства та управління документаційним забезпеченням, закономірностей її функціонування відповідно до чинних стандартів.

І.О. Петрова
/м. Маріуполь/

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЛОВОДСТВА ЗА ЗВЕРНЕННЯМИ ГРОМАДЯН В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Місцеве самоврядування – невід'ємна складова громадянського суспільства й безпосередньо виявляє волю народу, є однією з основ конституційного устрою демократичної держави. Діяльність органів місцевого самоврядування спрямована на забезпечення потреб та інтересів населення. Саме тому велика увага часу в роботі органів місцевого самоврядування приділяється розгляду звернень громадян. Важливим елементом цієї ділянки роботи є її документування. Від правильної та чіткої організації діловодства за зверненнями громадян залежить оперативність і якість схвалюваних рішень, ефективність їх реалізації.

Діловодство за зверненнями громадян ведеться окремо від загального, оскільки має певні особливості, які враховані в "Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації" (далі-Інструкції).

Інструкція чітко визначає правила приймання отримання, оброблення, обліку, реєстрації, контролю звернень, їх оперативного зберігання, підготовки і передавання документів до архіву, знищення.

Для роботи зі зверненням громадян в органах місцевого самоврядування як правило створюють спеціальний підрозділ – відділ по роботі зі зверненнями громадян, який виконує такі функції:

– здійснює прийом, перегляд, реєстрацію звернень;

– передає звернення голові органу місцевого самоврядування для внесення резолюцій або безпосередньо виконавцю;

– контролює виконання звернень, тобто стежить за дотриманням термінів розгляду пропозицій, заяв, скарг громадян;

– готує відповіді на звернення громадян,

– бере активну участь у підготовці і проведенні особистого прийому громадян;

– систематизує передані виконавцем документи після повного і ретельного розгляду звернень, формує у справи згідно з правилами;

– здійснює оперативне зберігання документів;

– готує і передає документи за зверненнями громадян до архівного підрозділу.

Діловодство за зверненнями громадян в органах місцевого самоврядування ведеться централізовано, з дотриманням нормативних вимог. Переважна більшість звернень громадян до архівів місцевого самоврядування – це скарги населення і прохання поліпшити умови життя. Отриману інформацію не встигають вчасно обробляти, що порушує терміни виконання. Внаслідок цього управлінський апарат органів місцевого самоврядування втрачає контроль над ситуацією, не здатний виробити правильне рішення і задовольнити інтереси громадян.

Вимагає удосконалення питання з підготовки та проведення особистого прийому громадян. Характерним сьогодні є невідповідне належному рівню доведення до громадян графіка особистого прийому, а іноді і його недотримання, а також відсутність спеціально виділених і обладнаних приміщень для проведення прийому.

Недостатньо уваги приділяється аналізу й узагальненню звернень громадян. Аналітичні довідки рідко складаються в підрозділах, які займаються виконанням звернень. Через це відділ по роботі зі зверненнями громадян не може надати керівництву в повному обсязі інформацію, що відображає стан вирішення пропозицій, заяв, скарг за певний період. У цілому, це позбавляє органи місцевого самоврядування можливості зосередити увагу на актуальних проблемах, ретельно вивчити їх та ухвалити рішення.

Актуальною в органах місцевого самоврядування стає проблема використовування сучасних технологій в документуванні і роботі зі зверненнями громадян. Оснащення кожного робочого місця у відділі з роботи зі зверненнями громадян комп’ютерною технікою, упровадження спеціально розроблених систем документообігу, створення єдиної бази даних сприятиме удосконаленню діловодства за зверненнями громадян.

Таким чином, сучасна організація діловодства за зверненнями громадян в органах місцевого самоврядування, незважаючи на дотримання встановлених нормативів, вимагає доробки з перерахованих вище питань. Результатом розв’язання існуючих проблем повинна стати досконала система документування і роботи з пропозиціями, заявами, скаргами громадян, яка буде здатна швидко та ефективно вирішувати питання, поставлені в зверненнях.

Г.І. Ковальчук
/м. Київ/

КНИЖКОВЕ ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО ЯК НОВА ІСТОРИКО-КНИГОЗНАВЧА ДИСЦИПЛІНА

До актуальних проблем сучасного наукознавства, тісно пов'язаних із розвитком вищої освіти, відносяться проблеми структурування окремих наук, зокрема історичної. Доведено, що сучасна історична наука є комплексною системою, що включає низку підсистем, розділів, спеціальних галузей і спеціальних історичних дисциплін [1]. До останніх традиційно відносять 2 групи дисциплін: 1) ті, що досліджують окремі специфічні види джерел (геральдика, іконографія, нумізматика, фалеристика та ін.); 2) ті, що розробляють спеціальні методи дослідження джерел (герменевтика, палеографія, текстологія, хронологія та ін.) [2]. Існують і розвиваються міждисциплінарні галузі історичних знань, зокрема археографія, архівознавство, документознавство, історична географія, музеєзнавство, пам'яткознавство та ін.

Предметом нашої уваги є дисципліни, що вивчають книгу як предмет матеріальної культури, а не як інформацію, що в ній міститься. Такі дисципліни, як відомо, називаються книгознавчими. До них можна віднести бібліографознавство, бібліопегістику, бібліополістику, бібліотекознавство, історію книги, саме книгознавство, кодикологію, мистецтво книги та ін. Кожна з них має історичну, теоретичну та організаційно-методичну частини. Всі вони мають спільний об'єкт дослідження – книги, але предмет у них різний.

Серед дисциплін історико-книгознавчого циклу найбільш дослідженими є історія книги загалом, яка становить дуже широку систему знань щодо створення (написання рукописних книг чи видання друком) та побутування книг у суспільстві в різний час (включаючи розповсюдження книг через книжкову торгівлю чи бібліотеки, їх описи та укладання каталогів, мистецтво оформлення книжок та багато інших питань). Якщо дослідженням рукописних книг займається кодикокологія та кодикографія, певною мірою палеографія, європейськими першодруками (XV ст.) – інкунабулознавство, то дослідження решти стародруків, а також рідкісних і цінних видань пізнішого часу до останнього часу тривали в рамках загальної чи регіональної історії книги, де, повторюємо, було змішано

все: технологія виготовлення книжок, як рукописних, так і друкованих, тобто, в останньому випадку, поліграфія; відповідні матеріали та інструменти; історія окремих друкарень та історичних осіб друкарів; тематика та жанри книжок, книжковий репертуар певної епохи чи країни або навіть певного друкаря чи видавництва; ціни на книги; мистецтво книги, її художнє оформлення; історія бібліографії; часто – історія бібліотечної справи чи найбільших бібліотек, особи їхніх фундаторів, характеристика фондів, їхня систематизація. Для дослідження певних примірників залучалися здобутки маргіналістики, екслібристики, філігранології та інших допоміжних дисциплін.

Проте з активізацією історико-книгознавчих досліджень, зростанням уваги суспільства до історико-культурного надбання відчувається закономірна потреба диференціації знань. Слід погодитись, що студіювання рукописних документів, інкунабул, загалом стародруків відрізняється від вивчення сучасної книжки, і не тільки тому, що нині всі примірники масового тиражу є ідентичними, а в стародруках трапляється безліч варіантів. До давніх книжок, які є, безумовно, частиною національного культурного надбання, де б вони свого часу не були створені, має бути особливе ставлення – як до пам’яток історії та культури, тобто пам’яткознавчий підхід і, відповідно, інші вимоги щодо зберігання, користування, опису та історико-книгознавчого вивчення.

Фондоутримувачі в державних сховищах – архівах, бібліотеках, музеях – завжди це розуміли. Проте, як відомо, в радянський період пріоритет завжди надавався масовій книзі, ідеологічно витриманій, переважно для робітників та селян. На часі, ми переконані, повернення належної уваги до книжкових пам’яток – термін, який останнім часом все активніше використовується в спеціальній літературі. Під книжковими пам’ятками розуміються рукописні книги, стародруки (XV–XVIII ст.), рідкісні та цінні видання XIX–XXI ст. чи окремі особливі примірники (з автографами видатних особистостей, мистецькими екслібрисами чи суперекслібрисами, цікавими маргінальними записами, додатковими вклейками, ілюстраціями чи іншими відмінностями від основного накладу).

Як же назвати наукову дисципліну та практичну діяльність у державних сховищах, до кола проблем якої входить збереження та дослідження книжкових пам’яток? Названі вище маргіналістика, бібліопегістика, філігранологія, кодикологія чи інкунабулознавство

не охоплюють усіх питань щодо роботи з книжковими пам’ятками. Водночас історія книги, архівознавство, бібліотекознавство, музеєзнавство мають значно ширші завдання, ширші об’єкти. На початку XXI ст. не викликає сумнівів необхідність спеціалізації. Книжкові пам’ятки мають беззаперечну специфіку, що відрізняє їх від інших видань, особливо сучасних масових книжок. Тому ми переконані, що вивчати їх повинна окрема дисципліна – книжкове пам’яткознавство. На нашу думку, книжкове пам’яткознавство належить, з одного боку, до циклу історико-книгознавчих дисциплін, оскільки вивчає переважно давні книжки, а з другого – до комплексу пам’яткознавчих дисциплін, оскільки книги – це дійсно пам’ятки історії та культури, без яких адекватно уявити розвиток цивілізації, історії та культури світу неможливо. Інколи саме вони містять єдину інформацію про зниклі архітектурні споруди, цілі міста, змальовують портрети історичних осіб, доносять описи зразків ужиткового мистецтва, зброярства, золотарства тощо. До сьогодні пам’яткознавство не займається вивченням книжкових пам’яток, хоча в окремих державних документах, статтях і монографіях проголошено серед "писемних" пам’яток і рукописні книги, стародруки та рідкісні видання.

За попередніми даними, тільки в бібліотеках України зберігається більше 2 млн книжкових пам’яток [3]. Цілком можливо, що їх набагато більше, і це без урахування подібних книжок у музеях та архівах, букіністичних магазинах, приватних бібліотеках тощо. Зведеного в межах держави списку чи навіть сумарного достовірного обліку не існує досі. Створення Державного реєстру національного культурного надбання, його частини – "Книжкові пам’ятки України" – проголошено пріоритетним завданням у державній Програмі збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000-2005 рр., затвердженій Кабінетом Міністрів. Час, відведений на це, спливає, а реєстру як не було, так і немає. І далеко не другорядну роль тут, на нашу думку, відіграє відсутність належно підготовлених спеціалістів для роботи з рукописними книгами, стародруками, рідкісними та цінними виданнями. Жоден вуз країни їх не готує. Нині вже не можуть задовольнити рукописні картки, зроблені колись нашими попередниками, певною мірою довільно, за традиціями тієї чи іншої бібліотеки. На часі зведення уніфікованої електронної інформації, підготовленої фондоутримувачами з урахуванням найновіших бібліографічних джерел і міжнародних стандартів. Це досить складне

завдання. Вирішити його можна лише спільними зусиллями фахівців, яких ще треба відповідно підготувати. Їм потрібні, безумовно, знання давніх мов, історії книги, бібліографічного опису стародруків та рідкісних видань, вміння працювати на комп'ютері з базами даних та багато іншого. Значну частину з цих знань охоплює комплекс книжкового пам'яткознавства, що включає понятійний апарат, критерії визначення та експертизи книжкових пам'яток, специфіку їх бібліографічного та книгознавчого опису, інформаційного розкриття, особливості адекватного збереження, правове регулювання цих питань та ін. Актуальність такої постановки питання посилює сучасна міжнародна діяльність щодо стародруків та книжкових пам'яток XIX–XX ст., які дедалі більше привертають увагу світового наукового співтовариства.

Отже, виходячи з інтересів держави, необхідно готувати спеціалістів для роботи з книжковими пам'ятками. Як один із можливих шляхів пропонуємо на останніх курсах профільних вузів, де готуються фахівці з бібліотечно-інформаційної справи, музеєзнавці, архівознавці, експерти-мистецтвознавці, з урахуванням набутих уже студентами знань (хоча б як спецкурс) запровадити читання історико-книгознавчої та пам'яткознавчої дисципліни – книжкового пам'ятко-знавства як необхідної бази для усвідомлення студентами непересічної цінності книжкового спадку та засвоєння основних засад щодо його збереження, дослідження та популяризації.

Література:

1.Калакура Я. Структура історичної науки: теоретико-методологічний аспект // Спеціальні галузі історичної науки: Збірник на пошану Марка Якимовича Варшавчика. – К., 1999. – С. 19.

2. Варшавчик М. Я. Спеціальні історичні дисципліни // Джерелознавство історії України: Довідник. – К., 1998. – С. 69–70.

3. Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 рр. // Бібліотечний вісник. – 1999. – № 6. – С. 5–10.

Т.В. Коваль
/м. Київ/

ПРОБЛЕМИ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ СТАРОДРУКІВ У ПРОГРАМІ ІРБІС

Можливості сучасних інформаційних технологій розширяють доступ користувачів до історико-культурного надбання як національного, так і світового. Кожна країна світу у фондах бібліотек, архівів, музеїв зберігає рукописи, стародруки, цінні та рідкісні видання, які є книжковими пам'ятками. Для їх виявлення та збереження ЮНЕСКО у 1992 р. започаткувала проект "Пам'ять світу". Згодом на його основі найбільші бібліотеки світу підготували національні програми збереження документального надбання.

Українська "Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000-2005 рр." затверджена Кабінетом Міністрів України у 1999 р. і відповідає основним завданням міжнародної програми ЮНЕСКО. Метою Програми є виявлення та опис рукописних, стародрукованих та рідкісних видань, що мають статус пам'ятника книжкової культури, створення єдиної інформаційної бази культурного надбання України, а також їх збереження та залучення до наукового обігу. Розроблено відповідні методичні рекомендації та інструкції, а для створення баз даних, які ввійдуть до "Державного реєстру національного культурного надбання", запропоновано використовувати систему автоматизації бібліотек ІРБІС.

У процесі реалізації Програми виникли організаційні та технологічні проблеми, які вимагали негайного вирішення. Розгляду цих питань був присвячений семінар "Проблеми створення Державного реєстру книжкових пам'яток України", проведений відділом стародруків та рідкісних видань НБУВ 9 жовтня 2002 р. Проте деякі важливі аспекти успішної реалізації даної Програми не вирішені і донині.

В "Інструкції про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання" у п. 2.9 зазначено: "...видання на основі експертної оцінки: українські (1861–1925 рр.) – ЕОУ, російські (1831–1925 рр.) – ЕОР, іноземні (1801–1900 рр.) – ЕОІ. Однак сама методика відбору в інструкції відсутня. Для вирішення цієї проблеми необхідно доопрацювати інструкцію, зазначивши основні

критерії відбору книжкових пам’яток до реєстру і скориставшись розробками Г.І.Ковальчук, висвітленими у монографії “Книжкові пам’ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах”.

Правила каталогізації є базовим документом при створенні бібліографічного запису, але вони розраховані на традиційний опис. Необхідність розкриття складу і змісту рідкісних фондів засобами новітніх технологій змушують традиційну практику каталогізації адаптувати до полів системи автоматизації бібліотек ІРБІС.

В інкунабулах, палеотипах, кириличних стародруках досить складна та своєрідна структура книги, а саме: відсутність титулу, розгорнуті заголовки, наявність колофону з повтором заголовку, який в багатьох випадках відмінний від титулу та вихідних даних, подвійна система нумерації аркушів або її відсутність. У багатьох випадках дані, з яких формується бібліографічний запис, розшукують у спеціальних довідниках з подальшим відображенням інформації відповідно до практики каталогізації.

Високу бібліографічну якість бази даних Державного реєстру можна забезпечити розробивши уніфіковані засади внесення елементів бібліографічного опису до тих чи інших полів і підполів, а це, в свою чергу, вимагає вирішення нормативно-лінгвістичного забезпечення учасників програми.

Залишається невирішеною і проблема передавання оригінальної кириличної графіки.

Створення єдиної системи загальнодержавного обліку книжкових пам’яток національного культурного надбання дасть змогу виявити цінні та рідкісні видання, які в подальшому будуть внесені до світового реєстру “Пам’ять світу”. Однак, щоб виявити такі видання, необхідно провести історико-книгознавчий аналіз, а також мати дані про загальну кількість цих видань в Україні.

Перелік полів програми ІРБІС, яка використовується для складання реєстру, включає відомості про фондоутримувача документа, але чомусь відсутня інформація про кількість примірників, що зберігаються в даній бібліотеці. Під час історико-книгознавчого дослідження стародруків, їх бібліографічного опрацювання поняття “дублет” не використовується. Фіксуються всі без виключення примірники видань та їхні фрагменти. Тому створення в Програмі відповідного поля вкрай необхідно.

Вирішуючи проблему забезпечення бібліографічною інформацією користувачів, електронні бази даних книжкових пам’яток сприятимуть новим науковим дослідженням.

Л.М. Зеленська
/м. Київ/

ТЕНДЕНЦІЇ У РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ПЕРІОДИКИ УКРАЇНИ 20–30-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Із великого розмаїття наукових джерел та досліджень нині загальновідомо, що 20–30-і роки ХХ ст., котрі увійшли в історію як доба "українізації", позначені суспільно-політичними та культурними зрушеннями в тогочасному українському житті.

Музичне мистецтво – і професійне, і аматорське – стало невід'ємною складовою суспільного буття. Якісні зміни, що відбулися в ньому, викликані вимогами нового часу. На період 20–30 років ХХ ст. припадає формування потужних професійних творчих колективів – хорової капели "Думка", капели бандуристів України, що є гордістю українського мистецтва. Нових форм набирають вже існуючі в Україні професійні оперні й музично-драматичні театри. Щойно засноване Всеукраїнське Музичне товариство ім. М.Леонтовича очолило масову музичну роботу в республіці, а музичне просвітництво стало пріоритетним напрямом його діяльності – під орудою товариства засновуються філії та творчі колективи (хори, капели, оркестри, ансамблі) в багатьох містах України. Нова хвиля творчої активності охопила любительство та аматорство на селі і в місті – самодіяльний музичий колектив чи гурток стали звичним атрибутом сільського клубу, освітнього закладу, підприємства, громадської організації, військової частини тощо. Вражає і кількісний склад залучених до мистецтва.

Усі ці зміни знайшли яскраве і повне відображення на сторінках тогочасної преси, передусім музичної, яка активно включилася в культурно-мистецьке життя суспільства, стала виразником і пропагандистом його творчих ідей, завдань, прагнень до самореалізації та ствердження.

У видавничому полі опинилися передусім українські столиці Київ і Харків, що були центрами української музичної культури, де театрально-концертне і музично-просвітницьке життя виявилось якнайповніше. Високим розвитком позначилася фахова освіта, а також розширилися можливості для друкарського забезпечення. Дискусії про сучасний стан та майбутнє української музики знайшли відображення у числених музичних часописах того періоду, котрі

зорієнтували свою роботу на різні за фахом, віком і соціальним станом групи користувачів. Низку короткочасних музичних часописів мали Одеса, Миколаїв, Запоріжжя, Дніпропетровськ.

Основною ідеєю, навколо якої розвивалася фахова музична преса зазначеного періоду, було залучення широких суспільних верств до надбань української і ствітової музичної культури та організація масової роботи в музичній ділянці. Ця теза у різній інтерпретації прозвучала в передових статтях усіх тогочасних музичних часописів.

Загалом типологічна картина тогочасної музичної періодики видається досить строкатою: це музично-популярні й музично-мистецькі часописи, що склали найбільші за кількістю групи видань, часто охоплювали декілька видів мистецтва. Низка видань орієнтувалася на питання музикознавства, фольклористики.

Цілком логічно, що в умовах активізації масового музичного руху в тогочасній музичній періодиці представлено великий пласт інформативних газет, бюлетенів та вісників, що видавалися відділами мистецтв Наркомпроса, дирекціями театрів, оргкомітетами музичних олімпіад. Дещо менше було музично-освітньої періодики. Зовсім не представлено музичних часописів для дітей, хоча заради об'єктивності відмітимо, що питання, пов'язані з музичною освітою та творчістю молодших школярів та учнівської молоді, регулярно обговорювалися на сторінках вищезазначених часописів усіх типів.

За посередництвом фахової періодики порушуються питання музичної педагогіки, фахової освіти та музичного просвітництва, аматорського та концертного виконавства, проблеми та досягнення музично-видавничої справи. Висока професійність у викладенні теоретичного, історичного, методичного матеріалів, плеяда талановитих авторів, а також залучення до колективного обговорення та вирішення нагальних проблем музичного життя широкої музичної громадськості – все це сприяло багатоплановості часописів, їхній популярності серед української громадськості.

В означений період на Україні виходить велика кількість мистецьких часописів, котрі не визначені як фахово-музичні, однак серед рубрик і матеріалів яких чільне місце займають публікації музикознавчої та музично-освітньої тематики, досліджень історії музичної культури, фольклору, порушуються актуальні на той час питання самодіяльного музичного виконавства – хорового, театрального, оркестрового, музичної та культурно-освітньої роботи на селі.

Аналіз публікацій в музичних періодичних виданнях 20-х років ХХ ст. дає підстави зробити висновок не лише про багатогранне музичне життя України, а й визначити пріоритетні завдання в галузі культурного будівництва та музичного мистецтва, зокрема звернення до національних музичних традицій, вироблення самобутнього, притаманного саме вітчизняній музичній публіцистиці стилю.

У періодичних друках 30-х років ХХ ст. акценти помітно змінюються, відчувається ідеологічне втручання у видавничий процес. На підтримку партійного керівництва шпальти газет і журналів рясніють відозвами про організацію соціалістичного змагання на музичній ниві, про необхідність ідеологічного керівництва творчим процесом, перегляду виконавського репертуару і таке інше. Перед редакціями музичних часописів постало складне завдання залишатися творчими у площині ідеологічного пресингу. Неспроможність належно вийти з цієї складної ситуації призвела до закриття більшості фахових газет і журналів вже в середині 30-х років ХХ ст.

Однак з впевненістю можемо констатувати, що зроблені у 20–30-і роки ХХ ст. напрацювання в галузі музичної публіцистики і нині гідні уваги. Незважаючі на дійсно існуючі ідеологічні нашарування, саме в той період вироблені основні засади власне національної музичної періодики, визначено її мету та основні завдання.

К.М. Курилишин
/м. Львів/

УКРАЇНСЬКА ЛЕГАЛЬНА ПЕРІОДИКА ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ПИТАННЯ

Проголошення незалежності української держави у 1991 р. стало початком переосмислення різних аспектів українського минулого. Важливе місце у цьому процесі посідає питання дослідження національної періодики. Нове трактування ролі й місця засобів масової інформації (зокрема періодичних видань) в житті сучасного українського суспільства потребує і ґрунтовного вивчення їх в минулому. Одним з майже не досліджених періодів розвитку української преси була окупація українських земель гітлерівською Німеччиною під час Другої світової війни.

Історіографія розвитку легальної української періодики під нацистською окупацією територіально повинна вийти за межі сучасних кордонів України і розглядатися в межах тих адміністративно-політичних одиниць, які створювалися в українських землях: Генеральна Губернія, рейхскомісаріат "Україна", Закарпаття, Трансністрія. Пресу, яка виходила на цих теренах, можна розділити на три основні групи: нелегальні видання ОУН і УПА, нелегальна преса радянського підпілля та партизанських формувань, легальна преса.

В УРСР предметом дослідження завжди була періодика радянських підпільників і партизанів. Легальні видання і нелегальні видання ОУН і УПА не аналізувалися, а згадувалися тільки для того, щоб звинуватити їх у співпраці з окупантами. Аналіз підпільно-партизанської преси в радянські часи зробили І. Дем'янчук, Й. Цьох. Однак підпільні видання ОУН, УПА залишилися білою плямою в дослідженні української преси. Радянська історіографія або ніяк не говорила про них, або давала короткі загальні й виключно негативні оцінки. Інакше і не могло бути, адже основним ідейним постулатом українських повстанців була боротьба за створення незалежної держави. Ця боротьба спрямовувалася як проти радянського, так і проти німецького режимів.

У повоєнні роки частина членів ОУН і УПА опинилася в еміграції. Її представники, не обмежені заборонами радянської ідеології, створили багато праць з історії визвольного руху українців, у тому числі й під час нацистської окупації. Серед них С.Бандера, Я.Гайвас, А.Камінський, З.Книш, Б.Кравців, Р.Кричевський, Т.Лапичак, М.Лебедь, В.Мартинець, П.Мірчук, П.Полтава, М.Прокоп, Л.Ребет, Я.Стецько, Л.Шанковський та ін. Поміж іншим ці автори торкалися і видавничої тематики.

Предметом окремих досліджень в Україні видання ОУН і УПА стали лише в 90-х роках XX ст. Потреба якісно заповнити одну з прогалин у дослідженні історії української журналістики спонукала до праці таких науковців, як Г.Бухало, С.Горєвалов, П.Дужий, С.Кость, В.Мороз, О.Стасюк, Ю.Романишин.

Легальна україномовна преса була під жорсткою цензурою окупаційної влади. І хоча її звинувачували у співпраці з ворогом представники українського визвольного руху, але саме вона в той час була чи не єдиним джерелом інформації для мільйонів українців, що опинилися в епіцентрі подій.

До 90-х років XX ст. радянська історіографія не зачіпала питань легальної преси часів Другої світової війни, згадуючи її тільки в негативному світлі при дослідженні інших питань. Слабо представлені й зарубіжні публікації, які часто зводилися тільки до коротенької характеристики окремих часописів.

На початку 90-х років XX ст. було знято заборону на дослідження легальної окупаційної преси 1939–1945 рр. Вітчизняні науковці почали працювати в напрямі систематизації видань, аналізу публікацій, спроб визначення місця і ролі газет і журналів в процесах, що відбувалися. Часто в історичних розвідках почали використовувати відомості з видань для підтвердження чи спростування деяких фактів. Сучасна історіографія з дослідження легальних видань, що виходили на території Генеральної губернії в часи Другої світової війни, представлена працями таких науковців, як Н.Антонюк, Б.Грановський, О.Кулик, Т.Борисенко, В.Верган, М.Галушко, Л.Головата, О.Дзюбан, Р.Ковалюк, С.Кость, О.Тимчишин, К.Федірко, К.Курилишин, В.Лизанчук, О.Луцький, Я.Малик, О.Сурмач, В.Офіцинський, Р.Офіцинський, М.Романюк, Б.Черняков.

Серед зарубіжних авторів у цей час галицьку періодику досліджували A. Cieslikowa, яка, аналізуючи в основному польськомовні видання, при характеристиці українських найбільше уваги приділила „Львівським вістям", і G. Hryciuk, який, крім загальних відомостей, запропонував таблиці з даними про кількість видань, їхні назви, редакторів, періодичність, роки видань і тираж.

Заборона на дослідження легальних видань, які виходили в рейхскомісаріаті "Україна" під час Другої світової війни, перестала діяти з проголошенням української незалежності. Різноманітні аспекти даної тематики вивчали вітчизняні науковці О. Андрющенко, І.Барильченко, О.Богуславський, В.Воловик, Б.Грановський, С.Калитко, І. Мазило, О.Денека, О.Дзюбан, А.Жив'юк, Н.Іванова, М.Коваль, В.Косик, М.Кострица, Р.Кондратюк, С.Кривенко, І.Мальчевський, В.Мельниченко, І.Павлюк, О.Романько, Л.Савицький, Д.Титаренко, Б.Черняков, М.Чиркова, Ю.Шаповал.

Про важливість легальних періодичних видань, як об'єкта дослідження, говорить той факт, що їхні публікації, починаючи з 90-х рр. XX ст., почали широко використовувати при характеристиці різних аспектів соціально-економічного і культурного життя українців під час нацистської окупації. Також їх почали використовувати як окрему групу джерел в дисертаційних роботах такі науковці, як Н. Антонюк,

Л. Бадєєва, А. Боляновський, К. Бондаренко, І. Вєтров, Ю. Волошин, С.Гальчак, В.Гайдабура, В.Дзьобак, В.Лаврищук, Ф.Левітас, О.Лисенко.

Узагальнюючи наукові надбання історіографії вказаної проблеми, наголошуємо на необхідності ґрунтовного вивчення легальної україномовної періодики Другої світової війни для визначення загальної кількості періодичних видань, їх систематизації, дослідження системи управління пресою, проведення змістовного аналізу.

І.В. Бакуменко
/м. Київ/

ПРИВАТНІ ВИДАВНИЦТВА УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ

Історія заснування і діяльність приватних видавництв України другої половини XIX ст. – яскрава і водночас надто мало досліджена сторінка національної культури. Творчий доробок цих підприємств, що займав значну частину виданої на той час в Україні літератури, ще чекає на всебічне вивчення та аналіз. Дослідження та введення до наукового обігу потребують факти, пов’язані із заснуванням приватних видавничо-торговельних підприємств, значною мірою залишаються невідомими й імена людей, причетних до цієї справи. Надзвичайно цікавою і вартою уваги науковців є їхня активна робота в культурницькій і освітній ділянках.

Приватні видавництва почали засновуватися в Україні в середині XIX ст. Цей процес відбувався у надзвичайно складних історико-культурних умовах територіальної роз’єднаності та цензурних утисків. Водночас суспільно-політичні реформи, розвиток капіталістичних відносин та активізація громадської культурно-просвітницької діяльності на теренах України визначила необхідність суспільства у збільшенні книжкової продукції. Саме забезпечення літературою різних вікових, фахових і соціальних груп читачів і стало головним завданням тогочасних приватних видавництв.

Приватні видавництва виникли у великих, передусім губернських містах, які були центрами політичного і культурного життя. Спочатку такі підприємства засновували переважно іноземці. Згодом до справи залучилися і вітчизняні підприємці.

Найбільше приватних видавництв працювало у Києві – столиці Південно–Західного краю Росії. Поміж них потужні видавництва: С.В.Кульженка (початок 60-х років XIX ст.), «Южно-русское книго-издательство» Ф. Йогансона, М.Оглобліна, П.М.Плахова (з 1884 р.), музичні видавництва „Леон Ідзиковський" (з 1858 р.), Б. Корейва (з 1871 р.), на початку 90-х років XIX ст. починають діяти підприємства Т.О.Губанова, І.І.Чоколова, П.Барського, Г.І.Індржишека та ін.

Більшість з названих видавництв мали філії книжкових магазинів та складів у багатьох містах країни та за кордоном, що сприяло поширенню їхніх друків поза межами України.

Ще одним осередком приватного книговидання став Харків. Тут плідно працювали видавництва К. Счасні і А. Дарре, засновані ще на початку 50-х років XIX ст. Згодом відкрилося харківське відділення „Печатня С.П.Яковлєва", підприємства Каплана і В.Бірюкова, А.Зільберберга, І.Варшавчика, Х.Архавської та ін.

Серед одеських приватних видавництв на книжковий ринок регіону і країни загалом значну кількість друкованої продукції постачали Є. Распопов, А. Бернарді, „Торговий Дім Полякіна", підприємство Я. Копельмана.

Низка менш потужних приватних видавництв була заснована і в інших містах: у Житомирі – Й. Завадського, Полтаві – Т. Каливоди, Камянець-Подільському – А. Коціпінського тощо.

На західноукраїнських землях доречно згадати приватні видавництва М. Брюсова (Коломия), І. Петровської (Чернівці), Г.Купченко (Львів–Відень), І. Данкевича (Станіслав).

Аналіз виданої приватними підприємствами літератури засвідчив, що вона є різноплановою та багатожанровою. Це наукова та науково-технічна література – історичні розвідки, праці вітчизняних дослідників в галузі медицини, географії, хімії, фізики, математики; найбільшу за кількістю групу видань складає художня література. Тут представлені твори українських, російських і зарубіжних авторів, популярні у той час; література на релігійну тематику; нотно-музичні друки; навчальна література, зокрема підручники, реферати, конспекти лекцій, починають друкуватися книги для дітей.

Як позитивний момент відмітимо, що приватні видавництва започатковують видання серії популярних брошур для народу у доступному викладі – твори українських письменників (Т. Шевченка, М. Вовчок, П. Куліша,), а також історичні та фольклорні розвідки, збірники народних пісень, праці з медичних та господарських питань.

Випуск друкованої продукції, здійсненої приватними видавництвами, значно вплинув на розвиток освіти, культури та науки в Україні, що сприяло піднесенню інтелектуального розвитку в суспільстві.

Література:

1. Дей О.І. „Книга і друкарство на Україні у 60-х роках XIX ст. / Книга і друк на Україні – К., 1964 р.
2. Єфремов С.О. “В тісних рамцях”// Слово і час – 1992. – № 5. – с. 23.
3. Зеленська Л.М. ”Музично-видавнича діяльність на Наддніпрянській Україні другої половини XIX – початку XX століття”. (Автореферат – 2002).
4. Петров С. “Книжкова справа в Києві” 1861–1917. – К.: ТОВ “УВПК” ЕСК Об”, 2002. – 334с.

Є.В. Кузьо,
Г.Ю. Родик
/м. Львів/

ЛЬВІВСЬКЕ ВИДАННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА

Проблеми початку книгодрукування в Україні є важливою складовою бібліографознавства. Цій проблемі приділяли увагу сучасні українські вчені Я.Ісаєвич, Я. Запаско, Ю.Ясіновський та ін.

На сьогодні відомо про незначну кількість видань, надрукованих в Україні протягом XVI ст. Одне з маловідомих – львівське видання книги магдебурзького права 1581 р. “Jus municipale”, яка зберігається у колекції стародруків Львівського історичного музею (№ інв. СД-345). Шлях експоната у музейну збірку не простежується. Проте, на думку А. Єнджейовської та Д.Семенюк, які досліджували це видання, воно було подароване видавцем Павлом Щербичем, львівським міщанином (1577–1583), Львівській Раді. На останній сторінці книги зберігся напис від руки Anno 1619 Domini 16 {37} {57}, а поруч нерозбірливий підпис.

Окрім цього, обкладинка позначена печаткою Національного музею ім. Яна III Собєського, але інвентарний номер цього музею відсутній. Це наводить на думку, що книжка надійшла до музею, можливо, у 1939 р. і її не встигли занести до інвентарю. Вона була зареєстрована Львівським історичним музеєм у 1959 р. У книзі надходжень музейних експонатів за № 2327 зазначено, що книга походить з незаінвентаризованих фондів даного музею.

Що являє собою ця пам’ятка? Це книга розміром 18×28,5 см. На обкладинці – титульні дані, обведені рамкою “IVS MUNICIPALE. To jest Prawo Miejskie Magdeburskie nowo z lacinsciego na polski iezyk z pilnoscia y wiernie przelozone. Przez Pawla Szezerbicza na ten czas syndika Lwowskiego. Cum Gratia & priwilegio S.R.M. Drukowano we Lwowie kosztem I nakladem tego z Pawla Szezerbicza wlasnym. M.D. LXXXI” („Муніципальне право. Це міське магдебурзьке право, заново з пильністю і вірно перекладене з латинської і німецької на польську мову Павлом Щербичем, за милістю і привілеєм його королівської величності. Надруковано у Львові коштом того Павла Щербича власним 1581”).

Над рамкою – гравюра на дереві, що зображує бій польських лицарів із турецькою кіннотою; поляки б’ються під прапором із зображенням орла (герб Польщі), турки – під прапором із зображенням скорпіона. Ця гравюра є відбитком більш ранньої за часом дошки і вперше була вміщена у „Трактаті про дві Сарматії” польського письменника Мацея з Мєхова, опублікованому у 1521 р. З боків від рамки – пілястри з глибокими нішами; капітелі прикрашені маскаронами, а бази – зображення херувимів. У кожній ніші – колона, на якій стоїть фігура рицаря. Рицарі тримають в руках списи і спираються на щити: справа – на щиті герб великого князя литовського Гедиміна. На кожній колоні – рамка із латинським написом, причому правий напис є продовженням лівого: “Queris cur crescat numerosa volumina legum est ratio, magnus crescit in orbe dolus” (“Розумно намагатися дізнатися, чому виростають багаточисленні збірники законів, бо в світі виростає велике зло”).

Під рамкою на фоні рослинного орнаменту – герб Польщі (орел, обвитий літерою “S”). Можливо, що в цьому разі використана стара друкарська дошка, бо літера “S” є ініціалом польського короля Сигізмунда I Старого, який на цей час уже помер, але можливо, що при застосуванні дошки використано ініціали короля Стефана Баторія, який правив тоді. Над пілястрами і під ними – щити з гербами Польщі, Литви і Прусії. На зворотному боці титульної сторінки – польський герб Левант, яким користувалися магнати Філеї, і ода на честь цього герба. Перша і друга сторінки зайняті текстом присвяти Миколі Філею. Присвята датована 10 травня 1581 р. – очевидно, це час закінчення друку. Третя і четверта сторінки зайняті передмовою. На п’ятій і шостій сторінках – текст привілею імператора Оттона на закладення міста Магдебурга.

Книга закінчується реєстром питань, які розглядає магдебурзьке право. Їх подано в алфавітному порядку, із вказівкою номера статті і кількості розглянутих питань. Реєстр займає чотирнадцять сторінок, друкованих у два стовпці. На останній сторінці – список помилок друку і вихідні дані книги. Рахунок сторінок (з цифровим позначенням) іде фактично з сторінки сьомої, де починається виклад. Усього у книзі 215 пронумерованих сторінок. Номери сторінок позначені арабськими цифрами, номери статей – римськими. Друк виконано чорною фарбою. На обкладинці використано частково латинський, частково готичний шрифт, текст набрано готичним шрифтом. Кожен розділ починається ініціалом. У книзі вміщено 140 статей. Більшість з них складається з трьох частин: переліку питань, які розглядає стаття, викладу правових норм з цих питань і глосів – коментарів до них. За незначним виключенням, текст надруковано у два стовпці.

Аркуші, з яких складено книгу, позначені водяними знаками, які зображують польські герби Єліта, Топор, Тупа підкова, Лебідь, Венява, Ястрембець. Папір із гербом Єліта походить, можливо, з папірні в с. Лівчиці (нині Городоцького р-ну Львівської обл.). Більш точне визначення подати поки неможливо, оскільки цей знак зустрічається також на папері виробництва інших папірень, зокрема литовських. Папір із гербом Топор вироблявся на Крешовицькій і Тенчинській папірнях (під Краковом). Власниками цих сіл у той час були магнати Тенчинські, які користувалися цим гербом. Походження паперу, позначеного гербами Тупа підкова, Лебідь, Венява і Ястрембець, не встановлено. Очевидно, папір виготовляли на території Польщі.

На нашу думку, широка популяризація, а можливо, факсимільне перевидання описаної львівської пам’ятки книгодрукування є актуальною справою і сприятиме подальшому розвитку нашої культури.

Л.Е. Пшенична
/м. Київ/

ЗАСАДИ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦЯ ПРЕДМЕТНОЇ ГАЛУЗІ

Фахівець предметної галузі має розумітися на поняттєво-термінологічній базі, яка є відображенням галузевих знань. Термінознавство набуває ознак застосовної науки, тому бажано пристосувати теоретичні знання термінознавства для застосування термінології у фаховій діяльності.

Виходячи з загальної виознаки (дефініції) терміна, в якій наголошено на основній його ознаці – зв'язок терміна з поняттям, можемо стверджувати, що основна когнітивна інформація фахового тексту міститься поза ним.

Терміни, які позначають поняття, слугують знаками цих понять, за якими можна вийти на дефініції цих понять, що репрезентують когнітивну інформацію конкретної предметної галузі. Отже, фахівець, долаючи текст, розуміє його наскільки, настільки він володіє понятійною (дефінітивною) базою предметної галузі (тут ми залишаємо поза увагою вмотивованість терміна поняттю). Без володіння понятійною (дефінітивною) базою предметної галузі розуміння фахового тексту неможливе. Відтак ми виходимо на проблеми поняттєво-термінологічного аналізу тексту фахової мови.

Методологія поняттєво-термінологічного аналізу базується на визначенні:

– контексту (предметного поля), про який йдеться;
– об'єктів та їхніх властивостей;
– понять про об'єкти цього контексту;
– виознак (дефініцій) понять;
– термінів-номінантів виознак-понять.

Поняттєво-термінологічний аналіз не може розпочатися, доки об'єкт, про який йдеться, не буде віднесений до поняття, представленого засобами виозначування (дефініювання) і позначування (номінування), тобто об'єктом поняттєво-термінологічного аналізу є не сам об'єкт, а свідомо опрацьована інформація про нього. Об'єкти, поняття, познаки (терміни), виознаки (дефініції) вважаються фундаментальними для термінознавства і є складовими термінологічного аналізу, який укладається в послідовний ланцюг операцій:

об'єкт → поняття → дефініція → термін

Формування поняття є центральним в організації людських знань, оскільки воно забезпечує людину засобами розпізнавання об'єктів та їх групування у значимі одиниці конкретної предметної галузі. Оскільки термінологія завжди має справу із спеціальною мовою в окремій предметній галузі, поняття потрібно розглядати не тільки як логічну, а й когнітивну одиницю.

Поняття не існують як ізольовані одиниці думки, а перебувають у певних відносинах. У процесі думання відносини постійно створюються і удосконалюються між поняттями, з'ясовується, чи підтверджені ці відносини формально. Організовуючи поняття у

системи, потрібно мати на увазі галузь знань, з якої походить поняття, та цілі конкретних користувачів. Однозначність кожного поняття у системі визначається його змістом, тобто унікальною множиною ознак, які утворюють поняття конкретної галузі знань.

Система понять відображається у виознаках цих понять. Взаємозв'язки у системі понять насамперед мають встановлюватись шляхом аналізу ознак кожного поняття, які становлять його виознаку.

Якість більшої частини термінологічної продукції визначається якістю виознак понять.

Отже, інформація про системність понять міститься у виознаках цих понять, якість яких насамперед залежить від кваліфікації фахівця предметної галузі, в координатах якої виозначуються поняття.

Познаки (терміни) як одиниці мови формуються дещо за іншими принципами, ніж виознаки як одиниці думки. Познака відображає зв'язок між мовою й думкою і надає людині можливість спілкування мовними знаками. Звідси – кожному поняттю бажано присвоїти один термін, хоча узгодити це твердження з законами комунікації і мовними можливостями не завжди вдається: стосунки між терміном і поняттям не завжди вкладаються в рамки однозначності, а урізноманітнюються стосунками синонімії та полісемії.

Набуття знань з поняттєво-термінологічного аналізу предметної галузі дає змогу фахівцеві свідомо долучатися до осмислення та розв'язання проблем з термінології:

– фахово опрацювати тексти предметної галузі;

– усвідомити грамотний підхід до понять, дефініцій, термінів фахової мови;

– урахувати особливості функціонування термінів у фаховому мовленні;

– уміти творити термінологічні похідні від кореневих основ;

– уміти творити нові терміни для опрацьованих понять, використовуючи морфологічні та синтаксичні мовні засоби;

– правильно запозичати нові поняття і терміни, адаптуючи їх до засобів фахової мови;

– укладати виозначувальні термінологічні словники;

– стандартизувати фахову термінологію;

– укладати стандарти на терміни та виознаки понять тощо.

Загалом набуті знання уможливлять свідомо працювати з поняттями, дефініціями та термінами фахової галузі знань. Звичайно, викладання застосовного термінознавства у вищих навчальних

закладах не може бути обмежено теорією понятійно-термінологічного аналізу предметної галузі, яка охоплює базове коло питань застосовного термінознавства.

З огляду на вищесказане, курс застосовного термінознавства, спрямований на термінологічну підготовку майбутнього фахівця, має охопити такі теми:

– склад та структура текстів фахової мови;

– поняття-терміни у фаховому мовленні;

– логіка понятєво-термінологічного аналізу предметної галузі;

– способи творення термінів (особливо такий засіб, як запозичення понять і термінів);

– методи укладання термінологічних виозначувальних словників фахового спрямування;

– процедури стандартизації галузевої термінології;

– методи укладання термінологічних стандартів предметних галузей;

– процедури комп'ютерного експертування досліджуваних понятійно-термінологічних систем на повноту, цілісність і експлікативність.

Важливо у термінологічній підготовці фахівця не лише оволодіти методами опрацювання понятєво-термінологічної лексики фахового мовлення, а й уможливити об'єктивність оцінки якості системної організації понять-термінів предметної галузі, застосовуючи процедури комп'ютерного експертування понятійно-термінологічних систем на повноту, цілісність та експлікативність.

Г.В. Устич
(м. Київ)

ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ЖУРНАЛУ "ВІСНИК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ"

На сучасному етапі розвитку незалежної української держави важливе значення має вивчення та систематизація історичних даних у різних галузях науки. Не є винятком і сільськогосподарська наука, якій належить чільне місце, оскільки Україна є аграрною державою.

У джерельній базі історії науки і техніки провідне місце належить періодичним виданням, специфічною рисою яких є комплексний, синтетичний характер: представлення різних форм інформації (документальна, поточно-хронікальна, особового характеру тощо).

20-ті роки XX століття умовно можна вважати періодом відновлення сільськогосподарських видань. Розпочалося видання періодичної сільськогосподарської літератури як наукової, так і популярної. Центральним періодичним органом української сільськогосподарської науки був "Вісник сільськогосподарської науки". У вересні 1922 р. вийшов перший номер цього журналу. Видавав його Сільськогосподарський Науковий Комітет України, утворений при Наркомземі.

Розпочинався номер програмною статтею професора О.Янати, в якій відзначалися основні завдання цього друкованого органу. Поряд з оригінальними науковими статтями з різних галузей сільськогосподарської науки та суміжних з нею дисциплін друкувалися статті науково-організаційного характеру, що давало змогу знайомитися з новітніми успіхами й станом сільськогосподарської науки та із нагальними питаннями її організації.

Найважчим завданням редакції було вибрати з великого обсягу поданого матеріалу, що був у кілька разів більшим за пропускну здатність журналу, ті, які потрібно було друкувати у найближчому номері.

За перших два роки існування журналу на його сторінках друкувалася різнопланова сільськогосподарська інформація, яку умовно можна поділити на дві частини: статті науково-організаційного характеру та статті, з різних галузей сільськогосподарської науки у загальнонауковому аспекті.

Переважала питома частка статей науково-організаційного характеру, проте з роками ця тенденція змінювалася у полярному напрямку.

Поява "Вісника" мала надзвичайно велике значення, оскільки журнал подавав не лише підсумки наукових здобутків та популяризував їх, а й вів уперед саму науку, що, в свою чергу, починала поступово впливати на розвиток сільського господарства.

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

І.О. Давидова
/м. Харків/

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Ідея перспективності інноваційного розвитку вітчизняних бібліотек з усіма її очевидними позитивними ефектами не є новою. Нині інноваційний розвиток заявлений одним із пріоритетних напрямів розвитку бібліотек як складової соціокомунікативної структури суспільства. Щоб бібліотеці вижити в ринкових умовах, довести суспільству свою конкурентоспроможність і необхідність, вона має швидко реагувати на зміни зовнішнього оточення, інформаційні потреби різних сегментів ринку, безперервно оновлювати виробництво інформаційних продуктів та послуг, удосконалювати управління інноваційними процесами. Усе це – не лише показники її конкурентоспроможності, а й необхідна умова виживання в ринковому середовищі.

Практика свідчить, що інновації є цільовими змінами в функціонуванні бібліотеки як системи. Окреслимо змістовні контури деяких найважливіших типів бібліотечних інновацій. Насамперед слід визначити новий тип виробничого процесу, заснований на використанні новітніх інформаційних технологій, та новий когнітивний тип бібліотечно-інформаційного продукту, послуги на базі використання мережевих корпоративних технологій. У бібліотечному середовищі, крім означених, можна також виділити науково-технічні інновації; нововведення у господарській діяльності, які реалізуються у вигляді економічних та фінансових інновацій; інновації у сфері управління. Водночас бібліотеки важко реалізують свій інноваційний потенціал, повільно здійснюючи перехід до нового якісного стану. За такої ситуації аналіз окремої бібліотечної інновації не є самодостатнім, об’єктом розгляду повинна стати саме інноваційна політика, яка реалізується за допомогою інноваційного процесу.

Інноваційна політика бібліотек повинна забезпечити пріоритетне зростання інноваційної активності, формувати потреби як бібліотечної спільноти, так і споживачів в інноваціях, взаємодіяти з усіма

елементами національної бібліотечної системи, забезпечуючи при реалізації оптимальну динаміку її розвитку. Метою бібліотечної інноваційної політики має стати трансформація бібліотеки і її розвиток як провідної соціально-комунікативної структури інформаційного суспільства.

Для результативного досягнення цієї мети інноваційна політика повинна відповідати комплексу цілей економічного й соціального розвитку як окремих регіонів, так і країни в цілому; здійснюватись диференційовано з урахуванням сукупності нових технічних, технологічних, організаційних і управлінських ідей, які створюють інноваційні ресурси кожної окремої бібліотеки. Інноваційні ресурси реалізуються в інноваційних проектах щодо створення і впровадження новацій інвестиційного типу, які розробляють бібліотечні заклади. Саме проектна діяльність нині дає імпульс розвиткові інформатизації бібліотек, визначаючи стимули, методи управління, соціальну мету бібліотечного виробництва.

Проектування в бібліотеці формується як засіб організації і виявлення ресурсів для досягнення перспективних завдань реорганізації інформаційного виробництва, модернізації, автоматизації бібліотечної праці, засобу взаємодії з партнерами, владними структурами, суспільством. Разом із цими завданнями проектна робота дає змогу засвоїти нові сфери та напрями роботи на засадах визначення реалістичних цілей розвитку і оптимізації наявних ресурсів та тих, що необхідно використати.

Головним завданням інноваційної політики бібліотек є організація інноваційних процесів, створення адекватних організаційних структур управління ними. Підвищення дієвості механізмів інноваційної активності бібліотек нині відбувається при використанні таких напрямів ринкової активності, як адаптація до мережевої організації інформаційного середовища, в якому замість класичних, адміністративних структур виникають модульні мережі. Інноваційна діяльність бібліотек в електронному середовищі є складною і комплексною, оскільки пронизує всі функціональні сфери: науково-дослідницькі розробки впровадження АБІС, виробництво і розповсюдження інформаційних продуктів та послуг, розробку корпоративних проектів, управлінську діяльність.

Здійснення інноваційної бібліотечної політики повинно передбачати оцінку впливу інноваційних прогнозів, проектів, програм та планів на досягнення завдань діяльності бібліотек; стимулювання

наукових розробок та безпосередню організацію їх впровадження в практику бібліотечно-інформаційної діяльності; планування організаційних інновацій; адаптацію й удосконалення механізмів економічного та правового регулювання інноваційних процесів.

На сучасному етапі розробка інноваційної політики є підґрунтям для здійснення якісно нових технічних, технологічних, управлінських рішень і становить сутність стратегічного розвитку бібліотеки.

О.Б. Виноградова
/м. Київ/

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ІСТОРИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ У РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

За час свого 65-річного існування Державна історична бібліотека України посіла чільне місце серед інституцій, що забезпечують розвиток вітчизняної науки.

Нині її діяльність спрямована на забезпечення максимально зручного та оперативного задоволення інформаційних потреб користувачів у галузі історії, спеціальних історичних дисциплін та суміжних гуманітарних наук.

Основою документно-джерельної бази Державної історичної бібліотеки є її унікальний фонд, що містить широкий репертуар рукописів, друкованої продукції різних років видання, інформацію на інших носіях та розвинутий довідково-інформаційний апарат.

Для істориків, мистецтвознавців, літературознавців та інших науковців гуманітарного профілю справжнім скарбом є фонд відділу рідкісних, цінних та стародрукованих книг. Тут зберігаються колекції рукописної книги, гражданського друку, палеотипи, ельзевіри. Найстаріша пам’ятка фонду – „Древний помянник”, датований орієнтовно кінцем XV – поч. XVI ст. Серед найдавніших видань такі шедеври книгодрукарської продукції, як Острозькі видання І.Федорова „Новый завет с Псалтырью” (1580 р.), „Библия” (1581 р.) та книга латинською мовою Цицерона „О природе богов”, видана А.Мануцієм у 1523 р. Перлинами фонду є також „Енеїда” І.Котляревського (1808 р.) та інші прижиттєві видання вітчизняних та зарубіжних класиків. Користувачами відділу рідкісних, цінних та стародрукованих книг є науковці – історики, політологи, соціологи, мистецтвознавці та ін.

З огляду на унікальний фонд робота по складанню Державного реєстру національного культурного надбання визнана однією із пріоритетних у діяльності Державної історичної бібліотеки.

Нині інформаційні документи на різних носіях, якими постійно поповнюється фонд Державної історичної бібліотеки України, разом із колекціями стародруків та інших цінних видань виступають потужною ресурсною базою для наукових досліджень історичної та суміжних галузей. Вони також знаходять своє відображення у Зведеній картотеці з історії міст і сіл України – унікальній базі даних з питань краєзнавства.

Державна історична бібліотека України майже 40 років виконує функції провідної установи в галузі наукової бібліографії історичної літератури. На основі дослідження документного масиву історичної тематики з 1968 р. вона щорічно готує і видає науковий допоміжний покажчик „Історія України". Це видання є авторитетним та поцінованим науковою громадськістю.

Розміщення масиву інформації у виданні постійно оновлюється фахівцями-бібліографами відповідно до рекомендацій фахівців Інституту історії України НАН України за визнаною сучасною періодизацією історії України. Вдосконалюється також його внутрішня структура.

Кожен щорічник інформує про вихід у світ книг, брошур, публікацій періодичних видань та ін. Покажчик представляє офіційно-документальні, наукові, науково-популярні, масово-політичні, навчальні, довідково-інформаційні та інші джерела.

Видання „Історія України" розраховане на використання в науково-дослідницькій діяльності істориків, краєзнавців, документознавців, бібліографознавців, а також у підготовці фахівців гуманітарної сфери.

У подальших планах Державної історичної бібліотеки є розвиток партнерської співпраці з такими науковими установами, як Інститут історії України НАН України та Інститут українознавства ім. Крип'якевича НАН України. Спільно з Національним Києво-Печерським історико-культурним заповідником готується до видання науково-бібліографічний покажчик „Києво-Печерська лавра". Бібліотека традиційно є співорганізатором низки міжнародних та державних культурно-просвітницьких акцій, у т. ч. Нестеровських та Могилянських наукових читань. До проведення таких заходів фахівці Державної історичної бібліотеки надають науковцям бібліографічні покажчики, списки, каталоги виставок та інші документи.

Разом із фахівцям Державного комітету архівів України Державна історична бібліотека проводила бібліографічний розшук низки краєзнавчих матеріалів. Зокрема, у 2005 р. продовжується робота щодо виявлення архівних та бібліографічних документів з питань розвитку історії та культури Польщі.

Безумовно, напрацьований інформаційний масив Державної історичної бібліотеки України є невід'ємною частиною загальнонаціонального документального ресурсу історичної науки та суміжних прикладних галузей.

М.И. Крулькевич,
К.В. Сынкова
/г. Донецк/

МОДЕЛИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИЕЙ

Цель моделирования – выявление значимости сотрудников в управлении организацией. При моделировании исходим из того, что система управления организацией состоит из трех составляющих: организационная структура, функции сотрудников и их информационная деятельность. В качестве инструментов моделирование используем известный математический аппарат: ориентированный граф и матрицу вероятностей реализации и перемещения информационных процедур. Процесс моделирования включает этапы:

1. Построение формальной организационной структуры на основе зафиксированных служебных связей между элементами структуры. При этом считаем, что каждый элемент структуры получает, передает либо сам реализует информационную операцию.
2. Определение параметров модели каждого элемента структуры. Такими параметрами считаем вероятность получения от других элементов оргструктуры и передачи информационных операций другим элементом оргструктуры, а также трудоемкость выполнения операций в чел./час. Вероятности передачи и получение информационных операций определяются как отношение переданных какому-либо элементу структуры или полученных от какого-либо элемента структуры к общему количеству операций данного элемента.

Вероятность реализованных операций данным элементом структуры (сотрудником) равна разности между единицей и суммарной вероятностью всех переданных им операций.

Трудоемкость работ, выполненных данным элементом структуры, представляет собой разность между трудоемкостью всех полученных операций и трудоемкостью переданных операций другим структурным элементам.

3. Получение информации для определения параметров модели осуществляется на основе пассивного эксперимента с использованием экспертных оценок при решении совокупности функциональных задач организации. Направления перемещения информационных операций и сведения об их выполнении обычно фиксируются службой контроля исполнения. Трудоемкости операций нетрудно определять по данным опыта их реализации сотрудниками организации.

4. Построение ориентированного графа осуществляется по результатам расчета параметров модели. На формальную схему организационной структуры наносим стрелки направлений передачи, получения и выполнения информационных операций.

5. Построение матрицы вероятностей реализации и перемещения информационных процедур осуществляется на основе ориентированного графа, и количественных оценок вероятностей перемещения информационных процедур и их трудоемкостей. Матрица имеет форму таблицы, в которой и по вертикали и по горизонтали указываются номера элементов организационной структуры. В клетках матрицы показаны вероятности получения информационных операций от элементов структуры, вероятности передачи таких операций и трудоемкость реализации операций.

6. Анализ матрицы. По вероятностям передачи и получения информационных операций определяем подчиненность элементов оргструктуры и степень их участия в информационной деятельности, а по трудоемкости – фактическую загрузку сотрудников. Чем меньше операций направляется сотруднику, и чем больше он их передает другим, тем меньше он значим для управления организацией. Аналогично, чем меньше суммарная трудоемкость операций, которые он выполняет, тем менее он важен для организации.

Таким образом, моделирование информационной деятельности в системе управления организацией позволяет создать картину реального процесса управления.

М.Ф. Кряжева
/г. Тюмень/

КАЧЕСТВО ИНФОРМАЦИОННОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Качество информационного взаимодействия любого уровня в первую очередь зависит от качества результата, итога такого взаимодействия, т. е. от качества самой информации. Существует ряд частных аспектов качественной оценки, самостоятельных категорий, отражающих ее различные стороны. Назовем и охарактеризуем некоторые их них.

Ценность чаще всего определяется как «возможность использования информации для достижения социально-значимых целей» [1]. Данная характеристика имеет прагматический смысл, но для некого идеального в этой точке пространства-времени субъекта, реализующего какую-либо деятельность, направленную на прогрессивное развитие всего человечества в целом.

Полезность – это также «возможность использования информации в качестве средства, но уже для достижения конкретных, субъективных целей» [2], причем как прогрессивных, так и регрессивных. Полезность информации зависит от числа потребляющих ее субъектов и может измеряться как относительно – в течение заданного промежутка времени, так и абсолютно, т. е. суммарно в течение всего периода жизненного цикла информации.

Достоверность информации можно определить как «адекватность семантике предметной области» [3], гносеологическое соответствие реальному миру. С понятием достоверности связана идентичность отраженного образа оригиналу, идентичность создаваемой информации объекту отражения. Синонимичной достоверности можно считать категорию истинности. Истинность информации определяется правильностью или неправильностью воспроизведения объекта или его стороны – предмета.

Полнота и точность информации есть степень отображения всех элементов предметной области (ПО). Полнота определяется наличием всех наиболее существенных сведений, характеризующих данную ПО. Точность зависит от количества и качества семантических искажений. Данный аспект качества информации находится в прямой зависимости с адекватностью – чем адекватнее отражена предметная

область, тем более полную и точную информацию о ней может получить субъект.

Доступность информации понимается как ее способность преодолевать информационные барьеры (физические, энергетические, интеллектуальные, территориальные, языковые, хронологические). Доступность зависит также от целостности (искать информацию в одном информационном потоке или массиве всегда проще, чем собирать по частям во многих местах).

Новизна информации, с одной стороны, связана с ее доступностью, с другой – с новизной содержания. Можно выделить два уровня новизны: во-первых, абсолютную новизну в мировом масштабе, во-вторых, относительную новизну применительно к конкретным условиям. Дополняют новизну своевременность и оперативность информации – ее поступление в период полезности, важность для решения конкретной проблемы, а также скорость создания и распространения относительно момента создания. Своевременность, в свою очередь, связана с относительностью информации. Один и тот же объем своевременной информации воспринимается различными реципиентами, в разной степени усваивается и преобразуется (в зависимости от полезности) и перестает восприниматься как новая информация. Еще одной сопряженной с новизной характеристикой информации считается ее оригинальность (наличие максимального количества не известных ранее сведений) – как объективная, заложенная в момент создания информации, так и субъективная, зависящая от момента восприятия и воспринимающего индивида. Обратным к новизне является старение информации как уменьшение со временем необходимости и полезности ее использования.

Большинство перечисленных и охарактеризованных уровней качества находятся во взаимосвязях друг с другом (например, «самой ценной считается та информация, которая, будучи полезной, достаточно нова, полна и достоверна» [4]; «информация может быть полна, достоверна, но не оригинальна»; «не обладающая оригинальность информация может быть признана субъектом новой»; «ценность информации снижается по мере ее устаревания с постоянными потерями оригинальности, полноты и точности» [5]). Следовательно, все подобные аспекты качества можно считать элементами, свойствами, образующими в своей целостности единое системное качество информации.

Поскольку информация представляет собой результат информационного взаимодействия как формы познавательной деятельности человека, то качество этой деятельности во многом определяется именно качеством созданной (найденной, обработанной) информации, пригодной для использования в других видах деятельности.

Литература:

1. Коган В.З. Качество информации и мир инфологем: (фрагменты теории) // Науч.-техн. информ. Сер. 2. Информ. процессы и системы. – 1993. – № 6. – С. 1-10.
2. Коган В.З. Информационное взаимодействие: (опыт анализа субъективно-объективных отношений). – Томск, 1980. – 194 с.
3. Копылов В.А. О семантике в информатике // Науч.-техн. информ. Сер. 1. Организация и методика информационной работы. – 1993. – № 6. – С. 29-31.
4. Воробьев Г.Г. Наука как информационная система // Науч.-техн. информ. Сер. 1. Организация и методика информационной работы. – 2002. – № 2. – С. 1-15.
5. Никандров С.В. Ценностные свойства сетевых электронных документов по технике // Науч.-техн. информ. Сер. 1. Организация и методика информационной работы. – 2003. – № 6. – С.28-32.

В.Я. Яковенко
/м. Донецьк/

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ

Інформація – це відомості про суб’єкти, об’єкти, явища та процеси, це природна реальність, що несе в собі характерні ознаки предметів та явищ природи, які проявляються у просторі та часі. Вона є нематеріальною сутністю, керуючим фактором, програмою дій для матеріальних, природних та соціальних процесів: нематеріальна інформація керує матеріальним світом. Інформація є ресурсом та продуктом інтелектуальної діяльності і виконує функції як природні так і соціально-економічні.

Інформаційні ресурси (ІР) – це документи та масиви документів в інформаційних системах, що являють собою симбіоз знань та інформації. Знання – це сукупність фактів, закономірностей, відносин, евристичних правил, що відбивають рівень знайомства з проблемами деяких предметних галузей. Знання – це високо структурована інформація, яка має практичну значущість для бізнесу. Поняття ІР

зводиться до того, що це знання, яке володіє всіма атрибутами поняття “інформація” у шенноновському розумінні, і, навпаки, це інформація, що має усі властивості поняття “знання” у традиційно-філософському змісті. Інформаційний ресурс – семантична інформація, тобто інформація у вигляді понятійних знань.

Принципове значення в розумінні ІР має представлення знань. Знання – відображення тієї чи іншої сторони об’єктивної дійсності у вигляді ідей, понять, уявлень про якийсь предмет чи явище. Тут мова йде про понятійне знання – знання, виражені семантично. Як відомо, є й інший вид знань – інтуїтивні знання, породжені у підсвідомій сфері, які перш ніж стати повідомленнями повинні бути виражені у вигляді понять, тобто семантично. Знання – жива діалектична система. Вони передаються іншим людям, матеріалізуються й існують у трьох формах: “живі” знання (кваліфікація); упредметнені знання; інформація (повідомлення). Знання, дані, інформація є ідеальними моделями, але знання – результат інтуїтивного моделювання. Тільки на підставі інтуїтивної моделі знань формується інформація, як знакова модель знань.

Знання акумулюються і формують інтелектуальний капітал – вся сукупність знань, укладених у формальних документах, досвіді, здібностях і знаннях співробітників. Він має критичне значення для розвитку і безпосередньої діяльності організації. Такий капітал у розвинутій економіці стає більш коштовним, сильним, високо-ефективним, мобільним і складав у США на початку XXI століття три чверті усього сукупного капіталу. Інтелектуальний капітал – інтелектуальні здібності людини у сукупності із створеними нею матеріальними та нематеріальними засобами:

1) людський капітал, як сукупність знань, практичних навичок, творчих здібностей робітників, що використовуються для вирішення поточних завдань;

2) структурний капітал, як технічне та програмне забезпечення, засоби зв’язку, організаційна структура, патенти, торгові марки та інше, що дозволяє робітникам реалізовувати свій виробничий потенціал;

3) споживацький капітал, як напрацьовані робітниками або організацією зв’язки у суспільстві та інші віртуальні засоби (репутація, імідж тощо) .

Керування знаннями визначається як сукупність стратегічних і оперативних зусиль, спрямованих на збільшення і підвищення

ефективності використання інтелектуального капіталу організації з метою підвищення результативності (прибутковості) діяльності.

У керуванні знаннями можна виділити дві стратегії. У деяких компаніях центральним елементом керування знаннями є комп'ютери. Знання ретельно кодифікуються і заносяться до баз даних, звідти будь-коли використовуються співробітниками компанії. Такий підхід називають стратегією кодифікації Стратегія персоніфікації наголошує на діалог між фахівцями, а не на процеси впорядкування, збереження, придбання і використання об'єктів знань. Знання не кодифікуються, акумулюються в мозок співробітників і передаються шляхом мозкових атак чи діалогів.

При застосуванні стратегії персоніфікації елементи кодифікації обов'язково застосовуються і навпаки. Але при цьому в основному зосереджуються на якійсь одній стратегії, а інші використовуються як допоміжні. Сполучення ключової і допоміжних стратегій здійснюється в пропорції 80:20. Фірми, які намагаються сполучити всі стратегії, ризикують провалитися. До п'яти основних нововведень у керуванні знаннями, що мають високу ефективність, можна віднести :

1) наукова форма вироблення знань у рамках керування знаннями заміняється проектною: під конкретні проблеми оперативно проектуються і створюються міждисциплінарні команди і системи робіт, що ведуть до появи локального знання, яке діє ;

2) мультимедійні інформаційні технології, що почасти дозволяють обходити відсутність єдиного стандарту збереження і передачі знань;

3) засоби комунікації, які дозволяють створювати нові проектні, насамперед мережні форми групової роботи і забезпечують їхню координацію на відстані;

4) в умовах відсутності єдиного стандарту зростає роль пояснення як технології;

5) важливим джерелом й інструментом для породження й обміну знань всередині компанії стали корпоративні портали знань.

Н.В. Танатар
/м. Київ/

ДОСВІД ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Інформація є одним із основних елементів соціального управління, тому значення інформаційного забезпечення органів державної влади важко переоцінити. До такої інформації, необхідної владним структурам для конкретних впливів на об'єкт управління, варто підходити як до стратегічного ресурсу, тобто вона повинна бути повною, актуальною, достовірною, охоплювати весь спектр проблем, що цікавлять керівні органи, збиратися регулярно й в необхідних обсягах. Виконання цих умов при формуванні інформаційних масивів допомагає управлінським структурам розробляти діючий план, визначати реальні і точні цілі своїх рішень.

Корисним у даному контексті є досвід інформаційного забезпечення апарату вищих органів державної влади Відділом організації та використання документального фонду Фонду Президентів України Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (далі – Відділ). Особливості такого забезпечення полягають передусім в обслуговуванні вузького кола споживачів зі спеціальними та специфічними завданнями, а його ефективність, крім перелічених вимог, залежить від чіткої постановки завдань і безперервної взаємодії зі споживачами інформаційних матеріалів. Внаслідок цього надзвичайно важливим і, крім того, дуже складним є окреслення інформаційних потреб таких споживачів. Від розв'язання цієї проблеми багато в чому залежить ефективність самого процесу підготовки інформації.

Не менш відповідальною процедурою є забезпечення і дотримання послідовності та безперервності всього циклу формування інформаційних масивів, починаючи від процедури встановлення джерел інформації, методик її відбору та класифікації, наповнення баз даних (далі – БД) до автоматизованого опрацювання та аналізу. Сам процес формування інформаційних потоків має бути детально продуманим та пророблениим, інформація повинна відбиратися дуже ретельно і без всякого надміру для уникнення інформаційного шуму. Перевагу потрібно надавати власним БД, створюваним під конкретні завдання. Необхідно проводити постійне спостереження за низкою

параметрів, які характеризують той чи інший соціально-політичний процес або явище. Методологія моніторингу повинна реалізовуватись у текстовій і статистичній формі, її принципи мають бути закладені в описі функціонування технічних систем.

З урахуванням вказаних особливостей такої інформації та вимог конкретних замовників у Відділі було започатковано (1993 р.) новий клас систем контент-моніторингу соціально-політичних процесів у суспільстві на базі ключових цитат публікацій. Для наповнення БД було запропоновано використовувати не цілі документи, а їх окремі фрагменти, які точно й стисло передають суть того чи іншого соціального явища. Сама процедура контент-аналізу публікацій направлена на виявлення та виділення із тексту фрагментів публікацій, які в межах досліджуваної проблеми несуть риси найменшого цілісного модуля інформації.

Для подальшого індексування цитат в рамках виділеного модуля визначаються окремі елементи проблеми і зв'язки між ними на основі зіставлення з конкретними значеннями класифікатора. Для цієї процедури запропоновано багатофасетні класифікатори з теоретично необмеженою кількістю фасет та значень кожної з них, що дає змогу формувати для кожного аспекту проблеми свою фасету з відповідним їй класом значень і створювати інформаційні системи для складних і багатопланових тем. Процесу побудови класифікатора, який у схематичному вигляді повинен відтворювати модель досліджуваної проблеми, в кожному конкретному випадку передує структурний аналіз досліджуваної проблеми для виявлення її складових елементів і взаємозв'язків між ними. Як найпридатніші для формального опису документів при створенні інформаційних систем за ключовими фрагментами публікацій були обрані класифікатори фасетно-ієрархічного типу. В них кожному елементу досліджуваної проблеми відповідає своя фасета з фіксованим місцерозташуванням у фасетній формулі, а сукупності значень у межах окремого елемента – відповідний фасетний клас. При цьому класифікатор не є консервативним за структурою й змістом складових елементів, а розвивається і вдосконалюється у відповідності з розвитком проблеми. На рівні структури додаються нові елементи з сукупністю відповідних їм значень, паралельно фасетна формула доповнюється адекватними цим елементам фасетами і фасетними класами.

На основі розробленого класифікатора за допомогою фасетної формули здійснюється формальний опис конкретного фрагмента

тексту, а сукупність фасетних формул усіх виділеннях фрагментів забезпечує формальний опис усього документа в контексті досліджуваної проблеми. Такий спосіб опрацювання першоджерел виконує функцію інформаційного "сита", через яке проходить лише релевантна досліджуваній темі інформація у вигляді "вижимок" оригінального тексту. Отже, вхідний документ містить повний бібліографічний опис публікації й усі вичленені з тексту й заіндексовані за змістом цитати.

Спеціально розроблені програмні засоби дозволяють розбивати вхідний документ (інформаційний об'єкт) на окремі незалежні фрагменти (інформаційні модулі), кожен з яких при цьому доповнюється бібліографічними даними, й формувати на основі всіх занесених до БД документів повну інформаційну матрицю – інформаційний відбиток досліджуваної проблеми. Крім того, кожен інформаційний модуль такої матриці в разі запуску спеціальних програм розбивається на три незалежні складові, кожна з яких за потребою може функціонувати самостійно. Перша складова – змістовна інформація (цитата документа), друга – його повний бібліографічний опис і третя – структурна характеристика виділеного фрагмента, що передається за допомогою фасетної формули. Таким чином, весь масив інформації, поданий у вигляді повної публікаційної матриці, може аналізуватися як окремо за кожною з виділених складових, так і в їх сукупності. Такий спосіб формування та розчленування вхідної інформації дозволяє в подальшому створювати різні варіанти текстових файлів і таблиць кількісних показників. Технологія дозволяє вибирати з усього масиву занесених до БД документів лише ту інформацію і з такою структурою, з якою вона необхідна споживачеві. За допомогою програмних засобів фрагменти текстів із різних першоджерел перетворюються в структуровані текстові блоки.

Оцінюючи в цілому переваги та недоліки даних систем, перш за все, слід відмітити такі їхні особливості: високий ступінь структуризації інформації, здатність формувати в рамках однієї системи локальні і глобальні мережі, індивідуалізація подання інформації, уникнення повторів при описуванні вхідних документів. Усього ж зусиллями співробітників Відділу за період незалежності України створено понад 20 інформаційних систем, у тому числі на найгучніші соціально-політичні події в Україні, такі як референдуми, вибори президентів України, парламентські вибори.

А.Ф. Федорчук
/м. Київ/

КОНТЕНТ-МОНІТОРИНГ ЯК МЕТОДИКА ОПРАЦЮВАННЯ ГАЗЕТНИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Завдання систематичного відслідковування тенденцій і процесів у інформаційному середовищі, що постійно оновлюється, найбільш повно може бути вирішено лише з використанням моніторингу змісту інформаційних потоків. Цей перспективний напрямок в спеціальній літературі розглядається сьогодні як контент-моніторинг. Контент-моніторинг використовують, якщо метою аналізу є одержання якісних і кількісних зрізів безперервно, протягом не визначеного заздалегідь проміжку часу. Найважливішою теоретичною основою контент-моніторингу є контент-аналіз (КА).

У спеціальній літературі дається різне тлумачення терміна “контент-аналіз” (англ. content analysis – аналіз змісту), але більшість з цих визначень можна звести до одного, більш загального: “КА – це багатоцільовий якісно-кількісний метод для вивчення широкого спектра проблем, в якому зміст комунікації є основою для висновків”.

Незважаючи на розмаїття трактувань контент-аналізу, велике прикладне значення методології дозволяє уникнути багатьох протиріч. Об'єднання засобів і методів, їхній природний добір шляхом багаторазової оцінки отриманих результатів дозволяють виділяти і підтверджувати знання, виявляти фактичну силу і корисність даного інструментарію.

Загальновизнаним є розподіл методологій контент-аналізу на дві гілки: якісну і кількісну. Основа кількісного контент-аналізу – частота появи в документах визначених характеристик змісту. Якісний контент-аналіз ґрунтується на самому факті присутності або відсутності в тексті однієї або декількох характеристик змісту.

Унікальність запропонованої технології полягає в поєднанні змістовних та кількісних методів аналізу текстів публікацій. Контент-аналіз публікацій містить ряд послідовних етапів, котрі органічно вписуються і доповнюють аналітико-синтетичну переробку інформаційних матеріалів. Послідовність етапів змістовного аналізу проблеми, що досліджується конкретною інформаційною системою, умовно поділимо на стадії:

– змістовний (якісний) аналіз сукупності публікацій;

– формалізований (кількісний) аналіз інформаційних масивів: індексного, бібліографічного та масиву текстів ключових фрагментів публікацій.

Перша стадія складається з таких етапів:

– виявлення публікацій, проблемно відповідних до напрямків інформаційної системи;

– виділення з тексту публікації фрагментів, що релевантні проблемі;

– визначення в межах виділеного фрагмента окремих елементів проблеми та зіставлення їх з конкретними значеннями класифікатора;

– індексація відібраних фрагментів.

Таким чином, за допомогою фасетної формули здійснюється формальний опис виділеного фрагмента тексту. Сукупність формул усіх виділених фрагментів окремої публікації є формальним описом документа в контексті досліджуваної проблеми. За умови повного перегляду і контент-аналітичної обробки визначеного кола джерел сукупність індексних формул усіх відібраних за певний відрізок часу публікацій формально описує досліджувану проблему. У свою чергу, сукупність усіх відібраних КФП являє собою масив інформації, що відповідає проблемним напрямам системи.

К. Лукс
/ФРН/

СЛУЖБИ ІНФОРМАЦІЇ В БІБЛІОТЕКАХ НІМЕЧЧИНІ

На початку XX століття у Німеччині на відміну від англо-американських країн служби інформації в бібліотеках займались насамперед інформацією про літературу і менше інформацією про факти.

Інформація про літературу – це відомості про те, де можна знайти книгу або статтю, назва чи автор яких відомі, а також де можна знайти літературу до певної теми. Служба інформації про факти дає відповіді на конкретніші питання, як, наприклад, про поштові індекси чи дати історичних подій. Раніше користувачі в Німеччині зверталися до інформаційних служб бібліотек для пошуку інформації про літературу. Англо-американська традиція надання довідки бібліотекарем, який спеціалізується на інформації, не розвивалась в Німеччині, тому що кожен бібліотекар поряд з

внутрішніми роботами в бібліотеці виконував також роботу в інформаційній службі, головним аспектом якої був пошук літератури. У Королівській бібліотеці Берліна в 1905 р. було створено “Довідкове бюро Німецьких бібліотек”, для надання інформації про те, де можна знайти потрібну літературу. На відміну від тодішньої традиції німецьких бібліотек тут давали письмову відповідь на питання про факти.

За останні двадцять років все більше людей в Німеччині звертається до інформаційної служби бібліотек з питаннями про факти. Сьогодні все більше наукових та великих публічних бібліотек мають висококваліфіковані команди працівників з питань надання загальної інформації, які мають у своєму розпорядженні різноманітні бази даних з інформацією про літературу та про фактичні дані. При цьому йдеться в основному про окремі питання. Як правило в Німеччині не прийнято, щоб бібліотекарі інформаційної служби складали у великих обсягах списки літератури для студентських робіт. При таких запитах користувачеві надається інформація про бібліографії, за допомогою якої користувач сам зможе впоратись з таким завданням.

Бібліотекарі інформаційної служби контактують між собою за допомогою національних та міжнародних інтернетних переліків дискусійних питань, таких як RABE-L (Рабе Л – Ворона Л) та STUMPER! (Штумпер! – Незнайко!). Питання, на які не можна дати відповідь, бібліотекар заносить у цей перелік і через короткий проміжок часу отримує відповідь від іншого бібліотекаря по електронній пошті. Це може бути назва пісні, від якої користувач бібліотеки знав тільки приспів, або початок вірша чи регіональна історична подія, яка мало де могла бути зафіксована. Центральна земельна бібліотека Берліну була першою німецькою бібліотекою, яка приєдналась до всесвітньої інформаційної служби Бібліотеки конгресу CDRS і автоматичним способом передає запити до 300 бібліотек-учасниць. За ніч відповіді на складні питання відшукуються по інший бік глобусу і вже наступного ранку повідомляються користувачеві.

Адреси інформаційних служб німецьких бібліотек для контактів по телефону або у письмовій формі можна знайти на вебсторінках самих бібліотек. Перелік “Німецькі бібліотеки онлайн” (Deutsche Bibliotheken Online) надає найкращу інформацію для початку пошуку. В цьому переліку свої інформаційні послуги пропонують насамперед великі університетські бібліотеки: Державна Берлінська бібліотека та Баварська державна бібліотека як орієнтовні приклади. Багато

інформаційних служб мають свої спеціальні електронні адреси, за якими можна звертатися з питаннями, наприклад, інформаційна служба Центральної земельної бібліотеки Берліна: info@zlb.de чи за вказівками або за формуляром для запитань Formular fur Anfragen. Цей сервіс все більше поширюється й серед публічних бібліотек Німеччини під загальним гаслом "ask @ librarian".

Для надання інформації про літературу в німецьких наукових та публічних бібліотеках вже підготовлені ефективні методики, а саме: складені системи лінків до вебсторінок у разі, якщо інформацію з них дозволяється переписувати. Для набуття інформації про літературу з будь-якого фаху найкращим джерелом є Карлсруеський віртуальний каталог, тому що він об'єднав в одній пошуковій системі багато німецькомовних зведених каталогів. Найпершою адресою спеціально для пошуку журналів з можливістю замовити статті онлайн є адреса бази даних журналів з підключеним сервісом замовлень системи субіто (subito).

Для надання інформації про факти інформаційні служби німецьких бібліотек підготували велику кількість лінків на вебсторінках бібліотек щодо загальних фактів, таких як телефонні номери і розклад поїздів, аж до спеціальних фактів з певних галузей знань. Особливо легко користуватися Дюссельдорфською віртуальною бібліотекою та колекцією лінків Центральної земельної бібліотеки Берліну.

Поряд з цим інформаційні служби великих бібліотек мають також доступ до баз даних, які не існують в інтернеті, а на комп'ютерних компакт-дисках, які вони застосовують для надання інформації про факти.

Ж.В. Бабенко
/м. Рівне/

ІННОВАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Динамічні зміни, які відбуваються у всіх сферах соціально-економічного життя, а також інформатизація суспільства та ускладнення інформаційних потреб споживачів обумовлюють необхідність трансформації діяльності інформаційних установ відповідно до нових умов їх функціонування. Сучасний етап розвитку інформаційної

діяльності характеризується інтеграцією інтелектуальних ресурсів, створенням комп'ютерних мереж, які акумулюють наукові, економічні, технічні, культурні та духовні цінності. Разом з тим, розвиток науки, культури, виробництва все більшою мірою залежить від інформаційного забезпечення даних сфер діяльності суспільства.

Інформаційне обслуговування користувачів є напрямом діяльності інформаційних установ, що найбільш гостро відчуває зміни технологічного середовища і повинен адекватно реагувати на вимоги та запити користувачів, котрі змінюються відповідно до соціогуманітарної та соціокомунікативної ситуації. Саме від функціонування системи інформаційного обслуговування залежить ефективне використання інформаційних ресурсів, доступ до знань, повноцінне забезпечення інформацією споживачів.

Інформаційне обслуговування являє собою процес надання інформаційних послуг користувачам. Даний підхід до визначення сутності означеного напрямку інформаційної діяльності набув широкого розповсюдження за останні п'ять років. Це період, коли інформаційні установи стали повноцінними суб'єктами ринку, які намагаються продати свої інформаційні продукти та послуги, а їх робота почала оцінюватися з точки зору сервісної діяльності. Вищезгадані погляди на організацію інформаційного обслуговування обґрунтовані у працях М.Я. Дворкіної, В.В. Брєжнєвої, І.С. Пілко, Л.К. Боброва та інших.

Сучасному етапу функціонування системи інформаційного обслуговування притаманні тенденції персоніфікації, тобто максимального урахування і задоволення інформаційних потреб конкретного користувача; диверсифікації – збільшення різноманітності інформаційних продуктів та послуг, розширення можливостей їх вибору у відповідності до потреб, вподобань та фінансових можливостей абонентів; конвергенції – стирання меж між інформаційними продуктами та послугами. Отже, інформаційні послуги стають більш адресними та різноманітними за своїм складом. Їх якість оцінюється з точки зору споживчих характеристик, які визначають попит на конкретні інформаційні послуги та обумовлюють їх привабливість і вартість.

Зміна складу користувачів та змісту їх інформаційних потреб призвели не тільки до розширення асортименту послуг, які їм надаються, а й до зміни технології їх виробництва та структури обслуговування. В залежності від характеру послуг та режиму доведення інформації до користувачів в інформаційних установах

традиційно сформувалося два основних види інформаційного обслуговування: довідково-інформаційне обслуговування у режимі "запит-відповідь" та інформування споживачів. На даному етапі функціонування інформаційних установ відбувається трансформація обох видів обслуговування. Основним чинником, що обумовив цей процес, є активне використання новітніх інформаційних технологій та можливостей сучасних телекомунікаційних систем. Максимальна повнота задоволення запитів користувачів сьогодні неможлива без організації доступу до зовнішніх інформаційних ресурсів, зокрема, до мережі Internet. Використання ресурсів Internet змінює не тільки інструментарій працівників інформаційних установ, а й методи їх роботи. У сучасних умовах відбувається активне формування віртуальних систем функціонування інформаційного обслуговування. Реалізація традиційних послуг через Web-сайти інформаційних установ дає змогу значно підвищити якість та оперативність задоволення запитів користувачів. Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що найбільш розповсюдженими є два варіанти інформаційного обслуговування через сайти інформаційних установ: віртуальна довідкова служба та консультування у режимі чат-сесії. Працівники інформаційних установ також використовують такі методи роботи, як розміщення найскладніших запитів користувачів у відповідних Internet-форумах, списках розсилки, опитування експертів за допомогою електронної пошти. Можливості пошукових систем, які забезпечують систематичне отримання відомостей про нові ресурси мережі з конкретних тем, складають основу для системи віддаленого інформування користувачів. Таким чином, забезпечується можливість оперативного одержання необхідної інформації безпосередньо на робоче місце (через ПК) споживачів.

Отже, сучасний етап розвитку системи інформаційного обслуговування визначається:

– зміною структури і можливостей використання інформаційних ресурсів, що є основою обслуговування користувачів;

– зміною носіїв інформації та появою модифікацій традиційних інформаційних продуктів та послуг;

– формуванням моделей комплексного інформаційного обслуговування.

Вищеозначені процеси можна охарактеризувати як адаптивну модифікацію системи інформаційного обслуговування у новому інформаційному середовищі.

О.В. Степанюк
/м. Рівне/

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)

Кінець XX – початок XXI століття є часом входження України у світовий інформаційний простір, де інформація відіграє роль не лише економічного важеля, але й важливого соціального чинника. Входження в міжнародну інфраструктуру збіглося для нашої держави з процесом переходу від командно-адміністративної до демократичної системи управління. Цей процес відбувається на всіх щаблях державного управління і особливо гостро постає на регіональному рівні.

Проблеми політичного та економічного устрою сучасного періоду розвитку України впливають в першу чергу на соціально-економічну та суспільно-політичну сфери діяльності регіонів. Політичні, економічні та соціальні ризики перехідного періоду вимагають підготовки та прийняття адекватних рішень в основних сферах діяльності органів державної влади та управління регіону. При цьому якість управлінських рішень залежить від глибини розуміння проблемної ситуації та варіантів її вирішення. Тому для оптимального функціонування регіональних органів влади та управління необхідно створити ефективну систему інформаційного забезпечення. Варто виділити ряд наскрізних для всіх рівнів державної влади змістовних проблем, що потребують інформаційного забезпечення для підготовки пропозицій і рішень щодо їх подолання. До цих проблем можна віднести: внутрішньополітичний стан держави та регіону; економічний розвиток регіону; соціальні проблеми і добробут населення; розвиток освіти, науки та культури; стан суспільної думки щодо окремих аспектів регіонального суспільно-політичного життя; поточна взаємодія представницької, виконавчої і судової влади; робота зі структурами влади і управління, адміністраціями всіх рівнів, регіонами, суб'єктами що господарюють; співпраця з політичними партіями, рухами і громадськими організаціями.

Усе це приводить до зростання ролі інформаційної та аналітичної діяльності в управлінні регіонами. Практично у всіх

регіональних органах влади створюються відповідні аналітичні підрозділи, удосконалюється їх організаційне і методичне забезпечення, поліпшується матеріально-технічна база.

Так, Рівненською обласною державною адміністрацією у червні 2001 року було створене Управління інформаційного-аналітичного забезпечення. Управління складається з таких відділів: аналізу суспільно-політичних процесів; аналізу соціально-економічних процесів та прийняття управлінських рішень; інформаційно-аналітичного продукування; політичного аналізу та прогнозування; зв'язків з політичними партіями та громадськими організаціями.

Для забезпечення ефективного функціонування всіх рівнів керівництва регіоном Управління інформаційно-аналітичного забезпечення виконує ряд завдань:

– аналізує та прогнозує перспективний розвиток суспільно-політичних і соціально-економічних процесів в області та здійснює оцінку можливих наслідків прийнятих рішень, прогнозує розвиток ситуації, готує відповідні матеріали з даних питань;

– досліджує процеси в інформаційному просторі регіону;

– аналізує діяльність громадських і політичних організацій в області;

– організовує та здійснює взаємодію місцевих органів виконавчої влади з громадськими та політичними організаціями у питаннях, що належать до компетенції управління;

– бере участь у стратегічному плануванні, аналізує та прогнозує розвиток соціально-економічних процесів, а також проводить навчання з питань стратегічного планування, підготовки аналітичних документів для прийняття рішень, розробки напрямків політики, залучає відповідних експертів і спеціалістів;

– забезпечує функціонування системи постійного моніторингу показників розвитку промисловості, агропромислового комплексу, соціальної сфери;

– за дорученням голови облдержадміністрації здійснює аналітичну діяльність та визначає тенденції зросту зазначених галузей, формулює і подає голові облдержадміністрації пропозиції, рекомендації, обґрунтовані альтернативи щодо розробки та прийняття політичних рішень, поліпшення стану справ у тому чи іншому питанні;

– бере участь у розробленні відповідних розділів проектів бюджету та програми соціально-економічного розвитку області;

– здійснює підготовку матеріалів для засобів масової інформації з метою забезпечення конституційного права громадян на задоволення їхніх інформаційних потреб;

– надає організаційно-методичну, експертно-аналітичну та іншу допомогу структурним підрозділам облдержадміністрації у вирішенні суспільно-політичних і соціально-економічних питань, а також дає роз'яснення громадянам щодо прийнятих рішень.

Таким чином, діяльність управління інформаційно-аналітичного забезпечення Рівненської обласної державної адміністрації охоплює всі сфери регіонального управління та забезпечує ефективне функціонування органів державної влади на місцях.

Н.Ф. Гриценко,
В.В. Гудзеватий
/м. Київ/

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Найважливішою складовою сучасного бібліотечного менеджменту є стратегія керування, яка стосується ключових сфер бібліотечної діяльності, а саме: розвитку та адаптації бібліотеки до зовнішнього середовища, розвитку бібліотечних послуг та проведення кадрової політики. З впевненістю можна стверджувати, що "виживання" бібліотеки, не говорячи вже за її процвітання, залежить перш за все від того, чи має вона свою стратегію розвитку і чи може вона послідовно реалізувати її на практиці. Необхідно чітко уявляти стратегічну складову управління, яка забезпечує розвиток бібліотеки на довгострокову перспективу шляхом установлення динамічного балансу взаємовідносин і зв'язків з навколишнім оточенням. Основою побудови системи стратегічного управління, насамперед, є кадровий потенціал, контингент користувачів, а також системи інформаційного забезпечення.

Становлення нових методів господарювання, введення платних послуг в бібліотеках, функціонування їх в умовах ринкової економіки визначають об'єктивну необхідність використання у стратегічному управлінні маркетингу, який дозволяє вирішувати ринкові проблеми найбільш раціональним шляхом, планувати діяльність бібліотечних служб з врахуванням тенденцій розвитку ринку платних послуг.

Сьогодні, як ніколи, бібліотекам України, у тому числі і Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці Української академії аграрних наук (ДНСГБ УААН), необхідно підтвердити і обґрунтувати свою спроможність і корисність як наукового, інформаційного, освітнього та культурного закладу. Ці завдання може частково допомогти розв'язати бібліотечний маркетинг, який є сукупністю комплексних заходів, що містять вивчення і прогнозування ринку потреб та пропозицій; розробку методів впливу та просування на ринок бібліотечно-інформаційних послуг; інформування про бібліотечні фонди і послуги, їх можливості; повідомлення, рекламу і пропаганду бібліотечної інформації; створення та зміцнення позитивного іміджу бібліотеки.

На сьогоднішній день поняття "маркетинг" має багато значень в силу різної направленості його цілей і функцій, різниці в сфері застосування. Під маркетингом бібліографічної діяльності слід розуміти аналітику та логіку підприємницького рішення, орієнтованого на споживача бібліографічної інформації. В основі діяльності бібліографів, які працюють на основі принципів маркетингу, покладено девіз – виробляти тільки ту бібліографічну продукцію і тільки ті бібліографічні послуги, яких потребує споживач бібліографічної інформації. Маркетинг бібліографічної діяльності складається з вивчення попиту на бібліографічну інформацію обслуговуючого регіону, вимог читачів до бібліографічної інформації, її якості, новизни, складання програми маркетингу, де на основі аналізу всіх необхідних факторів розглядаються затрати, ресурси, витрати, визначення кінцевого результату діяльності бібліографічного підрозділу бібліотеки.

Ядром маркетингової діяльності повинна бути розробка маркетингових програм, які виступають вихідним моментом, передумовою планування виробництва бібліографічної продукції та послуг. Складання маркетингових програм бібліографічної діяльності припускає поглиблений аналіз, цільове обґрунтування планових показників, які повинні бути зорієнтованими на мету, на кінцевий результат бібліографічної діяльності. Мета повинна відповідати на питання – які ті проблеми, котрі потребують розв'язання і яка першочерговість їх вирішення. Складання маркетингової програми бібліографічної діяльності бібліотеки не повинно зводитися до простого переліку заходів або встановлення деяких кількісних характеристик, оскільки виникають і потребують відповіді питання:

чому саме ці заходи фігурують у програмі, чи можуть вони бути замінені на інші, для досягнення яких завдань вони призначені і наскільки є обов'язковими. При формуванні маркетингової програми можуть виникати питання щодо шляхів і заходів, які ведуть до досягнення запланованих показників. Розробка маркетингових програм, в першу чергу, вимагає ясного і чіткого формулювання мети, заради якої створюється ця програма. В повсякденній діяльності співробітники бібліотеки мають планувати свою роботу, виходячи із інтересів як найбільш широкого кола користувачів. Зорієнтований на маркетинг бібліограф прагнутиме зробити ту роботу, яка повніше відповідає вимогам вузької групи споживачів інформації, враховуючи і найвимогливішого користувача.

Маркетинг вимагає хороших знань кон'юнктури ринку збуту інформації, а також глибокого вивчення можливостей споживачів інформації. Маркетинг бібліографічної діяльності бібліотеки базується на досконалому вивченні потреб фактичних і потенційних користувачів бібліографічної інформації, при цьому особливого значення набуває виявлення незадоволеного попиту, оскільки споживач завжди повинен отримати те, за що сплачує кошти.

Застосування маркетингу як програмно-цільового методу в плануванні бібліографічної діяльності бібліотеки на сьогоднішній день – не дань моді чи примха окремих теоретиків, а найактуальніша проблема підвищення її ефективності та якості. З цією метою у ДНСГБ УААН і створено сектор маркетингу та впровадження наукових розробок, який у своїй діяльності керуватиметься нинішніми ринковими умовами, відповідатиме вимогами часу та інформаційним потребам користувачів. Робота сектора сприятиме підтримці позитивного іміджу бібліотеки, який створюється не тільки інформаційно-рекламною діяльністю, але і постійною кропіткою роботою з художнього оформлення читального залу, залу бібліотечних каталогів, приміщень структурних підрозділів бібліотеки та її інформаційних і наукових видань. Сюди також входить розробка фірмового стилю та логотипу, оформлення книжкових виставок, поздоровлень, об'яв, читацького квитка тощо. Бібліотечна наочна інформація і реклама допоможе кожному відвідувачу ДНСГБ УААН краще зорієнтуватись в бібліотечних фондах, знайти і вибрати необхідну інформацію, адже бібліотечна реклама – не дань моді і має не тільки утилітарне значення; одночасно вона є доказом того, що бібліотека зорієнтована на людину. Реклама наближує бібліотеку, а

значить, і книгу до читача, сприяє створенню сприятливого бібліотечного середовища і, разом з тим, відображає ступінь її культури і суспільства в цілому.

Одним з головних завдань в роботі підрозділу маркетингу та впровадження наукових розробок є рекламно-інформаційна робота з пропаганди наукових фондів бібліотеки, її послуг у засобах масової інформації та мережі Internet, оскільки головним завданням будь-якої служби маркетингу є просування на ринок продукції свого підприємства. Рекламі інформаційних бібліотечних послуг сприятиме також і видавнича діяльність ДНСГБ УААН – видання "Бюлетеня ДНСГБ УААН", реферативного журналу "Агропромисловий комплекс України", серії бібліографічних покажчиків "Академіки Української академії аграрних наук", "Аграрна наука в особах, документах", "Біобібліографія вчених-аграріїв України", "Українська сільськогосподарська книга з фондів ДНСГБ УААН", наукових праць співробітників, інформаційних листків, рекламних проспектів тощо.

Л.А. Дубровіна,
Н.І. Малолєтова
/м. Київ/

НАЦИСТСЬКА ОКУПАЦІЙНА ПОЛІТИКА У БІБЛІОТЕЧНІЙ СПРАВІ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ РЕЙХСКОМІСАРА УКРАЇНИ У ПЕРІОД ОКУПАЦІЇ (1941–1943 рр.)

Основні напрями загальної політики нацистів були спрямовані на використання бібліотечного фонду України в інтересах рейху та підтримки ідеологічної доктрини нацизму. Тотальний вивіз фондів, знищення забороненої літератури та організація бібліотек і бібліотечних фондів для виконання завдань рейху були основними напрямами діяльності окупаційної влади. Важливе значення для виконання завдань щодо концентрації та вивезення книжкових фондів України до рейху мала Центральна бібліотека рейхскомісара України (далі ЦБРУ), що функціонувала в 1942–1943 рр. на базі об'єднання Бібліотеки Академії наук і наукових бібліотек, а також бібліотек Раднаркому та Держплану, приватних бібліотек, зібраних із залишених жителями будинків Києва. Передбачалася також передача

до ЦБРУ фондів наукових, районних та міських бібліотек, закритих Київською міською управою після їхньої інвентаризації.

Діяльність ЦБРУ тісно пов'язана з іменем відомого німецького бібліотекаря та книгознавця, співробітника Прусської державної бібліотеки Йозефа Бенцинга (1904–1981). Й. Бенцинг прибув до Києва як експерт з бібліотечної справи від Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга у складі робочої групи "Західна Україна" з повноваженнями керуючого виявленням, відбиранням та вивезенням до Німеччини книжкових фондів з усієї України. 1 березня 1942 р. він був призначений директором БАН (з філіями), реформованої спочатку в ЦБРУ (червень 1942 р.), а згодом – у Крайову бібліотеку (грудень 1942 р.), та уповноваженим щодо організації діяльності бібліотек на всій території України.

В умовах тотального переміщення бібліотечних фондів України до Німеччини Й. Бенцінг зміг спрямувати свою діяльність не лише на вивезення, а й на організацію фондів для забезпечення функціонування бібліотек, зокрема для обслуговування читачів безпосередньо в Києві. Як фахівець він усвідомлював значення київських бібліотек та їхніх фондів і доклав чималих зусиль для формування виваженої стратегії щодо використання фондів для вивчення матеріальних та природничих ресурсів, економіки та культури України.

Основним напрямом діяльності ЦБРУ було відбирання, каталогізація та вивезення до рейху фондів ідеологічного змісту. Проте чимало уваги приділялося й концентрації фондів, що залишилися на окупованій території, комплектуванню бібліотеки виданнями, що вийшли на території України, формуванню обмінного фонду за рахунок конфіскованих книжкових складів, обслуговуванню читачів (переважно німців), а також підготовці до відкриття бібліотеки для дорослих та окремої бібліотеки для дітей, укладанню списків рекомендованої та забороненої літератури.

Одночасно Й. Бенцингом здійснювалася експертиза фондів масових бібліотек, контролювалися видавництва та книгарні.

Пріоритетним напрямом, звичайно, було відбирання та переміщення до Німеччини найціннішої літератури з усіх галузей знань, зокрема з економіки, політики, культури. Обов'язковими для вивезення, згідно з ідеологічними доктринами рейху, були рукописи, рідкісні книжки та газети, колекції релігійної та більшовицької літератури, документи мовами іврит та ідиш тощо.

Водночас Й. Бенцинг прагнув сформувати повноцінний фонд літератури у Києві. Йому вдалося отримати дозвіл на залишення одного примірника видань у ЦБРУ (необхідні для Бібліотеки Вищої школи в Німеччині книги пропонувалося відшукувати в інших містах України). Ним було організовано поповнення фонду на понад півмільйона видань за рахунок безгосподарних книжок, він листувався з відомими видавничими фірмами, особисто контролював діяльність абонемента та повернення книжок.

Документи свідчать про важливу роль Й. Бенцінга та ЦБРУ (КБ) у політиці формування стратегії нацистів у галузі бібліотечної справи на території України.

М.Н. Глазков
/г. Москва/

О “ЧЕЛОВЕЧЕСКОМ ФАКТОРЕ” В ПОСЛЕВОЕННОМ ВОЗРОЖДЕНИИ СЕЛЬСКИХ БИБЛИОТЕК СССР

Победа нашей державы во Второй мировой войне далась максимальным напряжением всех народно-государственных сил, неисчислимыми жертвами и потерями. Достаточно заметить, что потери совокупного библиотечного фонда страны составили, по разным оценкам, 180–250 млн экз. Главной задачей послевоенной IV Пятилетки стало возрождение СССР из страшной разрухи.

Характерно, что центральным культурным фронтом Пятилетки явились массовые библиотеки, прежде всего в аграрных областях. Отечественное село не только было разорено материально. Основные человеческие потери Советского Союза пришлись на сельских жителей и носили невосполнимый характер. Послевоенные бедствия здесь оказались глубже, имели угрожающую перспективу. Политическое руководство страны посчитало целесообразным уделить селу как можно больше внимания.

В рассматриваемый период советское правительство издало несколько прикладных постановлений, посвященных подъему библиотечного дела в аграрных регионах. Но, сознавая, что у разоренного государства нет требуемых материальных ресурсов, власти в который уже раз постарались активизировать человеческий фактор.

Отметим, что после тягот и ужасов войны советские люди естественно тянулись к образованию, культуре, художественной литературе, высокому искусству. Библиотеки и клубы, театры и музеи становились, можно сказать, культовыми центрами. Их возрождение стало общенародной целью.

Население оказывало послевоенным библиотекам разностороннюю помощь. Регулярно проводились сборы книг. К примеру, в 1949 г. только для новых колхозных и сельских библиотек удалось собрать по РСФСР около 3 млн экз. Жители активно участвовали в ремонте библиотечных зданий и помещений, оборудования и т. д. Это было очень значимо в связи с тотальными военными разрушениями. При общей бедности и настоящем голоде из-за сильной засухи в 1946–1947 гг. существенной была продовольственная поддержка, оказанная сельчанами библиотекарям, только что подготовленным в образовательных учреждениях и распределенным "на места" или уже работавшим в деревне.

Что касается профессионального человеческого фактора, то следует подчеркнуть следующие нововведения. С 1950 г. все профильные учебные заведения были ориентированы на выпуск специалистов именно для массовых (сельских и городских) библиотек, несмотря на дефицит библиотекарей в научных, специальных и библиотеках иных видов. Соответственно, оказались пересмотрены учебные планы и программы, вся учебно-методическая и воспитательная работа. Тем самым за массовыми библиотеками закреплялась приоритетная роль фундамента в народном просвещении и культуре.

Благодаря опоре на послевоенный энтузиазм и сплоченность советских людей, несмотря на все сложности и недостатки, удалось достичь крупных успехов в библиотечном строительстве. Если в 1940 г. в СССР имелось 77 тыс. сельских библиотек с фондом 64,2 млн экз., то уже в 1950-ом эти цифры выросли, соответственно, до 102,2 тыс. и 99 млн экз. Наша страна вновь подтвердила статус мировой библиотечной державы. В конце 1950 г. в Советском Союзе было 351,1 тыс. библиотек всех типов и видов с фондом 714 млн экз. Ни одно зарубежное государство тогда даже близко не подходило к данным рекордным вершинам.

С.Д. Коваленко
(м. Київ)

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНІКИ У ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ БІБЛІОТЕЦІ УААН

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 1697 від 29 жовтня 2003 р. Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук є спеціальною бібліотекою загальнодержавного значення, яка здійснює бібліотечне, бібліографічне та інформаційне обслуговування користувачів і виконує функцію всеукраїнського науково-дослідного, методичного та організаційного центру сільськогосподарських бібліотек України.

На сучасному етапі свого розвитку поряд із виконанням основних функцій, що задекларовані Законом України "Про бібліотеки і бібліотечну справу", одним із головних напрямків діяльності установи є комплексне дослідження історії вітчизняної аграрної науки, освіти і техніки, яке здійснює Центр історії аграрної науки під керівництвом професора В.А. Вергунова. На сьогодні, на жаль, історія аграрної науки досліджена лише фрагментарно. Особливо це стосується історії установ і організацій. Актуальність пошуків з цієї важливої проблеми в Україні зумовлена її науковим і суспільним значенням, особливо в умовах реформування АПК держави.

Значні зміни в аграрній галузі держави вимагають перебудови всього навчально-виховного процесу підготовки фахівців і особливо наукових кадрів. В зв'язку з цим своєчасним є успішне функціонування при ДНСГБ УААН аспірантури та спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.07 – історія науки і техніки.

Для успішної підготовки аспірантами своїх дисертацій є відповідна база – потужні інформаційні ресурси. Безцінні бібліотечні фонди налічують понад 1 млн. примірників книг, також щорічно надходять українські журнали за сільськогосподарською та суміжними з нею темами. Фонди бібліотеки мають велику кількість вітчизняних і зарубіжних наукових видань. Зберігаються наукові праці XIX – початку XX століття Київської, Одеської, Полтавської, Сумської та інших дослідних станцій, а також іноземна література 25 мовами.

Фонд бібліотеки дає можливість науковцям та аспірантам мовою документів і джерел достовірно висвітлити історію аграрної науки, освіти і техніки та використати колосальну ретроспективну інформацію з цієї важливої проблеми.

Для підготовки кадрів вищої кваліфікації в установі є достатній науковий потенціал, який може забезпечити кваліфіковане науково-методичне керівництво і консультування з питань історії аграрної науки, освіти і техніки. Так, зокрема у 2004 р. його здійснювали 15 науковців, серед яких 11 докторів наук. Із загальної кількості наукових керівників аспірантів – п'ять академіків, чотири з яких працюють в системі УААН.

Сьогодні при аспірантурі ДНСГБ УААН навчається понад 50 аспірантів та здобувачів наукового ступеня кандидата наук. Протягом 2001–2005 років захищено 15 кандидатських дисертацій. Так, дисертації Л.І. Демкович, С.Д. Коваленко, В.П. Шуманського присвячені дослідженню діяльності та наукової спадщини видатних учених в галузі освіти, науки і техніки – І.І. Шмальгаузена, П.В. Будріна, І.А.Фещенка-Чопівського. Значний інтерес має дисертація Н.А.Круглої, присвячена історії розвитку льонарства в Україні, дисертація Пічкур Т.В. щодо розвитку еволюційної теорії в Україні, З.А. Шквири, де висвітлена історія плуга в Україні, В.М. Вихватенка, в якій йдеться про історію зародження та розвитку систем землеробства в Україні в кінці XVIII на початку XX століть. В.М.Гамалія в своїй дисертаційній роботі розглядає історію становлення та розвитку української наукової ботанічної термінології, В.М. Димитрюк – формування і функціонування мережі залізниць Буковини австро-угорського періоду: 1866–1918 рр., О.Ф. Глоба – становлення та діяльність Харківського сільськогосподарського науково-освітнього центру з селекції і насінництва у другій половині XIX на початку XX століть. Дисертації О.І. Михайлюк і Д.В. Рибченка присвячені вивченню формування мережі і розвитку сільськогосподарських освітніх закладів Київщини та Полтавщини у XIX на початку XX століть. Значної уваги заслуговує дисертаційна робота О.О. Завальнюк щодо формування мережі та діяльності сільськогосподарських дослідних установ на Київщині, Анікіної О.П. на тему: "Періодичні видання як джерело з історії агрономії в Україні 20-30-х років XX століття" та І.С.Бородай "Розвиток селекційної науки в скотарстві України другої половини XX століття".

На підставі регламентуючих документів щодо функціонування аспірантури щорічно проводиться атестація аспірантів та здобувачів

наукового ступеня кандидата наук, де атестаційна комісія разом з методичною комісією Центру історії аграрної науки проводить рецензування та затвердження річних звітів про виконання робочої програми з дисертаційних тем.

На вченій раді ДНСГБ УААН теми кандидатських дисертацій обговорюються та затверджуються, здійснюються рекомендації дисертаційних робіт до захисту. Практично всі теми є складовою державних науково-дослідних робіт, закріплених УААН за ДНСГБ. Це підтверджує їхня актуальність, невивченість, новизна досліджень, які проводяться під методичним керівництвом Центру історії аграрної науки.

Крім того, з питань історії природознавства ДНСГБ УААН творчо співпрацює з Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г.М. Доброва Національної академії наук України та Центром українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. З 2005 р. така сама форма співпраці налагоджена і з Переяслав-Хмельницьким державним педагогічним університетом імені Григорія Сковороди.

Аспіранти та здобувачі ДНСГБ УААН беруть активну участь у багатьох міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних форумах: конференціях, семінарах, симпозіумах, де гідно представляють свої наукові досягнення в галузі історії аграрної науки.

Отже, попереду перед ДНСГБ УААН велика, відповідальна і кропітка робота з підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, адже сформувати науковця як справжнього і цілеспрямованого дослідника, здатного в майбутньому на високому професійному рівні виконувати поставлені перед ним завдання, – нелегка задача і вирішувати її слід поступово та якісно.

Н.Г. Чайка
/м. Київ/

СТВОРЕННЯ ПЕРШИХ ГАЛУЗЕВИХ БІБЛІОТЕК ПРИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВАХ

Наприкінці XIX – початку XX століття широкого поширення набула агрономічна допомога населенню. Масштабна державна робота з удосконалення та розвитку різноманітних галузей сільського господарства на місцях велася через діяльність сільськогосподарських товариств і земств. У губерніях Південно-Західного краю (Київська,

Волинська та Подільська губернії) через відсутність до 1910 р. земств, визначальною в цьому напрямку була робота галузевих товариств. Галузеві громадські об'єднання – сільськогосподарські товариства проводили з'їзди місцевих господарів, виставки досягнень аграрного виробництва та вели просвітницьку діяльність.

Одним з дійових заходів розповсюдження сільськогосподарських знань була діяльність товариств по створенню галузевих бібліотек, фондами яких могли б користуватися всі бажаючі. Однією з перших галузевих бібліотек на Київщині була бібліотека Київського товариства сільського господарства. На кінець 1912 р. бібліотека містила 2760 найменувань у кількості 6840 томів і 547 дублікатів примірників сільськогосподарської літератури російською, німецькою, французькою, англійською та польською мовами. Протягом 1913 р. було отримано 1132 томи видань різних установ. Книговидача загальної бібліотеки товариства за 1913 р. становило 411 томів: 167 книг і 244 журнали.

Урядом вводилися полегшення для поштового пересилання літератури сільськогосподарськими товариствами та земствами. Великі товариства загальної дії, наприклад Київське та Подільське товариства сільського господарства і сільськогосподарської промисловості, Південно-Російське товариство сприяння землеробства, створювали бібліотеки, збираючи літературу сільськогосподарської спрямованості на власні кошти (на внески членів товариств). З 1910 р. за підтримки новоутворених земств в краї з'явилася досить велика кількість сільських і повітових сільськогосподарських товариств. Земствами при місцевих, сільських сільськогосподарських товариствах створювалися бібліотеки. Прикладом може слугувати рішення Київського губернського земства від 1913 р. про створення місцевих бібліотек при повітових сільськогосподарських товариствах та забезпечення їх галузевою літературою. У Південно-Західному краї на 1915 р. 35 сільськогосподарських товариств різного регіону діяльності мали спеціалізовані бібліотеки. Книгозбірні при товариствах та кооперативах відігравали роль центрів з проведення просвітницьких заходів: курсів, читань та бесід фахівців.

Заснуванню галузевих бібліотек при товариствах сприяла видавнича діяльність цих об'єднань. Сільськогосподарські товариства становили найчисельнішу групу видавців фахової літератури досліджуваного періоду. Незважаючи на те, що діяли вони відокремлено у різних регіонах в різний час, їх об'єднувала причетність до сільськогосподарської освіти, фахових знань, передового

досвіду. Затверджений нормальний статут сільськогосподарських товариств (як і ті, що діяли до нього) параграфами 3, 4 закріплював право товариств на видавництво.

Слід відзначити, що в Південно-Західному краї більшість сільськогосподарської періодики видавалася галузевими товариствами. Якщо на 1900 р. на весь Південно-Західний край існувало три друкованих органи аграрної спрямованості, то на 1915 р. їх було 20. Це підкреслювало найважливіше значення популярної сільськогосподарської періодики як однієї з форм поширення сільськогосподарських знань серед населення позашкільним шляхом.

Аналіз просвітницької діяльності товариств доводить, що одним з вагомих напрямків їхньої діяльності була видавнича справа, що стало початком у створенні регіональної місцевої сільськогосподарської літератури. Товариства Південно-Західного краю започаткували видання галузевої літератури, члени товариств – науковці-аграрії – брали безпосередню участь у створенні товариства – у видавництві довідкової, навчальної, наукової та науково-популярної літератури різного рівня. Саме завдяки видавничій діяльності товариств була заснована регіональна сільськогосподарська періодика.

Видання товариств становили основу власних бібліотечних фондів. Через книжковий обмін між товариствами, по-перше, йшов процес поповнення бібліотек, по-друге, поширювалася сільськогосподарська література.

Таким чином, необхідно узагальнити, що створення сільськогосподарських бібліотек в процесі загальнодержавної програми агрономічної допомоги було початком заснування місцевих галузевих та сільських бібліотек.

У.П. Яворська
/м. Київ/

ІВАН КРЕВЕЦЬКИЙ – БІБЛІОТЕКАР ТА БІБЛІОГРАФ

У когорті західноукраїнських вчених кінця XIX – першої половини XX ст. досить помітною була постать Івана Кревецького (1883–1940) – галицького історика, книгознавця, бібліографа, редактора, багаторічного директора бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові. У роки тоталітарного режиму його ім’я було заборонено і забуто, тому ще й донині є маловідомим для широкого загалу.

Однак І. Кревецький посідав одне з чільних місць серед вчених, які свого часу найбільше прислужилися справі розбудови НТШ та його бібліотеки. В його особі щасливо поєдналися непересічний учений, талановитий та дбайливий керівник і організатор бібліотечної справи, завдяки чому керована ним бібліотека стала одним із найповажніших структурних підрозділів НТШ і одним із найваго-міших чинників примноження світової слави товариства [1].

Так склалося, що все життя і діяльність І. Кревецького були тісно пов'язані з бібліотекою НТШ, в якій він почав працювати в 1905 р., будучи ще студентом філософського факультету Львівського університету, як тимчасовий бібліотечний працівник. Згодом, у 1909 р., І. Кревецький став її директором, яким був до середини 1914 р., а потім після семирічної перерви – з березня 1922 р. по жовтень 1937 р. Загалом майже 25 років І. Кревецький віддав бібліотеці, а близько 21 року керував нею.

Як працівник Іван Кревецький був надзвичайно сумлінний, пильний і працьовитий, повністю відданий бібліотечній справі [2]. Він брав участь у всіх процесах бібліотечної роботи.

Згодом, як директор установи, він переважно займався загаль-ним керівництвом та провадженням відділу рукописів, комплекту-ванням фондів бібліотеки науковими виданнями, складанням квартальних і річних звітів, веденням документації та листуванням з різними організаціями та приватними особами, участю у засіданнях НТШ.

Для І.Кревецького бібліотечна робота була звичною і щоденною, проте улюбленою. Кожного дня своєю діяльністю він сприяв становленню та розвитку бібліотеки, докладав зусиль до її розбудови. З року в рік він спостерігав за її зростанням, бачив результат своєї недаремної праці у перетворенні її в унікальну інституцію. Бібліотечній діяльності він присвятив усе життя. Свої обов'язки виконував сумлінно, щиро вболівав за долю бібліотечних збірок, не був байдужим до проблем, старався долати різні негаразди.

Зауважимо, що фонди керованої І. Кревецьким бібліотеки збільшилися від 21 000 одиниць у 1905 р. до більш як 70 000 на початку 1914 р. Наприкінці 1925 р. числилося вже понад 100 000 одиниць. Бібліотека свого часу стала єдиною у світі за своїм змістом, вона набула не лише великого наукового, а й загальнонаціонального значення, оскільки до Першої світової війни була єдиною на українській території бібліотекою, що збирала всю україніку. У ній

концентрувалися велетенські багатства української літератури (зокрема збірка українських книжок і періодичних видань, що друкувалися в Європі, Азії, Північній та Південній Америці), незвичайно цінні рукописні й архівні матеріали, колекція листівок і плакатів, картографічна збірка, невелика, але унікальна за своїм характером колекція фотографій та інших графічних творів.

І. Кревецький мав широке коло наукових інтересів. Як багатогранний науковець він виявив себе в багатьох галузях знань і був досить плідним автором – з-під його пера вийшло чимало наукових та науково-популярних праць у вигляді монографій, нарисів, статей, есе, оглядів, інформацій, рецензій, хронікальних заміток.

В історію української бібліографії І. Кревецький увійшов як глибокий, високоосвічений дослідник, автор кількох окремих праць, сотень оглядів та заміток бібліографічного спрямування. У його науковій спадщині передусім привертає увагу фахова науково-бібліографічна розвідка – "Часописи Галицького Поділля" з підзаголовком "Історично-бібліографічні матеріали з 1882–1927 рр.", видана у Вінниці (1928 р.).

Серед інших бібліографічних досліджень І. Кревецького – огляди преси та нових видань, друкованих у львівській періодиці.

Відзначимо, що майже вся бібліографічна спадщина І.Кревецького зосереджена на сторінках періодики, тому всебічне і ґрунтовне розкриття бібліографічного доробку вченого пов'язане з тривалим і містким процесом перегляду de visu сотень, а інколи й тисяч сторінок періодичних видань.

На сьогодні нами виявлено і систематизовано (описано) бібліографічний доробок І. Кревецького на сторінках "Записок НТШ" (1903–1912, 1924) та "Літературно-наукового вісника" (1904–1907, 1909–1912).

Протягом зазначених років у цих журналах І.Кревецький друкував статті, рецензії, бібліографічні огляди, замітки, які підписував повним прізвищем або різними криптонімами. За цей час у "Записках НТШ" вийшло 196 його бібліографічних розвідок, у "Літературно-науковому віснику" – 53, серед яких огляди змісту періодичних видань, аналізи окремих статей з преси (та збірників), рецензії на окремі видання та праці зі звітів дирекцій українських середніх шкіл.

Бібліографічні дослідження І. Кревецького відзначалися високою культурою оглядача, повнотою висвітлення потрібної інформації.

Так, його ґрунтовні огляди розпочиналися з бібліографічного опису аналізованого видання, далі подавалася детальна історична довідка (вступ) за темою, потім повідомлялося про вже існуючі праці з питання (історіографія) і подавався їхній опис у підрядкових посиланнях (бібліографія), після цього уже автор переходив до аналізу самих видань, супроводжуючи свої зауваження та доповнення посиланнями на відповідні джерела; наприкінці, як правило, огляд завершувався загальними висновками.

Загалом розвідки І. Кревецького, представлені на сторінках "Записок НТШ" та "Літературно-наукового вісника", показують, що він приділяв значну увагу поточній бібліографії, систематично аналізуючи нові видання, розуміючи її важливість як цінного джерельного матеріалу. Тематичне розмаїття аналізованих вченим праць давало можливість читачам орієнтуватися в широкому потоці нових видань і вибирати літературу відповідно до своїх інтересів і уподобань. А стислий і водночас глибокий аналіз, поєднаний з простотою викладу матеріалу, характерний для наукового стилю І.Кревецького, давав цілковите уявлення про рецензовану ним книгу.

Література:

1. Стеблій Ф. І. Іван Кревецький – вчений і бібліотекар // Бібліотека Наукового товариства ім. Т. Шевченка: книги і люди: Матеріали круглого столу / Упоряд. та заг. ред. текстів Л. І. Ільницької.– Львів, 1996. – С. 86.
2. Дорошенко В. Пам'яті товариша (У другу річницю смерті Івана Кревецького) // Наші дні.– Львів, 1942.– № 7.– С. 12.

В.М. Ковальчук
/м. Ірпінь/

БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНОГО ДІЯЧА КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОГО ТА КООПЕРАТИВНОГО РУХУ МИКОЛИ ПЕТРОВИЧА БАЛЛІНА (1829–1904)

У фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Державного архіву Харківського області зберігаються документи М.П. Балліна – видатного представника культурно-просвітницького та бібліотечного руху в Україні другої половини XIX – початку XX ст.

М.П. Баллін народився 6 вересня 1829 р. у Санкт-Петербурзі. Після закінчення училища правознавства у 1849 р. він залишився

працювати у департаменті карних справ Міністерства юстиції у чині колезького секретаря. У 1854 р. був призначений губернським стряпчим у Симбірськ, але вже наступного року повернувся до Петербургу для роботи у Міністерстві юстиції.

Його бібліотечна діяльність розпочалася у 1857 р. з переїздом до Катеринослава та організації літературного товариства, яке згодом отримало назву «Піквікський клуб». Члени клубу заснували у місті 1 вересня 1859 р. бібліотеку.

У 1860 р. М. Баллін переїхав до Костроми, де разом з однодумцями реалізував ідею створення громадської бібліотеки.

У 1861 р. М. Баллін переїхав до Харкова, де отримав посаду Товариша Голови цивільної палати. Паралельно із державною службою Микола Петрович займається громадською діяльністю, підтримуючи стосунки із видавцями та книгопродавцями багатьох міст Російської Імперії.

У придбаній книгарні Микола Петрович відкрив невелику бібліотеку, про яку ми знаходимо відомості в “Истории города Харькова за 250 лет его существования (с 1655 по 1905-й год)”, опрацьовує ідею удосконалення бібліотечних каталогів.

У 1883 р. М.Баллін влаштовується на посаду помічника бібліотекаря до наукової бібліотеки Харківського імператорського університету. У 1885 р. він разом із однодумцями розпочинає роботу з відкриття громадської бібліотеки, яка мала функціонувати на кооперативних засадах. На зборах засновників обрано Правління, яке успішно завершило започатковану справу. За короткий час бібліотека здобула визнання у місцевого населення і кількість її користувачів сягнула 7 тис. Ця бібліотека була, власне, домівкою М. Балліна, у якій він планував першочергові кроки з розбудови книжкової справи та загальнонародної освіти. Серед найближчих планів М.Балліна було заснування ремісної бібліотеки, а при ній – товариства для перекладів та написання ремісничих книг. Для її створення він навіть передбачав проведення благодійних лекцій для поліпшення рівня народної освіти.

У 1887 р. М. Баллін із однодумцями спромігся відкрити міську бібліотеку у Катеринославі. Недостатня кількість бібліотек непокоїла М. Балліна. Взагалі, у 90-х роках XIX ст. відчувався деякий спад у просвітницькому русі, тому активізація бібліотечної справи була дуже актуальною. М. Баллін ініціює відкриття 24 серпня 1896 р. безкоштовної читальні у Харкові. П’ять подібних безплатних

бібліотек-читалень було організовано з 1891 по 1903 р. у Харкові Харківським товариством грамотності, головою якого був Микола Петрович. Кілька – у навколишніх селах. До благодійних справ товариства можна віднести і створення бібліотек при двох харківських лікарнях ще у 1870 р.

Заслуги Миколи Петровича Балліна у справі поширення просвітництва були визнані. У 1905 р. харківський губернатор сповістив Правління Харківського товариства грамотності про присвоєння імені Балліна утримуваній Товариством народній бібліотеці-читальні у передмісті міста. Усі власні книжки М. Баллін заповідав Харківській громадській бібліотеці.

И.П. Антоненко
/г. Киев/

ПРОБЛЕМА КОРПОРАТИВНОЙ КАТАЛОГИЗАЦИИ В УКРАИНЕ И ПОДХОДЫ К ЕЕ РЕШЕНИЮ

Реализация потенциальных возможностей, возникающих благодаря новым информационно-коммуникационным технологиям, экономии финансовых, материальных и трудовых ресурсов, а также предоставление широкого доступа пользователям к объединенным библиотечно-информационным ресурсам страны является заманчивой идеей для всех каталогизаторов. Воплощением такой идеи могло бы стать создание системы корпоративной каталогизации. Решение подобной проблемы требует тщательной проработки организационных, правовых, методических, информационных, лингвистических, технико-технологических и других вопросов. Результатом такой предварительной работы может стать корпоративный проект, реализация которого нуждается в государственной поддержке.

Преимущества корпоративной каталогизации очевидны, поскольку она позволит каталогизаторам создавать качественные, стандартизованные библиографические и авторитетные записи и, таким образом, будет способствовать оптимизации управления библиотечно-информационными ресурсами и в результате – обеспечению пользователей достоверной информацией о библиотечных фондах удаленных библиотек на основе использования интернет-технологий.

Основными задачами системы корпоративной каталогизации должны стать:

– развитие и поддержка общепринятых стандартов представления библиографических записей;

– достижение лингвистической совместимости электронных каталогов библиотек – участниц Проекта;

– обеспечение унификации представления библиографических записей на основе общепринятых стандартов;

– совместное увеличение своевременности доступности к библиографическим и авторитетным записям путем каталогизации значительно большего количества документов;

– разработка и использование таких средств и методов каталогизации, которые могут быть использованы всеми участниками Проекта, что должно привести к каталогизации в затратной эффективной манере, то есть значительной совокупной экономии финансовых, трудовых и материальных ресурсов;

– обеспечение доступа, в том числе онлайнового, пользователей к непрерывно растущим библиотечно-информационным ресурсам библиотек;

– наращивание новых технологических возможностей как обработки различных видов документов, так и пользовательских сервисов.

Как свидетельствует анализ деятельности библиотек в сфере корпоративной каталогизации, одной из основных проблем является унификация обработки документов. Следовательно, импульсом для институциализации корпоративной каталогизации должно стать окончательное решение проблем совместимости нормативного (стандарты), информационного (это прежде всего форматы представления библиографических и авторитетных данных), лингвистического и методического обеспечения каталогизации. Неразработанность этих проблем объясняется недостаточной финансовой обеспеченностью и организацией, на которую негативно влияет ведомственная разобщенность. Даже при наличии жесткой договоренности об информационном составе библиографической записи, методике приведения библиографических элементов, при условии соблюдения общепринятых стандартов требуется обязательное редактирование единой библиографической записи, которая будет точной, достоверной, а значит – унифицированной. Только такая запись может подлежать распространению между участниками системы корпоративной каталогизации. Все это требует специальной организационной поддержки.

Если говорить о технологическом обеспечении системы, то она должна включать такие составляющие, как создание библиографических записей документов на основе ручного ввода, приема записей на локальных и удаленных электронных носителях с целью формирования баз данных; нормативный и формально-логический контроль для обеспечения соблюдения стандартов и правил каталогизации, правильности заполнения полей формата, орфографической достоверности занесения информации; поддержка лингвистического обеспечения, которая, в частности, предполагает лексикографический и лингвистический контроль данных, постоянную актуализацию словарных баз данных классификаций, предметных указателей и тезаурусов в связи с официальными к ним изменениями; формирование новых словарных статей в соответствии с развитием различных отраслей знаний, текущая корректировка словарных статей; подсистема сохранности всех информационных ресурсов системы корпоративной каталогизации и другие составляющие.

Кроме того, предстоит решить проблемы принципиального характера в отношении формы организации системы корпоративной каталогизации. Это может быть центр как самостоятельная структура типа OCLC; или Программа, совместно координируемая библиотеками-участницами, – типа PCC (Program for Cooperative Cataloging), которая курируется Библиотекой Конгресса США.

О.М. Збанацька
/м. Київ/

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗВИТОК ПРЕДМЕТИЗАЦІЇ У БІБЛІОТЕЦІ КОНГРЕСУ США

Початок найбільшої книгозбірні сучасності – Бібліотеки Конгресу США – було покладено 24 квітня 1800 р., коли Президент Сполучених Штатів Америки Джон Адамс підписав указ про постійне розташування парламенту у Вашингтоні, тобто про переїзд керівництва США з Філадельфії до нової столиці [1].

Під час англо-американської війни 1812–1814 рр. англійці спалили недобудований Капітолій, у тому числі Бібліотеку Конгресу (три тисячі томів), яка була розташована у тому самому приміщенні. Фонди, що загинули, було замінено власною колекцією Т.Джефферсона, який і розробив для неї спеціальний каталог. Цей каталог,

виданий у 1815 р., і привніс паростки предметного підходу. Джеферсонівська класифікація базувалася на принципах предметних класів із наступним абетковим розташуванням у межах класу.

У 1869 р. у бібліотеці було опубліковано "Catalogue of the Library of Congress: Index of subjects" – двотомний покажчик фондів Бібліотеки, в якому предметні рубрики були згруповані в широкі класи з численними підзаголовками, розташованими в абетковому порядку.

Переломним пунктом в історії предметизації було видання у 1876 р. "Правил словникового каталогу" американського бібліотекаря Ч. Кеттера [2].

У 1897 р. було вирішено повністю реорганізувати пошуковий апарат Бібліотеки Конгресу. Підставою для такого радикального рішення вважався хаотичний стан цього апарату, котрий не мав можливості якісно відображати постійно зростаючі фонди.

У грудні 1897 р. керівництвом Бібліотеки Конгресу прийнято рішення про розробку нової класифікації, здатної замінити джеферсонівську, а у січні 1898 р. – рішення про організацію словникового каталогу.

Теоретичною базою новостворюваного каталогу стали розроблені Ч.Кеттером [2] правила складання словникового каталогу.

1 травня 1898 р. почалася робота над новим словниковим каталогом.

Бібліотека Конгресу склала план по розробці власної системи класифікації і вирішила адаптувати до нього словниковий каталог, котрий базувався на виданні Американської бібліотечної асоціації (American Library Association – ALA) 1895 р.

"List of subject headings for use in dictionary catalogs" (Список предметних рубрик для використання в словникових каталогах). Цей список базувався на друкованих каталогах провідних американських публічних бібліотек того часу. У Бібліотеці Конгресу було проведено дослідження щодо використання цих рубрик, після чого нові предметні рубрики від руки вписувалися в основні екземпляри списку ALA, котрий мав порожні сторінки.

За три роки (1899–1901 рр.) Бібліотека Конгресу покращила стан своїх каталогів і протягом тривалого часу справедливо була одним із найоптимальніших знарядь змістовного пошуку інформації в бібліотеках.

Наприкінці 1908 р., тобто менше ніж через десять років після початку роботи над словниковими каталогами, керівництво вирішило:

1) надрукувати список предметних рубрик, виключивши з нього власні імена і географічні назви, назви товариств, організацій і закладів, назви договорів і конвенцій, назви хімічних речовин, а також ботанічні та зоологічні назви;

2) почати регулярне видання кумулятивних списків доповнень і змін до основного списку предметних рубрик [3].

Перше видання "Subject hedings used in the dictionary catalogues of the Library of Congress" (Предметні рубрики, котрі використовуються в словникових каталогах Бібліотеки Конгресу), підготовка якого до друку розпочалася влітку 1909 р., завершилося через п'ять років: перший том вийшов у 1910 р., другий – у 1914 р.

Друге видання (у дев'яти частинах) – у 1919 р., третє (однотомне) – у 1928 р., четверте (двотомне) – у 1943 р., п'яте (однотомне) – у 1948 р., шосте (однотомне) – у 1957 р., сьоме (однотомне) – у 1966 р., нарешті, у 1975 р. – восьме, котре було перейменовано в "Library of Congress Subject Hedings" (LCSH) (Список предметних рубрик Бібліотеки Конгресу).

У проміжках між виданнями основних друкованих списків Бібліотека Конгресу видавала списки змін та доповнень до них, що давало можливість постійно контролювати стан лексики та парадигматику предметної частини каталогів.

Кооперація була важливим фактором у розвитку LCSH. У 1982 р. Радою з бібліотечних ресурсів (Council of Library Resources) була скликана нарада, на якій Бібліотеці Конгресу запропонували створити механізми для інших бібліотек щодо внесення пропозицій про нові предметні рубрики та посилання.

У 1984 р. Бібліотека Конгресу опублікувала попереднє видання "Subject Cataloging Manual: Subject Headings" (Керівництво з предметизації: Предметні рубрики), котре стало для бібліотек головним керівництвом від Бібліотеки Конгресу з використовування і створення рубрик. У 1986 р. LCSH було конвертовано у формат авторитетних даних USMARC, що став доступним як файл машиночитних записів, котрий кожного тижня поновлювався службою розповсюдження магнітних авторитетних записів предметних рубрик. Кооперація розширила свої межі у 1988 р., коли Бібліотека Конгресу почала приймати пропозиції щодо предметних рубрик від будь-якої бібліотеки, котра була б згодна дотримуватися встановлених методик і надсилати свої пропозиції поштою або факсом.

Нині більше ніж 75 бібліотек усього світу представляють на розгляд свої пропозиції переважно електронною поштою, а у SACO незабаром з'явиться інтерактивна форма для внесення пропозицій на веб-сайті. У 1997 р. бібліотеки, котрі приймають участь у проекті, внесли 2088 нових пропозиції щодо предметних рубрик, тобто було додано близько чверті від загальної кількості рубрик.

LCSH – динамічна система. У 1997 р. було додано більш ніж 8100 нових рубрик, а 6800 записів було змінено. Каталогізатори і бібліотеки, що приймають участь у кооперації, кожного дня пропонують нові предметні рубрики та зміни до тих, що вже існують. Ці пропозиції обговорюються на щотижневій нараді редакторів. Записи для схвалених предметних рубрик і зміни щотижня формують банк даних служби розповсюдження магнітних авторитетних записів предметних рубрик. Як сигнальну інформацію про нові, змінені та виключені рубрики на CPSO веб-сайт відправляються "The Library Congress Subject Headings Weekly Lists" (Щотижневі списки предметних рубрик Бібліотеки Конгресу).

Література:

1. Стрішенець Н. Бібліотека Конгресу США: основні етапи розвитку // Бібліотечний вісник.– 2000. – №5. – С.42-47.

2. Cutter Charles A. Rules for a dictionary catalog. 4th ed. – Washington, 1904. – 173 p.

3. Hanson J. C. M. The subject catalogs of the Library of Congress. – P. 391.

Н.Й. Дзюба
/м. Київ/

ПРЕДМЕТИЗАЦІЯ – ОСНОВНИЙ ПРОЦЕС ІНДЕКСУВАННЯ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Індексування – процес вираження змісту документа або запиту інформаційно-пошуковою мовою. Цей процес являє собою не опис документа як фізичного об'єкта (створення бібліографічного опису, визначення виду, носія інформації тощо), а є інтелектуальним аналізом документа, в результаті якого визначаються поняття, що потім перетворюються на терміни індексування. І аналіз документа, і його подання слід виконувати за допомогою таких засобів індексування як системи класифікації, тезауруси, словники предметних

рубрик, авторитетні файли. Рівень досконалості інформаційно-пошукового апарату бібліотеки насамперед визначається рівнем розвинутості предметного доступу (Subject access) до інформаційних джерел, тобто можливістю пошуку літератури за тематичною ознакою. Саме тому з впровадженням перших АІБС створення електронних каталогів (ЕК) та бібліографічних баз даних (БД) постало питання забезпечення та впровадження досконалого тематичного інформаційного пошуку.

Одним із найважливіших процесів індексування є предметизація документів, тобто інтелектуальний аналіз змістовних і формальних ознак документа з метою його згортання і відображення в пошуковій системі за допомогою мови предметних рубрик. Процес предметизації традиційно складається з декількох операцій:

– аналіз змісту і форми документа з метою визначення предмета, аспектів його розгляду і виявлення зв'язку між ними в тексті;

– вибір змістовних термінів, представлених в тексті, і формулювання з них рубрик, що відображають виявлені зв'язки;

– уніфікація формулювання рубрик за допомогою словників предметних рубрик, тезаурусів;

– редагування рубрик, тобто перевірка їх відповідності правилам предметизації і нормативним документам.

Виявлення основних понять – найбільш поглиблений аналіз документа. Зрозумівши необхідність предметизації літератури для дітей, працівники Національної бібліотеки України для дітей (НБУ для дітей) в 1992 р. паралельно з впровадженням АІБС розробили політематичний інформаційно-пошуковий тезаурус (ІПТ), застосування якого було покладено в основу методики предметизації документів у бібліотеці. Перш за все, фахівці склали перелік аспектів, що є найбільш важливими для розкриття змісту документа, до яких відносять:

– предмет (тема, поняття), про які йде мова в документі (наприклад, фізика, хімія, банківська справа, літаки; читання тощо);

– географічну рубрику або підрубрику – територія, де відбуваються події (наприклад, Україна, Мінськ, Подільський район, Дніпро, ріка);

– хронологічну підрубрику – час, коли відбуваються події (наприклад, XVIII століття, 2005 р.);

– персоналію – в цій ролі може виступати історична особа (Грушевський Михайло Сергійович), певна організація (ООН,

Верховна Рада, Києво-Печерська лавра, Національна бібліотека України для дітей), певний захід (67 сесія IFLA) або рукописний твір, манускрипт, періодичне видання, театральна або кінопостановка (Біблія, Коран, "Голос України", "Богдан Хмельницький" (кінофільм)).

Залежно від необхідності розкриття повноти та специфіки документа визначається коло термінів та понять, що мають тематично представити документ. У випадку предметизації дитячої літератури це набуває більшої актуальності, бо необхідно показати документи диференційовано, орієнтуючись на різні вікові читацькі групи.

При відборі понять для індексування завжди має залишатися потенціальна значущість поняття і як елемента, що виражає зміст документа і застосовується для його пошуку. Основним принципом, яким має керуватися предметизатор, є: "Головне інформацію не ввести, головне інформацію знайти". Тому обов'язково при відборі понять індексатор має представляти собі запити, які можуть надійти від користувачів.

Уніфікація формулювання рубрик – необхідний етап предметизації. В НБУ для дітей цю проблему вирішили за допомогою застосування ІПТ. На сьогодні тезаурус нараховує близько 5000 рубрик, поєднаних між собою вертикальними і горизонтальними зв'язками. Інформаційно-пошуковий тезаурус – живий організм, який розвивається і збагачується. Постійно ведеться робота на його підтримку: наповнення лексикою, відображення найновішої термінології, вдосконалення структури, відслідкування міжпредметних зв'язків.

Практика роботи показує, що серед спектра бібліографічних запитів користувачів найбільшу групу становлять тематичні. Саме тому користувачі зацікавлені у предметизації документів, бо завдяки цьому процесу зміст документів виражається поняттями природної мови, орієнтований на організацію предметного доступу до інформаційних джерел для такого специфічного контингенту, яким є діти. При роботі з тезаурусом користувачам не потрібні спеціальна бібліографічна підготовка, знання таблиць ББК або УДК. Вони в змозі самостійно знайти різнобічну інформацію про предмет, навіть якщо це поняття розподіляється на декілька галузей знань. Виходячи з досвіду роботи з електронним каталогом можна зробити висновок, що пошук за рубриками тезауруса є найбільш семантично могутньою пошуковою мовою в АІБС бібліотеки Якість тематичного пошуку зростає, тому що забезпечується вона головним чином за рахунок високої повноти і точності понятійної термінології як самих

документів, так і запитів. Тезаурус також слугує довідником, який орієнтує читача в системі понять галузі, що його цікавить, а наявність апарату посилань надає можливість вибрати потрібний аспект необхідної теми. Крім того, тезаурус є дуже корисним тим читачам, інформаційні потреби яких не позначені досить чітко. За умов швидко зростаючого інформаційного потоку подібний різновид пошуку стає найбільш необхідним компонентом інформаційного забезпечення пошуку.

Проблеми подальшого розвитку предметизації пов'язані з потребою створення надійної системи ведення і підтримки ІПТ, вони мають загальнодержавний характер і не можуть бути вирішені локально, зусиллями ентузіастів. Перспективою застосування предметизації може стати лише співпраця всіх установ, які вирішують ці питання.

Д. Ґірсберг
/ФРН/

КАРЛСРУЕСЬКИЙ ВІРТУАЛЬНИЙ КАТАЛОГ

Карлсруеський віртуальний каталог (КВК), до якого можна дістатися за адресою http://kvk.uni-karlsruhe.de , є одним з найважливіших бібліографічних пошукових інструментів Німеччини. Це доводять також дані щодо кількості користувачів: КВК опрацьовує щомісяця мільйон запитів з усієї Федеративної Республіки Німеччина, але є запити також німецькомовного зарубіжжя.

Пошукову систему для інтернету щодо книг і журналів було розроблено у Карлсруеській університетській бібліотеці у співпраці з факультетом інформатики і підключено у липні 1996 р. З того часу каталог постійно поновлюється й оптимізується.

Що може КВК?

КВК – це метапошукова система в інтернеті. Коли запит вводиться у пошуковий растр, то пошук проводиться зразу ж за 27 бібліотечними і книготорговельними каталогами, представленими в інтернеті. При цьому охоплено 75 мілiонів книжок і журналів. На сьогоднішній день – це колосальна цифра, навіть якщо взяти до уваги, що маса книжок описується в каталозі по декілька разів.

Користувач вибирає сам, в яких саме каталогах необхідно здійснювати пошук. Насамперед КВК постачає списки знайдених

публікацій з форматованими короткими назвами творів, які за допомогою простих операцій перетворюються на повні назви з інформацією. Таким чином, можна дізнатися, в якій бібліотеці є та чи інша книга і які умови її отримання на абонементі або за міжбібліотечним абонементом. Основні поняття структури каталогу, з якими стикається користувач під час пошуку інформації, надаються в англійському та іспанському варіантах.

У КВК можна здійснювати пошук за назвою твору, за автором чи ключовим словом, а також за видавництвом, роком видання та номером ISBN-/ISSN.

Зрозуміло, що КВК дозволяє знайти тільки те, що надають інтернет-каталоги. Але, на жаль, не кожна книга, яка є в бібліотеці, описана в комп'ютерному каталозі. Бібліотеки напружено працюють над переведенням своїх фондів у цифровий варіант. Можна виходити з того, що, як правило, література останніх 10-20 років повністю представлена в комп'ютерних каталогах.

З часу свого заснування КВК інтегрує все більше інтернет-каталогів у свою пошукову систему. Зараз запит передається до тринадцяти німецькомовних зведених каталогів, тобто до спільних пулів даних великих бібліотек – п′ять з них австрійські та швейцарські. До цього додаються десять бібліотечних каталогів з не німецькомовного зарубіжжя: з Франції, Великої Британії, Італії, Норвегії, Швеції, Іспанії та США, серед них Бібліотека конгресу, Національна бібліотека Франції та Британська бібліотека. Можна також здійснювати пошук у базі даних журналів (БДЖ- ZDB) – найбільшій у світі базі даних щодо газет, журналів. Там зазначені не тільки друковані інформації, але й електронні журнали, але, на жаль, немає переліку статей.

КВК здійснює пошук у каталогах великих оптовиків та інтернетних книжкових магазинів, а також у Центральному переліку антикварних книг, який на сьогодні охоплює більш як чотири мільйони творів з 900 антикварних магазинів у 17 країнах, які можна замовити за допомогою мережі інтернет. Насамкінець, з середини липня 2002 р. у виведення результатів пошуку за запитом було інтегровано також формуляр пошукової системи в інтернеті Google.

Л.С. Прокопенко
/м. Київ/

IFLANET ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМУНІКАЦІЇ ІФЛА

З 1994 р. Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та закладів (ІФЛА) представлена в мережі Інтернет. Офіційний сайт федерації – IFLANET (http://www.ifla.org) – забезпечує незрівнянно ширший порівняно з традиційними джерелами інформації доступ до документації ІФЛА.

У 1999 р. Виконавча рада ІФЛА офіційно визнала сайт IFLANET основним засобом електронної комунікації в межах федерації та архівом її офіційної онлайнової інформації та документації.

Інформаційна інфраструктура IFLANET була створена у рамках однієї з Основних програм ІФЛА "Універсальна передача даних та телекомунікації" (УПДТ) з метою поліпшення зв'язку та обміну інформацією між штаб-квартирою ІФЛА, її членами та міжнародною бібліотечною спільнотою. Основне завдання, яке виконує сайт, полягає у забезпеченні цільової аудиторії повною, оперативною та зручною у користуванні інформацією про діяльність ІФЛА, про можливості і процедури взаємодії з нею. Крім того, за допомогою IFLANET федерація має можливість проводити електронні конференції між дискусійними, організаційними та робочими групами; розповсюджувати електронні бюлетені новин та електронні журнали; надавати віддалений доступ до електронних документів.

Перші кроки по розвитку IFLANET були зроблені у 1994 р. із створенням служби ІФЛА-Л – переліку адрес електронної пошти Інтернет, яка на грудень 1995 р. мала 586 абонентів у 51 країні.

У повному обсязі сайт ІФЛА почав функціонувати з березня 1995 р. Спочатку його технічне забезпечення виконувалося фірмою Silver Platter. З серпня 1995 р. всі електронні комунікації та інформаційні служби ІФЛА підтримувалися Національною бібліотекою Канади. У 2002 р. успішно відбулося переведення веб-сайту IFLANET з Національної бібліотеки Канади в Інститут науково-технічної інформації у Франції (l'Institut de l'Scientifique et Technique (INIST) in Vandoeuvre-les-Nancy). Адреса сайту не змінилася.

Сьогодні сайт є одним з найповніших джерел про ІФЛА, який надає актуальну та детальну інформацію про роботу всієї федерації та

окремих її підрозділів. За його допомогою можна отримати основні документи з історії створення ІФЛА, інформацію про її організаційну структуру, відомості про склад секцій та відділів, місця проведення та теми сесій, повні тексти матеріалів сесій та періодичних видань федерації тощо. Логічна концепція сайту дозволяє чітко визначити його сторінки з їх підпорядкованістю, концепцію навігації та основні пункти меню.

Сайт представлено англійською мовою, проте багато матеріалів подаються у перекладах іншими робочими мовами федерації (іспанською, німецькою, російською, французькою).

Дизайн сайту (графічний стиль, візуальна та кольорова концепції) витримані у загальних для сторінок всіх структурних підрозділів характеристиках (гарнітура та кегль шрифту, колір, логотип ІФЛА), які зберігають наступність по відношенню до традиційних видань федерації у паперовому форматі.

Протягом короткого часу сайт став одним з найавторитетніших джерел з бібліотекознавства та інформатики. Успіх цього проекту ілюструється такими прикладами. У травні 1996 р. середня кількість щоденних запитів, з якими користувачі зверталися на IFLANET, становила 1750, у травні 2001 р. цей показник збільшився до 7959 запитів.

Згідно з “IFLANET Policy and Procedures” структурні підрозділи федерації не мають права створювати власні незалежні сайти поза IFLANET. Така централізація дозволяє уникнути розпорошення в мережі Інтернет інформації, яка стосується ІФЛА; дотримуватися регулярного оновлення сайту та своєчасної й швидкої технічної підтримки; формувати архів онлайнових матеріалів; зберігати єдиний постійний “корпоративний імідж” федерації тощо. Таким чином, розміщуючи матеріали на сервері IFLANET, структурні підрозділи федерації мають можливість зосередити свої зусилля саме на змістовному наповненні своїх сторінок.

За десять років існування IFLANET став широко відомий міжнародній бібліотечній спільноті як авторитетний портал бібліотечних ресурсів. Його створення сприяло поліпшенню спілкування між членами федерації, надало доступ до матеріалів ІФЛА широким колам бібліотечних працівників.

В.В. Лучанська
/м. Сімферополь/

ПРОГРАМНО-ПРОЕКТНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНО-ГАЛУЗЕВОЇ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В умовах інформатизації традиційні суспільно-державні структури – бібліотеки, центри документації і науково-технічної інформації –доповнилися великою кількістю інформаційних структур, у тому числі у приватній формі власності. Факторами, що стимулюють появу нових суб'єктів документно-інформаційної сфери стали: бурхливий розвиток інформаційних технологій і засобів зв'язку та телекомунікацій, формування інформаційного ринку продуктів і послуг, а також суб'єктів інформаційного ринку. Створення практики регіонально-галузевого системного інформаційного забезпечення неможливо без включення в цю роботу інформаційного ресурсу даного регіону. Ця практичне завдання є комплексним і допускає не тільки співпрацю декількох документно-інформаційних структур, а й погоджування один з одним різних областей і сфер діяльності. Для формування регіонально-галузевої системи інформаційного забезпечення екологічної сфери регіону нами виділені наступні питання:

– вивчення інформаційних запитів і потреб фахівців та розробка змістовного профілю (галузевих, тематичних структур) предметної сфери системи, що формується;

– вивчення інформаційно-документних потоків, що відповідають цим інформаційним запитам;

– організація і керування інформаційно-документними потоками в межах системи, що формується;

– комплексування і інтеграція інформаційних і бібліотечних потоків з метою розвитку системи.

Концентрація ресурсів розглядається нами як перший принцип: створення регіонально-галузевої системи інформаційного забезпечення; другий – системна інтеграція на основі мережевої організації через формування моніторингової, науково-виробничої, аналітичної та іншої інформації; функціонального призначення.

Концентрація ресурсів системи регіонально-галузевого інформаційного забезпечення передбачає облік загальних принципів організації процесів обслуговування на базі сучасних інформаційних технологій,

напрямку, створення і колективного використання загальних інформаційних ресурсів: створення логічної мережі, що поєднує інформаційних суб'єктів; вироблення загальних правил взаємодії; вибір і впровадження відкритих стандартів при формуванні регіонально-галузевого ресурсу і організації доступу до нього; скорочення витрат на створення і підтримку електронних ресурсів.

Функціонально-цільовий напрям включає: надання об'єднаних інформаційних ресурсів корпорації з використанням традиційних і сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій для вирішення комплексу завдань (професійно-спеціальних, освітніх, соціально-культурних, управлінських, комерційно-ділових і ін.); підвищення якості за рахунок повноти, оперативності, комфортності доступу і одержання інформації; забезпечення доступу до зовнішніх глобальних ресурсів через системно-мережеву технологію; взаємна підтримка учасників корпоративної регіонально-галузевої системи при рішенні програмних завдань.

Техніко-технологічний напрям: створення єдиного комплексу організаційних, технічних і інформаційно-лінгвістичних засобів для актуалізації інтегрованого ресурсу регіону.

Структурно-функціональні завдання можуть закріплюватися по групах: загального організаційного і науково-технічного керування; адміністрування інформаційних ресурсів; адміністрування телекомунікаційної мережі; програмно-технічна і технологічна підтримка мережі; контроль і керування якістю роботи; методична підтримка, у т.ч. навчання кадрів; структурування учасників по рівнях ієрархії у системі регіонально-галузевого інформаційного забезпечення залежно від технічного оснащення можливостей формування ресурсу (генератор, інформаційний провайдер, споживач, інтегратор, аналітик); визначення вимог до обміну даними; стандартів і протоколів; визначення правил розширення мережі.

Вирішуючи питання формування підходів до створення регіонально-галузевої системи інформаційного забезпечення, слід враховувати участь усіх суб'єктів інформаційного ринку. Насамперед це положення підтверджує функціональний поділ в інформаційних процесах. Крім того, кожний з них має свій визначений інформаційний ресурс, що в умовах системно-мережевої інформаційної технології здобуває значення як частина інтегрованого ресурсу (галузі, регіону). Далі, через встановлення відповідних взаємозв'язків між ними може бути досягнутий системний ефект, що виявляється як

в економічно, так і якісно. Отже, принцип мережевої інтеграції передбачає чітке розуміння і рівень готовності всіх суб'єктів регіонально-галузевої системи інформаційного забезпечення .

В.С. Король
/м. Харків/

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У БІБЛІОТЕЦІ

У сучасних умовах інформатизації суспільства бібліотеки розширюють свої функції, що викликає необхідність налагодження системи управління бібліотечною справою на державному, регіональному та місцевому рівнях. У зв'язку з цим зростає значення управлінської інформації, яка є обов'язковим елементом системи управління. Тому першочергове значення має удосконалення системи створення, розповсюдження та використання управлінської інформації у бібліотечній галузі.

Інформаційно-аналітична діяльність є складовим елементом інформаційної діяльності взагалі, тобто пов'язана з одержанням, використанням, поширенням та збереженням інформації. У результаті інформаційно-аналітичної діяльності отримують вторинні документи, які є не просто згорнутим відображенням змісту первинного документа, а інформаційною моделлю проблеми. Це інформаційні документи, які містять висновки, рекомендації, прогнози, представлені у вигляді оглядів, інформаційно-аналітичних довідок, інформаційних звітів про діяльність тощо.

Нині в управлінні бібліотечною справою недостатня увага приділяється аналізу і синтезу управлінської інформації на допомогу. Як результат – несвоєчасне прийняття виважених рішень, що не відповідають рівню розвитку сучасного інформаційного суспільства. Становлення бібліотек як інформаційних центрів потребує підвищення якості управлінської діяльності. У зв'язку з цим пріоритетним завданням на сучасному етапі є формування наукових засад створення системи інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек при управлінні, зокрема, при прийнятті управлінських рішень. Прийняття ефективних рішень залежить насамперед від розуміння змісту повідомлень,

своєчасного виявлення та подання якісної інформації. Усе це зумовлює якісно нове значення кваліфікованої інформаційно-аналітичної діяльності для підвищення ефективності процесу управління різними сферами людської діяльності. Тому суттєвою проблемою є підготовка інформації для управлінських кадрів. Виникають питання: якою повинна бути ця інформація, в якій формі повинна доноситися до суб'єкта, хто має аналізувати первинну інформацію? Ключовою ланкою інформаційно-аналітичної діяльності у системі управління є інформаційно-аналітичний процес у сфері підготовки та прийняття управлінських рішень, який є процесом пошуку, збору, переробки та надання інформації у формі, придатній для її використання при прийнятті управлінських рішень.

Прийняття управлінських рішень є однією з функцій управління, яка входить до складу основних. Ця функція виконує особливу роль, тому що під час реалізації планування, обліку, контролю здійснюється прийняття рішень, яке представляється у вигляді планів, наказів, розпоряджень тощо. Тому важливим завданням для керівників бібліотек є оволодіння технікою та технологією прийняття управлінських рішень, яка складається з трьох етапів: інформаційного, аналітичного й організаційного. Інформаційний етап – це виявлення проблеми, вибір стратегії, підбір літератури. Для аналітичного етапу характерна обробка інформації, розробка варіантів рішень та вибір найбільш оптимальних. Організаційний етап – доведення прийнятого рішення до виконавців і контроль за його здійсненням.

Отже, інформаційно-аналітична діяльність є важливим елементом у системі управління бібліотечним соціальним інститутом, сукупністю процесів пошуку, збирання, обробки і надання інформації у формі, придатній для її використання під час прийняття управлінських рішень. Підвищення ефективності управлінської діяльності базується на професійному використанні комплексу наукових методів і функцій управління у поєднанні з інформаційно-аналітичною діяльністю. Це створює об'єктивне підґрунтя необхідності посилення підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів у аспекті аналітико-інформаційної діяльності.

Н.В. Людвік
/м. Київ/

КРЕАТИВНИЙ ПРОЕКТ МЕРЕЖЕВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЦБС ОБОЛОНСЬКОГО РАЙОНУ М. КИЄВА: ДОСВІД РОЗРОБКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

З середини 90-х років XX ст. кардинальні зміни, що відбулися в житті суспільства, вплинули на життєздатність кожної конкретної бібліотеки. Ці зміни торкнулися і Централізованої бібліотечної системи Оболонського району м. Києва, що очолює ЦРБ ім. О.С.Пушкіна. Важливим засобом адаптації є стратегічна орієнтація, що передбачає організаційні заходи: реструктуризацію (зміни організаційної структури бібліотеки або бібліотечної системи), реінжиніринг (перебудову технологічних процесів за допомогою нових інформаційних та телекомунікаційних засобів) та вибір стратегії розвитку.

Методом стратегічного управління і неодмінною умовою реалізації інновацій є організаційне проектування. У 2002 р. ЦРБ ім. О.С.Пушкіна розробила "Проект мережевої інтеграції ЦБС Оболонського району м. Києва", спрямований на якісну перебудову бібліотечної діяльності, виявлення ресурсів для здійснення модернізації та ін.

Місією проекту мереженої інтеграції було визначено – створення єдиного інформаційного простору та забезпечення доступу до інтегрованих інформаційних ресурсів шляхом діяльності скоординованої мережі інформаційних служб на основі сучасних телекомунікаційних технологій.

Нашим кредо у роботі стало – максимум креативу не лише в розробці самого проекту, а й у його реалізації.

Методологічна платформа проекту базується на принципах: ідентичності – вивчення та аналіз існуючого досвіду, адаптація процесів, характерних для споживчого ринку учасників проекту; сучасного технічного забезпечення; інтегрованості та модульності програмного забезпечення; технологічності – розробка єдиної технології автоматизації бібліотечних процесів; однократності – дотримання принципу одноразової обробки та збереження інформації при багаторазовому використанні; мережевої інтеграції; управління та моніторингу – збір та аналіз даних, узагальнення отриманих результатів для подальшої якісної реалізації проекту.

Кінцевою метою проекту мають стати такі результати: єдина інформаційно-аналітична служба, створення віртуальної бібліотеки інформаційних ресурсів; краєзнавча інформаційна служба; єдиний довідково-бібліографічний апарат, вебліографія; корпоративне каталогізування; ретроспекція; власний Web-сайт; єдиний читацький квиток для користувачів Оболонського району; аналітична служба збору, аналізу та узагальнення даних бібліотечної статистики; професіонали в бібліотеці; грамотні користувачі; модернізовані підрозділи.

Першими кроками у реалізації проекту стали: створення команди професіоналів-однодумців; реорганізація внутрішньої структури ЦРБ – створення відділу формування інформаційних ресурсів з сектором по роботі з БД та відділу інформаційно-аналітичної та маркетингової роботи; розробка та узгодження інструктивно-регламентуючої документації; створення нормативно-методичної документації; діяльність авторської кадрової програми “Школа тренерів”.

Реалізація мети і завдань проекту здійснюється через упровадження автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи “МАРК-SQL” (розробник “Информсистема”, Москва). На її основі реалізуються процеси формування електронного каталогу, довідково-пошукові функції, бібліографічне інформування користувачів, видача читацького квитка, циркуляція фонду, інформаційно-маркетингові та статистичні дослідження.

Проілюструвати нестандартний, креативний підхід авторського колективу можна на основі результатів, отриманих через базу даних “Читачі”. На 1.01.2005 р. до електронної реєстраційної картотеки занесено інформацію про 15 тис. користувачів бібліотек Оболонського району. На основі введених даних здійснюється маркетинговий аналіз користувачів, що відображає читацький склад за гендерними та віковими ознаками, соціальним положенням, місцем проживання та навчання, читацькі інтереси та ін.

Реалізація мети та завдань проекту здійснюється і через кадрову політику. “Школа тренерів”, створена в межах проекту, включає поетапне вивчення: прикладного програмного забезпечення загального призначення, сучасних бібліотечних технологій, автоматизованого обслуговування користувачів, інформаційного пошуку в машиночитному режимі, вивчення інформаційно-лінгвістичного забезпечення АІБС тощо. Навчання дало свої результати: створена команда тренерів за окремими напрямками діяльності, розроблено електронні

форми бібліотечної статистики, з власного досвіду роботи підготовлено методичні рекомендації та інформаційні продукти, діють навчальні групи для користувачів, проведено презентаційні проекти для бібліотечних фахівців міста та міжнародної спільноти.

Вже можна говорити про значні досягнення, але існують і проблеми, тому успішне впровадження проекту ми бачимо у вирішенні наступних питань:

– створення Центру інформатизації публічних бібліотек міста, який став би дійовим методично-координаційним та навчальним центром із вивчення та впровадження питань інформатизації, функціонування автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем;

– узагальнення впровадження інтернет-технологій, знайомство з практикою роботи діючих інтернет-центрів, розробка єдиної державної статистики користувачів інтернет-сервісом;

– удосконалення комп'ютерної лінгвістики: єдність електронних каталогів у режимі пошуку незалежно від АІБС, в яких вони були створені; дотримання форматів та уніфікація лінгвістичного забезпечення.

Отже, системний підхід до впровадження інновацій вивів бібліотеки Оболонського району на новий ступінь розвитку, що наразі дає змогу нам не без підстав вважати себе повноцінним інформаційним центром.

Т.Г. Жулід
/м. Харків/

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ БІБЛІОТЕКИ В ЄДИНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-НАВЧАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Без створення єдиного інформаційного простору ВНЗ на базі системи інформаційно-навчальних комплексів неможливо забезпечити подальше реформування системи вищої освіти для приведення її до міжнародних стандартів.

Система повинна забезпечувати: створення мультимедійних інтерактивних комп'ютерних навчальних курсів; доступ до методичних матеріалів, необхідних для навчального процесу, в електронній бібліотеці повнотекстових документів; особисто-орієнтоване навчання студента.

Єдиний інформаційний простір для учасників процесу навчання повинен забезпечувати: доступність інформаційних матеріалів (монографій, підручників, навчальних посібників, мультимедійних засобів тощо) з кожного робочого місця; можливість доступу до навчальних систем на базі інтернету та інтернет-технологій; можливість інтерактивної взаємодії на основі серверу новин.

Технологічною основою єдиного інформаційного простору ВНЗ є корпоративна комп'ютерна мережа. Інформаційне забезпечення учасників навчального процесу здійснюється на базі електронної бібліотеки повнотекстових документів.

Складовою єдиного інформаційно-навчального простору ВНЗ є бібліотека. Використання сучасних інформаційно-бібліотечних технологій дає можливість доступу до електронного каталогу і користування послугами бібліотеки на базі створеної комп'ютерної мережі.

У системі використовуються різноманітні мережеві ресурси: сервер електронної бібліотеки, сервер навчальних програм, CD-бібліотека, файловий сервер, електронний каталог автоматизованої бібліотеки, локальні інформаційні ресурси кафедр та інтернету.

Комплексна програма комп'ютеризації бібліотеки університету враховує вищезазначені особливості створення сучасної інформаційної інфраструктури ВНЗ і сприяє оптимізації навчального, наукового і виховного процесів.

Автоматизована інформаційна бібліотечна система створюється як система, що забезпечує комплексну автоматизацію внутрішніх бібліотечних процесів, взаємодію з бібліотечними й інформаційними організаціями України та інших держав, видавництвами, книготоргуючими організаціями, підприємствами з розповсюдження періодичних видань тощо.

Бібліотечна система має дворівневу ієрархію. Верхній рівень на базі потужного файл-сервера забезпечує створення, збереження і ведення бібліографічних баз даних, інформаційне обслуговування користувачів, керування локальною внутрішньою бібліотечною мережею.

Нижній рівень – це функціональні й користувальницькі АРМи на базі РС і терміналів, об'єднаних у локальні мережі.

Система повинна забезпечувати повний замкнутий технологічний цикл плюс інформаційно-довідкове наповнення у вигляді баз даних, програмне забезпечення повинне бути засноване на вітчизняних і міжнародних стандартах.

Концепція автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів передбачає охоплення наступних напрямів.

1. Комплектування й обробка різних видів документів, створення електронного каталогу.

2. Довідково-інформаційне обслуговування читачів.

3. Бібліотечне обслуговування.

4. Створення електронних повнотекстових документів.

5. Створення і наповнення веб-сайту бібліотеки на веб-сервері університету.

Автоматизована бібліотечна інформаційна система включає програмні технологічні модулі, які можуть функціонувати як самостійно, так і в комплексі.

Кінцева мета автоматизації бібліотеки – надати користувачу безпосередньо з робочого місця можливість доступу до ресурсів вузівської бібліотеки і можливість користуватися її послугами, а також доступ до світових ресурсів у інтернеті.

Створення єдиного інформаційного простору ВНЗ дає змогу бібліотеці перейти на якісно новий рівень бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів, підвищити ефективність використання бібліотечних фондів, доступність інформаційних ресурсів.

Отже, формування відповідної інфраструктури ВНЗ дає можливість організувати розподілену систему навчання на основі клієнт-серверних технологій і реалізувати концепцію академічної мобільності й індивідуалізації освіти – забезпечення вільного вибору студентом місця, форми і засобів навчання. Електронна бібліотека і електронний каталог розширюють можливості для самостійної навчально-дослідної роботи. Зали електронної інформації для студентів і викладачів дають можливість організувати кваліфікований пошук інформації, максимально використовувати можливості інтернет-технологій, бази даних на CD, мультимедійні засоби, працювати з навчальними і контролюючими програмами, ресурсами бібліотеки і сайтами кафедр.

О.К. Віневська
/м. Харків/

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФОРМ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ УНІВЕРСАЛЬНИХ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Краєзнавча робота – пріоритетний напрям діяльності бібліотек регіонального і місцевого рівнів. За визначенням фахівців, це сукупність бібліотечних процесів із виявлення, відбору, придбання, систематизації, зберігання краєзнавчих документів, а також створення інформації про них з метою надання доступу до краєзнавчої інформації широкому загалу користувачів.

Розвиток інформаційних технологій, системи електронних комунікацій, масове використання інтернет-ресурсів у повсякденному та науковому житті призвели до суттєвих змін як в уявленнях людства про навколишній світ, так і в професійній діяльності. З усіх галузей культури бібліотеки найбільш залежать від зовнішнього середовища: стану книговидання, книгорозповсюдження, розвитку інформаційної сфери, телекомунікацій. Отже, формування інформаційного суспільства суттєво вплинуло на діяльність бібліотек загалом та краєзнавчу роботу зокрема. Не змінившись по суті, вона отримала більше можливостей щодо збагачення складу краєзнавчих ресурсів, форм і засобів обслуговування користувачів.

Упровадження в краєзнавчу роботу бібліотек новітніх інформаційних технологій сприяє її вдосконаленню насамперед у таких напрямах:

– збагачення складу краєзнавчих ресурсів – збільшення обсягів і покращення складу електронних краєзнавчих документів – первинних і вторинних;

– покращення обміну краєзнавчими документами – створення і ведення зведених електронних каталогів та баз даних;

– оптимізація зберігання краєзнавчих документів шляхом їх оцифровування;

– підвищення доступності краєзнавчих ресурсів, що забезпечується впровадженням поряд з локальним віддаленого доступу користувачів через електронну доставку краєзнавчих документів.

Означені напрями реалізуються завдяки створенню та веденню бібліотечних веб-сайтів, веб-порталів, баз даних краєзнавчої тематики.

У рамках реалізації Національної програми інформатизації було започатковано Програму «Розвиток Internet в Україні». Її складовою став проект «Створення регіональних корпоративних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі регіональних обласних універсальних бібліотек». Фінансове та програмно-технічне забезпечення проекту (наприклад, на базі Донецької ОУНБ ім. Н.К. Крупської, Волинської ОУНБ ім. Олени Пчілки, Рівненської державної обласної бібліотеки) здійснюється Міжнародним фондом «Відродження». У межах проекту створено і працюють в інтернеті регіональні портали Вінниччини, Донеччини, Луганщини, Волинської області, Рівненщини.

Метою розробки порталів є акумуляція регіональних інформаційних ресурсів та надання до них доступу користувачам інтернету.

Отже, бібліотеки отримали майже безмежні можливості для реалізації своєї головної функції у суспільстві – всебічно задовольняти інформаційні потреби користувачів у галузі краєзнавства, що зростають і трансформуються в умовах інформатизації суспільства в Україні на початку XXI ст.

В.П. Жукова
/м. Харків/

ОХОРОНА ПРАЦІ БІБЛІОТЕКАРІВ В УМОВАХ ЕЛЕКТРОННОГО ОТОЧЕННЯ

Практика розвитку бібліотечної сфери за останні роки показала, що інформаційні технології – невід`ємна частина професійного середовища бібліотекарів, що вимагає наукової організації праці співробітників в умовах використання комп`ютерної техніки, електричних пристроїв, мереж зв`язку, копіювального обладнання.

Відтак виникає низка питань, пов’язаних з вивченням і забезпеченням умов охорони праці у бібліотеках, з`ясуванням відкритості й відповідності діючих нормативно-інструктивних документів.

Недотримання правил роботи за ПК є причиною виникнення захворювань та хворобливих станів: загальна втома, порушення зору, захворювання шкіри, кістково-м`язові порушення, головний біль, поганий сон, підвищена роздратованість, відчуття неспокою, депресивні стани тощо. Встановлено, що стан здоров`я користувачів ПК, за суб`єктивними та об`єктивними показниками, залежить від типу

роботи та умов використання електронно-обчислювальних машин, до яких відносять: незадовільні ергономічні характеристики монітора, незадовільну організацію робочого місця, незадовільні санітарно-гігієнічні умови праці, одноманітність пози в умовах обмеження загальної м`язової активності при рухливості кистей рук, напруження зору та нервово-емоційне напруження під впливом дії різноманітних фізичних факторів, таких як електростатичне поле, електромагнітне, рентгенівське, ультрафіолетове, інфрачервоне випромінювання, акустичний шум тощо. Крім того, американські вчені дійшли висновку, що пил, який утворюється на процесорах та моніторах, токсичний. Це призводить до порушень роботи репродуктивної, а також неврологічної систем організму людини. При дослідженні комп`ютерного пилу вдалося виявити наявність вмісту бромречовин – уповільнювачів горіння на поверхні комп`ютерів. Ця хімічна речовина, що привзодить до неврологічних розладів, відноситься до т. зв. поліхлорованих дифенилів (РСВ). Дослідженнях довели, що РСВ призводять до ушкодження мозку ембріона людини. Нині досліджується зв`язок між бромвміщуючими антипиренами та випадками захворювання аутизмом. Проте ці дослідження ще далекі до завершення. Керівники бібліотек повинні пам`ятати, що вагітні жінки повинні переводитися на іншу роботу, яка є легшою і виключає вплив несприятливих виробничих факторів, що передбачено чинним трудовим законодавством України.

Ці та інші фактори загрози здоров`ю бібліотечних фахівців повинні брати до уваги керівники бібліотек. Вони мають доводити до відома працівників правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин, а також враховувати вимоги до виробничих приміщень, освітлення, рівня шуму та вібрації, розміщення обладнання та організації робочих місць користувача ЕОМ, безпеки персоналу, який працює на ЕОМ, режиму праці та відпочинку при роботі на ЕОМ.

Гендерний аспект проблеми у тому, що бібліотечні колективи – переважно жіночі, а саме від стану здоров`я жінки залежить здоров`я української нації. Відтак у бібліотеках повинні своєчасно відбуватися інструктажі з охорони праці, на виробничих зборах проводитися заняття з профілактики захворювань, пов’язаних з експлуатацією сучасної техніки, нехтуванням санітарно-гігієнічними нормами тощо. Питанням охорони праці слід приділяти увагу у посадових обов`язках та колективному договорі. Не можна нехтувати правилами

експлуатації електронно-обчислювальної техніки Хоча це й потребує деяких витрат, але збереже найдорожчий ресурс бібліотеки – кадри та здоров'я.

Отже, зміна умов праці у бібліотеках під впливом інформаційних технологій, що базується на електронному обладнанні, характер інформаційної праці, нової ергономічної категорії організації професійного середовища бібліотек вимагають проведення спеціальних досліджень і відповідного нормативно-правового забезпечення безпеки праці у сучасній бібліотеці.

В.Є. Сошинська
/м. Київ/

КАНАЛИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У БІБЛІОТЕЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТОЛІТТЯ

У становленні сучасної теорії комунікації виділяють декілька етапів, які мають суттєві відмінності й особливості. Дослідження, що нині відносяться до комунікативних, здійснювалися протягом всього XX ст. у межах різних соціальних наук. Тому на сьогодні накопичено значний досвід комунікативного аналізу в різних сферах людського буття, а комунікація наразі є постійним об'єктом гуманітарної науки.

Зважаючи на тематику досліджень, можна стверджувати, що двома найбільш дослідженими видами соціальної комунікації, що, відповідно, свідчить про їхню надзвичайну важливість, є наукова та масова комунікація.

Науковою комунікацією називають сукупність процесів представлення, передання і отримання наукової інформації у суспільстві, які утворюють основний механізм існування і розвитку науки. Цілком обґрунтованим є твердження, що фахову комунікацію можна вважати різновидом наукової комунікації.

Серед основних процесів або каналів наукової (фахової) комунікації виділяють т. зв. неформальні (безпосередній діалог між вченими і фахівцями з професійних питань; відвідування наукових лабораторій, відкритих лекцій, різні форми кооперування та обміну досвідом; публічні промови, виступи і участь в конференціях, симпозіумах та семінарах тощо) та формальні (пов'язані з процесами документальної комунікації).

Отже, система наукової (фахової) комунікації – це цілісне утворення, кожен канал якого має свої специфічні властивості й слугує для виконання певних функцій. Дана система складається з елементів, які динамічно пов'язані між собою у такий спосіб, що зміна одного з них неминуче впливає на функціонування інших.

Серед формальних каналів професійної комунікації варто виділити фахові періодичні видання. Цей надзвичайно ефективний канал комунікації виник в результаті трансформації неформального листування вчених та фахівців. Вважається, що перший номер наукового журналу побачив світ 5 січня 1665 р. у Франції під назвою „Журнал вчених", який власне був збірником рефератів. І значно пізніше, майже через 150 років, поряд з реферативними науковими журналами з'явилися журнали, в яких почали публікуватися результати нових наукових досліджень. І взагалі, в епоху т. зв. „малої науки", яку вчені визначають у період з середини XVII до середини XX ст., основним засобом наукової комунікації були наукові періодичні видання.

Розглядаючи процеси професійної комунікації у бібліотечному середовищі в першій третині XX ст., можна стверджувати, що активно використовувались як формальні, так і неформальні канали.

Наприклад, у першій третині XX ст. в Україні було відновлено або започатковано низку професійних бібліологічних товариств (Українське бібліографічне товариство в Одесі, Українське бібліологічне товариство у Львові, Бібліологічний гурток при Українській господарській академії в Подєбрадах (Чехія), Український бібліографічний гурток у Відні та ін.) та об'єднань бібліотекарів і бібліотек (Бібліотечне об'єднання харківських наукових бібліотек, Київське бібліотечне об'єднання, Одеське бібліотечне об'єднання та ін.), які значно сприяли процесам фахової комунікації у галузі.

Безумовно, фахова комунікація у цей період була нерозривно пов'язана з науковою діяльністю таких визначних наукових установ і осередків, як Український науковий інститут книгознавства, Бібліографічна комісія Національної Академії наук України, Бібліографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Г.Шевченка.

Українські фахівці також активно спілкувалися на бібліологічних з'їздах (І Всеукраїнський бібліотечний з'їзд у 1926 р., І і ІІ Всеросійські бібліографічні з'їзди у 1924 і 1926 рр., IV Міжнародний бібліологічний з'їзд у 1926 р. у Празі та ін.), фахових конференціях, нарадах і семінарах.

Як уже зазначалося, найпоширенішим каналом професійної комунікації була спеціальна періодика в галузях книгознавства, бібліографознавства та бібліотекознавства. Аналіз засвідчив, що їй притаманні повнота, широкі тематичні межі охоплення матеріалу, зручність в одержанні наукової, виробничо-практичної та фактографічної інформації. Поява значної кількості науково-практичних часописів у першій третині ХХ ст. відкрила можливість як для публікації результатів фахових наукових досліджень, так і для обміну досвідом практичної діяльності. Зважаючи на активне використання у фахових періодичних виданнях такого важливого жанру журналістики, як хроніка, можна стверджувати, що вказані часописи є класичними зразками, в яких проілюстровано і формальні, й неформальні процеси наукових і професійних комунікацій між дослідниками та фахівцями нашої галузі.

Т.В. Бєлякова
/м. Харків/

ФОРМУВАННЯ ДОКУМЕНТНИХ РЕСУРСІВ З МЕДИЦИНИ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

На сьогоднішній день головним завданням є створення єдиного інформаційного простору, що є сукупністю окремих інформаційних осередків, які акумулюють інформаційні ресурси різного типу і призначення. Особливе значення мають регіональні документні фонди, що забезпечують доступ широкого кола користувачів до ресурсів країни і світу.

Кінцева мета регіональної інформаційної політики – гарантоване забезпечення користувачів інформацією і документами незалежно від місця їх знаходження. На регіональному рівні значна частина документних ресурсів зосереджена в бібліотеках. Інформаційні продукти і послуги нині надаються користувачам кожною установою самостійно, ізольовано, без взаємодії один з одним, часто без урахування реальної інформаційної ситуації. Особливо тривожна ситуація склалася в бібліотечній системі Харківського регіону.

В умовах, що склалися, необхідно прийняти програму “Регіональні медичні інформаційні ресурси”, узгодити діяльність інформаційних установ на принципах інтеграції. Концепція

створення і використання регіональних інформаційних ресурсів повинна включати наступні положення:

1) формування політики в галузі інформаційної діяльності;

2) прийняття законодавчих актів (на регіональному рівні), реалізація українських законів в галузі інформації, прийняття єдиного плану діяльності медичних бібліотек (МБ) як складової плану розвитку регіону;

3) систематичне навчання користувачів інформації;

4) аналіз інформаційних потреб різних груп користувачів;

5) дослідження існуючих джерел інформації;

6) навчання кадрів МБ, тісний зв'язок МБ різного профілю;

7) створення центру, координуючого діяльність наявних у регіоні МБ.

Інтеграція – це об'єднання ресурсів, їхня раціональна організація. Визначальна умова інтеграції – сумісність елементів, що складають окремі частини регіональних інформаційних ресурсів.

У Харківському регіоні існує інфраструктура медичних бібліотек, яка включає 65 МБ, у тому числі ХДНМБ – 1, бібліотеки НДІ – 11, бібліотеки медичних вузів – 3, бібліотеки медичних училищ – 8, бібліотеки ЛПУ – 42.

Територіальна віддаленість бібліотек, відсутність програмно-технічного забезпечення у маленьких МБ, відсутність засобів зв'язку і передавання інформації, а також недостаток кваліфікованих кадрів – усі ці фактори призвели до необхідності об'єднання зусиль в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні користувачів-медиків, інтеграції інформаційних ресурсів МБ до єдиного електронного каталогу.

Проведений аналіз діяльності МБ Харківського регіону за період з 2000р. свідчить, що продовжується руйнація мережі МБ за рахунок скорочення бібліотек лікувально-профілактичних закладів (з 69 у 2001 р. до 65 у 2003 р.). Збільшення фондів МБ регіону несуттєвий. Мають можливість розвитку тільки бібліотеки медичних вузів – бібліотеки Харківського державного медичного університету і Національного фармацевтичного університету за рахунок позабюджетних коштів. Фонди ХДНМБ, бібліотек медичних училищ, лікувально-профілактичних закладів зменшуються. Документні ресурси бібліотек більшості НДІ або скорочуються, або мають незначний зріст (від 100 до 300 одиниць). Усі ці фактори негативно впливають на бібліотечно-інформаційне обслуговування працівників галузі охорони здоров'я.

З поліпшенням економічної ситуації в Україні є надія і на збільшення державного фінансування бібліотечної галузі. Наразі успішне функціонування МБ є частиною регіональної культурної політики.

Н.Е. Андреева
/г. Москва/

ЛОЯЛЬНОСТЬ И ОРГАНИЗАЦИОННАЯ КУЛЬТУРА РАБОТНИКОВ БИБЛИОТЕКИ КАК ОСНОВА УСТОЙЧИВЫХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ

Развитие рыночных отношений, изменение традиционных систем управления, инициативная платная деятельность библиотек требуют формирования адекватных этим процессам менталитета и культуры организации. В рамках рыночных отношений принципиально меняются содержание и целевые установки деятельности библиотек. Функционирование библиотек, в основе которых лежит маркетинговая философия хозяйствования, предполагает создание устойчивых и эффективных производственных отношений, базирующихся на соответствующем уровне организационной культуры. На всех этапах работы библиотеки требуются активный поиск эффективных вариантов деятельности и инициатива работников, подкрепленные высоким уровнем организационной культуры.

Изучение и понимание значения организационной культуры имеет огромное значение для руководителей различных организаций, в том числе и библиотек. Все руководители библиотек должны обладать соответствующими научными знаниями и инструментами, которые могли бы позволить им обоснованно формировать высокий уровень культуры, направленный на развитие духа организации во благо всех ее сторон, и тем самым – общего ее процветания.

Руководители библиотек достаточно часто задаются вопросом о том, до какой степени можно доверять тому или иному работнику, насколько он предан и верен, сколь конфиденциальную информацию ему можно сообщить и где тот рубеж, после которого верить работнику библиотеки рискованно. Особое значение в связи с этим имеет создание позитивной модели отношения работников к библиотеке.

Эта модель, на наш взгляд, имеет три этапа: благонадежность, лояльность и приверженность библиотеке. Благонадежность,

подразумевающая в широком смысле слова законопослушность, в отношениях с библиотекой превращается в соблюдение норм, целей и ценностей данной библиотеки, следование ее требованиям и регламенту. В основе этого отношения лежит обычная дисциплинированность, подкрепляемая системой стимулирования, а также система воспитания работника библиотеки. Благонадежный в общественном (социальном) смысле человек будет благонадежен и в любой библиотеке. Такой работник будет неукоснительно подчиняться нормам библиотеки, но не в силу своей приверженности ей, а в силу своей законопослушности. Благонадежность работников имеет большое значение для библиотеки, поскольку делает их поведение предсказуемым и безопасным, однако не следует забывать, что благонадежность является динамичным процессом, подверженным влиянию внутренних и внешних причин.

Лояльность в переводе означает «преданность, верность». Лояльный сотрудник всегда стремится быть честным и искренним, переживает и беспокоится, стремиться выполнить свою часть работы наилучшим образом и готов даже приносить определенные жертвы на алтарь успехов компании, испытывает чувство гордости за ее победы. Лояльный сотрудник имеет сильное желание оставаться членом данной организации, несмотря на возникающие проблемы и сложности в ее работе

Рождение и развитие лояльности у каждого работника по отношению к его организации имеет свои собственные причины и этапы. Трехкомпонентную модель преданности компании предложили Меер и Аллен: 1. Аффективная преданность включает в себя эмоциональную привязанность к организации, вовлеченность в ее дела и проблемы. 2. Преданность, обусловленная стажем, связана с пониманием тех потерь, которые вызовет уход из организации. 3. Нормативная преданность связана с обязательством работника оставаться в данной организации.

В основу этой классификации положен принцип выделения определенной потребности, удовлетворение которой в данной организации и порождает отношения преданности, верности, лояльности. В первом случае речь идет о потребности в эмоциональной привязанности к людям, группе, в которой работает сотрудник, и удовлетворение потребностей в общении, поддержке, безопасности, соучастии, сопричастности. Во втором случае реализуется потребность в стабильности, превращающаяся со временем в консерватизм и

нежелание что-либо менять. Третий случай есть не что иное, как проявление благонадежности работника, его желания не нарушать условия контракта, но никак не лояльности.

Сам подход положить в основу изучения лояльности ее причинную составляющую представляется весьма правильным и имеющим практическое значение для определения путей повышения лояльности. Комплексность подхода будет определяться количеством выявленных потребностей, определяющих лояльность данного работника к этой библиотеке, а также степень удовлетворения их в данной библиотеке. Чем больше количество жизненно насущных потребностей работник может удовлетворить в библиотеке, тем выше будет его лояльность к ней. И это естественно, поскольку человек ничего не делает, не удовлетворяя при этом хотя бы одну из своих потребностей, поэтому мотивировать нужно не только отношение работника к труду, но и его отношение в целом к библиотеке и ее организационной культуре. В связи с этим мы считаем, что лояльность сотрудников библиотеки является функцией удовлетворения его потребностей в ней, то есть существует причинно-следственная связь между ними.

Модель лояльности может быть рассмотрена в двухмерном пространстве: со стороны библиотеки – это степень удовлетворения основных потребностей работников, со стороны работника библиотеки – это наличие и развитие личностных качеств, делающих лояльность возможной, естественной и необходимой. При этом, чем более насущные потребности сотрудник библиотеки может удовлетворить, работая в данной библиотеке, тем выше будет его лояльность.

Найти очень преданных и верных сотрудников – большая проблема. Замотивировать всех работников нелегко. Обычно руководящий состав библиотеки связывает свои будущие перспективы с данной библиотекой. Именно с этого уровня лояльность переходит в приверженность организации, при которой человек идентифицирует себя с организацией, представляет себя и организацию как единое целое, неразделимое никакими обстоятельствами. Приверженность организации означает отождествление работником себя с культурой библиотеки. Такой работник не говорит: «Есть я и культура библиотеки», а утверждает: «Я и есть культура библиотеки».

В связи с этим руководитель библиотеки должен уделять особое внимание изучению и повышению лояльности персонала, формирования его приверженности библиотеке. Для этой цели может

быть составлен план действий. В бесспорном порядке основные положения оргкультуры, которым должны быть преданы сотрудники, необходимо разработать, согласовать и довести до работников в любой форме: в виде памятки, брошюры, основных направлений развития, рабочих материалов.

Необходимо разграничить все должности в библиотеке по нескольким позициям: должности, на которых нелояльный может принести непоправимый урон библиотеке, связанные прежде всего с владением наиболее ценной конфиденциальной информацией; должности умеренного риска, связанные с владением фрагментальной информацией, утеря которой не нанесет непоправимого ущерба библиотеке; позиции слабого риска, сводящегося к минимуму, при котором уход из библиотеки не вызывает серьезных негативных последствий. Наиболее серьезного мониторинга заслуживает первая группа персонала библиотеки, по ней разрабатывается развернутый план повышения лояльности.

Крайне важным для повышения лояльности работников библиотеки является стиль общения руководителя с сотрудниками. Уважительный, заботливый, учитывающий мнение работников, руководитель создает атмосферу доверия, взаимной поддержки, дает возможность работникам почувствовать свою значимость для библиотеки, что в свою очередь усиливает их лояльность.

Необходимо проводить исследования, в основе которых будут оценки удовлетворенности персонала различными сторонами оргкультуры библиотеки и степень удовлетворения личных потребностей в библиотеке, что и будет способствовать созданию позитивной модели отношения работников к библиотеке, основой развития устойчивых и эффективных производственных отношений, базирующихся на соответствующем уровне организационной культуры.

О.А. Політова
/м. Київ/

ДО ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОГО СЕРВІСУ В КИЇВСЬКІЙ ДИТЯЧІЙ АКАДЕМІЇ МИСТЕЦТВ

Київська дитяча академія мистецтв (далі – КДАМ) – багатопрофільний навчальний заклад інноваційного типу з розгалуженою вертикальною і горизонтальною структурою, яка складається з кількох спеціалізованих центрів: науково-дослідного, комп'ютерного, інформаційно-видавничого, філармонічного, виставкового, продюсерського, медико-психологічного та ін. Вищий мистецький коледж КДАМ реалізує професійний напрямок мистецької освіти, об'єднавши чотири рівні навчання: підготовчу, початкову, середню і вищу школи. Підготовка фахівців здійснюється на факультетах музичного, театрального, образотворчого, хореографічного, естрадного мистецтва. В Академії працюють видатні педагоги та діячі культури і мистецтва.

Усі названі структури постійно потребують інформаційної підтримки бібліотеки КДАМ. Нині, коли закінчився період накопичення інформаційних ресурсів, зосереджених у цьому важливому структурному підрозділі, настав час їх упорядкування. Відтак першочергове завдання – вивчити відповідність інформаційних ресурсів бібліотеки інформаційним потребам користувачів. Бібліотека Академії нині розглядається як особливе середовище інтелектуального і культурного розвитку, освіти, всебічного інформаційного забезпечення.

Враховуючи динамічність розвитку КДАМ, бібліотеці як її інформаційному центру на сучасному етапі вже необхідно здійснювати локальні наукові дослідження, що дасть змогу виявити незабезпечені напрями навчальної та наукової діяльності, усунути недоліки в роботі. Для цього слід застосувати такі методи досліджень, як анкетування, інтерв'ювання, статистичний аналіз інформаційних потоків. Анкетування виступає активним комунікатором – дає можливість користувачу бібліотеки самому формувати власне інформаційне середовище, беручи безпосередню участь у діяльності інформаційного центру.

Саме за допомогою анкет на першому етапі необхідно здійснити аналіз системи обслуговування, узагальнити відгуки студентів і викладачів про роботу інформаційного центру, з'ясувати відвідуваність бібліотеки, рівень доступності необхідної читачам інформації, звертання до пошукових систем (каталогу), перелік послуг.

Слід також вивчити якісний та кількісний обсяг інформаційних ресурсів бібліотеки.

Необхідно проаналізувати відмовлення читачам – цей показник свідчить про рівень організації фондів, якість каталогів, кваліфікації бібліотекарів і інформаційної освіченості користувачів. Ретельний облік відмовлень допоможе виявити прогалини у фонді, поліпшити комплектування, покращити рівень його організації. Саме моніторинг незадоволеного попиту сприятиме отриманню точної інформації для управління бібліотечними процесами.

Нині гіпотетично можна прогнозувати, що фонд бібліотеки, який дійсно є невеликим за обсягом, неспроможний задовольнити сучасні потреби професорсько-викладацького складу і студентів КДАМ. Щоденне спостереження за практикою діяльності інформцентру показує і те, що традиційне довідково-бібліографічне обслуговування його користувачів з різних питань культурологічно-мистецької тематики вже не дозволяє у повному обсязі задовольнити їхні інформаційні потреби, адже бібліотека такого рівня нині пов’язана з використанням комп’ютерних технологій. Використання комп’ютерів у бібліотечно-інформаційній діяльності не тільки суттєво прискорить і підвищить якісний рівень обслуговування користувачів, а й дасть змогу змінити весь комплекс існуючих технологій у бібліотеці КДАМ.

Сучасна модель бібліотечного обслуговування передбачає надання користувачам КДАМ інтернет-послуг. Допомогти студентам і викладачам опанувати інформаційні потоки мають бібліотечні працівники, адже саме вони володіють методологією пошуку та відбору інформації, тобто необхідно акцентувати увагу на запровадженні комп’ютерних технологій з швидкісним доступом до віддалених джерел інформації.

Використовуючи інтернет, бібліотека зробить інформаційний сервіс насиченим і різноманітним; надасть користувачам можливість не залежати від ресурсного потенціалу локальної книжкової колекції, а отримувати в своє розпорядження багатства, накопичені іншими бібліотеками України. Підвищиться статус бібліотеки як інформаційного, освітнього і соціокультурного центру, утвердиться її позитивний імідж.

Вирішення проблеми інформаційно-бібліотечного сервісу у КДАМ вимагає постійного наукового спостереження за динамікою задоволення потреб студентів і викладачів, цілеспрямованого вивчення формування і використання фонду, якнайшвидшого впровадження новітніх інформаційних технологій в практику роботи інформцентру.

Л.В. Лазарева
/м. Рівне/

ПОНЯТТЯ “ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ”: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

Загальновизнаним і незаперечним є нині те, що без інформації неможливе наукове розуміння реальних процесів і проблем суспільного життя у всіх його вимірах. Дієвість інформації визначається її оперативністю, своєчасністю, регулярністю надходження, повнотою і об’єктивністю, а вміло проведений аналіз і ретельно підібрані достовірні факти дають змогу своєчасно спрогнозувати негативні процеси і явища на всіх етапах розвитку суспільства, зробити правильні висновки. Разом з тим, для сучасності характерні швидкі темпи зростання інформаційних потоків, тому їх обробка традиційними засобами стає дедалі складнішою.

Підвищення ролі й питомої ваги інформації у суспільстві призвело до виділення інформаційно-аналітичної діяльності (далі – як ІАД) в самостійну галузь наукового пізнання. Поступова інтенсифікація й організаційне оформлення ІАД вимагає глибшого і ґрунтовнішого розгляду історії виникнення та розвитку цього поняття.

Одержання інформації з навколишнього середовища, її аналіз та генерування – одна з основних функцій, що відрізняє людину від інших живих істот. Крім сприйняття, переробки і видачі інформації, людина її аналізує, переосмислює, погоджує або відхиляє, планує нові шляхи пошуку. Крім того, комунікаційний процес містить у собі цілий ряд допоміжних операцій – оформлення, збирання, аналітико-синтетичну обробку, збереження, пошук, поширення інформації. На ранніх етапах розвитку науки й техніки багато з цих допоміжних операцій працівники розумової праці виконували самостійно. Однак поступово, з розширенням і ускладненням видів комунікацій, питома вага допоміжних операцій зросла настільки у загальному балансі часу працівників розумової праці, що стала негативно впливати на ефективність їх роботи. Відтак, виникла необхідність у появі фахівців, для яких виконання тих чи інших операцій, котрі забезпечують функціонування інформаційних комунікацій, перетворилась на професію. Так, зокрема, з'явилися бібліотекарі, бібліографи, перекладачі, архіваріуси, інформатори-аналітики та інші.

До середини XX століття “інформація” (від лат. – informatio) трактувалася як поняття про відомості, явища тощо. Звернувшись до енциклопедичних видань, знаходимо, що інформація визначається:

1) як повідомлення про певні події, діяльність тощо;

2) як відомості, що є об’єктом зберігання, накопичення, переробки, аналізу, передачі.

60–70 рр. XX століття виявилися досить плідними на дослідження учених щодо інформаційної проблематики, власне в ці роки, поняття “інформації” набуло широкої популярності серед наукової спільноти, філософів, лінгвістів, соціологів, істориків. Розвиток поняття “інформація” у сучасній науці призвів до появи різноманітних її інтерпретацій: наукова інформація, науково-технічна інформація, аналітична інформація, інформаційно-аналітична тощо. Із поняттям “інформація” почали тісно пов’язувати поняття “аналітична”, яке нині все частіше використовується.

“Інформаційно-аналітична діяльність”? Розглянемо терміносистему даного поняття шляхом розчленування його на окремі дефініції.

Поняття “аналітика” (від грецьк. – analytike) – мистецтво розчленування понять, логіка [1]. Корені цього слова сягають часів Аристотеля (384–322 до н.е.). Логіка, створена Аристотелем, і названа ним “аналітикою” – це вчення про основні логічні закони, поняття, судження, висновки, визначення, доказ, а також про методи чи докази спростування. Кант виділяв аналітику як елемент розумового пізнання. Отже, аналітика – вчення про побудову логічних роздумів і висновків, відповідно аналітик – фахівець, що здійснює аналіз чого-небудь, або той, хто має схильність до аналізу.

Логічний словник дає таке тлумачення поняття “аналітичний” – “як отриманий у результаті розчленування досліджуваного об'єкта і пізнання частин цього об'єкта”[2]. Звідси, вивідним поняттям є дефініція “аналітичний”: 1) той, що потребує аналізу, ґрунтується на аналізі чи використовується для нього; 2) той, що має здатність аналізувати.

Вітчизняний та зарубіжний досвід розвитку інформаційної діяльності (ІД) свідчить, що основними факторами виділення ІАД в самостійну галузь є застосування процесів аналітико-синтетичної обробки інформації. На відміну від бібліографічної інформації, яка відбиває увесь масив документального потоку, аналітична інформація виконує завдання систематизації, пошуку, аналізу, оцінки, узагальнення даних з першоджерел.

Складові поняття “інформаційно-аналітична діяльність” – власне інформаційна діяльність та аналітична діяльність, де інформаційна діяльність – це збирання формалізованої інформації, а також попередня її обробка, а аналітична діяльність – підготовка аналітичних матеріалів у процесі опрацювання певної кількості документів, що вже пройшли первинну аналітико-синтетичну обробку.

Отже, враховуючи цільове спрямування інформаційної діяльності, зазначимо, що головна її мета – забезпечення потреб споживачів у певній інформації. Аналітична ж діяльність спрямована на забезпечення потреб споживачів у вивідній, узагальненій інформації.

Аналізуючи понятійну сутність ІАД, нами визначено, що вона виникла як споріднений елемент інформаційної діяльності. За Законом України “Про інформацію”, інформаційна діяльність – це “сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави” [3]. З цього документа випливає, що процеси аналізу і перетворення інформації у ньому не розглядаються як види ІД. Але власне процеси опрацювання первинної інформації відповідно до потреб споживачів є логічною сутністю інформаційної діяльності. Звідси правомірний висновок: уся ІД ґрунтується в першу чергу на застосуванні методів аналізу на всіх етапах виявлення, опрацювання, створення та поширення інформації. Іншими словами, складовим елементом ІД є інформаційно-аналітична діяльність, відмінність якої від інформаційної полягає у її чіткіше окресленому функціональному призначенні.

У термінологічному словнику вітчизняних дослідників поняття інформаційної діяльності деталізовано і подається “як сукупність процесів збирання, аналізу, перетворення, зберігання, пошуку і поширення документальної інформації” [4]. На думку Г.Сілкової, перераховані конкретні процеси збирання та перетворення є не що інше, як етапи загального процесу підготовки вторинно-документальної інформації, які і є сутністю інформаційно-аналітичної діяльності [5].

Отже, сферу інформаційно-аналітичної діяльності можемо охарактеризувати як систематичне визначення кола питань та проблем, які виникають під час професійної діяльності споживача інформації. Проте головна риса досліджуваного виду інформаційної діяльності – не просто згортання первинної інформації. Це – власне процес перетворення її в інформаційний засіб управління, бо ж обов’язковою умовою підготовки вторинних документів є аналітичний відбір та критична оцінка документальної інформації відповідно до потреб користувача.

Необхідно також відмітити, що одним із процесів ІАД, пов'язаним із створенням і поширенням вторинної інформації, є випереджувальне виявлення проблемних ситуацій і прогнозів, що, на наше переконання, суттєво важливе для управлінської, політичної та економічної діяльності суспільства. Ступінь забезпеченості інформацією керівників, учених і фахівців – один з головних чинників підвищення ефективності суспільної праці.

Наступна характерна риса ІАД – процес систематичного та оперативного окреслення кола питань у фаховій діяльності споживача інформації з метою аналізу та прогнозування тенденцій розвитку, оскільки саме ці фактори обумовлюють переважне застосування аналітичних методів опрацювання інформації для провадження ІАД.

Результатом ІАД виступають джерела вторинної інформації, що являє собою інформаційну модель проблеми. Тобто споживач отримує не просто узагальнену аналітичну інформацію, а інформаційний документ, який чітко відображає стан та розвиток визначеної проблеми у вигляді висновків, прогнозів, рекомендацій тощо.

Таким чином, під поняттям "інформаційно-аналітична діяльність" ми розуміємо особливий напрям інформаційної діяльності, пов'язаний із виявленням, опрацюванням, збереженням та поширенням інформації, переважно у сфері управлінської, політичної та економічної діяльності. Сфера функціонування ІАД визначає особливості результатів цієї діяльності, для отримання яких найчастіше, про що мова йшла вище, застосовуються аналітичні методи. Це дозволяє точніше прогнозувати проблемні ситуації у суспільному розвитку країни, знаходити оптимальні шляхи до їх розв'язання.

Більш перспективним є визначення, що має розширений зміст, а саме: інформаційно-аналітична діяльність – це особливий напрямок інформаційної діяльності, який містить сукупність методів аналітичного опрацювання інформації та результати такого опрацювання.

У сучасному суспільстві ІАД, оперуючи інформаційними продуктами та послугами, що забезпечує якісно змістовне перетворення інформації в нові знання, сформувалась як окрема галузь зі своєю інституціоналізацією та професіоналізацією. Вона є складовою сучасного системного підходу до осмислення локальних і глобальних проблем, процесів формування процедури їх поетапного дослідження та вирішення, насамперед у такій високопрофесійній сфері діяльності суспільства, як державне управління.

Беручи до уваги існуючі проблеми у підвищенні якості прийняття управлінських рішень у країні існує нагальна потреба у створенні єдиної структури інформаційно-аналітичної взаємодії, координації діяльності регіональних органів влади, що організаційно утворять інформаційно-аналітичну мережу в системі державного управління.

Для підвищення ефективності роботи великої кількості інформаційно-аналітичних структур, що нині існують в Україні, починаючи з тих, які здійснюють інформування органів державної влади та управління і закінчуючи сотнями комерційних і громадських організацій, вкрай необхідна чітка взаємодія і координація подальшого розвитку й використання інформаційно-комунікаційних систем, які становлять сьогодні елементи єдиного інформаційного простору.

Література:

1. Философский энциклопедический словарь/ Под ред. Е.Ф.Губского, Г.В.Кораблева. – М.: ИНФРА, 2001. – 576 с.

2. Кондаков Н.И. Логический словарь. – М.: Наука, 1971. – 655с.

3. Про інформацію: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – С.1447-1462.

4. Короткий термінологічний словник з бібліографознавства та соціальної інформатики / Г.М.Швецова-Водка, Г.В.Сілкова, Л.О.Черепуха та ін. – К.: Кн. палата України, 1998. – 115с.

5. Сілкова Г. Інформаційно-аналітична діяльність як напрям інформаційної діяльності // Вісник Кн. палати. – 1999. – № 3. – С.15.

О.А. Сидоренко
/м. Київ/

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПАТЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Патентно-інформаційна діяльність пов’язана з аналізом стрімко зростаючого обсягу інформації. Внаслідок цього уміння вільно орієнтуватися у загальносвітовому потоці патентної інформації, кваліфіковано знаходити та аналізувати потрібну інформацію і на її основі приймати рішення – це ті якості, якими поряд з іншими професійними знаннями повинні володіти спеціалісти інформаційно-патентної діяльності. Сьогодні тільки мережні інформаційні технології

в змозі оптимізувати часові, фінансові та інтелектуальні затрати на аналітичну роботу з патентною інформацією.

Доступну через Інтернет патентну інформацію можна об'єднати у такі основні групи:

- патентні бази даних;
- патентні класифікації;
- каталоги патентних повірених.

Цю інформацію через Інтернет надають:

- Міжнародні патентні організації;
- Національні патентні відомства;
- Провайдери патентної інформації.

Всесвітня організація інтелектуальної власності розробила портал http://www.wipo.org, на якому офіційними мовами ВОІВ (англійською, іспанською та французькою) доступні такі джерела патентної інформації:

1. Інформація про різні сфери інтелектуальної власності, яка, в свою чергу, має сторінки, присвячені промисловій власності: патентам, товарним знакам та промисловим зразкам; новини та інформаційні ресурси. У цьому розділі інформаційні ресурси з патентознавства представлені матеріалами конференцій, засідань та семінарів, статистикою, збірником законів та Цифровою бібліотекою інтелектуальної власності. Для патентознавців найбільш цікавим джерелом є Цифрова бібліотека інтелектуальної власності (ЦБІВ), яка надає доступ до інформації та електронних баз даних: 1) Мадридська угода про реєстрацію знаків ROMARIN (International Trademark Information Database) [ROMARIN – це абрівіатура "Read-Only - Memory of Madrid Active Registry INformation"]; 2) Бюлетень по Договору про патентну кооперацію; 3) Журнал патентної літератури (JOPAL – Journal of Patent Associated Literature).

2. Діяльність та послуги. Окрім корисної інформації про промислову власність, ця сторінка дає доступ до електронних версій чотирьох Міжнародних класифікацій: Міжнародної патентної класифікації, заснованої Страсбурзькою угодою 1971 р. (стома редакція); Міжнародної класифікації товарів та послуг для реєстрації знаків, заснованої Ніццькою угодою 1957 р. (восьма редакція); Міжнародної класифікації промислових зразків, заснованої Локарнською угодою 1968 р. (восьма редакція); Міжнародної класифікації зображень елементів знаків, заснованої Віденською угодою, 1973 р. (п'ята редакція).

Так само, як і ВОІВ, Європейська патентна організація через свій портал – http://www.european-patent-office.org надає доступ до електронних баз даних патентної інформації та бази європейського законодавства в галузі патентознавства.

Євразійська патентна організація була створена після розпаду СРСР, Євразійська патентна конвенція вступила в силу в 1995 р. Через свій сайт http://www.eapo.org вона надає доступ до документів Євразійської патентної організації, каталогів патентних повірених та реєстру євразійських патентів.

Майже всі національні патентні відомства мають свої електронні бази даних з патентної інформації. Зараз існує понад 30 патентних баз, виставлених в Інтернет, які належать різним патентним відомствам.

В Інтернеті є комерційні бази даних патентної інформації, якими володіють, так звані провайдери патентної інформації потужні міжнародні фірми, які акумулюють великі бази даних патентної інформації та надають комерційні послуги у сфері патентної діяльності. Найвідомішою у світі є база даних фірми Derwent – компанії, яка надає інформаційно-патентні послуги 500 компаніям світу.

Для створення баз даних патентної інформації та автоматизації заповнення патентної документації розробляється спеціальне програмне забезпечення. знаними розробниками програмного забезпечення для патентної діяльності є: фірми STN International (The Scientific & Technical Information Network), Kernel Creations Ltd та Dialog. Dialog – світовий лідер у сфері розробки програмного забезпечення для бізнесу, науки, техніки, фінансів та законодавства, об’єднує групу розробок Dialog®, Dialog Profound®, Dialog DataStar®, Dialog NewsEdge® and Dialog Intelliscope®, належить компанії Thomson.

В Україні для патентно-інформаційної роботи створено спеціальну організацію – Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг. Через сайт центру http://www.ip-centr.kiev.ua надається доступ до електронної патентної бази даних “Біржа промислової власності”.

Знання основних джерел патентної інформації є необхідною умовою для підготовки майбутніх спеціалістів патентно-інформаційної діяльності.

В.А. Зотова
/м. Київ/

РОЗВИТОК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОБСЛУГОГВУВАННЯ (XIX – ПЕРША ПОЛОВИНА XX СТОЛІТТЯ)

Виникнення довідково-бібліографічного обслуговування (ДБО) пов'язано з розвитком бібліотечного обслуговування, в надрах якого зародилися елементи бібліографічного пошуку документів по запитах користувачів. Свідченням цього є статутні документи бібліотек, у яких зазначалося, що обов'язком бібліотекарів є не тільки видача читачам замовлених видань, але й надання їм допомоги у пошуку необхідних відомостей. Ускладнення інформаційних потреб суспільства зумовило зростання бібліографічних запитів. З другої половини XIX століття у бібліотеках, книжкових крамницях і видавництвах створюються "Довідкові столи" та "Довідкові бюро," у яких задовольняються запити відвідувачів шляхом виконання різних видів довідок. У зазначений період формуються перші теоретичні уявлення про ДБО, його завдання та функції, але до початку XX століття ДБО не визнавалося бібліотекарями як самостійне явище.

Вперше питання про ДБО як спеціальний напрямок роботи обговорювалось на першому Всеросійському з'їзді з бібліотечної справи у 1911 р., у резолюціях якого наголошувалось на необхідності створення "довідкових відділів" у різних видах бібліотек, але наступні історичні події не сприяли втіленню в життя рішень з'їзду.

Після перемоги Жовтневої революції ДБО розглядалось як важлива ланка ідеологічної роботи комуністичної партії, засобом підвищення культурного рівня робітничо-селянських мас, їх соціальної активності, розповсюдження наукових знань. У цей період "довідкова робота" у більшості радянських бібліотек розвивається як один із видів політико-просвітницької діяльності, відповідним чином фахівцями трактується її сутність. У публікаціях цього періоду методика її роботи розглядається як культурно-освітня, оскільки довідкові бюро бібліотек іноді були єдиними просвітніми установами і не могли обмежувати свою діяльність лише видачею літератури.

Усвідомлення фахівцями бібліографічної сутності довідкової роботи відбувається з другої половини 20-х рр. XX століття. Довідкові відділи бібліотек все більше спеціалізуються на виконанні

бібліографічних довідок, але неоднозначність розуміння суті, змісту, функцій і завдань довідкової роботи обумовлювала множину її форм і відповідно велику кількість видів бібліографічних довідок. Розробляючи методику довідкового обслуговування, фахівці паралельно формували коло його понять і досліджували відмінності ДБО бібліотек від довідкової роботи інших культурно-просвітніх установ.

На кінець 30-х рр. ДБО усвідомлюється як вид бібліографічної діяльності. Важливу роль у цьому відіграла Всесоюзна нарада з теоретичних питань бібліографії і бібліотекознавства (1936 р.), на якій вперше було визначено поняття ДБО як допомога у пошуку необхідної інформації і узагальнена класифікація бібліографічних довідок, всі типи котрих були розподілені на "бібліографічні", "бібліотечні" і "фактичні". Розуміння суті ДБО як різновиду бібліографічної роботи сприяло подальшій розробці його окремих процесів: прийманню запитів, бібліографічному пошуку, відбору та систематизації літератури, обліку запитів та довідок.

Усвідомлення суті ДБО як бібліографічної роботи і новий підхід до класифікації бібліографічних довідок вимагав розробки його організаційно-методичних засад. Увага фахівців спрямовується на унормування термінології, формування довідково-бібліографічного апарату, розробку методики бібліографічного пошуку.

Отже, на початок 40-х рр. в основному було сформовано коло основних понять ДБО і визначені питання, від вирішення яких залежала якість довідково-бібліографічної роботи. Період 20–30-х рр. XX століття можна охарактеризувати як час становлення ДБО як окремого різновиду бібліографічного обслуговування, як початковий етап розвитку його теоретико-методичних засад.

О.М. Кукушкін
/м. Рівне/

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ "ІНФОРМАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ": СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ

Становлення інформаційного менеджменту як самостійного напрямку соціального управління обумовлене, з одного боку, вимогами часу, а з іншого, досягненнями таких галузей інформаційної діяльності та теорії управління, як менеджмент, науково-інформаційна діяльність, прикладна інформатика, маркетинг, стратегічне управління.

Основними складовими управління діяльністю підприємства є: фінансовий, кадровий, виробничий, маркетинговий та інформаційний менеджмент. Виділення інформаційного менеджменту в окремий напрямок управлінської діяльності стало можливим внаслідок усвідомлення ролі та значення інформації як нового знання та окремого виду ресурсу, який має стратегічний характер. Інформація як ресурс забезпечує здійснення оперативного та стратегічного управління підприємства з метою подальшого його розвитку.

Однак через поліфункціональний та міжпредметний характер інформаційного менеджменту сутність даного поняття трактується сучасними науковцями досить суперечливо. Аналіз існуючих визначень поняття "інформаційний менеджмент" дозволяє виділити наступні підходи до його тлумачення:

1) розгляд інформаційного менеджменту як управління процесами обробки інформації на підприємстві (А. Яновський);

2) визначення інформаційного менеджменту як управління процесами впровадження і використання інформаційних технологій в діяльності підприємства (А.Костров);

3) це розгляд інформаційного менеджменту як управління інформаційними ресурсами на підприємстві (В.Ільганаєва, І.Давидова);

4) розуміння інформаційного менеджменту як управління процесами розробки і реалізації внутрішньої та зовнішньої комунікаційної політики підприємства (В.Мінкіна, Є.Рокіцкая, О.Матвієнко).

Можна погодитись із В.Мінкіною, яка визнає розуміння інформаційного менеджменту виключно як управління процесами обробки інформації таким, що не вичерпує його сутності, оскільки цей компонент документаційного забезпечення управління підприємством є лише однією із складових інформаційного менеджменту. Другий підхід обумовлює доцільність введення до терміносистеми інформаційного менеджменту поняття "ІТ-менеджмент" і розгляд його як управління впровадженням і використанням інформаційних технології. Також досить суперечливим є погляд на інформаційний менеджмент як управління інформаційними ресурсами на підприємстві через подібність управлінських процесів в установах, які створюють інформаційні ресурси, та будь-яких інших організаціях. Для підприємств-споживачів інформації важливим є питання раціонального використання зовнішніх та організації внутрішніх інформаційних ресурсів, які вирішуються в межах всієї інформаційної діяльності установи.

Найбільш прийнятним, на нашу думку, є підхід до визначення поняття “інформаційного менеджменту” як управління процесами розробки і реалізації внутрішньої та зовнішньої комунікаційної політики підприємства, запропонований В.А. Мінкіною, О. Матвієнко, Е. Рокіцькою. Однак потрібно наголосити на необхідності розгляду його в контексті стратегічного управління підприємства. Це передбачає:

1) моніторинг зовнішніх потоків інформації з метою відслідковування змін зовнішнього середовища для здійснення адекватних дій в межах визначеної стратегії;

2) трансформацію зовнішньої інформації у внутрішню з метою інформування персоналу підприємства для ефективного управління ним;

3) комплексне використання зовнішньої, внутрішньої та вихідної інформації як стратегічного ресурсу, що забезпечує конкурентоспроможність підприємства на ринку;

4) формування внутрішньої комунікативної політики підприємства, що є важливою складовою стратегії розвитку підприємства;

5) налагодження ефективних комунікаційних зв’язків, які створюють єдину інформаційну систему;

6) інтелектуальне перетворення наявної інформації у знання;

7) формування системи оцінки якості наявної інформації на підприємстві та у зовнішньому середовищі.

Варто зазначити, що інформаційний менеджмент покликаний відігравати визначальну роль в процесі формування та реалізації стратегії розвитку підприємства. Стратегія розвитку можна розглядати як довгостроковий план, який містить комплекс рішень щодо вибору напрямку розвитку підприємства, визначення його основних цілей та моделі дій з формування та ефективного використання його потенціалу і забезпечує створення сприятливих внутрішніх та зовнішніх умов для успішного розвитку.

Л.О. Зінченко
(м. Київ)

СТВОРЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ “СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА УКРАЇНІКА”: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проблема створення бібліографічної бази даних “Сільськогосподарська україніка” – справа державного значення, яка залишається дуже актуальною. Це своєрідна візитна картка країни.

Державна наукова сільськогосподарська бібліотека (ДНСГБ УААН) покликана забезпечувати найбільш повне зібрання документів сільськогосподарської тематики нашої держави, оскільки наш бібліотечний фонд є основою бібліотечно-бібліографічного, інформаційно-документного забезпечення фахівців аграрної галузі України.

Мета дослідження щодо відображення української сільськогосподарської книги у фондах ДНСГБ УААН – створити найповніший репертуар світової аграрної думки, зосередженої в українських книжкових документах, відобразити цінні та рідкісні видання природничо-наукового характеру, які слугуватимуть науці, виробництву і підготовці фахівців – аграріїв України.

Бібліотека розробляє чітку програму заходів щодо збирання, систематизації документальної сільськогосподарської спадщини українського народу. Програмою передбачено багатоаспектне вивчення і узагальнення документально-інформаційного потенціалу Бібліотеки та створення каталогу української сільськогосподарської книги.

Відомо, що у світі залежно від історичних, національних особливостей, територіальних меж кожної країни визначення національної сільськогосподарської книги відбувається за чотирма ознаками: мовною, територіальною, змістовною та авторською. Відповідно репертуар української сільськогосподарської книги містить такі документи:

– опубліковані на різних мовах, видані на території України у різні історичні етапи її розвитку;

– аграрної тематики, видані українською мовою незалежно від місця видання (країни);

– твори друку про Україну як аграрну державу, видані в усьому світі всіма мовами, видання представників української діаспори;

– твори друку, авторами яких є відомі українці, – аграрії, українські сільськогосподарські науково-дослідні установи, учбові заклади та виробничі об’єднання, видані багатьма мовами світу.

До перерахованих вище критеріїв відбору документів до репертуару української сільськогосподарської книги слід віднести також ціле коло видань суміжної тематики, які розглядають загальнонаукові проблеми рослинництва і тваринництва, агрокліматичних зон України.

Удосконалюючи інформаційно-бібліографічне забезпечення аграрної галузі України та розкриваючи документно-інформаційний потенціал бібліотеки ДНСГБ УААН на рівні з провадженням нових інформаційних технологій зосередила свою увагу на створенні репертуару “Українська сільськогосподарська книга у фондах ДНСГБ УААН”. Вже вийшло з друку п’ять науково-бібліографічних покажчиків, що містять видання 1868–1932 рр.

При підготовці бібліографічних покажчиків ДНСГБ взяла за основу хронологічне розташування матеріалу і планує створити базу даних документів, визначених для вміщення до Державного реєстру національного культурного надбання. Першим етапом цієї роботи було створення бази даних документів української сільськогосподарської книги, починаючи з 1868 р. На даний період до цієї бази даних внесено близько 1500 назв.

Багата документальна спадщина, яка, сподіваємось, знайде своє відображення в різних бібліографічних виданнях, дасть можливість використати досвід попередніх поколінь у вирішенні нагальних сьогоденних завдань аграрної науки та виробництва.

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ

И.А. Телков
/г. Рязань/

ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОТЕЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Тенденции развитии современной библиотечно-информационной деятельности связаны с внедрением и использованием новейших информационных технологий. С одной стороны, во всем мире активно реализуются проекты оцифровки библиотечных фондов, с другой – выпуск многих современных изданий осуществляется в двух вариантах – в печатной и электронной форме. В связи с этим возникают две основных проблемы информатизации библиотек: перевод системы каталогов в электронный вид; организация на базе электронных каталогов эффективных систем поиска и анализа необходимой информации.

Если первая задача в настоящий момент успешно решается в массовом порядке, то решение второй задачи – поиска и анализа информации – не имеет достаточно эффективного решения. Это связано, во-первых, с недостатками в структурной организации электронной информации (в частности, с недостатками традиционных баз данных), а во-вторых, с методами поиска в распределенных системах большого объема.

Весьма перспективным направлением решения данного вопроса можно считать соединение современных технологий «добычи» данных (Data Mining) и оперативного анализа информации (OLAP – On-Line Analytical Processing), широко используемых в настоящий момент в бизнесе [1, 2], а также современных математических методов кратномасштабного анализа [3,4], методов многомерных моделей объектов и процессов [6].

Соединение технологий «добычи» данных и оперативного анализа позволяют современным специалистам в области информационной аналитики обрабатывать значительные объемы информации при многоуровневом их представлении. Подобные процессы служат основой для успешного продвижения ведущих западных компаний на

мировом рынке. Имеются сведения об увеличении экономического эффекта за счет применения этих технологий в 10–70 раз [6]. Известны так же данные об их эффективном использовании в области принятия стратегических решений на межкорпоративном и государственном уровнях.

Необходимо отметить, что технологии OLAP и Data Mining наиболее эффективно реализуются при организации информации не в виде традиционных реляционных баз данных (к которым относятся все имеющиеся библиотечные базы), а в виде хранилищ данных (Data Warehouse), которые представляют собой многомерные кубы данных, позволяющие наиболее быстрым способом извлекать необходимую информацию. Процесс «добычи» данных из хранилища характеризуется следующими особенностями [6]:

– позволяет получать ранее неизвестные данные (путем использования процедур логического вывода);

– позволяет делать нетривиальные выводы (например, с использованием технологий нейронных сетей);

– позволяет делать практически ценные выводы и неочевидные интерпретации знаний, которые могут применяться в различных сферах человеческой деятельности.

В качестве математической базы современной информационной аналитики могут служить как традиционные методы математического анализа (регрессионный, дискриминантный анализ и т.п.), так и современные теории, базирующиеся на нейронных сетях [6], кратномасштабном анализе данных [3] и прикладной тензорной алгебре [5].

В современном мире немаловажную роль играет наличие готовых инструментальных средств решения проблем. Наиболее известными программными средствами поддержки данных технологий являются продукты таких фирм, как IBM, Oracle, Microsoft, SAS Institute и др. Особенно популярен набор программных решений фирмы Oracle (Warehouse Builder, Express Analyzer, Express Objects, Darwin и пр.).

Таким образом, основной задачей информационной аналитики в библиотечно-информационной деятельности на сегодняшний момент можно считать освоение современных моделей, методов и инструментальных программных средств, таких как хранилища данных, «добыча» данных, которые уже широко используются в настоящее время в сфере бизнеса и научной деятельности. Их применение

позволит значительно поднять эффективность информационно-аналитического обслуживания и поисковых процессов, поднять их на современный уровень, характерный для других высокоинформационных отраслей.

Литература:

1. Методы и модели анализа данных: OLAP и Data Mining: Учеб. пособ./ А. А. Барсегян и др. – СПб., 2004. – 336 с.
2. Архипенков С., Голубев Д., Максименко О. Хранилища данных. – М., 2002. – 528 с.
3. Столниц Э., ДеРоуз Т., Салезин Д. Вейвлеты в компьютерной графике.– Ижевск, 2002. – 272с.
4. Добеши И. Десять лекций по вейвлетам. – Ижевск, 2001. – 464с.
5. Корячко В.П., Скворцов С.В., Телков И.А. Архитектуры многопроцессорных систем и параллельные вычисления. – М., 1999. – 235 с.
6. Дюк В., Самойленко А. Data Mining: Уч. курс. – СПб., 2001. – 368 с.

А.И. Слепцов,
Т.А. Тыщук
/г. Донецк/

МЕТОДЫ МЯГКИХ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В докладе обобщаются результаты авторов по развитию теории мягких информационных технологий. Представляются к обсуждению новые научные и практические результаты в одном конкретном направлении – информационной деятельности по управлению проектами [1-6].

Создание теории мягких знаний – существенный, а возможно, и решающий шаг к объединению формальных и гуманитарных наук, к созданию интеллектуальных компьютерных технологий, синтезирующих в себе современные достижения науки о человеке. Термин “мягкие вычисления” введен основоположником теории нечетких множеств Л.Заде. Традиционный термин “искусственный интеллект” стали связывать с “твердыми” знаниями и “жесткими” вычислениями, основанными большей частью на символьных преобразованиях и булевской логике. Термин “вычислительный интеллект” связывают с концепцией мягких вычислений и мягких знаний.

Перечислим некоторые из направлений мягких вычислений, актуальных для создания компьютерных информационных технологий нового поколения:

– нечеткие модели информационной деятельности, менеджмента и принятия решений;

– нечеткие информационно-поисковые системы и базы знаний;

– методы и модели представления нечетких данных и знаний;

– извлечение нечетких, неполных, неточных знаний, нечеткая когнитология;

– планирование и формирование решений в нечетких ситуациях и системах;

– прямой и обратный вывод решений, другие приближенные рассуждения, повышающие степень уверенности в решениях;

В теорию мягких вычислений в настоящее время включают: нечеткие логики и теорию нечетких множеств; системы приближенных рассуждений, основанные на знаниях; системы, управляемые данными (в том числе нейронные сети, генетические алгоритмы); теорию хаоса; фрактальный анализ; теорию возможностей; нечеткие экспертные системы, системы обработки нечетких изображений и др.

В работах [1-6] описаны основы и инструменты информационной деятельности на базе использования нового теоретического и прикладного аппарата мягких интеллектуальных вычислений.

Литература:

1. Слепцов А.И., Тыщук Т.А. Метод нечеткого критического пути сетевого планирования и управления на основе мягких вычислений. Кибернетика и системный анализ. – 1999. – № 3. – С.158-170.

2. Слепцов А.И., Тыщук Т.А. Оценка вариантов проекта в условиях мягких ограничений // Управляющие системы и машины. – 1999. – № 5. – 7 с.

3. Slyeptsov A.S. Tyshchuk T.A. Generalized fuzzy critical path conception for network planning problem. Eurofuse Workshop on Scheduling and Planning. Abstracts. Mons. – Belgium, 2000. – P.1-7.

4. Slyeptsov A.S. Tyshchuk T.A. Project Network Planning on the Basis of Generalized Fuzzy Critical Path Methods. The State of the art in computational intelligence. Proceedings of the European Symposium on Computational Intelligence. Phisika-Verlag Heidelberg. – 2000. – 10 p.

5. Slyeptsov A.I. Tyshchuk T.A. Fuzzy temporal characteristics of operations for project management on the network models basis // European Journal of Operation Research. – 2002. – № 1. – P. 253-264.

6. Слепцов А.И., Тыщук Т.А. Метод расчёта характеристик операций в задаче нечёткого планирования и управления. Кибернетика и системный анализ. – 2003. – № 3. – С.58-71.

Л.Й. Костенко
/м. Київ/

НАУКОВА ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

На етапі переходу до інформаційного суспільства загострюється суперечність між невпинно зростаючими обсягами знань, які мають кумулюватися і поширюватися в часі та просторі, й обмеженими можливостями традиційної системи розповсюдження публікацій на паперових носіях "ери Гутенберга". Магістральний напрям вирішення вказаної суперечності – введення в систему інформаційних комунікацій поряд з традиційними й електронних документальних ресурсів.

Ми ставимо за мету узагальнити досвід Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського з формування й забезпечення багатоаспектного використання інформаційних ресурсів наукової електронної бібліотеки.

Першим джерелом комплектування фонду електронних документів цієї бібліотеки стала Вища атестаційна комісія України, з якої в 1998 р. почали надходити електронні версії авторефератів дисертацій. Друге джерело комплектування – індивідуальні та колективні автори, для яких бібліотека в умовах недостатньої науково-видавничої діяльності є практично єдиною альтернативою для активізації вміщення інформації про результати робіт у світову систему документальних комунікацій. Зацікавленість авторів у доведенні відомостей про результати своїх досліджень до світової спільноти шляхом їх включення до наукової електронної бібліотеки стала одним з ключових принципів формування її фонду. Третім джерелом комплектування став Інтернет, точніше ті його науково-інформаційні ресурси, що допускають на певних (некомерційних) умовах їх копіювання та використання. І, нарешті, четвертим джерелом комплектування виступає служба формування електронного масива книжкової спадщини “Пам’ять України”, яка розгортає свою діяльність. Слід наголосити, що наявність легітимних джерел комплектування електронних бібліотек – головна умова їх створення та розвитку.

Інтегровані інформаційні ресурси наукової електронної бібліотеки являють собою трикомпонентну структуру, що містить бібліографічні, реферативні та повнотекстові бази даних. Формування цих складових здійснюється з використанням конвеєрної ресурсоощадної технології,

що передбачає доповнення бібліографічних записів електронного каталогу рефератами наукових публікацій і наступне повнотекстове розширення реферативної бази даних гіпертекстовими посиланнями на наявні комп'ютерні версії публікацій.

Пошуковий апарат наукової електронної бібліотеки України дозволяє виявляти документи за будь-яким елементом бібліографічного опису. Його особливістю є використання в якості лінгвістичного забезпечення реферативної бази даних. Виявлення потрібних користувачам публікацій за термінами з рефератів забезпечує досягнення "золотої середини" між обмеженими можливостями бібліографічного пошуку і навігацією в повних текстах документів, яка супроводжується отриманням значної кількості нерелевантних матеріалів (у книгах значного обсягу зустрічається більшість слів природної мови) .

Станом на 01.05.2005 р. наукова електронна бібліотека містила: 2,7 млн. бібліографічних записів, які відбивали видання світового репертуару з 1980 р.; 145 тис. реферативних записів про українську наукову літературу, видану в 1998 і наступних роках; 35 тис. повнотекстових документів. Основною технологією інформаційного обслуговування користувачів бібліотеки є онлайновий доступ до наявних ресурсів. У даний час їх щодня використовують до 2 тис. абонентів, яким надається 20–30 тис. файлів. За кількістю відвідувань наукова електронна бібліотека вийшла на рівень відвідувань Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського читачами, а за кількістю наданих користувачам файлів перевищує традиційну документовидачу. При цьому спостерігається усталена тенденція до збільшення згаданих кількісних показників на 30% порівняно з попереднім роком. Наведені статистичні дані свідчать, що організація наукової електронної бібліотеки еквівалентна створенню нової великої бібліотеки. Однак витрати на інформаційно-технологічну трансформацію діяльності існуючої книгозбірні не перевищують кількох відсотків від спорудження нової.

У 2003 р. для активізації використання інформаційних ресурсів наукової електронної бібліотеки України було започатковано інноваційний проект підготовки, тиражування та поширення її структурованих фрагментів на компакт-дисках. Концепція проекту передбачає створення загальнодержавної системи наукових електронних видань "Бібліотека – суспільству", що буде формуватися кооперативними зусиллями провідних бібліотек України і являтиме

взаємодоповнюючу сукупність галузевих серій. Розвиток проекту має спонукати до появи нової складової системи розповсюдження наукових публікацій в рамках обов'язкового примірника документів. На першому етапі (2003–2005 рр.) система наукових електронних видань складається з п'яти галузевих серій (природничі, технічні, гуманітарні, медичні, аграрні науки). Надалі кількість серій буде зростати, а їхнє наповнення стане більш диференційованим. У 2003–2004 рр. було поширено понад 3 тис. наукових електронних видань, кожне з яких містило 200 тис. бібліографічних записів і 5 тис. повних текстів авторефератів дисертацій, захищених в Україні після 1998 р. При цьому суспільсто отримало 15 млн. електронних версій документів, що перевищує загальний фонд Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського.

П'ятирічний досвід формування інформаційних ресурсів наукової електронної бібліотеки свідчить, що вирішення форматних, лінгвістичних, технологічних, програмно-технічних і телекомунікаційних питань створення електронних бібліотек не викликає особливих ускладнень. Головною завадою є авторське право, точніше, невизначеність у міжнародному та національному законодавствах прав бібліотек щодо зберігання та надання користувачам електронних публікацій. Останнім часом ситуація в цій сфері поліпшується . Міністерство юстиції України в 2004 р. зареєструвало спільний наказ Міносвіти, Національної академії наук і ВАК України "Про затвердження Положення про електронні наукові фахові видання". Згідно з цим наказом вказані видання мають доповнити існуючу систему наукових комунікацій, а в перспективі стати однією з її основних складових. Вони ураховуватимуться при захисті дисертаційних робіт за умови дотримання вимог, зазначених у спільному наказі. Слід наголосити, що Україна першою в СНД прийняла нормативно-правовий документ, який ставить знак рівності між друкованими та електронними науковими виданнями. У 2004 р. було також прийнято Постанову Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної програми розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського на 2005-2010 роки", в якій на бібліотеку покладено завдання створити архів науково-інформаційних ресурсів глобальних інформаційних мереж. Традиційно національні бібліотеки забезпечують формування найбільш повного в державі зібрання вітчизняних і зарубіжних видань на всіх видах носіїв інформації – це одна з їх типологічних функцій. Кабінет

Міністрів України суттєво розширив меморіальну функцію бібліотеки, поставивши перед нею проблему архівування актуальних для держави Інтернет-ресурсів. Можливість залучення до архіву зарубіжних ресурсів сьогодні надається ліцензіями Creative Commons, що являють собою певний конструктор ліцензій, у якому кожному автору надається можливість обрати варіант, який може його задовольняти. Слід наголосити, що ліцензії Creative Commons не є запереченням копірайту, а є його трансформацією у вид, коли копірайт не перешкоджає вільному поширенню інформації.

У цілому ж ефективне вирішення проблеми створення електронних наукових бібліотек має розглядатися з урахуванням усіх трансформаційних процесів, обумовлених переходом до інформаційного суспільства, де домінуватимуть електронні комунікації, а бібліотеки з посередників між виробниками та споживачами інформаційних ресурсів перетворяться в системоутвоюючі елементи інформаційної сфери, від розвитку яких значною мірою залежатиме прогрес цивілізації.

О.В. Баркова
/м. Київ/

КОМПЛЕКТУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ: ДОСВІД НБУВ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Початком комплектування наукової електронної бібліотеки НБУВ як окремого технологічного процесу в складі технології формування її електронних ресурсів можна вважати той момент, коли розпочалася налагоджена інформаційна взаємодія НБУВ з науковими видавництвами та видавничими установами країни (кінець 1999 р.). Мережеве отримання рефератів і електронних версій наукових публікацій (статей з наукових журналів і збірок) від перших учасників співпраці викликало необхідність розробити комплекс технологічних операцій комплектування. Для отримання та обліку надходжень електронної наукової періодики були розроблені наступні технологічні етапи:

– робота з постачальниками: запрошення до інформаційної взаємодії, узгодження умов, режиму та способів постачання, роз’яснення вимог до інформації, що розміщується в інформаційних ресурсах електронної бібліотеки;

– отримання (електронними засобами) та реєстрація надходжень: фіксуються дата надходження, постачальник, вихідні дані періодичного або продовжуваного видання, кількість публікацій;

– первинна обробка та технологічний розподіл масивів електронної інформації: підготовка метаданих для подальшого опрацювання, підготовка електронних текстів для розміщення у фонді електронних документів;

– облік розміщених у файловому сховищі електронних документів.

За реалізованою технологією комплектування до електронної бібліотеки від 14 постачальників надійшло 9 тис. рефератів з 60 назв. періодичних та продовжуваних видань, 7 тис. електронних версій статей з 17 назв. наукових журналів та збірок.

Окремі операції комплектування розроблені для електронних версій авторефератів дисертацій (22 тис.) та публікацій з інтернету (1 тис.). Інші електронні документи (3,2 тис.) поки що надходять до електронної бібліотеки безсистемно або у складі колекцій від авторів і колективів, тому розробка операцій комплектування для них – наступній етап.

Технологія комплектування електронної бібліотеки відповідає практиці бібліотечного комплектування, але має певні особливості, зумовлені специфікою електронних (онлайнових) документів, що відбиваються у наступних положеннях:

– інформаційна взаємодія здійснюється на підставі угод як з авторами публікацій, так і з науковими видавництвами та видавничими установами (науково-дослідними інститутами, навчальними закладами або їх підрозділами);

– технологія опрацювання надходжень масивів електронної інформації здійснюється за спеціально розробленим технологічним циклом формування ресурсів електронної бібліотеки, який інтегровано у бібліотечну технологію опрацювання вхідного документного потоку. При цьому вимагається здійснення обліку надходжень реферативної інформації до реферативної бази даних та окремо тих рефератів, що супроводжують електронні документи;

– одиницею комплектування фонду електронних документів вважається окрема публікація (наприклад, стаття), яка є одиницею бібліографічного опису та статистичного обліку. Вона може вміщувати будь-яку множину файлів, для яких здійснюється облік кількості файлів (обсяг ресурсу) та об’єму (фіксується розмір ресурсу у кілобайтах).

Досвід комплектування електронної бібліотеки НБУВ показав доцільність адаптування існуючих автоматизованих технологій бібліотечного комплектування до завдань електронної бібліотеки. Фіксування облікових даних доцільно використовувати за допомогою Міжнародний формату UNIMARC.

Головною проблемою розвитку технології комплектування електронної бібліотеки є нестаток нормативно-методичного забезпечення. На сьогодні нормативними актами, що стосуються комплектування бібліотек електронними документами, є Закон України "Про авторське право та суміжні права", Постанова КМ "Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів", Положення ВАК "Про електронні фахові видання". Внутрішні документи НБУВ – "Шлях документів у процесі бібліотечного опрацювання в НБУВ" і положення, що регламентують діяльність з формування Загально-державної реферативної бази даних та Наукової електронної бібліотеки (у тому числі вимоги до подання рефератів та повних текстів до електронної бібліотеки, "Типова угода про інформаційну співпрацю").

У наведених нормативних актах електронні видання згадуються поряд з іншими видами видань. Але існуюче нормативне регулювання стосується переважно електронних видань на компакт-дисках. Онлайнові періодичні та продовжувані видання, які вже існують у мережі, теж мають бути зібраними до електронних бібліотек, для чого потребується удосконалення відповідних нормативів і розробка методики комплектування електронної бібліотеки з урахуванням специфіки мережевого доступу.

Отже, збільшення обсягів надходжень електронної інформації до бібліотек і неминучість подальшого розвитку електронних бібліотек зумовлюють актуальність розробки нового напряму сучасного бібліотекознавства, пов'язаного з розробкою наукових засад, нормативно-методичного та організаційно-технологічного забезпечення процесу комплектування електронної бібліотеки.

С.А. Круговых
/г. Харьков/

ЗНАЧЕНИЕ АВТОРСКОГО ПРАВА В РАБОТЕ ЭЛЕКТРОННЫХ БИБЛИОТЕК

История создания онлайновых (электронных) библиотек в мире насчитывает более 30 лет. В русскоязычном сегменте интернета электронные библиотеки появились в середине 1990-х годов. Первая стихийная волна создания коллекций текстов литературных произведений привела к появлению непрофессиональных собраний, характеризовавшихся частой недостоверностью текстов, несовершенством поискового аппарата. Поскольку о правовом регулировании взаимоотношений в сети не шло речи, произведения размещались на Web-сайтах без согласования с их авторами, часто авторы узнавали о таком размещении постфактум.

Подобное столкновение интересов привело к тому, что на замену первым стихийным проектам пришли онлайновые библиотеки «второго поколения». Эти коллекции характеризовались организованностью, инвестированными в них средствами, позволяющими привлекать к работе над ними профессионалов, соблюдением всех прав авторов текстов, размещенных в фондах библиотек. Качественная онлайновая библиотека должна объединять весь богатый опыт, накопленный библиотеками за века своей деятельности, с оперативным доступом к документам.

Опыт работы электронных библиотек свидетельствует о том, что интернет лишь изменил форму, но не ликвидировал необходимость в информационно-библиотечном обслуживании читателей. Работники таких библиотек (редакторы, библиографы) осуществляют поиск по текстам документов; изучают поисковые потребности пользователей, которые обращаются в онлайновые библиотеки; определяют типовые поисковые ситуации; оценивают с помощью специалистов в сфере поиска и анализа информации точность и полноту предоставления результата; удобство доступа к документам в фондах библиотеки.

Одним из ключевых принципов работы электронных библиотек является контроль за качеством информации, предоставляемой читателю. Оценка информационного ресурса с точки зрения полноты, достоверности и объективности предоставленных данных имеет в информационной среде такое же значение, как и в традиционных

библиотеках. Поэтому одним из основных показателей достоверности текста являются результаты технологии обработки документов, в основном – сканирование бумажных аналогов.

Интеграция библиотек с интернетом заостряет вопросы соотношения их с владельцами авторских прав. Эти вопросы попадают в правовую плоскость проблемы: «Авторское право и интеллектуальная собственность в интернете». В российском и украинском сегментах интернета деятельность электронных библиотек пока не регулируется должным образом на законодательном уровне.

В библиотечной практике такое противоречие решается редактором библиотеки путем переговоров с владельцами авторских прав. Некоторые авторы предлагают разместить свои произведения в фондах библиотек без предварительных условий, некоторые периодические издания высказывают желание иметь электронный архив и возможность доступа к библиотечным фондам. Есть издания, которые требуют от библиотек покупки своих электронных архивов. Новый подход требует дальнейших взаимных компромиссов, например, в форме системы коллективной защиты авторских прав. Такая система выгодна как для авторов и владельцев прав интеллектуальной собственности, так и для библиотек. При таком положении дел редактор библиотеки играет роль посредника между изданиями и библиотекой, между авторами и пользователями. Сложившаяся практика позволяет осуществлять оперативную связь с автором по вопросам размещения его произведений в фондах библиотеки, так что сканирование текстов производится только после получения разрешения владельца авторских прав. Если по какой-либо причине автор меняет свое решение, то по первому требованию редактор электронной библиотеки обязан уничтожить файл.

Таким образом, электронные библиотеки стремятся найти компромисс между интересами пользователей, нуждающихся в информации, и интересами владельцев авторских прав и издателями. Иными словами, электронные библиотеки принимают активное участие в совершенствовании законодательных документов относительно защиты авторских прав и интеллектуальной собственности в интернете и в то же время развивают электронные формы библиотечных услуг (или сервиса) в интернете для обеспечения свободного доступа пользователей/читателей к своим фондам.

Н.Я. Зайченко,
О.В. Баркова
/м. Київ/

ОРГАНІЗАЦІЯ КООПЕРАТИВНОЇ СПІВПРАЦІ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ

Доцільність організації мережевої взаємодії в інформаційній галузі розглядалася ще на початку розвитку комп'ютерних технологій та мереж. У публікаціях наголошувалось на корисності організації колективного створення електронних інформаційних ресурсів. Підкреслювалася очевидність організації мережевої інфраструктури для одноразового створення та багаторазового використання електронних інформаційних масивів великого обсягу. Прикладом успішної реалізації кооперативної взаємодії з формування електронних бібліографічних ресурсів та надання онлайнових послуг є відомі сервіси OCLC (Online Computer Library Centre: www.oclc.org/) та CORC (Cooperative Online Resource Catalogue: www.corc.asn.au/).

У процесі розробки організаційно-технологічних засад кооперативної співпраці з метою формування Наукової електронної бібліотеки, створеної в НБУВ (www.nbuv.gov.ua), були враховані основні структури інформаційних мереж (децентралізована, централізована, складова та ієрархічна) і два основних шляхи інтеграції інформаційних систем. Перший – створення мережі для обміну інформацією, другий – мобілізація наявних ресурсів і створення координованих інформаційних структур національного рівня. Саме ці два підходи стали основою організації мережевої взаємодії у процесі формування інформаційних ресурсів Наукової електронної бібліотеки.

Основний, внутрішньобібліотечний, технологічний процес формування електронної бібліотеки базується на автоматизованій бібліотечній технології опрацювання документного потоку. У цьому процесі різними технологічними підрозділами НБУВ послідовно створюються бібліографічні, реферативні ресурси та формується фонд електронних документів. Бібліографічні записи електронного каталогу (www.nbuv.gov.ua/db/opac.html), який відбиває обов'язковий примірник творів друку України, що надходять до НБУВ, використовуються для формування Загальнодержавної реферативної бази даних (www.nbuv.gov.ua/db/ref.html). Остання є основою

пошукового апарату Фонду електронних документів (www.nbuv.gov.ua/eb/ep.html).

Вже на початку розгортання робіт із створення Наукової електронної бібліотеки НБУВ виникла необхідність активізації формування реферативних та повнотекстових електронних ресурсів, що потребувало розробки нових мережевих інформаційних технологій для застосування електронних ресурсів інших інформаційних установ. Інформаційна технологія формування ресурсів Наукової електронної бібліотеки заздалегідь була орієнтована на використання інформації, що створюється в електронному вигляді. Тому для інтеграції наукових електронних інформаційних ресурсів та реалізації інформаційного обміну виникла необхідність організувати систематичну колективну інформаційну співпрацю. Почалось налагодження кооперативної взаємодії та координації робіт із такими суб'єктами інформаційної галузі, як наукові установи, видавництва, освітні заклади, бібліотеки тощо.

Слід зазначити, що створення реферативних ресурсів для наукових бібліотек є новим, сучасним напрямом інформаційної діяльності, який в умовах розвитку інтеграційних процесів потребує нових форм і методів роботи. Формування ж фонду електронних документів, на відміну від більшості підходів, заснованих на оцифровуванні бібліотечних фондів, у НБУВ здійснюється шляхом інтеграції електронних повнотекстових ресурсів різних видавничих установ.

На сьогоднішній день інформаційні ресурси наукової електронної бібліотеки НБУВ формуються в межах кооперативної співпраці. На основі шестирічного досвіду роботи визначено форми, види та моделі кооперативної співпраці, які охоплюють державні інформаційні установи різної галузевої та відомчої належності та забезпечують гнучкий механізм інформаційної взаємодії.

Основними застосованими формами кооперації є: інтеграція ресурсів, спільне формування ресурсів, інформаційний (ресурсний) обмін.

Реалізовані види кооперації: внутрішньовідомча, міжвідомча, міжгалузева кооперація. Перспективною є міжнародна кооперація зі службами реферування органів інформації та світовими виробниками інформаційних продуктів.

Технологічні моделі мережевої інформаційної взаємодії – послідовна, централізована, розподілена та складова або об'єднана – розроблені, апробовані та частково реалізовані на практиці. Ці моделі

відповідають класичним структурам інформаційних мереж, що дозволяє створити систему колективного формування та використання наукових електронних інформаційних ресурсів національного рівня.

Досвід роботи НБУВ з організації кооперативного формування інформаційних ресурсів Наукової електронної бібліотеки доводить ефективність та перспективність обраних форм і методів роботи, які необхідно розвивати та поширювати на нових учасників інформаційної взаємодії.

Чен Щзе Щзинь
/Китай/

ПРОЦЕС І СПОСІБ КЕРУВАННЯ ТРЕТІМ ПОКОЛІННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ

Анотація

З появою та розвитком інформаційної економіки керування інформаційними ресурсами постало ключовим завданням розвитку глобальної національної економіки. Найважливішим моментом керування інформаційними ресурсами мережі є правильне визначення мети інформаційної характеристики та вибір необхідного способу керування. Чітка класифікація інформаційних ресурсів приводить до проблеми керування інтернет-ресурсами. На думку автора, необхідно досліджувати й аналізувати третє покоління інформаційних мережевих ресурсів – з метою розробки нового наукового способу керування інтернет-ресурсами, який базується на загальних принципах інформаційного менеджменту. Проведено термінологічний аналіз поняття “інформаційні ресурси інтернету”; проаналізовані основні складові мережевих інформаційних ресурсів як об'єкта інформаційного менеджменту; новий спосіб керування різними видами інформаційних ресурсів з урахуванням їхніх характеристик (вільний доступ, широта охоплення та розмаїтість інформації, зручність користування тощо).

Management process and mode of the third generation of Internet network information resources

Mankind with the development of technology of the computer and modern communication technology is it turn era of knowledge-driven economy in characteristic with digitization and network to step into

already, in order to keep the international competitiveness of our country, especially improve the innovation ability of our country. We government make by "knowledge succeed and produce the system, the technological production system hereby, knowledge propagate system and only application system" knowledge of 4 national innovative system that subsystem form of benign cycle propagate the system, have already been included in the national innovative system. Course of the information management has already gone through the tradition and managed period, technical management period, information resource management period, to the stage gradual progress of "network information resource management of the third generation of Internet" gradually now. This kind of gradual progress certainly will cause the enormous change to the work pattern of the information management and service mode with developing, produce new social demand, and the third generation of Internet network information resource management such result of new demand formally.

– First, the third generation of Internet network information resource management meaning

First, chivalrous understanding, think the information resources of the network are to refer to document resources of the network or data resources, or the set of the information of network of different media and form, including the characters, the audio- video, printed matter, electronic information, database, etc. This limited to the information itself of the network. But broadly-defined understanding, think the information resources of the network are general names of different key elements in the information activity of the network, this includes the abominable information network, personnel including the information of the network too and is correlated with, such various kinds of resources as equipment, technology and fund.

– Basic course of network information resource management of the third generation of Internet

The research about the information resources management of the network sporadicallies appear in the relevant documents of network information resource management, according to the views of domestic and international experts and scholars, we can divide network information resource management into four pieces of basic course: network information resources draw, abstraction, related and application, network of information resources.

A series of development is the application of the information resources of the network finally: 1.The drawing of the third generation of

Internet network information resources. 2. Abstraction of the third generation of Internet network information resources. 3. Relation of the third generation of Internet network information resources. 4. Application of the third generation of Internet network information resources.

– New mode of management of the information resources of the network

Though network information resource management is usually all divided into above-mentioned four pieces of basic course, but the information resources of the network have different forms, content and characteristic, and the different kinds of network form of expression and real influence and result while above-mentioned four are basic of information resources have nothing in common with each other, and the same course is different to some extent to the different knowledge concrete operation mode. So how real basis knowledge go on pertinence management while being different kinds of, it is the important factor of influencing the information resource management performance of the network. For this reason, the course of information resource management of different kinds of networks and key mode have nothing in common with each other, they are divided into:

1. The network information resources apt to visit: Propagate this kinds of knowledge easily (even is but the procedure one) but high suitability very, in fact it is the information resources of the traditional network.

2. Extensive and suitable network information resources: The network information resources easy to travel and have extensive suitability.

3. Comprehensive network information resources: For having high suitable degree, network information resources of the low transferable degree of characteristics, enterprises should adopt the training of structurization to spread.

4. Disposable network information resources: The network information resources difficult to travel, suitability its too very low, for example enterprise and enterprise operation field dependence low experience or skill staff have.

The management of four kinds of above-mentioned network information resources corresponds to the new mode of resource management of four kinds of network information in fact. Generally speaking, through suitability and getting transferable to is it divide the third generation of Internet network information resources may instruct the

third generation of Internet network information resources management more effectively to come. To these four kinds of network information resources, should adopt different network information resources management mode and balance and use different network information resource management tools to manage. In addition, it is different that different kinds of the third generation of Internet network information resources build and need to manage the intensity invested, its benefit is different too.

Є.О. Корнилова
/м. Київ/

АГРЕГАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ БІБЛІОТЕК НА ПОРТАЛІ НБУВ

Програма розвитку Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського на 2005–2010 рр. передбачає створення умов для розвитку НБУВ як головного науково-інформаційного комплексу країни, який здійснює накопичення, наукову обробку, збереження, інтеграцію та суспільне користування національних інформаційних ресурсів, збереження документальної пам'яті української нації та інших етносів, які проживають в Україні, забезпечує доступ до світових джерел інформації, проводить наукові дослідження та готує кадри, бере участь в розробці та реалізації державної інформаційної політики задля інтересів стійкого розвитку суспільства.

Магістральним напрямом агрегації на першому етапі робіт було обрано передачу з науково-інформаційних інституцій, зокрема академічних інститутів, до комп'ютерного центру НБУВ власних каталогів, котрі потім розміщуються в інтегрованих інформаційних ресурсах. На даний момент на сайті, крім загального електронного каталогу бібліотеки, розміщені наступні спеціалізовані електронні каталоги та картотеки: спеціалізовані каталоги та картотеки ("Каталог дисертацій і авторефератів дисертацій", "Каталог періодичних видань", "Бібліографічна база даних Фонду президентів України"), довідкові картотеки бібліотеки ("Картотека видань 1980–1999 рр.", "Картотека перекладних видань 1980–2001 рр.", "Картотека журнальних статей Залу обслуговування читачів літературою гуманітарного профілю"), каталоги та картотеки партнерів бібліотеки

(“Каталог Інституту проблем міцності ім. Г.С.Писаренка НАН України”, “Каталог Київського національного університету технологій та дизайну”, “Картотека Херсонської обласної наукової медичної бібліотеки”). Для зручного користування створений доступний пошуковий апарат. Пошук в каталогах можна проводити за наступними категоріями: “вид/тип документа”, “автор”, “слова з назви”, “рік видання”, “УДК”, “тематичний розділ”, “ключові слова”. Каталоги були попередньо конвертовані у формат, стандартний для порталу НБУВ. Для користування каталогом кожної організації розроблена зручна інструкція.

Також можна попрацювати з інформаційними повнотекстовими ресурсами, серед яких виділяються “Фонд електронних документів”, “Тематичні колекції бібліотеки”, “Тематичні колекції партнерів”. Доступним є пошук в реферативній базі даних та інформація про систему реферування української наукової літератури.

Крім того, на сайті НБУВ розміщені різноманітні посилання на інтернет-ресурси, серед яких виділяються “Пошукові системи internet”, “Пошук наукової інформації” за допомогою DOAJ, “Електронні бібліотеки” (Бібліотеки нормативних актів, наукові бібліотеки, бібліотеки просвітницьких матеріалів, бібліотеки художньої літератури, списки електронних бібліотек), “Загальнодоступні наукові журнали”, “Газети та журнали України”, “Довідники, енциклопедії та словники”. Також можна попрацювати з розділами, що поєднують посилання на окремі бібліотеки та наукові установи: “Бібліотеки України”, “Наукові установи України”, “Університети України”, “Бібліотеки світу”. “Наукові установи та університети Росії”. Всі ці посилання забезпечують зручність доступу до вказаних сайтів, оскільки пришвидшують пошук необхідних посилань. З сайту НБУВ можна безпосередньо перейти до роботи з інформаційними ресурсами електронних бібліотек України, Росії, світу .

Отже, можна зробити висновок, що агрегація інформаційних ресурсів на базі Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського на даний момент має певні позитивні результати: збільшення зручності пошуку та користування інформаційними ресурсами, поєднання різних джерел інформації в єдину систему користування, збільшення кількості користувачів мережі internet, які працюють на порталі, тощо. Подальший рух у цьому напрямі принесе ще більш позитивні результати, що у майбутньому дасть змогу поєднати загальнодоступні електронні ресурси в єдиний інформаційний простір.

А.Г. Подобуев
/г. Рязань/

ПРОБЛЕМА ИНФОРМАЦИОННОГО НАПОЛНЕНИЯ КОРПОРАТИВНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПОРТАЛОВ

Создание и развитие сети образовательных интернет-порталов невозможно представить без решения вопросов создания информационного наполнения и эффективного управления им. Традиционный подход к созданию материалов для портала требует участия не только автора и редактора, но и привлечения группы дизайнеров, html-верстальщиков и программистов. Такой способ является трудоёмким, дорогостоящим и требует серьёзных временных затрат. Предоставление пользователю возможности публикации материалов через web-интерфейс помогает лишь при работе с относительно простыми задачами (размещение комментариев, отзывов, новостей, статей с простой структурой).

В рамках работ по созданию среды для построения образовательных порталов нами в настоящее время ведётся разработка инструментальной среды для разработки информационного наполнения образовательного портала. В целях обеспечения максимальной гибкости такой системы пользователю предоставляется возможность использования любых программных сред для создания материалов. Задача среды визуального проектирования состоит в обеспечении удобного интерфейса для компоновки материалов, установлении взаимосвязей между учебными курсами и их элементами и формировании соответствующего файла описания, предназначенного для автоматического размещения материалов на портале.

В качестве языка визуального проектирования информационного наполнения образовательного портала предлагается использовать расширение унифицированного языка моделирования UML. UML (Unified Modeling Language – унифицированный язык моделирования) – визуальный язык моделирования общего назначения, который используется для проектирования программных систем. Язык предусматривает конструкции для моделирования структуры и поведения системы, имеет гибкие и мощные средства адаптации к решению проблем, возникающих перед разработчиком, что позволяет использовать его для работы с информационным наполнением порталов. Статические модели, созданные с помощью UML, описывают структуру

курса, определяют перечень его компонент и организацию связей между ними. При этом компоненты могут быть взяты из соответствующей базы на портале. Динамические модели можно применять для визуального создания тестов, определения порядка выдачи материалов пользователю, создание графического интерфейса пользователя.

Достоинства предложенного подхода:

– наглядное представление структуры учебного ресурса;

– сокращение сроков разработки ресурсов;

– повышение скорости и качества поиска материалов смежной тематики;

– возможность совместной разработки курса специалистами разных кафедр;

– упрощение использования материалов смежных курсов при создании учебно-методических материалов.

Э.А. Кадырова
/г. Рязань/

ИНТЕРНЕТ-ПОИСК В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИНФОРМАЦИОННОГО СПЕЦИАЛИСТА

В условиях информатизации общества наблюдается заметное повышение наукоемкости информационных продуктов и услуг, обеспечивающих процессы принятия решений в самых разнообразных сферах деятельности. Документальное и библиографическое обслуживание приобретает характер промежуточного процесса, создающего основу для осуществления дальнейших информационных исследований, результатом которых является создание информационно-аналитических продуктов.

Как и во многих других областях обработки данных, ситуация в сфере анализа информации изменилась с распространением интернета и началом использования интернет-технологий для создания прикладных программ. Перемещение информации в интернете и ее обработку в web-среде можно обозначить как тенденцию последних лет. Для успешного осуществления информационных исследований требуются соответствующие инструментальные средства, позволяющие получать и анализировать данные из самых разнообразных источников.

Значительную роль играют средства информационного поиска, осуществляемого с использованием интернета. Огромным их преиму-

ществом является возможность быстрого исследования огромных массивов данных и оперативность включения в оборот новых ресурсов, что, в конечном итоге, обеспечивает оперативность процессов поиска в целом. Но следует также учитывать и недостатки, главными из которых является отсутствие систематизации, нестабильность пребывания ресурсов в сети, дублирование информации.

Поиск информации в сети – это самостоятельная область в системе профессиональных знаний и умений информационного специалиста, предполагающая прежде всего знание поисковых систем, умение ориентироваться в них, владение стратегией и методами организации интернет-поиска, освоение способов проверки полноты и достоверности сведений, их соответствия уже имеющимся, методов оценки полезности найденной информации для принятия решения.

Поисковые системы обычно подразделяют на три группы: 1) каталоги (предметные или тематические); 2) поисковые машины; 3) метапоисковые системы. В каждой из них отбор информации и подготовка сведений для выдачи осуществляется по-разному.

Информационному специалисту, занимающемуся профессионально-ориентированным поиском, рекомендуется использовать некоторую постоянную группу поисковых систем универсального профиля с максимально большим охватом ресурсов, а также систем, имеющих в наличии рефераты, описывающие содержание ресурса. Помимо этого требуется знание адресов соответствующих специализированных систем и баз данных. Необходимы также сведения о поисковых машинах, ориентированных на отдельные регионы. В ситуации, когда технические или финансовые возможности ограничены, следует все же иметь представление о том, что осталось за пределами поиска.

Все известные списки русскоязычных универсальных машин начинаются с трех наиболее популярных – Яндекс (http:/www.yandex.ru), Рамблер (http://www.rambler.ru) и Апорт (http://www.aport.ru). Среди важнейших поисковых систем в Украине отметим The List of Ukrainian WWW Servers (http://weblist.gu.net); Search the Ukrainian Net Resources (http://win-el.visti.net); UAHOO (http://.uahoo.gu.net). Отметим, что проблема выбора средств поиска особенно актуальна при наличии огромного количества универсальных поисковых систем. Но как для российского, так и для украинского контента, она сегодня не столь ощутима в виду ограниченного количества таких средств. Более всего подобная ситуация характерна для англоязычного интернета.

Особую значимость для решения информационным специалистом поисковых задач приобретают системы третьей группы, относящиеся по своему типу к третичным источникам, которые позволяют с помощью одного запроса обратиться сразу к нескольким средствам поиска и получить соответственно список сетевых документов из множества источников. Чаще всего такие службы ведут поиск не только на WWW-страницах, но и просматривают дополнительно архивы сообщений групп новостей Usenet, связываются со справочниками адресов e-mail, справочниками фирм и др.

Метапоисковые системы представлены, в частности, на web-странице по адресу: www. yahoo. com / Computers and Internet / Internet / World Wide _Web/Seaching_the_Web/All_in One Search Pages. На странице Подборка средств поиска в Интернет: Метапоисковые системы по адресу: //www.mtm.kuleuven.ac.be/Services/search03.html сведены как метапоисковые системы, так и сводные страницы.

Подробную информацию об основных услугах метапоисковых систем можно получить по адресу: http://www.dis.strath.ac.uk/bisiness/search.html

При оценке источника информации приходится выбирать между оперативностью и качеством. Сведения могут сообщаться неформально, докладываться на конференциях, заноситься в базы данных, переоформляться и комментироваться другими авторами. Качество обеспечивается при помощи рецензирования, редактирования, общественного мнения. Так, конференции предоставляют новости более оперативно, чем статьи, но при этом проигрывают в качестве.

Контроль достоверности информации, предполагающий выполнение достаточно сложных аналитических операций, – еще более сложная задача, поскольку интернет наводнен информационным мусором, слухами и дезинформацией, откровенной фальсификацией. Он предполагает предельную критичность к найденной информации, что достигается путем сравнения полученных данных, выяснения статуса документов, степени надежности источников, компетентности авторов, их авторитетности в профессиональном сообществе и т.п. Так, в научно-технической сфере возможности изучения показателей цитируемости публикаций в режиме on-line открывают новые пути анализа соответствующих информационных потоков. Необходимые сведения, в частности, можно получить, обратившись за услугой на сайт Института научной информации (США) по адресу http: www.isinet.com.

О.І. Жабін
/м. Київ/

ІНТЕРНЕТ-ПОРТАЛ ЯК РОЗВИТОК САЙТА БІБЛІОТЕКИ

Стрімке накопичення електронних ресурсів, налагодження кооперативних зв'язків з метою їх інтеграції та активізація ролі бібліотечних установ у формуванні системи інформаційного супроводу суспільних реформ держави спонукає до необхідності трансформації провідних бібліотечних веб-сайтів у інформаційні інтернет-портали. Адже саме портали утворюють єдиний вхід, тобто доступ до інтегрованих тематичних інформаційних ресурсів та надають можливість для пошуку за уніфікованими форматами обміну даними, що, у свою чергу, активізує кооперативний взаємообмін та обробку інформації.

Ці перетворення надають широкі можливості процесу формування універсального фонду електронних інформаційних ресурсів та удосконаленню бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів та виводить на новий, більш якісний рівень підготовки інформаційно-аналітичних і прогностичних продуктів. Бібліотеки використовують при цьому інноваційні комп'ютерні та комунікації технології, які, в свою чергу, виводять їх на новий, більш якісний інформаційно-технологічний рівень.

На сьогодні представленими в онлайновому режимі електронним каталогом та довідковою інформацією про свою бібліотеку майже нікого не задовольнити. Як мінімум читачеві потрібна бібліографічна, реферативна, повнотекстова наповненість сайта, яка підкріплена інтелектуально-розвинутим пошуковим апаратом. Саме вимогливість читачів та подальший розвиток глобальних мереж спонукає провідні бібліотеки до нових технологічних підходів у формуванні та представленні своїх загальнодоступних електронних ресурсів.

У даному дослідженні ставиться мета визначення напряму розвитку бібліотечного сайта як системного інтегратора електронних інформаційних ресурсів системи книгозбірень і його трансформації в інтернет-портал, що дає змогу суттєво підвищити рівень бібліотечно-інформаційного обслуговування. Користувачам в онлайновому режимі надається більш широкий спектр послуг, який різко збільшує

ефективність їх роботи при пошуку необхідної інформації при взаємодії з бібліотечними порталами, де запроваджуються, наприклад, такі необхідні та затребувані наразі сервіси, як онлайновий абонемент; електронна доставка документів; розвинена інтегровано-інтелектуальна довідково-пошукова система розкриття змісту сукупних фондів; форуми, конференції, системи голосування та консультації з провідними спеціалістами книгозбірень.

Щодо самих бібліотечних сайтів, то портали дають можливість вирішити таку проблему, як різнобій форматів зберігання та представлення даних. Саме з цим зіштовхнулися більшість книгозбірень у процесі кооперативних взаємодій та інтеграції своїх електронних інформаційних ресурсів, яка є “спадщиною” різноманітності шляхів розвитку бібліотек у сучасному інформаційному суспільстві. Активізується кооперативна та злагоджена робота у межах порталу провідних бібліотечних фахівців при розробці єдиного формату комп'ютерної каталогізації, узгодження алгоритмів інтелектуального пошуку інформації, впроваджуються гнучкі системи реєстрації, запам’ятовуванням параметрів користувального інтерфейсу для наступних сеансів роботи та моніторингу доступу до ресурсів порталу. Формуються структуровані каталоги тематичного інтернет-путівника по ресурсам глобальних мереж та впроваджуються системи архівації інтернет-ресурсів, які користуються попитом відвідувачів бібліотечного порталу.

Інтенсифікується вирішення і такого важливого завдання, як формування сукупного національного електронного ресурсу, який повинен бути цілісною інтегрованою системою бібліографічних, реферативних і повнотекстових ресурсів, тобто бібліографічні дані доповнюються рефератами та посиланнями на повні електронні тексти, отримані від усіх виробників електронної інформації на підставі законодавчих нормативно-правових актів держави, націлених на розвиток бібліотек у сфері акумулювання та зберігання національного електронного ресурсу.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що трансформація розвинутих бібліотечних веб-сайтів у портали є магістральним напрямом формування єдиного науково-інформаційного простору держави. Однак для досягнення цієї мети ядром цієї інформаційної інтегрованої інфраструктури повинні стати бібліотеки загальнодержавного значення та провідні наукові книгозбірні України. Така надпотужна науково-інформаційна надбудова сприятиме подальшому

розвитку українського суспільства шляхом досягнення якісно нового рівня повноти та оперативності задоволення інформаційних потреб, особливо його науково-освітянського сегмента в документованих знаннях, що впродовж століть акумулювалися у бібліотеках.

І.П. Гах
/м. Київ/

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕРЕЖ ІНТЕГРАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Розвиток міжбібліотечного інформаційного простору в нинішніх умовах неможливий без сучасних засобів зв'язку. Впровадження сучасних автоматизованих виробництв та комп'ютерної техніки в бібліотечну діяльність вимагають організації швидкісних каналів передачі даних між бібліотеками чи їхніми підрозділами, розташованими в різних регіонах. Створення додаткових каналів зв'язку і вузлів комутації викликає витрати, порівнянні з витратами на будівництво мережі цифрового телефонного зв'язку. Технології інтеграції, що з'явилися за останні десять років, дають змогу вирішити це завдання на базі єдиного уніфікованого устаткування і каналів зв'язку. Ефективність використання ресурсів мережі при цьому багаторазово зростає. За оцінками західних аналітиків у 2007 р., не менше 70% усіх міжбібліотечних та внутрішньобібліотечних послуг здійснюватимуться мережами з інтеграцією послуг на основі Frame Relay, ATM, IP-комутації [1-2]. Тому розвиток даних систем зв'язку в Україні неминуче піде шляхом інтеграції послуг на основі цифрової комутації, що відповідає напряму розвитку інформатизації країни.

Незважаючи на перспективність таких рішень, на сьогоднішній момент не створено адекватних засобів проектування й аналізу бібліотечних мереж інтегрального обслуговування. Це пов'язано насамперед з тим, що подібні об'єкти з'явилися порівняно недавно і за короткий термін проробили шлях від окремих експериментальних установок до систем загальнонаціонального масштабу. Наявні доробки в області проектування, з одного боку, традиційних мереж передачі даних, з іншого – телефонного зв'язку оперують не завжди сумісними і чіткими, а іноді навіть суперечливими поняттями і критеріями. Тому

створення відповідних методик проектування й аналізу цифрових мереж інтегрального обслуговування (ЦМІО) в бібліотечному середовищі, а також єдиного системного підходу до оцінки процесів передачі різних класів інформації і видів телекомунікаційних сервісів (обслуговування) є актуальним завданням.

Метою даного дослідження є проведення порівняльного аналізу мереж передачі інформації в бібліотечному середовищі класичного типу та архітектури мережі з інтеграцією послуг.

Під ЦМІО розуміють сукупність архітектурно-технологічних методів і апаратно-програмних засобів, що дають можливість на основі єдиного цифрового представлення інформації здійснити різні види інформаційного обслуговування користувачів бібліотек з урахуванням вимог щодо своєчасності й якості доставки інформації.

До переваг ЦМІО слід віднести: забезпечення широкого спектра видів обслуговування при використанні тільки однієї абонентської лінії зв'язку, сумісність ЦМІО з існуючими і споруджуваними мережами зв'язку, застосування тільки цифрових методів передачі інформації, високу надійність, зумовлену використанням уніфікованого устаткування, наявності систем моніторингу та керування.[1]

Це можна проілюструвати наступним прикладом. Деяким бібліотекам, що знаходяться в Москві і Києві, необхідно забезпечити передачу декількох потоків інформації: голосова інформація, дані локальних комп'ютерних мереж (IP/IPX), потоки між терміналами та мейнфреймом IBM (HDLC).

На рис. 1.1 наведено приклад побудови корпоративної бібліотечної мережі передачі даних із використанням кількох орендованих каналів для передачі різних видів інформації, а на рис. 1.2 – графік завантаження орендованих каналів зв'язку протягом доби. Зазначимо, що сумарна необхідна пропускна здатність трьох орендованих каналів зв'язку становить не менше 200 Кбит/с.

Вибір меншої пропускної здатності каналів зв'язку означає для клієнта можливість непрямих збитків при несвоєчасному обміні оперативною інформацією. На рис. 1.3 показана корпоративна мережа цієї ж бібліотеки, але побудована з використанням єдиного каналу зв'язку і спеціалізованого устаткування, що інтегрує різні інформаційні потоки в цьому каналі зв'язку.

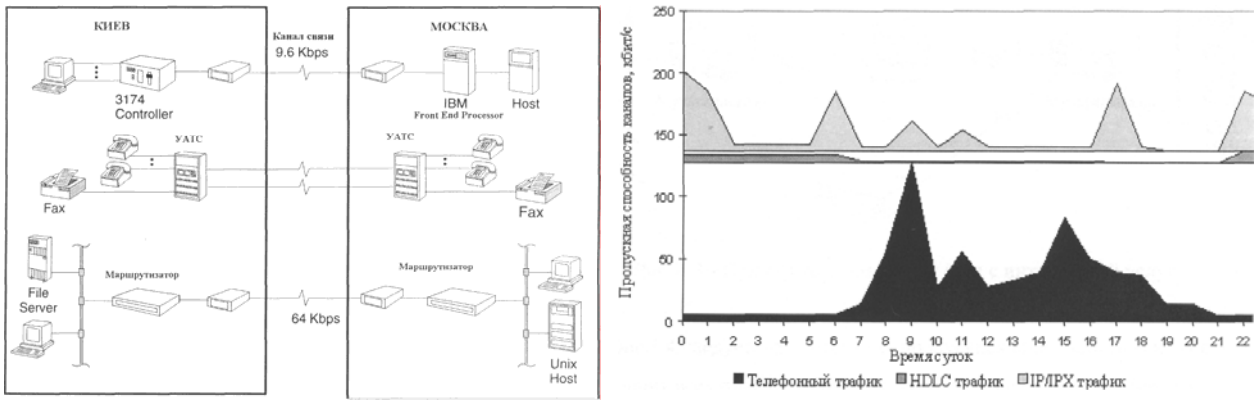

Рис. 1.1. Традиційний підхід побудови корпоративної мережі

Рис. 1.2. Завантаження орендованих каналів зв'язку протягом доби при традиційній побудові корпоративної мережі

Рис. 1.3. Приклад корпоративної мережі з інтеграцією послуг

На рис. 1.4 показаний графік завантаження єдиного орендованого каналу зв'язку при інтегрованій передачі різних видів інформації.

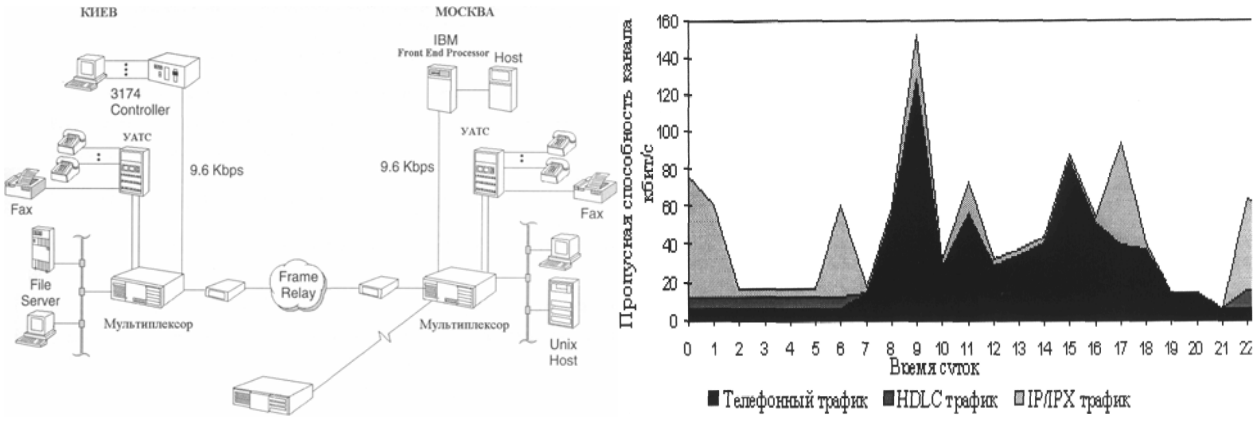

Рис. 1.4. Завантаження каналу зв'язку при інтеграції послуг

На рис. 1.4 видно, що необхідна пропускна здатність каналу з урахуванням задоволення всіх пікових навантажень становить не більш 160 Кбит/сек.

Висока економічна ефективність такого рішення також у тому, що сумарна вартість оренди декількох каналів зв'язку невисокої пропускної здатності, як правило, значно більше вартості оренди одного каналу зв'язку з такою же сумарною пропускною здатністю. При цьому витрати на додаткове спеціалізоване устаткування ЦМІО окупаються не більш як за 1-2 роки експлуатації.

Отже, доведено безперечну перевагу та ефективність цифрових мереж інтегрального обслуговування перед звичайними засобами передачі інформації і мережами, які застосовуються на цей час.

Література:

1. Симонов М.В. Технология сетей XXI-го века // Read Me Magazine. – 1999. – № 6–7. – С.17-18.
2. Passport ATM Core Services: User Guide, Release: R1.3: Publication: 241–7001–700: Version: Standard, Status: 1.3 S2. – 2001. – 435 p.
3. Льюис К. Качество обслуживания, или как добиться неравенства в мире равноправия // Сети и системы связи. –1997. – № 11. – С. 58-61.

Т.А. Шерепа
/м. Київ/

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ КОЛЕКЦІЙ БІБЛІОТЕК НА САЙТАХ І КОМПАКТ-ДИСКАХ

Суперечність між невпинно зростаючим обсягом знань, які мають поширюватися в часі та просторі, і обмеженими можливостями існуючої системи документних комунікацій, що базується на паперових носіях інформації, зумовлює необхідність кардинальної активізації робіт щодо введення в цю систему електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів. “Державною програмою розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського на 2005-2010 рр.” на бібліотеку покладаються завдання як формування універсального фонду національних інформаційних ресурсів на всіх видах носіїв інформації, так і організація його багатоаспектного використання в онлайновому режимі та шляхом тиражування й поширення у вигляді впорядкованих електронних колекцій на компакт-дисках.

Вирішення комплексу цих завдань потребує створення пошукової системи, що забезпечує виявлення релевантної інформації в електронних колекціях бібліотек, які можуть бути розміщені і на бібліотечних сайтах, і на тиражованих електронних носіях.

Принциповою вимогою до програмних засобів, на основі яких має створюватися пошукова система електронних колекцій бібліотек, є відповідність їх концепції вільного поширення. Вказаній вимозі відповідають програмні засоби – Greenstone та CDS/ISIS, що створені в рамках цільових міжнародних програм розвитку бібліотечних

інформаційних технологій і забезпечують нові шляхи організації інформації та представлення її в інтернеті та компакт-дисках.

Автором розроблена та створена пошукова система електронних колекцій бібліотек на базі пакету прикладних програм CDS/ISIS. Вона використовується як на сайті Національної бібліотеки імені В. І .Вернадського, так і у складі системи галузевих серій електронних видань “Бібліотека – суспільству”.

Головною особливістю CDS/ISIS є автоматичне створення і підтримка файлів швидкого доступу до кожної бази даних, що забезпечує максимальну швидкість пошуку навіть за великих об`ємів даних. На сьогодні є доступною велика кількість рішень для web-представлення баз даних CDS/ISIS (наприклад, WWWISIS від Bireme, Бразилія).

Конфігурація пошукової системи складається з наступних компонентів: web-сервер, cgi-модуль WWWISIS, база даних CDS/ISIS, web-браузер (клієнт).

Ця ж сама конфігурація може бути перенесена на компакт-диск, де роль web-сервера грає розроблена автором програмна оболонка, що робить розглянуту конфігурацію універсальною.

Такий підхід до розробки програмного забезпечення електронних колекцій бібліотек зменшує затрати на підтримку та модифікацію пошукової системи.

Важливою вимогою до пошукової системи електронних колекцій бібліотек є забезпечення виявлення потрібних документів за елементами їх бібліографічного опису (автор, назва, вихідні дані, класифікаційні індекси тощо), а також за текстами рефератів.

Важливою частиною підготовки тиражування компакт-дисків є відбір, підготовка даних відповідної тематики не лише спеціалістами бібліотек, а й працівниками відповідної галузі.

На першому етапі створення система електронних видань реалізована у вигляді наступних п’яти галузевих серій, структура яких відбиває верхній рівень класифікації наук.

Подальший розвиток пошукової системи електронних колекцій бібліотек доцільно зорієнтувати в напрямі інтелектуалізації пошукового апарату, семантичного аналізу текстів та забезпечення не лише бібліографічного пошуку, а й можливості проведення в них широкого спектра інформометричних та наукометричних досліджень і екстракції знань.

Г.Г. Нежурбіда
/м. Київ/

КОМПЛЕКТУВАННЯ АРХІВІВ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ

Процес створення загальносвітової інфраструктури архівів інтернет-ресурсів тільки розпочався. Нині досить суттєвою є відсутність методологічної бази з питань створення та функціонування архівів інтернет-ресурсів. Водночас, зрозуміло, що її розвиток повинен враховувати основні концепції традиційного архівознавства, викарбувані багаторічною практикою. Однією з найвідповідальніших ланок архівної діяльності є комплектування архівів, від якого значною мірою залежить якість архівного фонду та збереженість документів для прийдешніх поколінь.

Сучасне архівознавство визначає комплектування архіву як процес систематичного поповнення архіву документами відповідно до його профілю й рангу. Майже десятирічна світова практика створення архівів інтернет-ресурсів показала доцільність застосування традиційної моделі збереження національних інформаційних ресурсів. Такий підхід – інтернаціонального розподілу відповідальності за збереження ресурсів інтернету – був також підтриманий заявами IFLA/IPA та ЮНЕСКО. Отже, метою комплектування архіву інтернет-ресурсів повинно бути створення повноцінної джерельної бази з історії країни шляхом збереження загальнодоступних інтернет-ресурсів.

Вирізняють три ключові стратегії комплектування національних архівів інтернет-ресурсів: вибіркове комплектування; всеохоплюючий збір інтернет-документів, що належать до національного домену; депозит (примусовий (правочинний) або добровільний). Оскільки кожна з цих стратегій має свої переваги та недоліки, найкращим рішенням визнається поєднання вищеназваних стратегій: збереження як архіву, зібраного програмою-роботом, так і архіву особливо цінних документів, відібраних та опрацьованих фахівцями-архівістами. Робота з укладання переліку веб-сайтів або окремих їх розділів, що підлягають збереженню в національному архіві, повинна грунтуватися на принципах об'єктивності, історизму, всебічності, комплексності. Розробка критеріїв відбору документів до архіву інтернет-ресурсів як комплексної системи науково обґрунтованих ознак повинна стати першочерговим завданням серед заходів, спрямованих на створення методологічної бази формування та функціонування архівів інтернет-ресурсів. У

процесі відбору інтернет-ресурсу для включення в архів особлива увага повинна приділятися оцінці статусу та значення власника інтернет-ресурсу; оцінці відношення даного ресурсу до розкриття історії духовного і матеріального життя Українського народу; цінності наведеної інформації.

Складність такої роботи зумовлена великою кількістю інтернет-документів, їхнім видовим, типовим і змістовим розмаїттям, складністю встановлення "державної" (територіальної) або "національної" належності того чи іншого ресурсу, відсутністю перевіреного практикою досвіду такої роботи. Наприклад, деякі українські веб-сайти було зареєстровано в доменах .com (www.versii.com, www.proua.com, for-ua.com, www.klitschko.com), .net (www.liga.net, www.ukrbiz.net), .org (www.medvedev.org, www.vitrenko.org, zadonbass.org, zaraz.org, ukrlife.org), .tv (www.1plus1.tv), .edu (www.duep.edu, www.kimi.edu, www.pstu.edu). Значна кількість українських веб-ресурсів розташована на веб-серверах поза межами України (наприклад: www.brama.com в США, www.ukraina.ru в Росії). Певні труднощі додають IP-адреси з іменами-синонімами (наприклад, www.1plus1.tv та www.1plus1.net) та існуючі дзеркала веб-сайтів.

На перший погляд, сприяти встановленню переліку веб-сайтів, що підлягають збереженню, має Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів, порядок формування якого визначений Положенням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 17.03.2004 р. № 326, та покладено на Інститут проблем реєстрації інформації НАН України, Спільним наказом Держкомзв'язку та Національної академії наук України від 22.03.04 № 51/94. Але світова практика показує значні переваги методів активного пошуку джерел комплектування архівів інтернет-ресурсів над методами пасивного очікування інформації від власників інтернет-ресурсів.

В.О. Копанєва
/м. Київ/

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ

У сучасних умовах бібліотеки мають здійснювати не лише збір та обробку друкованих видань, а й архівування інформаційних інтернет-ресурсів. Про актуальність цієї проблеми свідчить «Державна

програма розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського на 2005–2010 рр.», у якій на вищеназвану бібліотеку покладено завдання «...створення Українського науково-інформаційного порталу з системами пошуку та архівування розміщеної в глобальних інформаційних мережах інформації про Україну, а також наукової та суспільно значущої інформації» [1].

Частково проблему створення сховищ інформаційних інтернет-ресурсів вирішують пошукові системи інтернеу. Однак вони зосереджуються на зборі метаданих мережевих публікацій, а завдання архівування повних текстів практично не вирішують.

Перед проведенням робіт з комплектування бібліотек інтернет-ресурсами необхідно визначитися з інформаційними джерелами, які підлягають включенню до сховищ інтернет-даних. При цьому доцільно врахувати концептуальні настанови засновників Національної бібліотеки, які наголошували на тому, що в ній «має бути найповнішим чином розроблений відділ Ucrainica». Сучасне трактування визначення «Україніки» зроблено В.Ю.Омельчуком при розробці концепції національної бібліографії України [2].

Вбачається доцільним урахування вищезгаданих напрацювань і при комплектуванні бібліотек інформаційними інтернет-ресурсами. Насамперед складовою сховища інтернет-даних мають стати колекції наукових та значущих документів національної складової інтернету. При цьому принципово важливо розглядати ці ресурси як складову єдиного електронного документного простору держави і відбивати їх у національній бібліографії України. Сховище інтернет-даних повинно включати також колекції зарубіжних науково-інформаційних ресурсів.

До архівування інтернет-ресурсів слід залучити всі суб'єкти вітчизняної системи документальних наукових комунікацій (провідні галузеві та регіональні бібліотеки, інформаційні центри, наукові установи та навчальні заклади тощо). У межах цієї системи доцільно організувати формування відповідних галузевих сховищ інтернет-ресурсів (медичних, сільськогосподарських тощо). Багатогалузеві бібліотеки університетів можуть зосередитися на архівуванні інтернет-ресурсів колекцій профільних мережевих інформаційних ресурсів, а обласні наукові бібліотеки – на зібранні регіональної інформації. Національні бібліотеки мають взяти на себе координуючі функції та завдання створення зведеного довідково-пошукового апарату національного сховища інтернет-даних при формуванні бібліотечних фондів. Цей апарат повинен діяти за схемою, що

передбачає поєднання метаданих про колекції інтернет-публікацій з повнотекстовим індексуванням наявних масивів інформації у галузевих та регіональних бібліотеках.

Створення сховищ інтернет-ресурсів не має належного нормативного підгрунтя. Правовою основою архівування українського сегмента інтернет-ресурсів можна вважати вищезгадану Постанову Кабінету Міністрів України щодо розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Можливість залучення до архіву зарубіжних ресурсів нині надається ліцензіями Creative Commons, які є певним конструктором ліцензій, у якому кожному автору надається можливість обрати варіант, який може його задовольняти [3-4]. Представлення ліцензій Creative Commons у вигляді структурованої схеми метаданих відносить їх до більш поширеного класу правових метаданих (rights metadata) та надає можливість автоматизованої обробки цієї інформації. Деякі способи автоматичної обробки реалізовано вже сьогодні – створено тестову пошукову систему (http://search.creativecommons.org/), яка дає змогу уточнювати пошукові запити умовами використання матеріалів. Можна констатувати, що ліцензії Creative Commons не є запереченням копірайту, а його трансформацією у вигляд, коли копірайт не перешкоджає вільному поширенню інформації.

Загалом слід зробити висновок щодо необхідності започаткування та активізації в Україні робіт із комплектування бібліотеками фондів електронних публікацій на основі інформаційних інтернет-ресурсів.

Література:

1. Державна програма розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського на 2005-2010 рр.: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. N 1085 // Офіційний вісник України. — 2004. – № 34. – С.29. – Ст. 2253.

2. Омельчук В.Ю. Національна бібліографія України: тенденції розвитку, проблеми розробки // Бібл. Вісник. — 1995. — № 5. — С. 1–13.

3. Негуляев Е.А. Лицензии Creative Commons и правовые проблемы использования электронных ресурсов [Электронный ресурс] / Восьмая международная конференция и выставка "LIBCOM-2004" "Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек" (15–19 ноября 2004 г.). — Режим доступа: http://www.gpntb.ru/libcom4/index3.cfm?n=tez/doc4/doc1. — Загл. с экрана.

4. Creative Commons [Electronic resource]. — Way of access: URL: http://creativecommons.org/. — Title from the screen.

Ю.В. Яковлєва
/м. Київ/

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕРФЕЙСУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВОЇ СИСТЕМИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Інтерфейс користувача інформаційно-пошукової системи наукової бібліотеки повинен сприяти реалізації всіх пошукових можливостей системи. Багатоаспектне відображення бібліотечного фонду в електронному каталозі дає можливість проводити оперативний пошук інформації за будь-яким елементом бази даних, у тому числі і за тими, що не можуть бути використані при пошуку в традиційних каталогах, наприклад, за індексом ISBN, ISSN, за роком видання і за будь-якою комбінацією ознак з урахуванням словоформ.

Нами пропонується використання послідовно-паралельної стратегії пошуку, при якій логічно об'єднані кроки пошуку відносяться до однієї ітерації і забезпечують включення тих чи інших засобів лінгвістичного та інформаційного забезпечення.

Така стратегія передбачає використання технології майстер-інтерфейсу (типу Wizard), тобто набору екранів, що послідовно змінюють один одного в процесі виконання кроків-завдань. При цьому на кожному кроці є можливість завершити процес пошуку.

На сучасному етапі розвитку інтернет-технологій велика швидкість передачі даних значно зменшує “вартість” транзакції, що, в свою чергу, забезпечує можливість використання покрокової стратегії пошуку. Така ітеративність та адаптивність дасть можливість використати всі можливості інформаційно-пошукової системи для користувачів будь-якого рівня підготовки.

Основними принципами запропонованої стратегії пошуку є:

1) послідовне виконання кроків пошуку з метою поступового уточнення запиту користувача і отримання результатів, релевантних інформаційній потребі;

2) можливість отримання чи подальшого уточнення результатів на будь-якому кроці пошуку;

3) об’єднання на кожній ітерації певних кроків, що логічно пов’язані і забезпечують включення тих чи інших засобів лінгвістичного та інформаційного забезпечення;

4) звуження пошуку від тематичного до пошуку за ключовими словами;

5) використання класифікаційних схем, рубрикаторів чи тезаурусів, урахування семантичних зв'язків;

6) можливість вибору стратегії пошуку для користувачів будь-якого рівня підготовки (очевидним наслідком цього принципу є можливість використання простого пошуку для непідготовлених користувачів);

7) можливість ранжирування результатів пошуку за одним або декількома критеріями, обраними користувачем;

8) можливість відбору з результатів пошуку підмножини і зберігання її для подальшої роботи;

9) відстеження запитів користувачів і надання рекомендацій системою аналізу результатів пошуку;

10) можливість розширення пошуку завдяки використанню інших баз даних (наприклад, каталогів інших бібліотек, файлів нормативних чи авторитетних записів, типових розділів ББК, визначників УДК, словників, енциклопедій) або засобами інтернету.

Незаперечними перевагами такої стратегії є можливість пошуку, аналогічного традиційному пошуку в систематичному каталозі, посиленому можливостями автоматизації. Якісного задоволення інформаційної потреби можна досягти тільки використовуючи предметний чи тематичний пошук, парадигматичні й асоціативні зв'язки. При наявності такого наповнення баз даних у бібліотеці (тобто функціонування системи індексування з використанням пошуку за класифікаційними таблицями з предметним входом на основі предметних рубрик алфавітно-предметного покажчика до каталогу) запропонована стратегія пошуку дасть змогу значно підвищити його релевантність.

М.А. Бакулева
/г. Рязань/

ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МАТЕМАТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ ДЛЯ ПОИСКА ИНФОРМАЦИИ В БАЗАХ ДАННЫХ БИБЛИОТЕК

Практически каждая современная библиотека имеет в своём арсенале систему электронных каталогов, что позволяет более эффективно использовать информационные системы для поиска информации. Большое распространение начинают получать всевозможные элект-

ронные издания. В этой связи для библиотеки возникает потребность в организации и хранении фонда электронных изданий. Подобные хранилища позволяют использовать расширенные сервисные возможности баз данных (БД) по поиску и классификации информации, вплоть до автоматизации генерирования метаданных для каталогизации, индексирования и реферирования изданий. Однако задача полнотекстового поиска в большом по объёму каталоге электронных изданий представляет весьма трудоёмкую процедуру.

Средства традиционно используемых реляционных БД не удовлетворяют требованиям проведения анализа содержимого хранимых изданий в режиме реального времени. Поэтому актуальным является применение специальных методов, максимально ускоряющих процедуру поиска по содержимому. Такие методы кратномасштабного анализа, как вейвлет-сжатие и сигнатурный поиск, позволяют решить возникающие проблемы [1].

Основная идея, которая стоит за всеми кратномасштабными методами, заключается в том, чтобы представлять большой объём информации иерархическим набором коэффициентов, каждый из которых дает некую ограниченную информацию о ней. Наиболее универсальный способ получения иерархического разложения — вейвлет-преобразование над исходной функцией [2]. В основе сигнатурного поиска лежит привлечение укороченных квантованных версий вейвлет-разложений, называемых сигнатурами. Эти сигнатуры содержат только самую существенную информацию.

Все издания электронного хранилища однократно должны пройти предварительную обработку, результатом которой будет являться получение вейвлет-разложения и набора уточняющих коэффициентов с последующим сохранением их в БД метаданных электронного хранилища. Уместно производить подобное преобразование на этапе публикации издания в электронном хранилище. Зачастую сигнатурное разбиение можно ограничить до одного наиболее весомого значения. В больших изданиях может потребоваться расширение сигнатур для получения наилучшего приближения, но, как правило, требуется использование коэффициентов не более чем второго уровня.

В дальнейшем процедура поиска изданий будет сводиться к выполнению вейвлет-разложения текста запроса на поиск и организации сопоставления значений коэффициентов вейвлет-разложения в БД метаданных хранилища. При этом количество сравниваемых значений зависит от сложности конкретного текста, но, в любом

случае, оказывается гораздо меньшим, чем при полнотекстовом поиске.

Таким образом, внедрение методов кратномасштабного анализа в решение задач поиска изданий в электронных массивах библиотек представляется целесообразным.

Литература:

1. Столниц Э., ДеРоуз Т., Салезин Д. Вейвлеты в компьютерной графике.– Ижевск, 2002. – 272 с.
2. Добеши И. Десять лекций по вейвлетам. – Ижевск, 2001. – 464 с.

Т.Є. Платонова
/м. Харків/

ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК КОМПОНЕНТ ПРОБЛЕМНО-ОРІЄНТОВАНИХ БАЗ ДАНИХ

Бурхливий розвиток науково-технічного прогресу, значні соціально-політичні та економічні зміни, що відбулися в світі наприкінці XX – початку XXI ст., впливають на розвиток бібліотечної справи, потребують більш високого рівня оперативності та якості інформаційного забезпечення сучасного користувача. Нині бібліотеки добре усвідомлюють, що використання лише традиційних форм розповсюдження інформації не може забезпечити необхідний рівень інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів. Тому розробка і впровадження проблемно-орієнтованих баз даних (ПОБД) є необхідним етапом розвитку і подальшого удосконалення автоматизованих бібліотечно-інформаційних технологій.

Основним етапом створення ПОБД є розробка лінгвістичного забезпечення, яке відіграє важливу роль у функціонуванні автоматизованих інформаційних систем (АІС). Створення лінгвістичного забезпечення є найскладнішим та трудомістким процесом роботи генерування проблемно-орієнтованих АІС. Саме тому майже завжди лінгвістичне забезпечення відстає у своєму розвитку від інших складових ПОБД і постійно удосконалюється.

За допомогою лінгвістичного забезпечення можна вирішувати такі важливі завдання:

– аналітико-синтетична обробка всіх видів документів і запитів із необхідною повнотою і точністю;

– тематичний розподіл потоків документів;

– пошук документів у поточному і ретроспективному режимах по запитах від загальнотематичних – до вузькотематичних.

При створенні проблемно-орієнтованої АІС, де основним має бути предметний пошук, для забезпечення можливості обробки всіх видів документів та запитів з максимальною повнотою і точністю необхідно розробити спеціалізовану інформаційно-пошукову мову (ІПМ), яка є основою лінгвістичного забезпечення ПОБД. Такою ІПМ для проблемно-орієнтованої АІС є словник предметних рубрик – рубрикатор, головним завданням якого є ефективність та повнота інформаційного обслуговування користувачів у автоматизованому режимі.

Складання рубрикатора необхідно проводити в декілька етапів:

– розробка концептуальної моделі рубрикатора;

– формування масиву рубрик з усіх напрямів діяльності;

– встановлення зв’язків і взаємозв’язків між рубриками і під-рубриками;

– створення програмного забезпечення, яке дасть можливість в автоматизованому режимі індексувати документи, а також підтримувати ведення самого рубрикатора.

Розроблений таким чином предметний рубрикатор дасть змогу відобразити проблемну структуру певної галузі, зв’язки між різними основними її складовими. Інформаційний пошук при наявності такого рубрикатора дає можливість споживачу уявити повну картину дослідження у конкретній галузі.

Слід також відзначити, що використання предметного рубрикатора як основи лінгвістичного забезпечення ПОБД ефективно при інформаційному забезпеченні різних категорій споживачів інформації, що відрізняються рівнем їх інформаційних потреб та характером діяльності (наукова, винахідницька, викладацька та ін.). Використання проблемно-орієнтованих АІС дає можливість бібліотекам створювати в автоматизованому режимі різноманітну бібліографічну продукцію (тематичні або предметні бібліографічні покажчики, реферативні списки джерел, довідки та інші інформаційні матеріали). У зв’язку з цим фахівці з аналітико-синтетичної обробки документів повинні спрямовувати свої зусилля на виявлення тематики інформаційних потреб користувачів та враховувати їх при створенні рубрикаторів як основи лінгвістичного забезпечення ПОБД.

Н.Ф. Самохіна
/м. Київ/

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ КОРПОРАТИВНИХ БІБЛІОТЕЧНИХ СИСТЕМ

Сучасна книгозбірня неможлива без використання нових технологій і нерозривно пов'язаних з ними нових форм бібліотечного та інформаційного забезпечення. Найважливіше завдання книгозбірень у сучасних умовах дедалі частіше формуються як забезпечення вільного і необмеженого доступу до міжнародних і національних інформаційних ресурсів. Зростаюча необхідність інтеграції бібліотек і планомірних методів управління інформаційними ресурсами зумовлена завданням підвищення ефективності й якості бібліотечної роботи. Особливо у теперішній час, коли намітилося протиріччя між високими темпами росту бібліотечних ресурсів і недостатньо повним їх використанням.

Основною метою даного дослідження є окреслення процесів формування систем управління інформаційними ресурсами (СУІР) та обґрунтування необхідності створення корпоративних бібліотечно-інформаційних систем (КБІС). Зокрема, показники оцінки процесу формування СУІР повинні бути такими, щоб забезпечувалися всебічне охоплення масового споживання інформації, можливість вимірювання статистичного аналізу характеристик процесу, системний принцип і використання контурів зворотного зв'язку для коригування всього процесу або його елементів. Наступними стадіями побудови системи управління (СУ) є розробка і реалізація методів статистичного аналізу вибраних показників; формування моделі, що дає інформаційному органу ефективний інструмент аналізу і прогнозування динаміки показників, які характеризують процес; вибір методів стимулювання інтенсифікації процесу, який розглядається; автоматизація збирання і обробки даних у цій системі.

Оскільки будь-яка СУ органічно пов'язана зі своїм об'єктом, необхідно вести розмову про неї не абстрактно, а орієнтуючись на конкретний процес масового споживання інформації. В якості такого процесу доцільно вибрати організацію використання найбільш масового виду інформаційних ресурсів – бібліотечно-бібліографічних, які залишаються одним з найважливіших засобів передачі і розповсюдження наукових знань. Щоб використання цих ресурсів

суттєво розширилося, зросло і прискорилося, потрібні нові підходи до організації управління бібліотечно-бібліографічними ресурсами.

Відтак створення корпоративних бібліотечно-інформаційних систем (КБІС) і мереж відноситься до одного з актуальних напрямів бібліотечного будівництва. Раніше діяльність бібліотечних корпорацій переважно складалася зі спільної участі бібліотек у створенні інформаційно-довідкових систем, прикладом яких є зведені каталоги, які можна розглядати як перший рівень інтеграції інформаційних ресурсів. Створення ж КБІС дасть можливість додатково реалізувати функції електронної доставки документів, спільного планового поповнення та використання повнотекстової електронної бібліотеки. Загалом створення корпоративної електронної бібліотечної системи забезпечить: підвищення ефективності використання об'єднаних ресурсів бібліотек усіх учасників проекту; збільшення темпів поповнення інформаційних ресурсів корпоративної електронної бібліотеки; об'єднання існуючих інформаційних ресурсів бібліотек в єдину КБІС і організацію доступу до об'єднаних ресурсів усіх учасників; створення єдиного інформаційного простору бібліотечних послуг.

При достатньому розвитку інформаційних технологій користувач бібліотеки може отримувати наступні послуги:

– пошук інформаційних ресурсів в одній або кількох книгозбірнях через інтернет з віддаленого комп'ютера;

– замовлення літератури з можливістю вибору форми виконання замовлення: видача книги на руки в бібліотеці, представлення електронної копії документа через інтернет, пересилка книги поштою;

– контроль за виконанням замовлення в режимі он-лайн через інтернет;

– пошук і замовлення літератури не тільки в своїй бібліотеці, а й одержання інформаційних ресурсів у інших бібліотеках;

– пошук і отримання онлайнового доступу до повнотекстових матеріалів українських та зарубіжних електронних бібліотек.

Отже, важливою метою створення КБІС повинні стати інтегровані мережеві ресурси бібліотечних консорціумів. З цією точки зору створення web-сайтів КБІС є одним з найважливіших результатів діяльності у цьому напрямі. Орієнтація на кінцевого користувача відображає зв'язок діяльності щодо створення КБІС з головною метою Програми ЮНЕСКО "Інформація для всіх" – забезпечення вільного доступу кожного мешканця віддалених регіонів до інформаційних ресурсів регіону, країни, світу.

Ю.С .Ринчинова
/г. Улан-Удэ/

ПРОГРАММНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ КАДРОВОЙ СЛУЖБЫ БИБЛИОТЕК

НТР дала возможность руководителю совершенствовать управление, используя информационные и телекоммуникационные технологии. К современным средствам передачи информации относятся: телевидение, радио, телефон, факс, телеграф, телетайп, компьютерные сети, оптико-волоконные каналы и т.п. Они позволяют получить доступ практически к любой информации в любом месте и в любое время. Общество, в котором происходит «сочетание всех спектров компьютерного и телекоммуникационного обеспечения», превращается в «информационное».

Конечной целью совершенствования информационных технологий является «безбумажный» менеджмент хотя бы внутри организации. При этом информационное обеспечение осуществляется в минимальные сроки с минимальными издержками на максимально высоком уровне.

Важнейшей функциональной характеристикой информационных технологий является состав программного обеспечения. Диспетчеризация научно-исследовательской и методической работы предполагает регулирование расписаний, планов. Роль такого компьютерного секретаря-референта выполняет программа Microsoft Outlook.

В управлении библиотекой немало внимания уделяется решению кадровых вопросов. Эта работа подразумевает ведение базы данных с информацией о работниках, подсчет стажа, снабжение необходимой информацией бухгалтерии, методистов, администрации.

Есть программа “Сотрудники предприятия 2.2.”, используя которую можно: вести карточки сотрудников в общей электронной картотеке, существует возможность экспорта списка персонала в табличный файл Microsoft Excel и карточек отдельных работников в Microsoft Word для редактирования и печати.

Программа «Служба кадров 1.07» предоставляет возможность создания и фильтрования списка на основе любых параметров (пол, возраст, образование, семейное положение и т.д.); планировать график отпусков, печатать документы (приказы о приеме на работу, личные карточки сотрудников, штатное расписание, график отпусков

и др.), хранить сведения об уволенных сотрудниках и претендентах на должность.

В программе «Кадровый состав» можно хранить информацию по каждому сотруднику.

QuicGobPanser 2.0 может использоваться кадровиками в качестве вспомогательной. Программа помогает вести базу вакансий и размещать их на специализированных сайтах, упрощает поиск резюме в соответствующих интернет-ресурсах. Кроме того, можно создавать базу данных кандидатов на ту или иную должность.

В библиотеках информационные технологии управления чаще всего используются для выполнения следующих видов работ:

1. Обработка входящей и исходящей информации с помощью текстовых редакторов и средств презентационной графики.

2. Формирование отчетной документации.

3. Накопление различных баз данных – «Кадры», «Повышение квалификации» и т.д.

4. Анализ финансового состояния и прочих финансовых расчетов с помощью финансовых прикладных программ.

Препятствием на пути к широкому использованию информационных технологий в управлении библиотекой является слабое знание о возможностях, предоставляемых ими. Это приводит к снижению эффективности работы управленческого персонала, задержкам в решении оперативных запросов, необходимости личного присутствия на совещаниях, планерках, что зачастую отнимает много времени, а иногда приводит к неверным решениям из-за отсутствия необходимой информации и другим отрицательным последствиям.

ПІДГОТОВКА СПЕЦІАЛІСТІВ У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Г.В. Власова
/м. Київ/

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Обговорення проблем вищої професійної освіти в інформаційній сфері є питанням актуальним і, разом з тим, досить поширеним в колі науковців і практиків. Це пов'язано насамперед з характерними рисами самої галузі. Інформаційна діяльність є найбільш пріоритетною сферою XXI століття: це сфера, що продукує нові знання; це сфера, що оприлюднює знання і, насамперед, забезпечує індивідуальний розвиток людини. Досвід країн-лідерів підкреслює, що тільки та країна, яка визнала пріоритетною цю сферу і спромоглася забезпечити її розвиток, може претендувати на гідне місце в світовому співтоваристві, бути конкурентноспроможною. В Україні сьогодні багатоаспектно представлені напрями і спеціальності, які є основним осередком формування кадрового потенціалу різного освітньо-кваліфікаційного рівня: Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія; Документознавство та інформаційна діяльність; Журналістика, видавнича справа та редагування; Архівознавство; Міжнародна інформація; Телекомунікаційні системи; Інтелектуальна власність; Комп'ютерні системи тощо. Перелік спеціальностей можна продовжити, проте це не вирішує питань кадрового забезпечення інформаційної сфери, оскільки в змісті підготовки фахівців кожної з перерахованих спеціальностей не існує комплексного підходу щодо відображення потреб інформаційної сфери. Виходячи із складної структури самої сфери, спеціальність "Документознавство та інформаційна діяльність" більшою мірою відображає всі сегменти того кола проблем, що вирішуються в межах інформаційної сфери. Вивчення предметної галузі дозволяє зробити висновок, що система підготовки кадрів повинна базуватись на підвалинах гармонійного поєднання гуманітарного та логіко-математичного мислення, доповненого знаннями комп'ютерних технологій. Цей підхід враховує:

– по-перше, вимоги до реформування та модернізації вищої та професійної освіти в Україні;

– по-друге, вимоги до інформаційного працівника в контексті сучасної соціокультурної та інформаційно-технологічної ситуації;

– по-третє, відповідає міжнародній практиці підготовки спеціалістів інформаційного профілю;

– дозволяє адаптуватись до практичної сфери діяльності як гуманітаріям, так і інженерам.

Особливої уваги в процесі підготовки кадрів для інформаційної сфери діяльності потребує знання систем управління інформаційними ресурсами. В зв'язку з цим на даному етапі необхідні знання сутності інформаційних систем і технологій, структури інформаційних ресурсів. Проблеми створення і використання інформаційних систем організацій, умови і передумови автоматизації відповідних процесів і робочих місць повинні відображатись в змісті навчання широкого кола спеціалістів інформаційної сфери.

В той же час, незалежно від належності до інформаційної сфери, керівник будь-якої установи приймає обґрунтовані і об'єктивні, ефективні рішення. Саме розвинута інформаційна система та інформаційні ресурси дозволяють вирішувати управлінські завдання. Напрошується думка, що управлінець різного рангу повинен володіти відповідними інформаційними знаннями, яким притаманний надзвичайно високий динамізм змін. Завдання управління інформаційними ресурсами та їх використання в управлінській діяльності є універсальними для всіх установ і організацій різних сфер діяльності. Внаслідок цього виникає гостра необхідність у підготовці фахівця, який взмозі вирішувати протиріччя, що виникають між керівником і керованою системою. Таким фахівцем може бути інформаційний менеджер. Питання, які виникають на рівні виконання посередницьких послуг, вирішення консультативних проблем і підготовки інформації на даному етапі, може вирішувати фахівець – інформаційний маклер. В разі необхідності забезпечення процесів, пов'язаних з продажем інформації, виникає потреба у підготовці інформаційного брокера. Підготовку вищезазначених фахівців, я вважаю, можна здійснювати на базі спеціальності "Документознавство та інформаційна діяльність" за умови підсилення блоку економічної підготовки, циклу дисциплін, пов'язаних з підприємництвом та управлінням. Проте доцільнішим, на мій погляд, розглянути питання про відкриття спеціальності "Інформаційна комерція".

Г.В. Сілкова
/м. Рівне/

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Урізноманітнення спектра інформаційних послуг, що надають бібліотеки, установи системи НТІ, інформаційні агентства, інформаційно-аналітичні служби, зумовили необхідність формування у інформаційних працівників форм та методів інформаційно-аналітичної роботи. Набуття майбутніми фахівцями знань та вмінь аналітичної обробки інформації забезпечується відповідно до "Освітньо-професійної програми" Галузевого стандарту освіти дисциплінами "Аналітико-синтетична переробка інформації" та "Інформаційно-аналітична діяльність".

Визначення структурно-змістових моделей названих дисциплін дозволить розмежувати вивчення методів переробки інформації, уникнути дублювання в них та наповнити розділи курсів відповідним змістом.

Провідною дисципліною, що формує у студентів навички інформаційного аналізу, застосування методів і форм інформаційного супроводу управління, є "Інформаційно-аналітична діяльність" (ІАД). Структура дисципліни має будуватися за відомим принципом: теорія, методика, організація. Це не суперечить тематичним межам дисципліни, окресленим в "Освітньо-професійній програмі".

Теоретичний розділ розкриває функціональну сутність ІАД, її місце в структурі інформаційної діяльності, правове регулювання інформаційних відносин. Розділ "Організація ІАД" знайомить з роботою інформаційно-аналітичних служб, аналітичною роботою установ системи НТІ, інформаційних агентств, бібліотек. Розділ "Методика ІАД" має характеризувати методи опрацювання інформації, методику створення інформаційних документів, методику створення системи інформаційно-аналітичного супроводу управління тощо. Яким би важливим для розуміння не був теоретичний розділ, "Методика ІАД" є основою навчальної дисципліни.

У РДГУ викладання інформаційно-аналітичної діяльності має певні особливості, підтверджені часом та практикою викладання. Вивчення ІАД починається з дисципліни "Інформаційно-аналітичні дослідження", складовими елементами якої є методи інформаційно-

аналітичних досліджень, процеси їх проведення та результати. Структура курсу "Інформаційно-аналітичні дослідження" передбачає вивчення студентами таких тем: "Інформаційно-аналітичні дослідження в структурі інформаційної діяльності", "Вихідна інформація як об'єкт інформаційно-аналітичних досліджень", "Інформаційний документ як результат інформаційно-аналітичних досліджень", "Методи опрацювання вихідної інформації", "Методика створення інформаційних документів". Зміст дисципліни, таким чином, утворюють дві групи методів:

1) методи опрацювання вихідної інформації з метою дослідження певних соціально-політичних явищ та процесів;

2) методики створення інформаційних документів, що є оформленням проведеного інформаційного дослідження або висвітлення теми "під запит" споживача.

Група методів інформаційно-аналітичної роботи досить чисельна, але в дисципліні "Інформаційно-аналітичні дослідження" характеризуються лише ті, без знання яких неможлива обробка документної інформації. Коло цих методів та глибина їх характеристики залежить від інших навчальних дисциплін, які входять у навчальний план спеціальності і теж висвітлюють методику опрацювання інформації. Йдеться, передусім, про "АСПІ" та "Основи наукових досліджень". За навчальним планом РДГУ ці дисципліни передують курсу "Інформаційно-аналітичні дослідження", тому розглянуті в них методи опрацювання інформації обумовлюють їх розкриття як методів інформаційно-аналітичної роботи.

Навчальна дисципліна "Інформаційно-аналітичні дослідження" має прикладний характер і тому полегшує сприйняття студентами теоретичних засад інформаційно-аналітичної діяльності в одноіменній навчальній дисципліні.

Викладання ІАД викликає питання, схожі з тими, що дискутувалися свого часу у бібліографознавстві. Теоретичні питання про загальне та галузеве бібліографознавство були багато в чому зумовлені навчальними проблемами, які зводилися до розмежування змісту загального курсу бібліографії та галузевих бібліографічних курсів.

Різні підходи до викладання навчальної дисципліни "Інформаційно-аналітична діяльність" сформувалися як відображення предметної галузі, з одного боку, так й під впливом галузевих "уподобань" викладача, який визначає зміст курсу. Нерозробленість теоретико-методичних положень ІАД, невизначеність напрямків

роботи інформаційно-аналітичних служб також ускладнюють формування навчальної дисципліни.

Дисципліна “Інформаційно-аналітична діяльність” читається в РДГУ також для спеціальностей “Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографія” і “Економічна кібернетика”. Читання цього курсу для інших спеціальностей також потребує розмежовування загального та профілізованого у формуванні змісту та структури курсу. Розкриття теоретичних, організаційних та методичних аспектів ІАД ґрунтується на висвітленні її загальних засад та особливостей функціонування у відповідній галузі.

М.С. Костенко
/м. Рівне/

СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦЯ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Завдання входження України до світового інформаційного середовища обумовлює необхідність вироблення якісно нових підходів до професійної підготовки фахівців відповідного профілю. Становлення системи професійної підготовки спеціалістів сфери інформаційної діяльності є складною і багатоаспектною проблемою.

Досягнення належної якості інформаційного забезпечення можливе лише за умови високої професійної компетенції, мобільності й динамізму фахівця. Професійна компетенція в сучасних умовах розглядається не стільки як сталий набір знань та навичок, скільки у розумінні здатності працівників інформаційної сфери не лише пристосовуватися до нових тенденцій, але й інноваційно та з урахуванням перспектив розвитку “створювати” самих себе.

Цікаві результати дала спроба розробки спільного професійного портрету працюючих в інформаційній сфері, здійснена німецькими бібліотекарями, документалістами та архівістами. Так, структуруючи загальну категорію професійної компетенції, вони виділяють методично-фахову (предметно-методичну), наукову, соціальну, культурну, бізнесову (економічну) і технологічну компетенцію. Відповідна освіта забезпечує й поглиблює зазначені компетенції. Зокрема, методично-фахова компетенція робить можливим оптимальне визначення

існуючих і потенційних потреб користувачів інформаційної установи і відповідно до цього оперативне надання необхідної їм інформації в будь-якій формі; здійснення технічного то аналітико-синтетичного опрацювання отриманих документів та інформації; забезпечення доступності внутрішніх і зовнішніх інформаційних ресурсів для споживачів. Опанування таких навчальних дисциплін як "Аналітико-синтетична переробка інформації", "Інформаційно-аналітична діяльність", "Організація та управління діяльністю інформаційних установ", "Теорія і практика референтської та офісної діяльності" є запорукою набуття необхідних для цього професійних знань, вмінь та навичок.

Наукова компетенція забезпечується спеціальними фаховими науковими знаннями, необхідними для того щоб відбирати зі світових документного масиву і потоків релевантну інформацію; бути компетентним у відповідному науковому середовищі або належним чином формувати архівні чи спеціальні фонди. Відповідні знання є предметом викладання для навчальних дисциплін "Документознавство", "Документне фондознавство", "Патентознавство", "Інформаційно-аналітична діяльність", "Архівознавство", "Стандартизація та сертифікація".

Соціальна компетенція обумовлена зорієнтованістю інформаційного обслуговування на користувачів інформаційної установи, для успішного спілкування з якими потрібні володіння стратегіями соціальних опитувань, дидактичні навички для адекватного подання результатів інформаційного пошуку та певних знань, психологічні та педагогічні вміння, а також здібність до успішної роботи в команді. Цей напрямок забезпечують наступні дисципліни: "Логіка", "Психологія", "Українська мова професійного спрямування", "Соціологія", "Документна лінгвістика", "Етика і психологія ділового спілкування".

Безумовним є значення культурної компетенції працівника інформаційної сфери для роботи зі змістом документів і надання відповідних джерел та інформації, а також підтримки ролі інформаційної установи як культурного центру громади. Високий рівень культурної компетенції забезпечується включенням до навчального плану "Історії України", "Філософії", "Релігієзнавства", "Етики і естетики", "Культурології", "Правознавства", "Політології", "Іноземної мови".

Бізнесова (економічна) компетенція особливо потрібна для професійної інформаційної діяльності, здійснюваної на тлі змінюваних економічних умов. Адже сьогодні інформаційні установи повинні трансформуватись з колись статичних закладів на гнучкі динамічні, економічно й раціонально діючі щодо витрат установи. Поєднання економічного управління ресурсами та оптимального виконання своїх суспільних функцій може бути успішним лише на основі економічних та комерційних знань і застосування методів менеджменту, маркетингу, фандрейзингу тощо. Володіння інформаційним фахівцем відповідною економічною компетенцією досягається вивченням ним "Економічної теорії", "Основ менеджменту", "Кадрового менеджменту", "Інформаційного менеджменту", "Основ маркетингу", "Маркетингу інформаційних продуктів і послуг".

Сучасна інформаційна установа неможлива без застосування інформаційних технологій, що посилює роль технологічної компетенції у спектрі фахової підготовки. Дана компетенція охоплює різноманітні робочі процеси, які використовують електронну обробку даних, в т.ч., сфери комп'ютерного обладнання і програмного забезпечення, інформаційного обслуговування. При застосуванні новітніх інформаційних комунікаційних технологій від спеціалістів, що здійснюють інформаційну діяльність, очікуються знання та вміння з таких дисциплін, як "Інформатика та комп'ютерна техніка", "Теоретичні основи інформатики", "Системи управління базами даних", "Прикладне програмне забезпечення", "Електронний документообіг", "Інтернет-технології та ресурси", "Комп'ютерні мережі та телекомунікації", "Комп'ютерні технології в діловодстві", "Захист інформації", "Комп'ютерна етика", "Інформаційне право".

Перспективи розвитку галузі документознавства та інформаційної діяльності визначаються оптимальним поєднанням комплексу фахових знань, вмінь, навичок (компетенції) та високої професійної мобільності й динамізму спеціалістів. Вирішальне значення мають також ініціатива, творчість і активність інформаційного персоналу, адже значна частина професійних знань отримується лише під час роботи в інформаційній установі. Тому гарантією майбутнього сфери інформаційної діяльності є раціональне співвідношення можливостей спеціальної освіти та підвищення кваліфікації фахівців. У зв'язку з цим подальшого вивчення потребують зміст та форми підвищення кваліфікації як складової професійного розвитку персоналу інформаційних установ.

О.В. Олейник
/г.Харьков/

УНИВЕРСИТЕТСКОЕ БИБЛИОТЕЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В США: ДИСТАНЦИОННЫЕ И ТРАДИЦИОННЫЕ ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ

Университетское образование библиотекарей за рубежом ориентируется на положительный собственный опыт, международные стандарты и цели демократического развития библиотечного дела. Американские специалисты считают, что рост числа библиотечных программ с начала 60-х годов XX ст. обусловлен научно-технической конкуренцией между СССР и США за национальное превосходство. Стратегия «послеспутникового сообщества» базировалась на выводах о том, что информация является национальным достоянием, ценным не менее чем природные ресурсы, и о том, что необходимо обеспечить базовый уровень библиотечного и информационного обслуживания для всех граждан США. В результате университеты США своевременно проявили интерес к библиотечным школам. Опыт показал, что когда высшее библиотечное образование предусматривает университетский уровень, то оно не ограничено только профессиональной подготовкой. Планы и программы обучения имеют целью содействовать не только восприятию знаний, но и пробуждению у студентов желания к познанию, что содействует, в свою очередь, развитию непрерывного образования.

История библиотечного образования в США, как известно, начинается с 1887 г., когда М.Дьюи была открыта первая библиотечная школа в Колумбийском университете. В дальнейшем библиотечное образование США прошло четыре периода в своем развитии. С начала 60-х годов XX ст. начался четвертый период, продолжающийся до настоящего времени и характеризующийся новыми функциями библиотек в условиях информатизации американского общества. В результате автоматизации библиотечно-библиографических процессов профессиональные функции библиотекарей в области поиска, организации и предоставления информации расширились. Это способствовало появлению совместных программ обучения библиотечных и информационных работников, введению учебных программ для получения степени доктора в области библиотечной и информационной науки, повысило статус библиотечного образования.

Начало 80-х годов XX ст. характеризовалось изобретением мини- и микрокомпьютеров, оказавших революционное воздействие на автоматизацию библиотек. Для современного периода подготовки библиотечных кадров в США характерно более глубокое проникновение в учебный процесс технических средств обучения. В США в 2000 г. ALA (Американской библиотечной ассоциацией) были аккредитованы программы дистанционного обучения в 33 высших школах и филиалах университетов в области библиотековедения и информатики, причем их общее количество равнялось 49, остальные не предлагали программы, содержащие дистанционный компонент (Library and Information Studies: Directory).

Рассмотрим причины такого широкого использования дистанционного обучения. Огромное количество проблем в библиотечном образовании последних двадцати лет связаны с различными социальными, экономическими и технологическими переменами. Технологии значительно изменили библиотеку: а) средства массовой информации и телекоммуникационные каналы стали распространять информацию шире и быстрее; б) информация и документы на различных типах носителей стали появляться быстрее, чем библиотеки могли их получить и разместить; в) коммерческие организации стали соревноваться с библиотеками в плане предоставления информационных услуг; г) возросла важность автоматизации библиотек.

В то же время многие библиотечные школы в университетах испытывали серьезные трудности. По сравнению с другими факультетами университета они были малы и первыми попадали под сокращение. Для преодоления этих трудностей библиотечным школам пришлось значительно реформироваться: а) в учебные планы были включены дисциплины, связанные с информационными системами и технологиями, для того чтобы подготовить выпускников к работе в не совсем традиционной для библиотек среде; б) был привлечен преподавательский состав из других факультетов – компьютерных и бизнес-наук.

Основой учебного плана в области библиотечной и информационной науки должно быть универсальное пересечение всех видов деятельности. Однако в результате сложившейся ситуации многие традиционные курсы (история библиотек, классификация, каталогизация и др.) практически исчезли. Они были переработаны и представлены как хранение информации, информационно-поисковые системы, свертывание информации, справочные системы. Тем не

менее некоторые школы попытались интегрировать курсы по информационным технологиям и наукам в существующие учебные планы. По мнению библиотековедов США, в настоящее время необходима разработка единого обязательного курса, в котором студенты логически переходили бы от изучения фундаментальной информации, необходимой библиотекарям, до общего представления о принципах и процедурах практической работы. Этот вопрос неотделим от всевозрастающей специализации в библиотечной профессии. В американских библиотечных школах студентам предоставляется широкий спектр факультативных дисциплин, что позволяет учитывать их индивидуальные интересы. В зависимости от того, в какой библиотеке студент планирует работать после окончания школы, он может с помощью своих научных руководителей разработать собственную индивидуальную комбинацию учебных курсов.

Именно с помощью различных методов дистанционного образования можно гибко достигнуть необходимых результатов. Например, одним из методов является обучение на т. н. “extension courses”, хотя обычный эквивалент этого выражения – «курсы повышения квалификации». В разрезе дистанционного образования мы говорим о т. н. “extension sites”, то есть об «удаленных образовательных площадках». В Государственном университете Сан-Жозе обучение происходит в основном непосредственно в городе, однако “extension sites” работают в Сакраменто, Сономе, Сан-Франциско, Пасадене, Сан-Маркосе и Сан-Диего. Таким образом, этот метод дает возможность студентам со всей Калифорнии получить степень магистра библиотечных и информационных наук, не покидая основного места работы.

В последнее время все большое распространение приобретают другие методы дистанционного обучения, к которым относятся интеренет-коммуникации, в т.ч. мультимедийные интеренет-конференции, телевизионные и интерактивные видео курсы с использованием видеозаписей. Именно с их помощью высшие библиотечные школы США поддерживают высокие стандарты преподавания и работают с самой широкой аудиторией. Например, в середине 90-х годов XX ст. особого успеха добилась образовательная телесистема (Hawaiian Interactive TV System HITS), внедренная в университете штата Гавайи. Она начала работать в 1990 г., обеспечивая живую интерактивную видеосвязь между островами Гавайи, Ланаи, Молокаи, Мауи, Кауаи, Оахау (Jackson, 1995). Благодаря ей на магистерскую

программу в области библиотечных и информационных наук в этом университете записываются студенты с самых отдаленных мест по всем островам.

Можно говорить о том, что большинство университетов, предлагающих программы на получение степени магистра библиотечных и информационных наук дистанционно, работают по смешанным и бимодальным моделям. И всего несколько университетов предлагают специализированный – дистанционный – тип обучения, т.е. являются сугубо виртуальными образовательными учреждениями.

В.М. Жук
/м. Київ/

ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ КУЛЬТУРИ ДЛЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ГАЛУЗІ В РІВНЕНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Фахівців бібліотечної галузі вищої кваліфікації для західних регіонів України готують вже понад 30 років на кафедрі бібліотекознавства та бібліографії спочатку в колишньому Рівненському державному інституті культури, а з 2000 р. – у новоствореному Рівненському державному гуманітарному університеті. З 2005–2006 н.р. планується розпочати підготовку магістрів культури, викладачів дисциплін бібліотеко- і бібліографознавчих циклів ВНЗ.

Головними цілями магістерської підготовки бібліотечних кадрів є: систематизація знань, отриманих у ВНЗ, і підвищення професійної теоретичної підготовки; оволодіння навичками застосування інноваційних технологій у бібліотечній діяльності; формування необхідних знань та умінь з методики викладання спеціальних дисциплін у ВНЗ.

У відповідності з постановою Міністерства освіти і науки України з підготовки кадрів основна освітня магістерська програма складається з дисциплін двох циклів: 1 – гуманітарних та соціально-економічних дисциплін; 2 – дисциплін спеціальної та науково-практичної підготовки. Вони вміщують 14 навчальних дисциплін, що становить 1107 академічних годин.

Основна освітня програма підготовки магістра культури, викладача дисциплін бібліотеко- і бібліографознавчих циклів ВНЗ складається з навчального плану, програм навчальних дисциплін,

практичних та науково-дослідних робіт. Основні напрями програми підготовки магістрів культури відповідають нормативам для підготовки фахівців з вищою освітою освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр" згідно з ліцензійними умовами надання освітніх послуг у сфері вищої освіти.

Строк навчання магістра культури, викладача дисциплін бібліотеко- та бібліографознавчих циклів ВНЗ в Рівненському державному гуманітарному університеті на кафедрі бібліотекознавства і бібліографії на денній формі навчання становить один рік /44 тижні/. З них – 30 тижнів відведено теоретичному навчанню, включаючи науково-дослідну роботу, підготовку до магістерської роботи та іспитової сесії; 10 тижнів – науково-дослідній та науково-педагогічній практиці; 2 тижні – підсумковій державній атестації, включаючи захист магістерської роботи.

Підготовка магістрів культури на кафедрі бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету спрямована переважно на поглиблення фундаментальних та професійних знань, а також на виконання науково-дослідної роботи.

Е.В. Мартынова,
Г.И. Сбитнєва
/г. Кемерово/

ПОДГОТОВКА ДИПЛОМНЫХ ПРОЕКТОВ НА ОСНОВЕ ИЗУЧЕНИЯ ДОКУМЕНТАЛЬНЫХ ПОТОКОВ

Проектирование как составляющая процесса обучения приобретает все большую популярность и находит широкое признание в силу рационального сочетания теоретических знаний и их практического применения для решения проблем окружающей действительности. Проектирование внедряется на различных образовательных уровнях с целью достижения разумного баланса между академическими знаниями и прагматическими умениями.

Проектирование в учебной деятельности направлено на конкретный практико-ориентированный результат. Оно предполагает использование учащимся определенной совокупности учебно-познавательных и исследовательских приемов, которые позволяют решить те или иные проблемы.

Различают исследовательские, поисковые, творческие и другие проекты.

На завершающем этапе обучения по специальности "Библиотечно-информационная деятельность" для квалификации "Аналитик-референт" наибольший интерес представляют исследовательские проекты. Их отличает типовая структурная схема, соответствующая логике научного поиска (аргументация актуальности выбранной темы, формулирование целей и задач, обозначение предмета и объекта, определение методов исследования, сбор и обработка материала, описание и объяснение полученных данных, получение результатов и выводов, обозначение новых проблем).

Студенты факультета информационных технологий КемГУКИ создают исследовательские проекты в качестве выпускных квалификационных работ.

Как объект исследования предлагается изучение документального потока по какой-либо теме/проблеме. Документальный поток представляет собою информационную модель, отражающую в специфической форме реальную действительность. Изучение специфики документального потока позволяет сделать достоверные, аргументированные, крупномасштабные выводы о состоянии и развитии научно-практической и социальной деятельности в обществе. Результаты изучения документопотока по конкретной теме/проблеме становятся основой для создания проектов по совершенствованию информационно-библиотечной деятельности.

Дипломный исследовательский проект отвечает следующим требованиям: направлен на решение практических задач, имеющих существенное значение для информационно-библиотечной практики; представляет новые результаты, выдвигаемые для публичной защиты; отражает зарубежный, отечественный и региональный опыт, накопленный наукой и практикой; имеет завершенный, предназначенный для внедрения уровень разработки; соответствует требованиям государственного стандарта …по оформлению; излагается научным языком.

Подготовка дипломных проектов на основе изучения документальных потоков обусловлена следующими возможностями, которые представляются в результате их изучения: документальный поток фиксирует и отражает состояние и уровень развития научного направления или предметной области в определенный временной интервал; анализ документопотока дает возможность получить новые

знания об объектах действительности, не заложенные в явном виде в конкретных документах.

Методологическая основа изучения документального потока определяется, прежде всего, системным подходом. Он ориентирует исследователя на раскрытие структуры целостного объекта, требует изучения внутренних и внешних связей элементов, составляющих структуру.

Методика изучения документального потока базируется на специальных методах – библиографическом и наукометрическом.

На основании проведенного исследования документопотока делаются выводы в двух направлениях: непосредственно о развитии самой научно-производственной и социальной деятельности в предметном поле документопотока; о специфике отражения научно-производственной и социальной деятельности в документопотоке.

Выводы первого направления ориентируют исследователя на создание проекта, где объектом является изучаемая через документопоток предметная область (уровень разработанности, межпредметные связи и др.). Выводы второго направления могут быть ориентированы на объекты информационно-библиотечной деятельности (информационные ресурсы, информационное обслуживание).

Я.Є. Сошинська
/м. Київ/

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЗНЕС-ОСВІТИ: ДО ІСТОРІЇ ПИТАННЯ

Розвиток капіталізму і ринкових відносин наприкінці XIX – на початку XX ст. викликав потребу у фахівцях-економістах нового профілю, з широкою економічною та комерційною підготовкою, які володіли б не лише економічною теорією, а й практичними навиками комерційної діяльності. Здобути таку освіту можна було лише у спеціальних вищих навчальних закладах, які отримали назву комерційних інститутів і стали прообразом сучасних бізнес-шкіл.

Вищі комерційні навчальні заклади з`явилися у Європі наприкінці XIX ст. (комерційні школи в Лейпцигу, Берліні, Франкфурті, вищий комерційний інститут в Антверпені та ін.). На початку XX ст. комерційні інститути були засновані у Петербурзі та Москві, а пізніше – у Києві та Харкові.

У Києві Вищі комерційні курси були засновані в 1906 р., а з 1908 р. вони перетворені у Київський комерційний інститут. Ініціатором заснування інституту був професор Київського університету, видатний український історик і археограф М. В.Довнар-Запольський. Інститут мав два відділення – комерційне та економічне. При ньому існували також залізничне, страхове, банківське, педагогічне та земсько-міське підвідділення. У програмі інституту підкреслювалося, що вища комерційна освіта повинна базуватися на основах економічних, юридичних та комерційних наук.

У Київському комерційному інституті працювало близько 40 викладачів різних економічних дисциплін, переважно викладачі Київського університету та Київського політехнічного інституту. Навчальні курси були розроблені на основі вивчення та узагальнення практичного досвіду комерційної діяльності, історії народного господарства Росії та зарубіжних країн, історії вітчизняної та зарубіжної економічної думки тощо.

Важливе значення для інформаційного забезпечення навчального процесу мали його друковані видання, особливо “Известия киевского коммерческого института”. Усього за період 1909–1919 рр. вийшло 33 книги часопису, в яких було опубліковано наукові праці викладачів з економічних, комерційних наук, статистики, економічної географії, демографії, товарознавства та ін. Частина цих публікацій була випущена також окремими виданнями і активно використовувалася як навчальні посібники для студентів інституту. На сторінках „Известий” було також вміщено наукові звіти студентів про їхні зарубіжні відрядження з метою вивчення практичної діяльності промислових підприємств, торгівлі, страхової справи в країнах Західної Європи. Незважаючи на те, що свого часу було складено алфавітний покажчик до цього видання, дослідники стверджують, що “Известия Киевского коммерческого института” потребують окремого анотованого огляду.

Бібліотечно-інформаційне забезпечення навчального процесу вузу здійснювала також бібліотека Київського комерційного інституту, яка на 1910 р. налічувала 11 тис. книг та 175 періодичних видань. Основні дисципліни – політекономія та статистика – були представлені в бібліотечному фонді досить повно, однак переважно іноземними виданнями. Хоча бібліотекою було зроблено спробу зібрати незначну російськомовну літературу з торговельного права та комерційної арифметики, бухгалтерії і товарознавства.

Крім головної бібліотеки, було організовано спеціальні бібліотеки і читальні зали. При статистичному кабінеті з ініціативи видатного українського статистика О.О. Русова та на основі його пожертвувань було відкрито бібліотеку і читальну залу із спеціальними статистичними матеріалами, яка нараховувала 1 500 видань. Було створено читальну залу при кабінеті товарознавства з фондом літератури з питань торгівлі та промисловості, комерційної і банківської справи.

Комплектування бібліотеки Київського комерційного інституту здійснювалося як за рахунок коштів інституту, так і завдяки пожертвуванням установ та приватних осіб. Серед них – міністерства, державні управління та департаменти, міські думи, губернські земські управи, банки, статистичні комітети, наукові товариства, навчальні заклади, редакції журналів, професори інституту та інших вузів.

Все вищесказане дає змогу зробити висновок, що перші українські бізнес-школи, які були організовані майже століття тому, мали не лише високопрофесійний склад викладачів, а також і відповідне інформаційне забезпечення навчального процесу. І цей досвід є надзвичайно актуальним у сучасних умовах реформування української бізнес-освіти з урахуванням міжнародних освітніх стандартів та вимог "нової економіки".

Я.О. Чепуренко
(м. Київ)

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА "ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ" В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

Підготовка спеціалістів конкретної галузі, зокрема галузі документознавства та інформаційної діяльності, разом з загально-теоретичними дисциплінами вимагає набуття знань зі спеціальних (профільних) дисциплін, які подають теоретичний матеріал та сприяють набуттю практичних навичок з конкретних аспектів спеціальності. Такою дисципліною для фахівців, які навчаються за спеціалізацією "документознавець-референт органів державної влади та місцевого самоврядування" є дисципліна "Інформаційні ресурси органів державної влади". Основна мета цього курсу – надати

студентам поглиблених знань щодо організації та методики формування та використання документів, які є результатом офіційної діяльності органів державної влади (законодавчої, виконавчої, судової) та органів місцевого самоврядування. Курс має забезпечити опанування студентами технологічних процесів використання інформаційних ресурсів органів державної влади в практичній інформаційній діяльності.

Основними завданнями курсу є: дати цілісне уявлення про систему інформаційних ресурсів органів державної влади як складової інформаційних ресурсів суспільства; розглянути порядок формування цих ресурсів відповідно до конституційних повноважень тих чи інших органів державної влади, а також до законів формування галузевих документних потоків; розкрити процеси організації інформаційних ресурсів органів державної влади в конкретних інформаційних системах (архівах, бібліотеках, мережі Інтернет); розкрити методику організації доступу та використання інформаційних ресурсів органів державної влади в практичній інформаційній діяльності відповідно до реалій чинного законодавства; розкрити світові та вітчизняні тенденції розвитку системи інформаційних ресурсів органів державної влади в контексті формування демократичної влади та реалій інформаційного суспільства. Ця дисципліна викладається студентам після вивчення ними таких ґрунтовних теоретичних курсів як "Документознавство", "Архівознавство", а також ряду спеціальних дисциплін – "Органи державної влади", "Документаційне забезпечення управління" тощо. Особливістю курсу "Інформаційні ресурси органів державної влади" є те, що в ньому сконцентровано увагу на питаннях, які у попередніх курсах викладалися в узагальненій формі, а також на аспектах, притаманних лише конкретному виду інформаційних ресурсів. Значну увагу в курсі приділено світовому досвіду формування та використання інформаційних ресурсів органів державної влади, правовому регулюванню процесів формування і використання їх інформаційних ресурсів, організації Інтернет-ресурсів, методики їх формування і використання в практичній інформаційній діяльності.

Структурно курс складається з трьох розділів, які в логічній послідовності розкривають процеси становлення, формування, зберігання та використання інформаційних ресурсів органів державної влади в Україні та за її межами. Перший розділ висвітлює природу цього виду інформаційних ресурсів; місце і роль інформації в

діяльності владних структур; питання правового регулювання, використання та організації доступу до інформаційних ресурсів. У другому розділі курсу подається класифікаційна характеристика інформаційних ресурсів, аналізуються конкретні види документів, у тому числі і електронних. Третій розділ присвячений питанням збереження і використання інформаційних ресурсів органів державної влади в практичній інформаційній діяльності. У кожному розділі курсу подається світовий та вітчизняний досвід з питань, які розглядаються.

Окрема частина курсу присвячена питанням опублікування та використання в практичній інформаційній діяльності нормативно-правових актів. У цьому напрямі розглядаються процеси офіційного опублікування нормативно-правових актів в законодавчо визначених офіційних виданнях, формування і використання електронних баз даних нормативно-правових актів, питання організації і застосування інформаційних ресурсів Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів України. Отже, до навчального курсу "Інформаційні ресурси органів державної влади" увійшли такі питання, які до цього комплексно не подавалися для засвоєння студентами, які в майбутньому будуть займатися як формуванням, так і використанням цього виду інформаційних ресурсів.

Доцільність такого курсу обумовлена в першу чергу підвищенням якості підготовки спеціалістів, які в подальшій практичній діяльності зможуть використовувати набуті знання для формування конкретних документних потоків; професійно використовувати їх у практичній інформаційній діяльності, пов'язаної з процесами організації і використання інформаційних ресурсів органів державної влади.

Роль спеціальних дисциплін у підготовці фахівців важко переоцінити. Такі дисципліни орієнтують майбутніх документознавців в конкретних документних потоках, надають уявлення про сферу майбутньої фахової діяльності.

М.Б. Проценко
/м. Київ/

ДИСЦИПЛІНА “МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ” В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

В умовах активізації курсу нашої держави на співробітництво з різними країнами, на приєднання та активну участь у міжнародних структурах все більшого значення набуває вміння добре орієнтуватися в потоках інформації, що перетинають кордони держав, несучі такі необхідні, вкрай важливі дані про життя різних країн, рівень економічного та суспільного розвитку, політичні, культурні, наукові події, що відбуваються в усіх куточках світу.

Важлива роль при цьому відводиться фахівцям інформаційної сфери, враховуючи те, що саме вони оволодівши не тільки теоретичними, а й практичними навичками пошуку, збирання, накопичення, обробки та поширення інформації будуть в змозі виконати завдання оперативного задоволення різного роду політичних, урядових, громадських, наукових, виробничих структур і всіх громадян у найсучаснішій, найважливішій міжнародній інформації.

Виходячи з цього у ДАКККіМ на спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність” почалося викладання дисципліни “Міжнародні інформація”. Слід відзначити, що це перший приклад викладання цієї дисципліни в рамках підготовки фахівців інформаційної сфери. Раніше цей курс читався лише для спеціалістів-міжнародників. Доктор історичних наук, професор М.С. Слободяник розробив програму курсу. Цього року у співавторстві з кандидатом історичних наук М.Б. Проценко проводиться робота з розробки навчально-методичного посібника “Міжнародна інформація”.

Метою навчальної дисципліни є засвоєння теоретичних знань про сутність, структуру і закономірності міжнародної інформації та практичних вмінь і навиків, необхідних для роботи з нею в міжнародних інформаційних системах.

Основними завданнями курсу є:

– засвоєння методологічних основ і базових теоретичних засад, необхідних для практичної роботи з міжнародною інформацією;

– розкриття інформаційної політики міжнародних організацій та програм і проектів, спрямованих на її реалізацію;

– вивчення міжнародних інформаційних ресурсів як бази для інформаційно-аналітичних досліджень і задоволення потреб у міжнародній інформації;

– визначення ролі і місця засобів масової інформації у міжнародних відносинах;

– обґрунтування шляхів входження України до світового інформаційного простору і забезпечення інформаційної безпеки держави.

Міжнародна інформація орієнтована на інформаційне забезпечення зовнішньої та внутрішньої політики, економічного курсу країн, національної безпеки, на розвиток міжнародних зв'язків і входження держави у міжнародні організації та інституції.

Теоретичні знання не можуть бути засвоєні на достатньо високому рівні доки студенти не ознайомляться з сучасним рівнем розвитку інформаційної діяльності у світі, суб'єктивними засобами створення і поширення інформації, міжнародними інформаційними системами. Тому велика увага в процесі вивчення курсу надається семінарським та практичним заняттям. Більшість практичних завдань передбачає отримання та переробку інформації з мережі Інтернет. Пропонуються два види занять:

1) аналіз джерела (каналу) міжнародної інформації;
2) використання джерел для пошуку міжнародної інформації.

Роботи першого виду виконуються з різною метою: від елементарного ознайомлення зі структурою, змістом, інформаційним наповненням до вивчення особливостей різних джерел міжнародної інформації.

Важливою складовою навчального курсу є знання про джерела та канали отримання міжнародної інформації. Тому у роботах другого виду передбачається, що студент перед початком пошуку повинен ознайомитися з різними джерелами інформації і вільно орієнтуватися в них, знати, які найдоцільніше використовувати їх для пошуку певної інформації.

У процесі засвоєння дисципліни у студентів формуються практичні навички, необхідні для:

– пошуку інформації, що відображає діяльність міжнародних організацій;
– формування ресурсів міжнародної інформації;
– аналізу і синтезу міжнародної інформації;
– визначення інформаційної цінності міжнародних баз даних;

– проведення інформаційно-аналітичних досліджень з широкого кола проблем міжнародних відносин.

Таким чином, опанування курсу “Міжнародна інформація” в поєднані з іншими спорідненими дисциплінами – “Аналітико-синтетична переробка інформації”, “Інформаційна та комп’ютерна техніка”, “Міжнародні інформаційні системи” – надасть реальну змогу студентам набути глибокі теоретичні знання та практичні навички, необхідні для якісного інформаційного обслуговування. Саме такий фахівець у бурхливому морі інформації зможе віднайти потрібну, об’єктивно її оцінити, проаналізувати, опрацювати і подати замовникові, а також відповідно до мети замовника створити інформаційний продукт і фахово розмістити його в інформаційному просторі.

Д.В. Карпюк
/м. Рівне/

ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО НАВАНТАЖЕННЯ КАФЕДРИ

Жорстка конкуренція між приватними та державними вищими навчальними закладами, кількість яких зростає, обумовлює об’єктивну необхідність підвищення ефективності та результативності навчально-виховного процесу. Тому планування і контроль навчально-виховного процесу посідають провідне місце в системі управління вузом, що призводить до збільшення управлінського апарату, який здійснює збирання, обробку та аналіз інформації за аспектами навчально-виховного процесу.

Оскільки планування та контроль ефективності навчального процесу є одним з найскладніших та трудомістких видів діяльності вузу через обробку великих обсягів облікової інформації та складні розрахунки, пропонується автоматизувати цей процес з використанням ЕОМ. Успішне вирішення цього завдання багато в чому залежить від раціональної організації інформаційного забезпечення, що дозволить вирішити такі проблеми: централізоване керування даними, інформаційна сумісність, гнучкість та ефективна актуалізація інформаційної бази. Першочерговим етапом автоматизації планування, управління, контролю

та обліку навчального процесу має стати автоматизація формування навчального навантаження.

Основним призначенням автоматизації процесу формування навчального навантаження є одержання інформації, що дозволяє здійснювати планування та аналіз навчально-виховного процесу в навчальному закладі. Тому доцільним буде створення на базі кафедр як структурних підрозділів вузу, що займаються плануванням навчально-виховного процесу, інформаційно-аналітичних систем, які забезпечать зберігання та пошук інформації, полегшать систематизацію накопичених відомостей. Основною метою створення інформаційної системи є удосконалення процесу планування та обліку діяльності кафедри на основі автоматизації виконуваних нею функцій, а також реалізація елементів безпаперової технології при веденні цього процесу, що дає змогу оперативно формувати в базі даних інформацію щодо співробітників та їх навантаження. Така інформація використовується іншими службами та підрозділами університету при виконанні функцій управління. Розробка інформаційно-аналітичної системи повинна вестися з урахуванням можливого об'єднання з інформаційними системами структурних підрозділів вузу, де ведеться облік використання робочого часу та нарахування заробітної плати.

При розробці інформаційно-аналітичної системи повинні бути дотримані наступі вимоги:

– максимальна орієнтація на кінцевого користувача, продумана кольорова гама повідомлень на екрані, відповідність вихідної документації нормам та стандартам;

– принцип професійної спрямованості, який передбачає виконання за допомогою інформаційно-аналітичної системи функцій, притаманних для даного виду діяльності;

– формалізація професійних знань та вмінь для даного процесу, що знаходить відображення в інформації та у програмному забезпеченні інформаційно-аналітичної системи.

Переваги даного способу:

– полегшення роботи працівників навчального закладу на ділянці планування навчально-виховного процесу;

– низька ймовірність арифметичних помилок, які мають місце при ручних розрахунках;

– розвинутий інтерфейс, що дає можливість працювати користувачу, малознайомому з ЕОМ і спрощує його дії до мінімуму;

– невисока вартість пакета прикладних програм;

– відсутність потреби в участі програміста при використанні даної програми.

Інформаційно-аналітична система покликана вирішувати такі завдання: ведення бази даних, створення форм статистичної звітності та вихідних форм для внутрішнього користування, виведення різноманітних спускових даних за запитом користувача, забезпечення друку статистичних звітів, вихідних форм та спускових даних.

Запропонована система має бути реалізована на базі реляційної системи керування базою даних, яка б мала високі швидкісні характеристики, набір команд та функцій допомоги, що відповідають сучасним вимогам до подання та обробки інформації, засоби генерації екранів, звітів та меню.

На основі вищенаведеного можна зробити висновок про те, що використання засобів обчислювальної техніки дозволить значно підвищити продуктивність й ефективність розрахункових операцій та операцій пошуку даних у зв’язку із зменшенням обсягів ручної праці, часу на обробку та отримання необхідної інформації.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Г.В. Боряк
/м. Київ/

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ПЕРЕМІЩЕННЯ АРХІВНИХ ТА БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ ЯК КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Наслідки війни для світової культури і національних культур різних народів тісно пов'язані з питанням втрачених та переміщених культурних цінностей як трофеїв. Зрозуміло, що дослідження долі бібліотечних та архівних фондів не можна відокремити від питання про долю культурних цінностей загалом у контексті нацистської політики в галузі культури, освіти, науки на окупованій території, повоєнного устрою Європи та політики держав щодо культури. Водночас специфіка бібліотечної культурної спадщини, історії формування і змісту бібліотечних фондів, їхньої класифікації, складність обліку потребують окремого розгляду.

У центрі уваги багатьох дослідників опинилися факти загибелі культурних цінностей, явного та прихованого цілеспрямованого перерозподілу в міжнародних масштабах архівних та книжкових фондів, колекцій та зібрань державами – учасницями війни, а також питання воєнних трофеїв, у тому числі й бібліотечних фондів, вивезених як у Німеччину, так і з її території. Хоча Відомство військової адміністрації США в Німеччині здійснило у 1945–1948рр. безпрецедентне за масштабами повернення награбованих нацистами культурних цінностей, знайдених на території англійської та американської зон окупації, в історії переміщення бібліотечних фондів залишилося багато нез'ясованих таємниць, розкриття яких неможливо без ґрунтовної архівної реконструкції джерельної бази.

Реституція бібліотечних фондів має базуватися на ретельному розшуку бібліотечних колекцій та зібрань, що належали українським бібліотекам напередодні війни і незаконно опинилися в інших державах. Попередній облік таких колекцій та зібрань має спиратися на: а) довоєнний обліковий апарат бібліотеки та архівні документи відомчого архіву; б) згадки та вказівки в німецьких документах

окупаційних архівів, передусім у найцінніших за змістом фондах Оперативного штабу Розенберга, спеціально створеного для організації вивезення культурних цінностей, а також фондах рейхскомісара України; в) повоєнні документи з питань реституційних процесів, що зберігаються в різних архівах європейських держав та Російської Федерації (нині це найскладніша проблема); г) встановлення втрат книжкових фондів, що загинули внаслідок бойових дій та знищення напередодні окупації за наказом радянського уряду.

Головна проблема пов'язана з обліком вивезених в евакуацію, залишених на окупованій території, втрачених під час військових дій та свідомо знищених фондів за вказівками радянської і німецької влади, а також вивезених у Німеччину, Румунію та Польщу бібліотек та книжкових фондів, фондів, що були повернуті, а також тих, що не були повернуті до СРСР. Проведення такого обліку має базуватися на кропіткій роботі кожної бібліотечної установи з архівними документами, що відбивають стан фондів напередодні війни, документами евакуаційного та післяевакуаційного періодів, а також періоду після війни, коли фонди частково були повернуті. Основною обліковою одиницею може стати назва бібліотеки, з якої вивозилися фонди як загальні, так і колекційні, а також окремі книжкові раритети, які взагалі надзвичайно важко ідентифікувати, оскільки багато з них "осіли" у приватних колекціях, будучи вибраними з історично складених фондів.

Нині в Бундесархіві Німеччини у Берліні розгортаються роботи щодо подокументного опису різних частин архіву Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга. Є ідеї щодо створення міжнародного проекту з питань подокументного опису окремих частин Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга, що опинилася у різних державах Європи та на території колишніх окупованих нацистами східних областей (в тому числі в Україні, Російській Федерації, Білорусі, Латвії). В Україні зберігається найзначніший за кількістю документів архівний комплекс Оперативного штабу. Ініціатором цього проекту є відома дослідниця Другої світової війни Патриція Грімстед.

Наразі в архівах України проведена значна робота з реконструкції втрачених архівних фондів, яких нараховується декілька тисяч. Цей довідник має вийти друком вже в 2005 р.

Е.А. Кучмурукова
/Бурятия/

ДОКУМЕНТЫ НАЦИОНАЛЬНОГО АРХИВА РЕСПУБЛИКИ БУРЯТИЯ КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ КНИГОИЗДАНИЯ В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

На протяжении многих лет большой интерес у исследователей вызывает изучение влияния культуры на ход Великой Отечественной Войны, где немаловажное значение отводится печати. Важными источниками, свидетельствующими о событиях того времени, являются архивные документы.

В национальном архиве Бурятии имеется несколько фондов, в которых содержатся документы, характеризующие историю книгоиздания республики военного времени. Одним из них является фонд Совета Министров БАССР – Р-248. Документы свидетельствуют о немедленной перестройке книгоиздания на военный лад. Среди них постановления, согласно которым полиграфические предприятия Бурятии начинают выполнять специальные задания. В одном из них говорится об оборудовании на базе Республиканской гостипографии спеццеха, который занимался печатанием продовольственных и промтоварных карточек, изданием особо важных государственных документов.

Потребность в жизненно важных ресурсах вызвала необходимость проведения работ по их выявлению и использованию в глубоком тылу. Поэтому отдельные документы посвящены вопросам организации научной конференции по изучению и освоению экономических ресурсов Бурят-Монгольской АССР и изданию по ее результатам брошюр.

Несмотря на военное время, в республике продолжается работа по изданию учебной литературы, что было связано с активным проведением в этот период всеобуча. Достаточно большое количество постановлений 1941–1945 гг. содержат тематические планы и рекомендации по изданию учебников, поднимают проблемы их создания, подводят итоги проделанной работы.

Важные сведения содержатся в фонде Бурятского Обкома КПСС – 1П. В материалах 1941 г. говорится о необходимости пропаганды военных знаний и переплавке старых типографских шрифтов для нужд промышленности.

Многие решения, принятые на заседаниях, были направлены на поддержание патриотических чувств и боевого духа посредством популяризации истории народа и его героических традиций. Об этом свидетельствуют протоколы 1942 г.: "О проведении в республике годовщины 700-летия Ледового побоища (первого разгрома немцев на Руси)", "О подготовке и проведении 25-летия Великой Октябрьской Социалистической революции", "О подготовке к празднованию 20-летия БМАССР". Важное место в этом отводилось Бурят-Монгольскому государственному издательству.

Отдельные документы указывают на поддержание в республике постоянной связи с фронтовиками. В протоколах заседания Обкома содержится информация о мероприятиях, направленных на "улучшение связи бурят-монгольского народа с бойцами, сержантами и офицерами бурят-монголами, сражающимися на фронтах Великой Отечественной Войны, и воспитание в них советского патриотизма, высокого воинского долга и ненависти к врагам нашей Родины" (НАРБ ф. 1 П, оп. 1, д. 4215, Л. 85). В рамках этого было предусмотрено издание Бургизом брошюр для агитаторов и бойцов-фронтовиков, посвященных героическим традициям бурят-монгольского народа, книг о самоотверженном труде земляков в тылу.

Особый интерес представляют документы "О концентрации документальных материалов периода Великой Отечественной войны по Бурят-Монгольской республике" (1942 г.) и "О республиканской комиссии по истории Великой Отечественной войны" (1943 г.), в которых указывалось на необходимость сохранения всех видов документов, свидетельствующих о героическом подвиге советского народа.

Большое место в фонде занимают переписка с различными министерствами и ведомствами по проблемам выпуска отдельных изданий и снабжению издательства необходимыми расходными материалами

Таким образом, архивные документы позволяют воссоздать не только историю книгоиздания республики в 1941–1945 гг., но и историю Великой Отечественной войны в целом, являясь свидетельством того времени.

Н.В. Власова
/м. Київ/

“ЕЛЕКТРОННИЙ АРХІВ”: ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Питання удосконалення процесів обробки і зберігання інформації сьогодні є особливо актуальними в архівній діяльності. Зазначеним аспектам приділяється увага як з боку науковців-архівознавців, так і практиків-архівістів. Протягом тривалого часу принципи архівації інформації не змінюються. Так чи інакше, колекція паперових документів посідає домінуюче місце в архівах. На даному етапі розвитку суспільства, що характеризується динамічними процесами формування і споживання інформації, це незмінно призводить до зниження якості роботи архіву. Підтвердженням є наступна невтішна статистика: навіть у добре організованому архіві 3% документів розміщено неправильно, 7% документів загублено, 60% документів не використовується як незатребувані. Пошук документів ускладнений і в середньому займає до 10 днів, причому кожний десятий запрошуваний документ так і не виявляється. Як наслідок – найцінніша інформація залишається поза увагою споживачів. Виникає критична ситуація: інформація (особливо на паперових носіях) нарощується в архівних фондах, а ефективність архіву в цілому знижується. Усунення зазначеного недоліку стає можливим за умови активного впровадження в архівну справу сучасних інформаційних технологій, розвиток яких призвів до появи нового виду програмно-апаратних комплексів — електронних архівів.

Електронні архіви – відносно нова галузь знання, що лежить на стику інформаційних технологій, документообігу, бізнес-процесів та інших напрямів інформаційної діяльності. Електронний архів виконує властиві архіву функції, але переважно по роботі з електронними документами. Ці функції аналогічні функціям паперового архіву по відношенню до паперових документів, але реалізуються з більшою продуктивністю і кращою якістю, що звичайно є його перевагою.

Останні 10 років проблема архівації електронних документів активно обговорюється науковцями.

Так, декан Історичного факультету МДУ проф. С.П. Карпов головною проблемою електронних архівів вважає питання доступу до інформаційних ресурсів. При цьому підкреслює значні переваги

електронних архівів, базуючи свої висновки на результатах опитування споживачів інформації, за якого виявилося, що споживачі зацікавлені в тому, щоб архіви: 1) приймали і зберігали електронні ресурси; 2) вели роботи по оцифровці наявних документів і надавали до них доступ; 3) були зацікавлені в ініціативному формуванні банку електронних копій дослідниками, причому безкоштовно; 4) щоб значна частка архівних фондів була доступна через Інтернет. В той же час особливо складною є проблема представлення в мережах документів архівів.

Іншу проблему підкреслює І.Н. Кисельов, який відзначає, що до сьогодення відсутнє (не досконале) визначення електронного документа. Він вважає, що до появи обчислювальної техніки і пов'язаних з нею специфічних носіїв інформації людство не стикалося з такою революційною зміною засобів фіксації і засобів сприйняття інформації, оскільки в комп'ютерних системах документ "зникає" фізично. Причому ці зміни не закінчилися, а продовжуються з розвитком і зміною технологій. В результаті архівісти зараз знаходяться в ситуації усвідомлення і аналізу сучасного інформаційного феномена. Відповідно можна сформулювати висновки, аналізуючи точку зору І.Н. Кисельова:

– архівісти завжди передбачають майбутніх істориків. Вони визначають, які документи зберігатимуться в архівах;

– архіви - посередники між інформацією і людиною;

– не можна піддавати аналізу феномен, який є нестабільним;

– слід визначитися термінологічно, зробивши акцент на схожості понять "документ" і "архівний документ", а не на відмінності цих понять;

– архівістам слід почекати якийсь час до появи de-facto стандартів: форматів файлів текстової, графічної, аудіо-, відеоінформації, платформ тощо.

Прийнятий в 1999 р. Закон України “Про обов’язковий примірник документа” закріпив за Національною бібліотекою України імені В.И.Вернадского право отримання як традиційного друкарського обов'язкового примірника документів, так і електронних публікацій.

На жаль поповнення фондів наукової електронної бібліотеки НБУВ повнотекстовими вітчизняними документами здійснюється на основі добровільного надання електронних версій документів видавничими організаціями або індивідуальними авторами.

На сьогоднішній день практично всі бібліотеки різною мірою мають справу з ресурсами на різноманітних носіях інформації –

папері, цифрових (електронних) і оптичних дисках, відео- і аудіокасетах, магнітних стрічках тощо. Багато бібліотек України, Росії, Білорусі та інших країн успішно поєднують функції бібліотеки і центру науково-технічної інформації. Це комплексні бібліотечно-інформаційні центри, які, використовуючи можливості сучасних інформаційних технологій і телекомунікацій, забезпечують багаторівневий доступ до бібліотечно-інформаційних ресурсів. Вони не стільки функціонально або структурно еволюціонують у напрямі електронної бібліотеки, скільки використовують електронні ресурси як інструментарій розширення власних інформаційних кордонів, механізм створення зведеного електронного інформаційного ресурсу (про що свідчить проект створення Наукової електронної бібліотеки НБУВ), популяризації і збереження найціннішої історико-культурної спадщини в електронній формі.

Підсумовуючи погляди науковців на розвиток електронних архівів і електронних ресурсів, вважаю за можливе відзначити, що необхідне формування нового, інформаційного наукового світогляду і розуміння місця і ролі електронних ресурсів в архівній діяльності є актуальним і недостатньо вирішеним питанням як в науці, так і в практиці. Одним із основних шляхів удосконалення архівної справи є орієнтація на інноваційний тип розвитку суспільства і його науково-освітньої інфраструктури на базі ефективного використання наукових знань та історико-культурної спадщини за умови впровадження нових інформаційних технологій в процеси архівації.

О.В. Беззубець
/м. Київ/

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕМУАРНИХ ПРАЦЬ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX СТ.)

Серед значного комплексу джерел, що висвітлюють національно-демократичний рух 60-90-х років XIX ст. в Україні, увагу дослідників дедалі більше привертають джерела особового походження – мемуари, щоденники, епістолярії. В силу різних причин історія громадівського руху другої половини XIX ст. якнайповніше знайшла відображення саме у наративних джерелах, особливо у мемуарних працях.

Специфіку мемуарів як джерел суто особистого, індивідуального походження визначає те, що в них поряд з цінними, нерідко

унікальними фактами і деталями трапляються помилки й неточності, перебільшення та інші перекручення історичної дійсності, зумовлені суб'єктивністю сприйняття подій чи обмеженими можливостями людської пам'яті. Точність відтворення минулого значною мірою залежить від особи автора, його інтелекту, поглядів, характеру, симпатій і антипатій. Тому аналіз та подальше застосування мемуарних праць неможливі без ретельного вивчення особи мемуариста, його світоглядних позицій, ознайомлення з його біографічними даними, з тією роллю, яку він відіграв в описуваних подіях, з його подальшим життєвим шляхом, еволюцією поглядів тощо. Водночас без порівнянь і зіставлень документів неможливо встановити динаміку розвитку історичних явищ, розкрити головне і другорядне, з'ясувати значущість досліджуваних подій.

Виділяючи етапи становлення і розвитку мемуаристики діячів українського національно-демократичного руху, слід поділити мемуарні твори на декілька різновидів. Це безпосередньо спогади, які створюються з метою фіксації суспільно-важливих подій і вже в момент написання розраховані на публікацію. Автобіографії, автори яких теж, як правило, мають на меті публікацію їх в тій чи іншій формі. Для них характерний вільний відбір інформації відповідно до індивідуальних уявлень мемуариста. Щоденники, які створюються автором для себе чи для вузького кола читачів з найближчого оточення. Це викликає певні труднощі при дослідженні таких джерел, оскільки в них часто трапляються скорочення, замість імен вживаються ініціали або прізвиська, псевдоніми, частина інформації подається у зашифрованому вигляді. Деякі дослідники у своїх працях залишають поза увагою ще один, безсумнівно, важливий вид мемуарних праць – некрологи, особливо характерні для періоду другої половини XIX ст. Вони дають багатий матеріал для досліджень біографічних даних, індивідуальних якостей, творчої та суспільної діяльності відомих осіб, при складанні наукових біографій.

Багато мемуарів створювалися авторами через 30–50 років після описуваних ними подій. Час наклав на них негативний відбиток: деякі спогади мають серйозні помилки, неточності, їхні автори намагаються не вказувати прізвищ та точного датування подій тощо. Безліч спогадів, що стосуються конкретних осіб, писані відразу ж після їх смерті – однодумцями, колегами, друзями. Ці спогади відрізняються врочисто-величним художнім стилем, з них слід виділити спогади О. Пчілки про М. Старицького, М. Стороженка,

М. Лисенка; Д. Марковича про О. Конiського; В. Науменка про О. Русова; В. Беренштама про М. Костомарова; Г. Коваленка про С. Носа; М. Лободовського про сім'ю П. Куліша; дружини М. Костомарова – Аліни Леонтівни Костомарової – про нього; В. Дорошенка про М. Комарова та багато інших.

Безумовно, неможливо залишити поза увагою мемуарні праці діячів революційного народництва в Україні, що співпрацювали з громадівцями чи входили до їхнього складу – П. Тучапського, Д. Овсянико-Куликовського, О. Тарковського, Л. Пантелєєва. Більшість цих спогадів (особливо якщо брати до уваги те, що вони видані в 20–30-х роках XX ст.) переповнена критикою щодо поміркованих позицій громадівських гуртків та закидами щодо їхньої "націоналістичної" спрямованості, але загалом вони містять багато цінної інформації про діяльність громадівських організацій 70–90-х років XIX ст.

Отже, специфіка мемуарів, суб'єктивність їх авторів у висвітленні подій викликає різне ставлення до них. Не можна не погодитися з тим, що саме в мемуарах міститься значна кількість фактів і деталей подій, свідком і учасником яких був автор і які не відображені в інших джерелах. Зіставлення мемуарів учасників одних й тих самих подій дає можливість взаємодоповнити наявні відомості, розширити висвітлення окремих епізодів, пояснити малозрозумілі місця в деяких спогадах, розшифрувати умовні позначки, псевдоніми, криптоніми тощо.

Ю.Ю. Мушка
/м. Будапешт/

СПОГАДИ МИКОЛИ ГАЛАГАНА ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В УГОРЩИНІ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

Діяльність першого українського дипломатичного представництва в Угорщині – Надзвичайної дипломатичної місії УНР (січень 1919 р. – травень 1924 р.) у сучасній історіографії не знайшла належного висвітлення. Однак внесок місії у формування українсько-угорських зв'язків під час одного з найскладніших періодів історії України заслуговує на окреме дослідження.

Тривалий час чи не єдиним джерелом інформації про існування місії були спогади її першого керівника – Миколи Михайловича Галагана, що склали окремий розділ чотиритомної праці "З моїх споминів", надрукованої у Львові в друкарні "Червона калина" 1930 р. Вдруге ця частина побачила світ в археографічному часописі "Пам'ятки" в 2005 р.[1] Спогади ймовірно, були написані в Празі, куди Микола Галаган прибув невдовзі після припинення його повноважень як голови Місії на запрошення Микити Шаповала 1922 р. Тут він у 1925 – 1927 рр. очолював Український національний музей-архів, на базі якого проводилося збирання спогадів емігрантів про події визвольної боротьби[2].

Хронологічно спогади охоплюють період від заснування місії (січень 1919 р.) до звільнення її першого голови з посади і від'їзду його з Будапешту (11 вересня 1920 р.). Джерельна цінність праці полягає передусім у детальній щоденній фіксації подій. Надзвичайну дипломатичну місію УНР в Угорщині було створено в січні 1919 р., а вже 26 січня її 37-річний керівник разом із радником Миколою Шрагом та урядовцем Олексою Клором вирушили до Будапешту. Лише 10 лютого вони прибули до місця призначення й розташувалися в готелі "Dunapalota" на вул. Марії-Валерії, 14. Донині не збереглися ні будівля, ні назва вулиці. На місці колишнього готелю на березі Дунаю (вул. Apaczai Csere, 12-14) побудовано готельний комплекс ("Маріот" та "Інтерконтиненталь"). Вірогідно, саме готель "Маріот" знаходиться на місці колишнього осідку першого українського дипломатичного представництва в Угорщині. Отже, цінність цього джерела полягає ще й у вказівці на адресу розташування місії. Однак, з огляду на специфічність спогадів як історичного джерела, стверджувати, що саме ця адреса була точною, можемо лише після виявлення документів у ЦДАВО України та консультацій з відповідними службами Будапешта.

Важливі спогади й тим, що містять інформацію про українських та угорських державних діячів, представників дипломатичного корпусу, науковців, політиків. 13 лютого М. Галаган вручив вірчу грамоту заступнику керівника угорського МЗС графу Е. Чакі, а 22

---

[1] Матяш Ірина, Мушка Юрій. З обов'язку громадянина ... мусите це виконати (джерела до історії української дипломатії) // Пам'ятки. – 2005. – Т. 5. – С. 143-249.

[2] Палієнко Марина. Український національний музей-архів у Празі // Студії з архівної справи та документознавства. – 2004. – Т.11. – С. 17.

лютого надзвичайного посланника УНР прийняв "тимчасовий президент" Угорської Республіки М. Каролі, що свідчило про фактичне визнання офіційного статуту української місії в Будапешті. Детально згадує М.Галаган про становлення взаємин з угорським урядом, який кілька разів змінювався, спілкування з керівництвом ЗО УНР та Угорської Радянської Республіки, відтворює складнощі узгодження позицій з представником ЗО УНР Я. Біберовичем та ін. Загалом упродовж своєї діяльності в Будапешті Микола Галаган ретельно фіксував усі події та враження, пов'язані з виконанням обов'язків українського дипломата та спілкуванням із яскравими особистостями, намагаючись бути в міру можливості об'єктивним.

Доля не була прихильною до українського посла. Під час його емігрантських років було головування в Українській громаді в Празі (1929 – 1938), керівництво видавництвом Українського національного об'єднання (травень 1941 р. – травень 1942 р.), перебування у Празькій в'язниці гестапо (січень – квітень 1944 р.), 10 років виправно-трудових таборів у Сиблазі за "антирадянську" "націоналістичну" діяльність (1945–1955)[1]. До звинувачень було включено його діяльність на чолі Надзвичайної дипломатичної місії в Будапешті та написання спогадів. 1992 р. М.Галагана реабілітували.

Спогади Миколи Галагана можна розглядати як джерело особового походження, мета якого полягала в індивідуальній фіксації суспільно значущих подій, первісно призначене для оприлюднення. Особливість спогадів полягає передусім у перевазі фактографічності над емоційністю, притаманною автокомунікативним джерелам. Про це свідчить підкреслене прагнення автора – учасника відтворюваних у спогадах подій – до точності, використання численних документів, посилання на факти. Відтак достовірність відтвореної в спогадах інформації підвищується.

Нині, коли колекція Празького українського архіву, що зберігається в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України та Центральному державному архіві громадських об'єднань України, доступна для дослідників, можна з'ясувати ступінь достовірності інформації, зафіксованої в спогадах. Такий джерелознавчий аналіз переконує в науковій цінності спогадів М.М.Галагана як історичного джерела.

[1]Вєдєнєєв Дмитро. Нащадок славного роду... – С. 679 – 680.

Н.Г. Кашеварова
/м. Київ/

АРХІВНИЙ ФОНД ОПЕРАТИВНОГО ШТАБУ РЕЙХСЛЯЙТЕРА РОЗЕНБЕРГА ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ПОІТИКИ НАЦИСТІВ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ ТА БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

Існують три найбільших масиви документів Оперативного штабу Розенберга, які не дублюють один одного і зберігаються в різних архівах. Один з них перебуває у Києві, у ЦДАВО України, другий – у Бундесархіві в Берліні (Німеччині), третій – у Російському державному військовому архіві у Москві (Росія). Велику цінність мають документи, що зберігаються в Парижі, в Документальному центрі сучасної іудаїки, в Амстердамі – в Інституті військової документації, у Німеччині – в Інституті сучасної історії у Мюнхені та у Бундесархіві – у Кобленці, в Сполучених штатах Америки – у Вашингтоні, в Бібліотеці Конгресу, у Нью-Йорку, в Єврейському науковому інституті, у Каліфорнії (Пало Альто), у бібліотеці Гуверівського інституту.

Документи Оперативного штабу (Айнзацштабу – ERR) в у ЦДАВО України зосереджені у фонді 3676 Штаб імперського керівника Розенберга для окупованих східних областей, окремі документи містить фонд 3674 Штаб імперського керівника Розенберга для окупованих західних областей та Нідерландів.

У Києві зберігається (у вигляді мікрофільмів) берлінська частина архіву, який був після війни вивезений з американської зони окупації Німеччини до США. Всі документи були передані до Національного архіву США, систематизовані за предметною ознакою. Так саме він був повністю змікрофільмований, оформлений як публікація мікрофільмів EAP–99 (U.S. National Archival Microfilm Publication T-454 107 rol.). У 1960-х рр. цей комплекс поповнився копіями мікрофільмів з Єврейського наукового інституту у Нью-Йорку (YIVO). У 1963 р. документи були повернуті до Німеччини і зберігалися у Бундесархіві м. Кобленця. Після возз'єднання Німеччини в 1996 р. ці документи були передані до Бундесархіву у Берліні.

У 1965 р. мікрофільми, зроблені у Національному архіві США (164 ролики на 207 294 кадри), були придбані Головархівом УРСР

через Всесоюзну організацію “Міжнародна книга” і передані на зберігання до ЦДАЖР УРСР (нині ЦДАВО України).

У фонді Айнзацштабу зберігаються документи, що висвітлюють стан фондів та діяльність музеїв, архівів і бібліотек України, відомості про ревізії бібліотек, листування та інші документи щодо пересилання книг і каталогів, обміну книжками, переліки книг, які надійшли до західноєвропейського відділу штабу, різні запити про вантажі, що пересилалися, та відповідні супровідні листи. Численною є група інструктивно-методичних документів, звітів та доповідних записок щодо діяльності робочих груп в окупованих східних областях, дані стосовно підготовки до вивезення літератури, відомості про закриття доступу до літератури. Наявні номери німецьких газет, які видавалися в Україні, плани укомплектування бібліотеки Розенберга в Берліні за рахунок фондів бібліотек України, переліки книг, вивезених у 1943 р., доповіді щодо інвентаризації книг, вивезених з окупованих областей України у 1941 р. тощо.

У фонді зберігалися накази Гітлера про передачу німецько-фашистським збройним силам в окупованих областях всіх архівів, бібліотек, музеїв та інших культурно-освітніх установ у розпорядження штабу Розенберга, інструкції ОРР робочим групам щодо порядку їх роботи. Є також листування з державними та книготорговельними установами Німеччини та Австрії відносно книг для утворення на Україні бібліотек для німців, листи німецьких книготорговельних фірм про надсилання книжок до України, переліки аналітичних розробок, анотацій, рецензій, перекладів ідеологічного, політичного та пропагандистського характеру. Окрему частину становлять обіжники і листування про особовий склад (штати) підрозділів штабу та робочих груп, залучення до роботи місцевих співробітників, аналітична інформація з питань історії країни і народу, народонаселення, етнографії, політики і пропаганди, більшовизму, національної політики і націоналізму, політичних партій, військової пропаганди, пропаганди антибільшовизму, преси, культури і науки, освіти, соціальної політики, економіки, сільського господарства, військової справи, торгівлі та промисловості, релігії та церкви, антирелігійного руху, антисемітизму, масонства тощо.

У цілому документи Оперативного штабу дуже численні і різноманітні. Серед них документи всіх його підрозділів – від відділів Управління штабу до робочих груп, зондерштабів та зондеркоманд. Кожний підрозділ мав свій службовий архів, де

зберігалася вся внутрішня документація (службові записки, розпорядження, особові справи співробітників), листування з іншими підрозділами Оперативного штабу, організаціями та відомствами Рейха.

Л.В. Скрипка
/м. Київ/

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ БІОЛОГІЧНОЇ НАУКИ 1920–1930-х рр. ХХ СТОЛІТТЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Найціннішим джерелом з історії академічної науки в Україні за 1918 – 1933 рр. є фонд Х "Архів УАН-ВУАН", що зберігається в Інституті рукопису НБУВ. Він вміщує близько 38 тис. справ, серед яких звіти ботанічної, зоологічної та геологічної секцій, документи про заснування при УАН Флористичного комітету, Українського біологічного товариства у Празі. Понад 2600 справ за 1907–1921 рр. стосуються діяльності Українського наукового товариства (далі – УНТ). Діяльність відділу природничих наук УНТ висвітлюють протоколи установчих зборів та засідань ради відділу, засідань секцій (1918–1920 рр.), звіти і повідомлення окремих осіб і секцій, біографічні матеріали щодо діяльності відділу природничих наук та документи про вступ окремих осіб до УНТ (заяви, життєписи, списки наукових праць та рекомендації дійсних членів, списки членів і співробітників товариства).

У документах розкривається діяльність відділу біологічних наук АН УРСР та інститутів біологічного напряму – Інституту мікробіології, Ботанічного саду, Інституту зоології та біології АН УСРР, Гідробіологічної станції ВУАН тощо. Наукове значення мають звіти, доповідні записки, індивідуальні плани співробітників цих установ та співробітників з окремих доручень.

За документами архівного фонду Інституту ботаніки імені М.Г.Холодного НАН України можна простежити організаційні зміни різних ботанічних інституцій у складі УАН – ВУАН та Народного Комісаріату освіти УСРР впродовж 1921–1934 рр.: Ботанічний кабінет (1921–1922); Науково-дослідна кафедра ботаніки Управління наукових установ НКО УСРР (1922–1927); Науково-дослідний інститут ботаніки НКО УСРР (1927–1931); Ботанічний інститут при

ВУАН (1931–1934). У фонді збереглися документи Українського ботанічного товариства, редколегії "Ботанічного журналу", створеного у 1921 р., щоденники ботанічних експедицій.

Архівні документи Інституту зоології імені І.І. Шмальгаузена НАН України репрезентують великий комплекс джерел з історії розвитку зоологічної науки, зокрема Комітету для виучування фауни України, що був заснований у складі Фізико-математичного відділу УАН під головуванням М.Ф.Кащенка; Зоологічного кабінету, Зоологічного музею, Мікробіологічного інституту УНТ, Зоолого-Ботанічного інституту ВУАН під керівництвом І.І. Шмальгаузена, Біологічного інституту імені Ф.З.Омельченка, кафедри зоології при Київському інституті народної освіти, Дніпропетровської біологічної станції та інших.

Найраннішими є документи Українського зоологічного товариства, Зоологічного музею за 1920–1930 рр., зоологічної секції ВУАН, Всеукраїнської асоціації зоологів, Українського Комітету охорони пам'яток природи і науково-дослідної кафедри зоології при Київському інституті народної освіти за 1928–1933 рр., наукові праці співробітників, робочі щоденники, особові справи вчених, плани-звіти науково-дослідної роботи за 1931–1941 рр., накази і розпорядження, протоколи засідань Вченої ради та відділів, загальних зборів за 1933–1941 рр.

Отже, величезна архівна спадщина з історії розвитку біологічної науки за видовим складом досить різноманітна: це документи з організації науково-дослідної роботи в наукових установах; документи наукових товариств, рукописи наукових праць, що відображають здобутки та напрями розвитку біологічної науки, внесок в її розвиток окремих осіб.

Т.В. Міцан
/м. Київ/

ДИРЕКТИВНО-РОЗПОРЯДЧІ АКТИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТОЛІТТЯ: УКАЗИ (НА ПРИКЛАДІ ДОКУМЕНТІВ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ)

Історія Києво-Могилянської академії – невід'ємна складова історії України XVII – поч. XVIII ст. В основному корпусі актових джерел XVIII ст., що зберігаються в Інституті рукопису Національної

бібліотеки України імені В. І. Вернадського і відображають офіційно-ділові стосунки, взаємозв'язки КМА та влади, значне місце посідає група директивно-розпорядчих актів, зокрема указів. Укази є одним із численніших за обсягом видів серед усіх інших представлених документів документального комплексу КМА.

Під впливом російського діловодства указ в середині XVIII ст. набуває значення основного виду розпорядчого документа, що поступово розширює сфери діяльності та поширюється на усі управлінські структури світської та духовної влади. Аналізуючи цей вид документа, для полегшення розгляду та вивчення доречна його систематизація за тематичною направленістю.

Укази, що стосуються організації навчання у Києво-Могилянській академії.

1. Укази про направлення і прийняття студентів на навчання до Києво-Могилянської академії, а також направлення їх до інших навчальних закладів. Соціальний склад КМА змінюється в 20-х роках XVIII ст., коли за указом Синоду, починаючи з 1724 р., духівництво зобов'язувалося віддавати своїх дітей на навчання до Академії, хоча частина з них після її закінчення займалася не церковною, а світською діяльністю. Свідчення цьому – Указ імператриці Катерини II від 1760 р. про направлення до Київської академії для навчання всіх протопіпських, священницьких, дияконських, дяківських, паламарських дітей під загрозою штрафу та укази Св. Синоду 1745–1765 рр., Рафаїла Заборовського 1733–1741 рр. і Тимофія Щербацького від 1754 р.

2. Укази про призначення викладачів як до Академії, так і до інших установ на викладацькі посади. Укази про прийняття студентів на навчання до Академії, призначення викладачів та направлення студентів і професорів до інших навчальних закладів на викладацькі посади становлять переважну більшість документів досліджуваної категорії.

3. Укази, спрямовані на покращення стану викладання наук в Києво-Могилянській академії. На початку XVIII ст. розширюється коло навчальних дисциплін і значно поглиблюється зміст тих, що вивчалися раніше. Викладання наук контролювалося з боку Київської духовної консисторії та особисто митрополитами. Свідченням цього є укази митрополитів з Київської духовної консисторії про надсилання відомостей про діяльність шкіл латинської та елліно-грецької в Академії (1739–1740 р.); про призначення викладачів – хто і які предмети викладає (1759 р.).

4. Укази про направлення студентів Києво-Могилянської академії до інших установ на різноманітні посади. Про високий рівень викладання і про глибоке опанування вихованцями іноземних мов свідчить той факт, що випускників часто запрошували на службу до державних установ, наукових закладів – Малоросійської колегії, Колегії іноземних справ, посольств, Петербурзької Академії наук.

5. Укази, спрямовані на запобігання випадків втеч з Києво-Могилянської академії. В КМА, як і в інших навчальних закладах, траплялися випадки втеч. Студенти-утікачі розшукувалися, поверталися і, звичайно, залежно від причини втечі, каралися. Закріплювалося все це указами. У 1734 р. Рафаїл Заборовський, митрополит Київський, видав указ і розпорядження протопопам, ігуменам, усьому духовному світу не давати милостині студентам Академії, які залишили її самовільно, та повертати їх до Академії.

Укази щодо матеріального забезпечення Києво-Могилянської академії, утримання викладачів і студентів

Фінансовий стан Академії підвищувався завдяки прибуткам з монастирів, пожертвуванням багатих осіб, штрафам з духівництва, яке відмовлялося направляти своїх дітей до Академії на навчання, використанню грошового збору, призначеного на утримання закордонних церков і монастирів. Починаючи з 1740 р., відповідно до урядового розпорядження, на утримання Академії було заплановано щорічно виділяти 200 крб. із Військового скарбу. В другій половині XVIII ст. фінансування Академії стає дещо упорядкованішим. На підтвердження цього 20 квітня 1766 р. Державна колегія економії видала Указ Київської духовної консисторії про порядок розподілу 500 крб., призначених на утримання КМА. Згодом 3 грудня 1772 р. імператриця Катерина II видає Указ Колегії економії про виділення 500 крб. на потреби Київської академії.

Підсумовуючи, зазначимо, що укази і розпорядження освітньої і організаційної тематичної направленості превалюють після 1798 р., коли, за ініціативою імператора Павла I, Академія була зрівняна в усьому з іншими академіями – Московською, Казанською, Петербурзькою.

І.В. Клименко
/м. Київ/

ДОКУМЕНТИ АРХІВНОГО ФОНДУ ЖУРНАЛУ “СЯЙВО” ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Літературно-мистецький місячник “Сяйво” був створений у Києві 1913 р. за ініціативою П. Ковжуна та за сприяння таких видатних представників української культури, як А. Терниченко, І.Стешенко, М. Біляшівський, М. Лисенко. Редактором журналу був І.Стешенко, ілюстратором П. Ковжун, формував видання О.Корольчук, з 1914 р. видавцем-редактором працював О. Корольчук.

Ілюстрований літературно-мистецький часопис “Сяйво” став рупором українського мистецтва, задовольняючи естетичні потреби українського громадянства, артистів, діячів мистецтва. Журнал “Сяйво” заручився згодою на участь кращих українських поетів, артистів, художників, архітекторів. У “Сяйві” друкувалися Д.Антонович, Х. Алчевська, В. Винниченко, С.Єфремов, І.Кавалерідзе, О. Кошиць, О. Олесь, О. Пчілка, С. Русова, І. Северин, А. Сластіон, К. Стеценко, С. Тобілевич, П. Чайка, К. Широцький та інші.

За окремі відділи журналу відповідали: В.Кричевський (архітектура), П.Чайка, Є.Кузьмін, А.Середа, О.Судомора (образотворче мистецтво), М.Біляшівський, Д.Щербаківський (народне мистецтво і фольклор), В.О.Коннор-Вілінська, В.Верховинець (музика), М.Вороний, М. Садовський, І. Стешенко (театр). За час існування місячника (1913–1914) вийшло 21 число.

З архівних документів дізнаємося, що у виданні були такі рубрики: “Від редакції”, “Поетичні твори”, “Твори з історії та теорії мистецтва”, “Твори з етнографії України”, “З життя діячів мистецтв”, “Театр та музика”, “Огляд письменства та мистецтва”, “Хроніка” (вміщувала повідомлення про архітектуру, музику, театр, археологію, скульптуру, пам'ятники, музеї, кустарництво, живопис, ювілеї, виставки, новини тощо).

У фонді 250 “Журналу “Сяйво” налічується 61 одиниця зберігання. За своїм складом – це документи “редакційного портфелю” (статті, замітки, рецензії); документи редакції; офіційне і приватне листування. У фонді наявні переліки творів, надісланих до редакції, інформації щодо офіційних зв'язків з Кременчуцькою

Українською Книгарнею, книгарнею “Діло”, звернення до редакції передплатників тощо.

Редакційний портфель “Сяйва” репрезентований статтями Д. Антоновича “Наші художники: Микола Бурачек”, “Український художник: Микола Ге”; М. Біляшівського “Самі собі господа” (про проект пам'ятника Т.Г. Шевченку); О. Новицького “Краєвиди в поезії та малюнках Шевченка”; І. Степового “Три романси на слова Рильського та на слова Шевченка”; І. Стешенка “Національні пам'ятники, мистецтво і громадянство”. Рецензентами цих статей були Г.Олександровський, Д. Антонович, О. Новицький, І. Стешенко.

У фонді І Літературні матеріали Інституту рукопису НБУВ збереглися також рахунки, надіслані до редакції журналу “Сяйво” з Типографії 2-ї Київської Артілі за папір, друк, брошурування, авторську коректуру, бандеролі, об'яви на передплату; рахунки на виготовлення електроцинкографічного кліше, фото- цинкографічних матеріалів.

Журнал “Сяйво”, як і багато інших українських видань, здійснював свою діяльність в ім'я нації та її духовності, просвіти, поступу.

С.В. Сохань
/м. Київ/

КАТАЛОГ РУКОПИСНОГО ЗІБРАННЯ ЦЕРКОВНО-АРХЕОЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ, СКЛАДЕНИЙ М.І. ПЕТРОВИМ: СТРУКТУРА ТА ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ

Дослідження київських рукописних зібрань нерозривно пов’язано з вивченням наукового доробку відомого історика, філолога, мистецтвознавця, завідувача Церковно-археологічним музеєм при Київській духовній академії М. І. Петрова, зокрема його каталогу “Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии” (далі ЦАМ), що вийшов у 1875–1879 рр. у трьох випусках з характеристикою 670 рукописів.

Під час формування та комплектування фондів ЦАМ М.І. Петров приділяв велику увагу описуванню рукописів і розумів необхідність складання не лише охоронного, а й наукового опису та систематизації колекції рукописних книг і документів ЦАМ, до складу якої входили

документи з церковної історії та археології, богослов'я, філософії, літератури, права, медицини, збірники документів – від III тис. до н. е. до XIX ст.

Опис М. І. Петрова ґрунтується на методологічних засадах, які лише накреслювали на початку XX ст. різні фахівці в галузі історії писемної спадщини. Саме вони знайшли своє відображення в узагальнюючих принципах, викладених пізніше М. В. Перетцом. М. І. Петров одним із перших практиків у галузі описування рукописних книг, які прагнули розглядати пам'ятку в історичному, підійшов до розуміння залучення рукописів до наукового обігу у таких складових, як походження рукопису, його датування та склад, історія побутування, бібліографія про пам'ятку. Тому схема, за якою М.І. Петров описував рукописи, мала як виключно облікові, так і змістовні пункти: 1) відомості про власника; 2) номер; 3) матеріал; 4)автор, перекладач, переписувач і час виконання роботи; 5) склад рукописної книги з постатейним розписом; 6) тотожність статей щодо інших рукописів бібліотеки та музею; 7) відомості про публікації тексту. При укладанні каталогу М.І. Петров згрупував рукописи за тематичними розділами відповідно до напрямів викладання в духовних академіях: науки загальноосвітні, богословські, церковно-історичні і церковно-практичні. М.І. Петров додав ще два розділи – природознавчі і медичні науки та збірники змішаного змісту.

Статті опису мають більш літературну і оглядову форму без поглибленого вивчення текстів рукописів, яка задовольнила б потреби навіть не фахівця. Тому розмежування принципів створення т. зв. "охоронного каталогу" і спеціалізованого опису зробили його більш популярним, даючи перевагу бібліотечним ознакам, ніж текстологічному аналізу рукописів. До текстології М.І. Петров звертався тільки при публікації пам'яток, відомих у списках, або для порівняльного аналізу при встановленні авторства.

Великою перевагою каталогу є детальніший опис М.І. Петровим збірників на подокументному рівні з посиланням на наявність таких текстів у відомих йому зібраннях рукописів або на сторінках наукових видань. Отже, такий підхід давав змогу поєднати питання історії рукописів, їхнього походження, складу, змісту в комплексному аналізі рукописних колекцій.

Е.С. Клименко
/м. Київ/

МУЗИЧНА РУКОПИСНА КНИГА У ФОНДАХ ІНСТИТУТУ РУКОПИСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ім. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Музичні рукописні книги є цінними джерелами з історії книжкової культури, що відображають розвиток музичного мистецтва, освіти та духовної культури загалом.

В ІР НБУВ налічується понад 500 музичних рукописних книг (далі – РК) різних жанрів, переважно вітчизняного співочого мистецтва, що охоплюють період XII – XX ст. Усі вони розпорошені по різних фондах.

Музичні РК представлені у таких колекціях та архівних фондах: Літературні матеріали (ф. I), Одеське товариство історії та старожитностей (ОТІС) (ф. V), Колекція рукописів Київського університету св. Володимира (ф. VIII), Колекція рукописів Всеукраїнського історичного музею ім. Т.Г. Шевченка (ф. XXVIII), Колекція рукописних книг ІР НБУВ (ф. 30), Колекція архівних документів С.І. Маслова (ф. XXXIII), Колекція грецьких рукописів (ф. 72), Колекція архівних документів колегії Павла Галагана (ф. 120), Київська духовна академія (ф. 160), Колекція нотних рукописів ІР НБУВ (ф. 177), Колекція уривків слов'янських рукописів ІР НБУВ (ф. 235), Церковно-археологічний музей Київської духовної академії (ЦАМ КДА) (ф. 301), Зібрання рукописних книг бібліотеки Київської духовної семінарії (ф. 305), Зібрання рукописних книг Києво-Печерської Лаври (ф. 306), Зібрання рукописних книг Видубицького монастиря (ф. 309), Зібрання рукописних книг бібліотеки історико-філологічного Інституту кн. Безбородька у Ніжині (ф. 310), Зібрання рукописних книг Києво-Софіївського собору (ф. 312), Зібрання рукописних книг бібліотеки Почаївської Лаври (ф. 313).

Найбільшу частину музичної рукописної спадщини становлять пам'ятки кириличного письма, які за способом виконання можна поділити на одноголосі (церковна монодія) та багатоголосі (партесні та духовні концерти), а за типом нотації на безлінійні (знаменні) та нотолінійні.

Знамена, або крюки – це знаки старовинного безлінійного нотного письма, які використовувалися для запису церковних

піснеспівів з XI до XVII ст., а у середовищі старообрядців – з другої половини XVII до XX ст.

В ІР НБУВ зберігаються 44 знаменних РК кириличного письма, що охоплюють період XII – початку XX ст. Усі вони є пам'ятками церковної монодії й відносяться до православної гімнографії.

До цієї колекції входять такі типи півчих богослужбових книг, як Ірмологіони, Октоїхи, Стихирарі, Обиходи, Мінеї, Праздники, Тріоди, а також Азбуки. Вони представляють собою велику цінність для історії вітчизняної культури та книжного мистецтва, оскільки були написані забутими нині безлінійними нотаціями (знам'я, путь, демество) й зберегли у традиційній формі пам'ятки середньовічної музичної творчості.

Наприкінці XVI ст. в Україні та Білорусії знаменна нотація вже не використовується. Відбувається реформування нотописання, з'являється квадратна нотація на п'ятилінійному нотному стані.

В ІР НБУВ зберігається понад 300 нотолінійних рукописів кириличного письма (XVII – початку XX ст.). Серед них переважну більшість (бл. 130 од. зб.) складають Ірмологіони – універсальні жанрові збірники, що характеризують український тип церковно-співочої книги. Найбільшого розповсюдження в Україні вони досягли у XVII –XVIII ст.

Значно меншу кількість становлять Октоїхи, Обиходи, Мінеї, Праздники, Тріоди, Служебники, Всеношне бдіння, Збірники різноманітного складу та нотолінійні Азбуки (бл. 80 од. зб.) .

Серед багатоголосих творів слід виділити 8–12-голосі партесні та духовні концерти XVIII–XIX ст. Усі вони є комплектами „поголосників", в яких у кожній РК міститься одна хорова партія декількох творів, записаних квадратною нотацією на п'ятилінійному нотному стані – „київським знаменом".

До цього ж періоду належать духовні псалми та канти (29 од. зб.) – набожні та світські пісні на віршовані тексти, складені школярами братських шкіл та студентами колегіумів, що мали позаконфесійний характер.

В ІР НБУВ зберігаються також хорові концерти Д.Бортнянського та рукописні автографи А. Веделя (Літургія Іоанна Златоустого та 12 духовних концертів).

Крім того, у фондах ІР НБУВ зберігаються 13 грецьких невменних РК XII–XIX ст. (Стихирар, Октоїхи, Ірмологій, Кекрагаріон, Аніксантаріон, Анфологіон, Збірники), 11 латинських РК XII–XIX ст.

(Антифонарій, Канціонали, Градуал, Респонсоріа, Збірники) та 1 арабський Октоїх XVIII ст.

Сьогодні здійснюється кодикологічний аналіз та кодикографічний опис найменш досліджених знаменних РК ІР НБУВ з метою створення каталогу.

О.П. Бодак
/м. Київ/

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ДОКУМЕНТИ ФОНДУ М.Ю. БРАЙЧЕВСЬКОГО ІНСТИТУТУ РУКОПИСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО ЯК ПРОСОПОГРАФІЧНЕ ДЖЕРЕЛО

Михайло Юліанович Брайчевський – визначний український історик і археолог, доктор історичних наук, почесний професор Національного університету "Києво-Могилянська академія", голова осередку Українського історичного товариства імені М.Грушевського у Києві, дійсний член Української Вільної Академії Наук у США, постать якого посідає чільне місце серед плеяди українських науковців. Його наукові інтереси були доволі широкими і охоплювали етнографію, літературу, філософію. А тому ім'я цієї неперечісної особи відоме не тільки фахівцям-історикам, а й широкому загалу, який цікавиться історією та культурою українського народу.

Виняткове значення для історико-біографічного дослідження особистості вченого та його внеску до надбань української науки та культури має архівний фонд особового походження М.Ю.Брайчевського, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського.

Просопографія – дисципліна, що займається пошуком, атрибуцією та зведенням біографічних та всіх інших даних (зовнішність, риси характеру та особисті якості, родинні зв'язки, рід занять, кар'єра, різні життєві обставини) про осіб, які згадуються в історичних джерелах, з метою максимально повного відтворення минулого. Просопографічний метод є одним в головних під час вивчення творчості особи, передусім під час аналізу архівної спадщини вченого.

Значну частину архівного фонду М.Ю. Брайчевського становлять документи його наукової діяльності. Серед них – декілька фундаментальних монографічних досліджень, сотні статей, в яких учений висловлює нетрадиційний погляд на проблему витоків українського народу, а також численна кількість доповідей, проспектів, матеріалів археологічних експедицій.

Та лише найближче оточення Михайла Юліановича знало його не лише як талановитого вченого, а й як неабиякого художника та поета. На прикладі літературно-мистецьких творів яскраво розкривається внутрішній світ М.Ю. Брайчевського. Нещодавно вперше побачив світ кольоровий альбом "Історичні портрети", виданий до 75-літнього ювілею вченого, до якого увійшли його художні твори. Виставки цих робіт, що проводилися у Києві та Лондоні, здобули високу оцінку мистецтвознавців.

Однак більшість літературно-мистецьких творів видатного вченого так і залишилася в рукописах. За життя М.Ю. Брайчевського вийшли друком лише поема "Григорій Сковорода" та деякі його "притчі". І лише в 2003 р., вже після смерті вченого, коштом його рідних була видана невелика збірка його поетичних творів "Часу круговерть". Увагу привертають поеми "Григорій Сковорода", "Кошовий Іван Сірко", "Гориславич", "Книга притч", вінок сонетів на тему "Слова о полку Ігоревім", низка поезій та переклади з німецької, польської та російської мов творів таких видатних поетів як Готфрид-Август Бюргер, Адам Міцкевич, Микола Гумільов.

У фонді М.Ю. Брайчевського зберігається велика кількість неопублікованих документів з літературно-мистецького доробку вченого. Інтерес для дослідників становитимуть поема "Галина", балада "Поле Гастингса", низка шведських та китайських сонетів, билини з українського народного епосу, ессе про український живопис, велика кількість фейлетонів та шаржів, а також численні ілюстративні матеріали. Зберігається у фонді декілька розділів незакінченого художньо-історичного твору. На жаль, назву його встановити не вдалося. Також у фонді міститься праця під назвою "Дві таємниці Едвіна Друда". В ній автор висловлює свою точку зору на розв'язку незакінченого роману Чарлза Дікенса "Таємниця Едвіна Друда".

Більшості поетичних творів Брайчевського притаманне виразне історико-філософське звучання. Втім, у його поетичних творах, на відміну від прозових, події й імена є лише зовнішньою оболонкою,

змістом якої є духовний світ. Лише ця субстанція являє собою у нього єдину одиницю виміру і для минулого, і для сьогодення, і для майбутнього. Літературно-мистецький доробок М.Ю. Брайчевського є своєрідним просопографічним джерелом, що висвітлює внутрішній світ ученого, його особисті якості, світогляд, фізичний та психологічний стан у різні періоди життя.

Т.О. Ємельянова
/м. Київ/

КЛАСИФІКАЦІЯ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ ДОКУМЕНТІВ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО КІНОФОТОФОНОАРХІВУ УКРАЇНИ ІМЕНІ Г. С. ПШЕНИЧНОГО)

Серед всього комплексу документальних пам'яток НАФ особливе місце посідають аудіовізуальні документи, що зберігаються в Центральному державному кінофотофоноархіві України імені Г.С.Пшеничного. Специфіка аудіовізуальних документів обумовлюється способом фіксації інформації, формою її передачі, носієм інформації та організацією їх зберігання. Комплекс заходів, пов'язаних з виявленням, відбором, організацією зберігання та використання архівних документів потребує їх класифікації.

Термін "класифікація" означає розподіл певних об'єктів на класи (види, роди, типи, жанри тощо) за спільними загальними для них ознаками. Об'єктом запропонованої класифікації слугуватимуть аудіовізуальні документи. За способом фіксації інформації (техніки виконання) вони поділяються на чотири основних види:

кінодокументи – аудіовізуальні або зображувальні документи, зміст яких передано за допомогою кінематографічної техніки;

відеодокументи – аудіовізуальні документи, що містять зображувальну та звукову інформацію, зафіксовану відповідно відео- та звукозаписом;

фотодокументи – візуальні документи, що містять зображувальну інформацію, зафіксовану фотографічним способом;

фонодокументи – документи, що містять звукову інформацію (усне мовлення, музику, шуми), зафіксовану будь-якою системою звукозапису: фонографічною, грамофонною, шорифонною, фотографічною (оптичною), магнітною.

За матеріалом носія інформації аудіовізуальні документи поділяються на прозоро-плівкові (кінодокументи, фотонегативи на плівці), магнітострічкові (фотодокументи та відеодокументи), пластинкові (грамофонні платівки), паперові (фотопозитиви на паперовій основі, фотоальбоми). Окрім того, за вказаною класифікаційною ознакою виокремлюються фотонегативи на склі та фонодокументи у вигляді воскових валиків.

У свою чергу, всередині кожного виду аудіовізуальних документів відбувається класифікація за окремими ознаками. Так, кінофотодокументи за кольоровістю поділяються на чорно-білі і кольорові; за форматом плівки – на кінодокументи 8 мм, 16 мм, 35 мм; фотонегативи – 0-го (2,5 см х 3,5 см), 2-го (9 см х 12 см), 3-го (10 см х 15 см), 4-го (13 см х 18 см), 5-го (18 см х 24 см) розмірів. За форматом аналового запису відеодокументи поділяються на VHS, S-VHS, Betacam-SP.

За формою організації та характером викладення і призначення інформації кінодокументи поділяються на фільми, спецвипуски, кіножурнали, окремі кіно- і телесюжети; відеодокументи – на фільми, спецвипуски, інформаційні програми, репортажі, телевізійні передачі, конкретні програми; фотодокументи – на хронікальні фотодокументи, портрети, пейзажі; фонодокументи – на записи подій загальнополітичного і культурного життя, радіопередачі, окремі виступи, спогади інтерв'ю тощо.

В класифікації архівних документів обов'язковим є розподіл на оригінал і копію. Оригінали аудіовізуальних документів утворюються внаслідок авторської зйомки і первинного запису інформації. Оригіналами кінодокументів є зображення на негативній кіноплівці (негатив); зображення на оборотній кіноплівці (позитив); для звукових кінодокументів також – запис звуку на негативній кіноплівці (фонограма-негатив), запис звуку на магнітній стрічці (фонограма магнітного запису).

Оригіналами фотодокументів є зображення на негативній фотоплівці (негатив), скляній або будь-якій іншій пластинці (фотопластинка); зображення на оборотній фотоплівці (діапозитив або слайд), фотопапір; грамофонний оригінал; запис звуку на негативній кіноплівці (фонограма-негатив), восковому валику, магнітній стрічці або іншому носієві інформації.

Оригінали відеодокументів: запис зображення і звуку на магнітній стрічці.

Копії аудіовізуальних документів утворюються дублюванням чи відтворенням змісту та форми оригіналу в іншому документі.

Копіями кінодокументів є зображення на позивній кіноплівці (позитив); проміжний позитив; контратип (дубль-негатив); копії звукових кінодокументів – зображення на позитивній плівці, поєднане з записом звуку на тій самій плівці (синхрон).

Копіями фотодокументів є контратип (дубль-негатив); зображення на позитивній плівці (позитив), скляній або будь-якій іншій пластинці (фотопластинці); позитивне зображення на фотопапері (фотовідбиток): грамплатівка, запис звуку на позитивній кіноплівці (фонограма-позитив), магнітній стрічці або іншому носієві інформації. Копіями відеодокументів є запис зображення та звуку на магнітній стрічці чи іншому носієві.

Таким чином, в основу класифікаційного розподілу аудіо-візуальних документів покладені такі основні ознаки: спосіб фіксації інформації документа, матеріальна основа носіїв інформації, форма організації інформації, за часом запису інформації (оригінал, копія).

О. Саприкіна
/м. Київ/

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОМПЛЕКТУВАННЯ ЦДКФФА УКРАЇНИ ІМ. Г.С. ПШЕНИЧНОГО ФОТОДОКУМЕНТАМИ З ОСОБОВИХ АРХІВІВ ВОЇНІВ-АФГАНЦІВ

Комплектування Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г.С. Пшеничного здійснюється відповідно до Закону України „Про Національний архівний фонд та архівні установи” та „Основних правил роботи державних архівів України”.

Протягом двох останніх років працівники відділу формування НАФ та діловодства ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного працюють над ліквідацією прогалин документальної бази, пов’язаної з Афганською війною. Вирішити проблему „білих” та „чорних” плям традиційними методами за рахунок приймання фотодокументів від державних установ, організацій та редакцій газет і журналів не завжди можливо. Вихід з цього може бути знайдений лише за рахунок широкого залучення фотодокументів, що збереглися в учасників бойових дій у Демократичній Республіці Афганістан.

До архіву вже надійшло близько 2 000 фотодокументів від громадян України, які брали участь у бойових діях на території Афганістану. Не всі ці фотодокументи підлягають постійному зберіганню. З метою включення їх до складу Національного архівного фонду проводилася експертиза цінності, що передбачає визначення політичного, історико-культурного значення фотодокументів.

Робота з фотодокументами воїнів-інтернаціоналістів починалась із загального ознайомлення з їхнім змістом. Під час проведення експертизи цінності за основу бралися групи критеріїв, що визначають цінність змісту фотодокументів. На постійне зберігання відбираються насамперед негативи, але передаються вони досить рідко. До архіву найчастіше надходили позитиви, які після виготовлення дубль-негативів повертали власнику.

Важливе значення має також група критеріїв зовнішніх ознак, зокрема оригінальності фотодокументів. Під час відбору зважають на художні якості фотодокументів, береться до уваги і технічний стан фотознімків. Приймаються на зберігання тільки якісні позитиви, з яких в архіві можливо виготовити дубль-негативи.

Фотодокументи, що надійшли від воїнів-афганців, мають певні особливості. По-перше, переважна більшість фотодокументів представлена фотопозитивами. По-друге, описання до фотодокументів надто стисле: немає необхідних відомостей про події та осіб, які зображені на знімках, іноді текст зовсім відсутній. По-третє, автор фотознімків майже завжди невідомий.

Під час проведення описових робіт неоціненну допомогу надавали власники фотодокументів. Фотодокументи, які не вдалося ідентифікувати, на постійне зберігання не приймалися. На відібрані позитиви складали в архіві опис. Позитиви надходили для репродукування до фотолабораторії, після чого дубль-негативи передавалися до архівосховища фотодокументів для обліку та описування, а фотознімки поверталися власнику.

27 лютого 2004 р. в архіві відбулося відкриття фотовиставки, присвяченої 15-й річниці виведення радянських військ з Афганістану, де експонувалося близько 70 фотодокументів із особистих колекцій членів Спілки ветеранів Афганістану, які погодилися передати їх на державне зберігання до архіву.

Сподіваємося, що Національний архівний фонд України і далі поповнюватиметься документами Афганської війни задля нагадування політикам про безглуздість і аморальність воєн, про відповідальність

перед народом і перед матерями, які втрачають своїх дітей. Це потрібно тим, хто прийшов обпаленими дорогами Афганістану, залишився живим і сьогодні працює, примножуючи славу України. Вони гідні розуміння і пам'яті, шани і поваги.

О.Ю. Кондратенко
/м. Київ/

ДОКУМЕНТИ НАУКОВОГО АРХІВУ ІНСТИТУТУ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В АН УРСР У 1944–1959 рр.

Під час проведення історичних досліджень та вивчення певної проблеми найважливішими джерелами для науковців є архівні документи. При дослідженні розвитку історичної науки в системі НАН України головними є також структура установи, напрямки її наукових досліджень, кадровий склад тощо. В Науковому архіві Інституту археології НАН України збереглася значна кількість документів, за якими можна всебічно дослідити діяльність інституту, зокрема структуру та її зміни впродовж 1940–1950 рр. У 1944 р. в структурі інституту функціонувало три відділи: первісної, скіфо-античної та слов'янської археології – в Києві та окремий відділ у Львові; у 1952 р. до інституту було приєднано Ольвійський заповідник. У 1956 р. до складу інституту увійшли відділ античної та середньовічної археології Криму, археологічна станція в Бахчисараї та заповідна територія "Кам'яна могила"; у 1959 р. створений новий відділ скіфо-античної археології.

Документи інституту відображають його кількісний та якісний кадровий склад. Так, впродовж 1944–1959 рр. в інституті працювали один-два доктори наук, але й вони або обіймали посаду директора (П.П. Єфименко, С.М. Бібіков), або працювали за сумісництвом (І.Г. Підоплічко). Щодо кандидатів наук, то тут ми спостерігаємо позитивну динаміку: у 1945 р. – чотири кандидати, у 1947 р. – 16, у 1950 р. – 18; впродовж 1955–1959 рр. їх чисельність зросла до 21. Загальна кількість наукових співробітників інституту становила у 1959 р. 44 особи.

За документами чітко простежуються склад науковців за віковими категоріями, рівень їхньої заробітної плати, трудова діяльність.

Другу важливу групу документів становлять річні плани та звіти з науково-дослідної роботи інституту. 1944 р. був складений перший тематичний план науково-дослідної роботи інституту на 1944–1948 рр.. Як свідчать документи, в перші повоєнні роки науковці інституту щорічно проводили по 25–30 археологічних експедицій, щорічно подавалося до видавництва та друкувалося в середньому по 20–25 наукових праць (статей, монографій, курсів тощо). В цілому за досліджуваний період було проведено близько 400 археологічних експедицій та опубліковано понад 350 наукових праць.

Не менш важливим джерелом для дослідження діяльності інституту є архівні фонди особового походження відомих вчених-археологів, зокрема В.М. Даниленка, Л.М. Славіна, О.І. Тереножкіна, В.А. Ільїнської та інших.

У фонді Л.М. Славіна збереглися рукописи його неопубліко-ваних праць, присвячених розвитку археологічної науки в Україні та античним містам-державам Північного Причорномор'я, є й низка маловідомих відгуків та рецензій на праці інших вчених-археологів, зберігся також один з варіантів його кандидатської дисертації, захищеної в Ленінграді.

У фондах особового походження наявні документи щодо польових досліджень – це інвентарні списки, польові журнали, книги знахідок, щоденники ведення та плани польових розкопок, звіти експедицій тощо. Наприклад, у фонді Л.М.Славіна збереглися плани та звіти про археологічні розкопки Причорноморської експедиції за 1956 р., у фонді В.М. Даниленка є звіт неолітичного загону Великий Київ.

Особливим видом джерел є щоденники, фотографії, малюнки, негативи, яких чимало збереглося у складі фондів О.І. Тереножкіна та В.А. Ільїнської: "Альбом Молочанської еспедиції", "Щоденник Аккерманської експедиції" (тут збереглися креслення, схеми та малюнки розкопок різних городищ) тощо.

Серед фотодокументів на увагу заслуговують фотознімки з фонду Л.М. Славіна, що відображають археологічні дослідження античних міст Північного Причорномор'я.

Отже, документи Наукового архіву є неоціненним джерелом для історичних досліджень. Їх можуть використовувати у своїх розвідках археологи, історики, дослідники історії вітчизняної науки та інші.

О.П. Деркач
/м. Київ/

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ ПРО АКАДЕМІКА П.М. ВАСИЛЕНКА

Петро Мефодійович Василенко – видатний вчений в галузі землеробської механіки, академік Української академії аграрних наук, академік Російської академії сільськогосподарських наук, член-кореспондент Національної академії наук України, доктор технічних наук, прізвище якого занесено до Української радянської енциклопедії .

Наукові здобутки П.М. Василенка знайшли своє визнання не тільки в Україні, а й в усьому світі. Йому одному з перших видатних вчених в галузі землеробської механіки була присуджена Золота медаль імені В.П. Горячкіна. Біографія П.М. Василенка увійшла до сьомого видання Міжнародного довідника видатних людей минулого тисячоліття, виданого Американським Біографічним Інститутом (ABI). Серед багатьох тисяч претендентів видатний вчений був обраний кандидатом на одержання Медалі Пошани 2-го Тисячоліття.

Монографія П.М. Василенка та І.І. Василенка "Автоматизация процессов сельскохозяйственного производства" увійшла до Міжнародного фонду ООН і за її допомогою Міжнародна економічна комісія ООН оцінювала стан автоматизації процесів сільськогосподарського виробництва в різних країнах світу. Американські вчені при розробці місяцехода користувалися працею П.М.Василенка "К теории качения колеса со следом".

Академік П.М. Василенко зробив вагомий внесок у розвиток землеробської механіки, механізації, електрифікації та автоматизації сільськогосподарського виробництва України, підготовку та виховання інженерних і наукових кадрів. Його наукові праці присвячені вирішенню проблем сільськогосподарської механіки, розробці теоретичних основ удосконалення існуючих і створення нових конструкцій сільськогосподарських машин, методиці наукових досліджень в галузі сільськогосподарської техніки, питанням електрифікації та автоматизації процесів сільськогосподарського виробництва. Він опублікував низку фундаментальних монографій та понад 200 наукових статей; підготував сім докторів та понад 60 кандидатів технічних наук. Його учні стали академіками та член-кореспондентами УААН, АІНУ та РАСГН, заслуженими працівниками народної освіти України та заслуженими діячами науки і техніки України. Наукові

праці П.М. Василенка видані у Франції, Чехословаччині, Болгарії, Румунії, Китаї, цитуються в США.

Ім'ям П.М. Василенка названа кафедра сільськогосподарських машин Національного аграрного університету, де він працював, Харківський державний технічний університет сільського господарства. Щорічно проводяться міжнародні наукові конференції, присвячені його пам'яті.

Архівні матеріали про академіка П.М. Василенка, які пощастило знайти, знаходяться в науковому архіві Національної академії наук України та архіві Національного аграрного університету.

У науковому архіві НАН України зберігається особова справа члена-кореспондента Національної академії наук України Петра Мефодійовича Василенка (Фонд 251-Р. – Оп. 632.(Од. 8). – Справа Василенко П.М.), яка налічує 70 сторінок. В справі є особовий листок з обліку кадрів, анкетні відомості, копія свідоцтва про закінчення Луганського сільськогосподарського інституту, витяги з протоколу Вищої атестаційної комісії про присудження наукового ступеня кандидата та доктора технічних наук, копія диплома доктора технічних наук та атестата професора по кафедрі сільськогосподарських машин, витяг з протоколу Загальних зборів Академії наук УРСР про обрання П.М. Василенка членом-кореспондентом Академії наук УРСР, витяг з протоколу Загальних зборів дійсних членів Всесоюзної ордена Леніна академії сільськогосподарських наук імені В.І. Леніна про обрання дійсним членом Академії П.М. Василенка, копія Почесної Грамоти Президії Верховної ради УРСР, список літератури та інші матеріали.

В архіві Національного аграрного університету міститься особова справа доктора технічних наук, професора, члена-кореспондента АН УРСР, дійсного члена (академіка) ВАСГНІЛ П.М. Василенка (Опис особових справ викладачів. – Сп. 15. Папка № 46), яка налічує 74 сторінки. В справі знаходиться Посвідчення про закінчення Мигійського сільськогосподарського кооперативного технікуму, автобіографія П.М. Василенка за 1944, 1945 і 1967 роки, особовий листок з обліку кадрів, датований 14 травня 1944 року, список наукових співробітників, підготовлених під керівництвом П.М. Василенка, звіти про науково-педагогічну роботу, характеристики, витяги з протоколів про обрання на посаду завідувача кафедрою, листи Американського Бібліографічного Інституту (від 13 лютого та 7 серпня 1998 року) про включення біографії академіка П.М. Василенка до сьомого видання Міжнародного довідника видатних людей минулого тисячоліття та про обрання його кандидатом на отримання Медалі Пошани 2-го Тисячоліття та інші матеріали.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Андреева Надежда Евгеньевна, к.п.н., доцент Московского государственного университета культуры и искусств

Антоненко Ірина Петрівна, к.і.н., с.н.с., зав. відділу каталогізації НБУВ

Бабенко Жанна Валентинівна, ст. викладач РДГУ

Бакулева Марина Алексеевна, аспірант Рязанської державної радіотехнічної академії

Бакуменко Ірина Володимирівна, здобувач КНУКіМ

Баркова Ольга Валентинівна, н.с. НБУВ

Беззубець Ольга Василівна, м.н.с. Інституту архівознавства НБУВ

Бєлякова Тетяна Володимирівна, зав. сектора предметного каталогу відділу науково-інформаційної роботи Бібліотеки Харківського державного медичного університету

Бодак Ольга Петрівна, редактор І категорії Інституту рукопису НБУВ

Боряк Геннадій Володимирович, д.і.н., професор, Голова Держкомархіву України

Виноградова Олена Борисівна, к.і.н., доцент, директор Державної історичної бібліотеки України

Віневська Ольга Костянтинівна, аспірант ХДАК

Власова Галина Вікторівна, к.і.н., професор, проректор з навчальної роботи ДАКККіМ

Власова Наталія Валеріївна, здобувач ДАКККіМ

Гах Ігор Петрович, провідний інженер НБУВ

Гірсберг Дагмар, журналіст (ФРН)

Глазков Михаил Николаевич, к.п.н., доцент кафедры библиотековедения Московского государственного университета культуры и искусств

Гриценко Надія Федорівна, зав. відділу Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН

Гудзеватий Володимир Васильович, с.н.с. Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН

Давидова Ірина Олександрівна, к.п.н., доцент, докторант ХДАК

Деркач Олексій Павлович, асистент кафедри Національного аграрного університету

Дзюба Наталія Йосипівна, зав. відділу Національної бібліотеки України для дітей

Дубровіна Любов Андріївна, д.і.н., професор, директор Інституту рукопису НБУВ

Ємельянова Тетяна Олександрівна, м.н.с. Інституту архівознавства НБУВ

Жабін Олександр Іванович, н.с. НБУВ

Жук Вікторія Михайлівна, к.п.н., доцент, зав. кафедри

Жукова Валерія Павлівна, аспірант ХДАК

Жулід Тетяна Григорівна, заст. директора бібліотеки Харківського державного медичного університету

Зайченко Надія Яківна, н.с. НБУВ

Збанацька Оксана Миколаївна, ст. викладач ДАКККіМ

Зеленська Лариса Михайлівна, к.і.н., доцент, докторант КНУКіМ

Зінченко Лілія Олександрівна, зав. відділу Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН

Зотова Вікторія Анатоліївна, вчений секретар Державної наукової педагогічної бібліотеки України ім. В.О.Сухомлинського

Кадирова Эльвира Алиевна, к.п.н., доцент, зав. кафедры Рязанского заочного института (филиала) Московського государственного университета культуры и искусств

Карпюк Дмитро Віталійович, РДГУ

Кашеварова Наталія Григорівна, студентка Київського національного університету ім. Т.Шевченка

Клименко Еріка Станіславівна, аспірант НБУВ

Клименко Ірина Валентинівна, к.і.н., н.с. НБУВ

Коваленко Світлана Дмитрівна, к.і.н., вчений секретар Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН

Коваль Тетяна Володимирівна, к.і.н., н.с. відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ

Ковальчук Володимир Миколайович, заступник директора з навчальної роботи Київського фінансово-економічного коледжу Національної академії державної податкової служби України, ст. викладач кафедри економічної теорії

Ковальчук Галина Іванівна, к.і.н., доцент, зав. відділу НБУВ

Кондратенко Олег Юрійович, м.н.с. Інституту архівознавства НБУВ

Копанєва Вікторія Олександрівна, м.н.с. НБУВ

Корнилова Євгенія Олександрівна, аспірант НБУВ

Король Вікторія Сергіївна, аспірант ХДАК

Костенко Леонід Йосипович, к.т.н., с.н.с., зав. відділу НБУВ

Костенко Марина Степанівна, ст. викладач РДГУ

Кругових Світлана Олександрівна, аспірант ХДАК

Крулькевич Михайло Іванович, д.т.н., професор, зав. кафедри Донецького національного університету

Кряжева Марина Фернандовна, старший преподаватель кафедры библиотечной технологии Тюменского государственного университета

Курилишин Костянтин Михайлович, м.н.с. Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаника НАН України

Кучмурукова Екатерина Александровна, к.и.н., зам. декана ФГОУ ВПО, Восточно-Сибирская государственная академия культуры и искусств

Лазарева Людмила Віталіївна, здобувач ДАКККіМ

Лукс Клавдія, Генеральний директор Центральної земельної бібліотеки Берліна

Лучанська Валентина Володимирівна, к.п.н., ст. викладач Кримського інституту післядипломної педагогічної освіти

Людвік Наталія Віїямівна, зав. бібліотеки ім. А.Ахматової ЦБС Оболонського району м. Києва

Малолєтова Ніна Іванівна, м.н.с. НБУВ

Мартынова Елизавета Васильевна, к.п.н., доцент Кемеровского государственного университета культуры и искусств

Міцан Тетяна Володимирівна, к.і.н., н.с. Інституту рукопису НБУВ

Мушка Юрій Юрійович, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Угорщині

Нежурбіда Галина Георгіївна, н.с. НБУВ

Олейник Ольга Вікторівна, здобувач ХДАК

Палеха Юрій Іванович, проректор Європейського університету

Петрова Ірина Олександрівна, аспірант ДАКККіМ

Платонова Тетяна Євгеніївна, аспірант ХДАК

Подобуєв Андрій Геннадійович, аспірант державної радіотехнічної академії

Політова Олена Аркадіївна, методист Київської дитячої Академії мистецтв

Прокопенко Лілія Сергіївна, к.і.н., зав. відділу бібліотеки КНУКіМ

Проценко Марина Борисівна, к.і.н., доцент ДАКККіМ

Пшенична Людмила Еммануїлівна, к.філол.н., с.н.с., доцент ДАКККіМ

Ринчинова Юлия Сергеевна, преподаватель Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств

Рудюк Володимир Вікторович, аспірант ДАКККіМ

Самохіна Наталія Федорівна, м.н.с. НБУВ

Саприкіна Олена Георгіївна, провідний спеціаліст відділу формування НАФ та діловодства Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г.С.Пшеничного, аспірант УНДІАСД

Сидоренко Оксана Анатоліївна, с.н.с. Державної наукової педагогічної бібліотеки України ім. В.О.Сухомлинського

Сілкова Галина Василівна, к.п.н., доцент, зав. кафедри РДГУ

Скрипка Леонід Васильович, к.біол.н., Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

Слепцов Анатолій Ілліч, д.т.н., професор Донецького національного університету

Слободяник Михайло Семенович, д.і.н., професор, зав. кафедри ДАКККіМ

Сохань Світлана Володимирівна, к.і.н., н.с. Інституту рукопису НБУВ

Сошинська Вікторія Євгеніївна, ст. викладач Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ “КПІ”

Сошинська Ярослава Євгеніївна, к.і.н., доцент Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ “КПІ”

Степанюк Олена Володимирівна, викладач РДГУ

Танатар Ніла Володимирівна, к.біол.н., зав. відділу НБУВ

Телков Игорь Анатольевич, к.т.н., доцент Рязанского заочного института (филиала) Московского государственного университета культуры и искусств

Тупчієнко-Кадирова Люція Георгіївна, здобувач УНДІАСД

Устич Галина Володимирівна, м.н.с. ДНСГБ УААН, аспірант ДНСГБ УААН

Федорова Поліна Юріївна, аспірант ХДАК

Федорчук Артур Федорович, с.н.с. НБУВ

Чайка Наталія Григорівна, с.н.с. ДНСГБ УААН

Чен Щзе Щзинь, к.п.н., докторант Wu Han університету, доцент Педагогічного коледжу Нанчанського університету (Китай)

Чепуренко Янна Олексіївна, к.і.н., с.н.с., професор кафедри ДАКККіМ

Шаньгинова Галина Алексеевна, к.п.н., доцент Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств

Швецова-Водка Галина Миколаївна, д.і.н., професор кафедри бібліотекознавства та бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету

Шерепа Тетяна Анатоліївна, м.н.с. НБУВ

Яворська Уляна Петрівна, аспірант Київського національного університету культури і мистецтв

Яковенко Віктор Якович, к.е.н., доцент Донецького національного університету

Яковлєва Юлія Вікторівна, м.н.с. НБУВ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ

ДАКККіМ – Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв

ДНПБ – Державна наукова педагогічна бібліотека України імені В.О.Сухомлинського

ДНСГБ УААН – Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук

КНУКіМ – Київський національний університет культури і мистецтв

НБУВ – Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського

НПБУ – Національна Парламентська бібліотека України

РДГУ – Рівненський державний гуманітарний університет

УНДІАСД – Український науково-дослідний інститут архівної справи

ХДАК – Харківська державна академія культури

З М І С Т

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ 3

Дубровіна Л.А. "Документ" у бібліотеці та архіві: трансформація понять і рукописні фонди бібліотек у XXI столітті 3

Слободяник М.С. Галузеве документознавство: перспективні напрями досліджень 5

Швецова-Водка Г.М. Загальна теорія документології – методологічна основа дисциплін документально-комунікаційного циклу 9

Тупчієнко-Кадирова Л.Г. Музичне документознавство: проблеми формування наукової дисципліни 10

Чепуренко Я.О. Організація доступу до інформаційних ресурсів органів державної влади: законодавчі аспекти 12

Рудюк В.В. Періодизація розвитку електронної документації у ФРН 15

Федорова П.Ю. Системи електронного документообігу: проблеми впровадження 17

Шаньгинова Г.А. Электронные документы в фондах библиотек 19

Палеха Ю.І. Напрями вдосконалення культури управління діловодством 21

Петрова І.О. Організація діловодства за зверненнями громадян в органах місцевого самоврядування в сучасній Україні 23

Ковальчук Г.І. Книжкове пам'яткознавство як нова історико-книгознавча дисципліна 25

Коваль Т.В. Проблеми бібліографічного опису стародруків у програмі ІРБІС 29

Зеленська Л.М. Тенденції у розвитку музичної періодики України 20–30-х років XX століття 31

Курилишин К.М. Українська легальна періодика періоду Другої світової війни: до історіографії питання 33

Бакуменко І.В. Приватні видавництва України другої половини XIX століття 36

Кузьо Є.В., Родик Г.Ю. Львівське видання Магдебурзького права 38

Пшенична Л.Е. Засади термінологічної культури фахівця предметної галузі 40

Устич Г.В. До історії створення журналу "Вісник сільськогосподарської науки" 43

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 45

Давидова І.О. Інноваційна політика бібліотек в умовах переходу до ринкових відносин 45

Виноградова О.Б. Роль Державної історичної бібліотеки України у розвитку історичної науки 47

Крулькевич М.И., Сынкова К.В. Моделирование информационной деятельности в системе управления организацией 49

Кряжева М.Ф. Качество информационного взаимодействия 51

Яковенко В.Я. Інформаційні ресурси та управління знаннями 53

Танатар Н.В. Досвід інформаційно-аналітичного забезпечення вищих органів державної влади 56

Федорчук А.Ф. Контент-моніторинг як методика опрацювання газетних публікацій..... 59

Лукс К. Служби інформації в бібліотеках Німеччини..... 60

Бабенко Ж.В. Інновації функціонування системи інформаційного обслуговування в сучасних умовах..... 62

Степанюк О.В. Інформаційне забезпечення органів державної влади та управління (на прикладі Рівненської обласної державної адміністрації)..... 65

Гриценко Н.Ф., Гудзеватий В.В. Наукова бібліотека в умовах ринкових відносин 67

Дубровіна Л.А., Малолєтова Н.І. Нацистська окупаційна політика у бібліотечній справі та діяльність Центральної бібліотеки рейхскомісара України у період окупації (1941-1943 рр.)..... 70

Глазков М.Н. О “человеческом факторе” в послевоенном возрождении сельских библиотек СССР 72

Коваленко С.Д. Вивчення історії освіти, науки і техніки у Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці УААН..... 74

Чайка Н.Г. Створення перших галузевих бібліотек при сільськогосподарських товариствах..... 76

Яворська У.П. Іван Кревецький – бібліотекар та бібліограф..... 78

Ковальчук В.М. Бібліотечна діяльність видатного діяча культурно-просвітницького та кооперативного руху Миколи Петровича Балліна (1829–1904) 81

Антоненко И.П. Проблема корпоративной каталогизации в Украине и подходы к ее решению 83

Збанацька О.М. До питання про розвиток предметизації у Бібліотеці Конгресу США 85

Дзюба Н.Й. Предметизація – основний процес індексування літератури для дітей 88

Гірсберг Д. Карлсруеський віртуальний каталог 91

Прокопенко Л.С. IFLANET як основний засіб електронної комунікації ІФЛА 93

Лучанська В.В. Програмно-проектний підхід до формування регіонально-галузевої системи інформаційного забезпечення 95

Король В.С. Інформаційно-аналітична діяльність як невід'ємна складова прийняття ефективних управлінських рішень у бібліотеці 97

Людвік Н.В. Креативний проект мережевої інтеграції ЦБС Оболонського району м. Києва: досвід розробки та реалізації 99

Жулід Т.Г. Інформаційні ресурси бібліотеки в єдиному інформаційно-навчальному просторі вищого навчального закладу 101

Віневська О.К. Трансформація форм краєзнавчої роботи універсальних наукових бібліотек України в умовах інформатизації суспільства 104

Жукова В.П. Охорона праці бібліотекарів в умовах електронного оточення 105

Сошинська В.Є. Канали професійної комунікації у бібліотечному середовищі першої третини XX століття 107

Бєлякова Т.В. Формування документних ресурсів з медицини Харківського регіону 109

Андреева Н.Е. Лояльность и организационная культура работников библиотеки как основа устойчивых производственных отношений 111

Політова О.А. До проблеми інформаційно-бібліотечного сервісу в Київській дитячій академії мистецтв 115

Лазарева Л.В. Поняття “інформаційно-аналітична діяльність”: проблеми визначення.....117

Сидоренко О.А. Сучасні проблеми патентно-інформаційної діяльності.....121

Зотова В.А. Розвиток теоретико-методичних засад довідково-бібліографічного обслуговування (XIX – перша половина XX ст.).....124

Кукушкін О.М. Сутність поняття “інформаційний менеджмент”: сучасні підходи до визначення 125

Зінченко Л.О. Створення бібліографічної бази даних “Сільськогосподарська україніка”: проблеми та перспективи 128

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ 130

Телков И.А. Применение современных информационных технологий в информационно-библиотечной деятельности 130

Слепцов А.И., Тыщук Т.А. Методы мягких интеллектуальных информационных технологий.....132

Костенко Л.Й. Наукова електронна бібліотека України.....134

Баркова О.В. Комплектування електронної бібліотеки: досвід НБУВ та проблеми розвитку.....137

Кругових С.А. Значение авторского права в работе электронных библиотек.....140

Зайченко Н.Я., Баркова О.В. Організація кооперативної співпраці у процесі формування Наукової електронної бібліотеки.....142

Чен Щзе Щзинь. Процес і спосіб керування третім поколінням інформаційних Інтернет-ресурсів.....144

Корнилова Є.О. Агрегація інформаційних ресурсів бібліотек на порталі НБУВ 147

Подобуев А.Г. Проблема информационного наполнения корпоративных образовательных порталов.....149

Кадырова Э.А. Интернет-поиск профессиональной деятельности информационного специалиста 150

Жабін О.І. Інтернет-портал як розвиток сайта бібліотеки 153

Гах І.П. Перспективи впровадження мереж інтегрального обслуговування в інформаційно-бібліотечне середовище.....155

Шерепа Т.А. Використання електронних колекцій бібліотек на сайтах і компакт-дисках 159

Нежурбіда Г.Г. Комплектування архівів Інтернет-ресурсів 161

Копанєва В.О. Інтернет-ресурси як джерело формування бібліотечних фондів.....162

Яковлєва Ю.В. Принципи організація інтерфейсу інформаційно-пошукової системи наукової бібліотеки 165

Бакулева М.А. Применение современных математических методов для поиска информации в базах данных библиотек 166

Платонова Т.Є. Лінгвістичне забезпечення як компонент проблемно-орієнтованих баз даних.....168

Самохіна Н.Ф. Використання інформаційних ресурсів корпоративних бібліотечних систем.....170

Ринчинова Ю.С. Программное обеспечение кадровой службы библиотек 172

ПІДГОТОВКА СПЕЦІАЛІСТІВ У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ 174

Власова Г.В. Пріоритетні напрями розвитку професійної освіти в інформаційній сфері 174

Сілкова Г.В. Інформаційно-аналітична діяльність: формування навчальної дисципліни 176

Костенко М.С. Складові професійної компетенції фахівця з документознавства та інформаційної діяльності і їх забезпечення в процесі навчання 178

Олейник О.В. Университетское библиотечное образование в США: дистанционные и традиционные формы обучения 181

Жук В.М. Перспективи підготовки магістрів культури для бібліотечної галузі в Рівненському державному гуманітарному університеті 184

Мартынова Е.В., Сбитнева Г.И. Подготовка дипломных проектов на основе изучения документальных потоков 185

Сошинська Я.Є. Інформаційне забезпечення бізнес-освіти: до історії питання 187

Чепуренко Я.О. Навчальна дисципліна "Інформаційні ресурси органів державної влади" в системі підготовки документознавців 189

Проценко М.Б. Дисципліна "Міжнародна інформація" у системі підготовки документознавців 192

Карпюк Д.В. Впровадження автоматизованої інформаційно-аналітичної системи в процес формування навчального навантаження кафедри 194

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ 197

Боряк Г.В. Дослідження історії переміщенння архівних та бібліотечних фондів як культурних цінностей України в період Другої світової війни 197

Кучмурукова Е.А. Документы Национального архива Республики Бурятия как источник изучения истории книгоиздания в годы Великой Отечественной войны 199

Власова Н.В. "Електронний архів": еволюція поглядів та шляхи розвитку 201

Беззубець О.В. Характеристика мемуарних праць діячів українського національно-демократичного руху другої половини XIX століття 203

Мушка Ю.Ю. Спогади Миколи Галана про діяльність першого українського дипломатичного представництва в Угорщині як історичне джерело 205

Кашеварова Н.Г. Архівний фонд Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга як джерело історії політики нацистів у галузі культури та бібліотечної справи 208

Скрипка Л.В. Архівні джерела з історії біологічної науки 20–30-х років XX століття в Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського 210

Міцан Т.В. Директивно-розпорядчі акти першої половини XVIII століття: укази (на прикладі документів Києво-Могилянської академії) 211

Клименко І.В. Документи архівного фонду журналу "Сяйво" як джерело для вивчення літературно-мистецького життя України початку XX століття 214

Сохань С.В. Каталог рукописного зібрання Церковно-археологічного музею Київської духовної академії, складений М.І.Петровим: структура та принципи організації 215

Клименко Е.С. Музична рукописна книга у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського 217

Бодак О.П. Літературно-мистецькі документи фонду М.Ю.Брайчевського Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського як просопографічне джерело 219

Ємельянова Т.О. Класифікація аудіовізуальних документів (на прикладі документів Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г.С. Пшеничного) 221

Саприкіна О.Г. Деякі аспекти комплектування ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного фотодокументами з особових архівів воїнів-афганців 223

Кондратенко О.Ю. Документи Наукового архіву Інституту археології НАН України як джерело вивчення розвитку історичних досліджень в АН УРСР у 1944–1959 рр. 225

Деркач О.П. Архівні документи про академіка П.М.Василенка 227

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 229

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ 234

ПЕРІОДИЧНІ ФАХОВІ НАУКОВІ ВИДАННЯ ДАКККіМ

№	Назва (періодичність видання)	Розділи
1	Збірник наукових праць “**Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури”** (2 рази на рік)	1.Загальнотеоретичні питання 2.Історія художньої культури 3.Морально-естетичні проблеми сучасності 4.Художня творчість як об’єкт естетико-мистецтвознавчого аналізу 5.Методичні та методико-педагогічні проблеми
2	Науковий журнал **“Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв”** (4 рази на рік)	1.Філософія 2.Мистецтвознавство 3.Історія 4.Політологія
3	Альманах **“Культура і сучасність”** (2 рази на рік)	1.Філософія 2.Культурологія 3.Мистецтвознавство 4.Соціологія
4	Збірник наукових праць **“Мистецтвознавчі записки”** (2 рази на рік)	1.Проблеми сучасного мистецтвознавства 2.Питання культурології 3.Хроніка і бібліографія
5	Науковий журнал **“Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія”** (4 рази на рік)	1.Документознавство та архівознавство 2.Бібліотекознавство та інформаційна діяльність

Наукова частина (тел. 254-58-23)

Підписано до друку _____2005. Формат 60х84/16
Друк офсетний. Умовн. др. арк. _____ Тираж _____ прим.
Зам. _____

Друкарня Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Адреса: 01015, Київ–15, вул. Січневого повстання, 21